Aristotelis
Rhetorica
[illegible]
[illegible]
[illegible]

Aristoteles
Rhet:
Christoph: Colo
zau ddi ius.
[illegible]

ARISTOTELIS RHETORICORVM LIBRI. DVO

M. Antonio Mureto Interprete.

ROMAE,

Apud Bartholomaeum Graſſum.
M. D. LXXXV.

M. ANTONIVS. MVRETVS P.FRANCISCO.BENCIO. E SODALITATE. IESV. S. D.

QVOD non difficile modo factu,ſed prope incredibile ſuapte ſponte videri poteſt,id mihi tecum vſuuenit Franciſce Benci : vt inter homines ſumma inter ſe caritate deuinctos intercedat tamen prope quotidiana contentio:dum & tu, alienorum officiorum benigniſsimus aeſtimator, ſumma quaedam mihi debere te praedicas: & ego contra tantum mihi a te tributum eſſe profiteor, vt omnis mihi ſpes plane praeciſa ſit tecum vnquam paria faciendi.

Nam si rationes putandae, & ad calculum res vocanda sit; quid a te mihi aliud acceptum ferri potest, quam, quod multos abhinc annos, efflorescentem ingenij tui vim admiratus, ducem me tibi ad eas artes præbui, in quibus postea, Dei ope & industria tua fretus, eos progressus fecisti, vt in te iampridem & eximia dicendi vis, & minime vulgaris eruditio vno omniũ ore celebretur? Cuius qualiscunque officij erga te mei abunde mihi magnam gratiam percipere videor, cum qui ad te audiendum confluunt, ad Mureti auditorem atque alumnum ire se praedicant, eaque in te viua ac spirantia agnoscunt, quorum in me olim vmbra fortasis aliqua ac simulacrum fuit. At ego, nisi prorsus in-

gra-

gratũ haberi me velim, quae quantaque tibi a me deberi agnoſcam, neceſſe eſt? Tu me primus, tanto adoleſcentior tanto ſeniorem, humana cõtemnere, & pleno gradu ad diuina properare docuiſti: cum in ipſo vernãtis aetatis flore, poſthabitis voluptatibus, ambitione depoſita, reiectis alijs omnibus curis, in iſtam te ſanctiſsimam & orbi terrarum fructuoſiſsimam hominum cultui diuino mancipatorum ſodalitatem contuliſti: cum in ſuſcepto ſemel conſilio tã conſtanter perſtitiſti: neque ceſsiſti illorum vocibus, qui cum in collegij s veſtris educati eſſent, & illic didiciſſent iſtud neſcio quid quod iactant litterarum, a quo ipſi ordine flagitioſe deſciuerant, in eum ne nomen dares, abſterrere te conaban-

nabantur In quem tu ſemel admiſ ſus,ita vitã inſtituiſti, vt facile declaraueris,non illum caecũ quendam, vt ipſi mentiebantur, ac temerarium impetum,ſed diuini numinis inſtinctum atque afflatum fuiſſe:&, vt ad ea redeam,quae ad me proprie pertinẽt, nunquam ex illo conſilijs,praeceptis, cohortationibus iuuare me,& faces ac ſtimulos animo meo ad pietatẽ ſubdere deſtitiſti·Merito igitur ita te amo,& vt patrem filius, & vt filiũ pater:his enim nos, quae maxima ſunt, caritatis vinculis bonitas diuina copulauit. Quare, quod & in ceteris rebus, quoad potero,ſedulo faciam, libenter his paucis diebus obſecutus ſum ſtudio tuo: &, qui pridem conatus eſſem ſecundum rhetoricorum Ariſtotelis li-

brum

brum latine reddere, quanquam hoc tempore & multis, vt nosti, occupationibus obrutus, & molesto ac difficili pedum morbo octauum iam mensem impeditus, in tuam tamen gratiam, etiam primum addidi. Tertium, vt saepe ex me audijsti, latine reddi posse vix puto. Sed si quid vnquam mihi vacui temporis dabitur, quod optare magis quam sperare possum, non ego quidem illum interpretabor: sed Aristotelea praecepta, quae eo cōtinētur, meo more tractare, & latinis exemplis illustrare conabor. In his autem, quos nunc ad te mitto, quosq. amoris erga te mei monumentum esse cupio, facile prospicio fore, vt multi multa mirentur, partim longe aliter a me accepta, quam ab alijs, partim

tim etiam a vulgata Graecorum librorũ editione diſcrepantia. Qui hoc velim cogitent, neq. cauſam mihi vllam fuiſſe ſuſcipiendi noui laboris, ſi nulla in re diſſenſiſſem a ceteris: & ipſos inter ſe Graecos libros ita variare, vt a multis diſcedere neceſſe ſit, quicunq. vnum ſe qui velit. Spero autẽ me breui breues quaſdam notas in hos libros editurũ, ex quibus, quid in eis aut praeſtiterim, aut praeſtare voluerim, curq. locis aliquot, nõ ab alijs modo, ſed ab ipſo quoq. eruditorũ coryphaeo Petro Victorio, cui debetur, quicquid fructus hac aetate ex horum librorum lectione percipitur, diſſentire auſus ſim, commodius intelligatur.

Romae Id. Feb. M.D.LXXXV.

ARISTOTELIS ARTIS RHETORICAE LIBER PRIMVS.

M. ANTONIO MVRETO Interprete.

RHETORICE dialecticae altera ex parte respondet: ambae enim quibusdam eiusmodi versantur in rebus, quae communes quodammodo omnium sunt ad cognoscendum, nec vlla certa ac definita arte continentur. Quocirca & omnes quodammodo vtriusque participes sunt. Omnes enim vsque ad aliquem modum & anquirere in alienam opinionem, & suam tueri, & defendere & accusare conantur. Vulgo igitur alij quidem haec temere praestant, alij autem, propter consuetudinem, ex habitu. Quando igitur utroque modo id euenit, constat, fieri posse, vt haec ad certam viam rationemque redigantur. Quid enim sit causae, cur & qui consuetudine & qui casu id faciunt, id quod volunt consequantur, videri ac perspici potest. Id autem iam omnes artis opus esse fateantur. At nunc ij qui de dicendi arte scripserunt, exiguam modo illius particulam attige-

runt. Nam ſolae probationes ad artem pertinent: cetera appendices quaedam ſunt & acceſſiones. At illi de enthymematis quidem nihil præcipiunt, qui faciendae fidei neruus eſt: in ijs autem quae extra rem ſunt, omnis eorum opera conſumitur. Criminatio enim & commiſeratio & ira, & tales animi affectiones, non ad rem, ſed ad iudicem pertinent. Itaque ſi in omnibus obſeruaretur, quod & nunc quibuſdam in ciuitatibus obſeruatur, & quidem in ijs quae optimis legibus temperatae ſunt: nihil haberent, quod dicerent. Omnes enim partim quidem exiſtimant ita legibus cautum eſſe oportere, partim autem etiam vtuntur ijs legibus, ac prohibent extra rem verba facere, vt in Areopago: recte ita exiſtimantes. Neque enim oportet iudicem diſtorquere ac deprauare, praeoccupantes animum ipſius aut inuidia aut commiſeratione. Nam id perinde eſt, ac ſi quis, qua regula vſurus eſt, eam deprauet. Praeterea conſtat, ipſius quidem controuerſantis nullum aliud munus eſſe, quam vt oſtendat, id quod agitur, aut eſſe aut non eſſe, aut factum eſſe aut non eſſe. Sit ne autem magnum an paruum, iuſtum an iniuſtum, quatenus id legiſlator non definiuit, ipſum videlicet iudicem cognoſcere ac iudicare oportet, non diſcere ab ijs qui controuerſantur. Ergo maxime quidem oportet recte poſitas leges, omnia quae poſſunt, definire ac decidere ipſas: ita vt quampauciſſima in arbitrio eorũ, qui

qui iudicant relinquantur. Primum quidem, quoniam vnum aut paucos deligere facilius eſt ea prudentia praeditos, vt leges ferre ac iudicare poſſint, quam multos. Deinde leges quidem feruntur adhibita diuturna conſideratione: iudicia autem re adhuc recenti. Itaque difficile eſt ijs qui iudicant, bene definire quid iuſtum atque vtile ſit. Iam quod maximum eſt, legiſlatoris quidem iudicium eſt, non de vna aliqua re, neque de praeſentibus, ſed & de futuris, & vniuerſe. At is qui deliberat, qui ve iudicium exercet, iam de praeſentibus ac definitis iudicant: erga quos ſaepe aut amor aut odium eſt, aut aliqua propriae vtilitatis coniunctio: ita vt non amplius poſſint liquido perſpicere quid verum ſit: ſed aut propria voluptas aut moleſtia tenebras iudicio offundat. Aliarum igitur, vt modo dicebamus, rerum quam fieri poteſt pauciſſimarum permittenda eſt iudici poteſtas: ſed fuerit nec ne, futurum ſit an non ſit, ſit ne an minus, ea certe neceſſe eſt iudicum arbitrio permittere. neque enim haec praeuidere legiſlator poteſt. Quod ſi haec ita ſe habent, conſtat eos pro artis praeceptis tradere ea, quae extra rem ſunt, quicunque alia praecipiunt: exempli gratia, quomodo conformatum eſſe oporteat prooemium, aut narrationem aut vnamquamque aliarum partium. Nihil enim his praecipiendis aliud agunt, quam, quomodo iudicem hoc aut illo modo afficiant, de artificioſis autē

probationibus nihil docent. at id demum eſt, ex quo quis fieri enthymematicus poſſit. Nam & eadem cauſa eſt, cur, cum eadem ſit methodus contionalium & iudicialiũ: cumque pulchrior ac ciuilior ſit cõtionalium tractatio, de ea quidem ſileant, conẽtur autem omnes tractandorũ iudiciorũ artem aliquam tradere: quoniã minus e re eſt in cõtionali genere extra rem euagari: neque tam malitioſum eſt in cõtione agere, quam in iudicio, ſed ſimplicius. Hic enim iudex de ſuis iudicat: ita vt nihil requiratur aliud, quàm vt oſtendatur ita eſſe vt dicit is qui conſiliũ dat. At hoc in iudicialibus ſatis non eſt: immo vero expedit auditorem praeoccupare. De alienis enim iudicium eſt. Itaque commodi ſui rationem habentes, & ad gratiam audientes non tam iudicant, quàm litigatoribus largiũtur. Quocirca & multis locis, vt & ante dixi, lex prohibet extra rem euagari. Hic autem illi ipſi, quorum exiſtimatio eſt, ſatis per ſe ne id fiat cauent. Quando igitur cõſtat artificioſam quidem methodum circa probationes verſari probatio autem demonſtratio quaedam eſt: tunc enim maxime credimus, cum rem demonſtratam eſſe arbitramur; oratoria autem demonſtratio eſt enthymema: eaque, vt ſimpliciter dicam, probationum omnium potiſſima eſt: enthymema autem, ſyllogiſmus quidam: conſtat, vt quiſque maxime peruidere poterit, ex quibus & quo modo fiat ſyllogiſmus, ita eum maxime enthyme-

maticũ fore, ſi id praeterea addiderit, vt teneat, & quibus in rebus verſentur enthymemata, & quo modo a ſyllogiſmis logicis differant. Quid enim verum, & quid ſimile veri ſit, videre, eiuſdem facultatis eſt. Praetereaque homines natura ſatis facti ſunt ad id quod verum eſt, & plaerunque veritatem conſequuntur. Quo fit, vt ea bene conijcere poſſe quae opinionibus hominum conſentanea ſunt, eius ſit qui eodem modo affectus eſt etiam ad veritatem. Conſtat igitur alios & ea modo artibus ſuis comprehendere quae extra rem ſunt & cur ad iudiciorum tractationem magis inclinent. Vtilis autem rhetorica eſt, tũ quia natura quidẽ vera & iuſta potentiora ſunt falſis & iniuſtis. [non tamen ſemper etiam in vulgus faciliora ad perſuadendum] ita vt neceſſe ſit, niſi iudicia quomodo par eſt exerceantur, ea non nunquam vinci. Id autem animaduerſione dignum eſt. Praeterea ſunt non nulli, quibus etiam, ſi cuius rei ſcientiam exquiſitiſſimam animo cõprehenſam teneamus, perſuadere tamen facile non eſt, ſi ductis ex ea argumentis vtamur. Nam oratio quae ex ipſa rei ſcientia ducitur, docendi ratio quaedam eſt. Ipſi autem doceri non queunt: immo neceſſe eſt e communibus rationes & argumenta ducamus: vt & in topicis diximus de ratione agendi cum vulgo. Accedit huc quod vt in ſyllogiſmis, ita hic quoque contraria perſuadere poſſe oportet: non vt vtrumque faciamus: neque enim mala

persuadenda sunt: sed & vt ne nos illa ratio lateat: & si quis alius iniuste eo dicendi artificio vtatur, soluere ipsi possimus, quae ab eo adferuntur. Ergo aliarum quidem artium nulla est, quae contraria argumentando colligat. dialectica autē & rhetorica solae id faciunt. aeque enim sunt vtraeque contrariorum. Res tamen ipsae ad disputandum propositae similem naturam non habent: immo vero semper ea quae vera sunt & praestantiora natura, faciliora, vt simpliciter dicam, sunt & ad probandum & ad persuadendum. Ad haec omnia accedit, quòd absurdum est, si turpe esse statuamus, opem sibimet ipsi corpore ferre non posse: oratione autem sibi opitulari non posse, turpe non esse ducamus: cum id hominis magis propriū sit, quàm vsus corporis. Quod si quis obijciat, magna damna importaturum eum, qui hac facultate contra quam fas est vtatur: id & commune est aduersus omnia bona, si vnam virtutem excipias, & maxime aduersus ea quae vtilissima sunt: cuius generis sunt robur corporis, firmitas valetudinis, opum affluentia, ductandorum exercituum scientia. His enim omnibus & qui iuste vtatur, plurimum profuturus, & qui iniuste, plurimum ob futurus est. Ergo non esse quidem vnius certi ac definiti generis rhetoricen sed vt dialecticen: & vtilem esse constat: & opus ipsius esse non vtique persuadere. sed videre omnia, quae in quaque re insunt, apta ad

persuaden-

persuadendum: quemadmodum & in alijs omnibus artibus. Non enim est medicinae sanare, sed quousque fieri potest, vsque eo perducere. licet enim & eos bene curare, qui ad bonam valetudinem perduci non queunt. Praeter haec autem constat e superioribus, eiusdem artis esse perspicere tum quid persuadendi vim habeat, tum quid tale videatur: vt & in dialectica tum quis syllogismus sit, tum quis falsam syllogismi speciem praeseferat. Sophisticus enim non ex eo dicitur, quòd possit fallere, sed quod id sibi studio habeat. Sed hic quidem orator vterque dicetur, ille quidem scientia, hic autem etiam instituto & consilio: at illic, ex cõsilio quidem sophista, dialecticus autem non ex consilio, sed ex facultate. Sed iam conemur de ipsa methodo dicere, quo modo & quibus freti possimus ea quae proposita sunt consequi. Rursus igitur, tanquam a principio definiamus eam: ac deinceps cetera persequamur. Sit igitur rhetorica facultas perspiciẽdi quidquid in quaque re excogitari potest idoneum ad persuadendũ. Id enim nulla est ars alia quae praestet. Nam aliarũ vnaquaeque ad docendũ & ad persuadendũ idonea est eo tantum in genere in quo ipsa versatur. Vt medicina in eo quod salubre, quodque morbosum est: geometria in ijs quae magnitudinibus accidunt: arithmetica in numero: itidemque ceterae artes ac scientiae. Rhetorica autem de qualibet, prope dixerim, re proposita videtur

perſpicere poſſe, quid in ea inſit aptum ad perſuadendum. Vnde fit, vt dicamus eam non habere proprium vllum ac definitũ genus in quo verſetur. Rationum autem faciendae fidei nonnullae quidem artis expertes ſunt, nonnullae autem artificioſae. Artis expertia dico ea, quaecũque artificio noſtro cõparata non ſunt: ſed prius erant: cuiuſmodi ſunt teſtes, quaeſtiones, ſyngraphae: ceteraque eius generis. Artificioſa vero quae arte & opera noſtra cõparari queunt. Itaq. eorum illis quidem vti, haec vero excogitare oportet. Iam eorum quibus oratione fit fides, tria genera ſunt, vnum quod poſitum eſt in moribus ipſius dicentis, alterum, quod in eo, vt certo quodam modo afficiatur auditor: tertium quod in ipſa oratione cõſiſtit, vt aut demõſtret, aut demonſtrare videatur. Ac moribus quidem fides fit, cum ita conformatur oratio, vt efficiat eum qui dicit dignum cui habeatur fides. Bonis enim viris magis & facilius credimus vniuerſe quidem omnibus in rebus: in ijs autẽ quae exquiſite cognoſci non queũt, ſed tales ſunt, vt uarie de ipſis exiſtimare liceat, omnino & ſine vlla exceptione. Id autem ipſo orationis genere fieri oportet, non ob praeiudicatam de dicentis ingenio ac moribus opinionem. Neq. enim ita eſt vt quidam in libris de arte poſuerunt, qui ita de probitate dicentis locuti ſunt, vt de re quae nihil conferat ad perſuadendum. Immo uero nihil fere eſt ad faciendam fidem potentius atq. effica-

efficacius,quam mores dicentis. Ex perſona autem auditorum,cum vi orationis ad aliquem animi motum impulſi fuerint. Neque enim ſimiliter iudicamus triſtes & laeti aut cū diligimus & cum odimus. Quam vnam ad rem omne ſtudium ſuum conferre diximus huius artis magiſtros . Sed huius quidem rei tota ratio ſingillatim a nobis explicabitur,cū de motibus animorum diſſeremus . Oratione autem ipſa adducti credunt, ſi quando oſtenderimus ex ijs quae in quaq. re inſūt apta ad perſuadendū,id quod probare volumus , aut verū eſſe aut videri . Cū ſint igitur haec tria inſtrumēta faciēdae fidei,perſpicuū eſt,haec tria conſequi,eius eſſe,qui & ſyllogiſmo ſciēter ac perite vti queat , &peruidere ea quae ad mores ac virtutes pertinēt,&,quod tertiū eſt , ea quae ad animorū permotiones : tum quid earū quaeq. ſit, & cuiuſmodi, tum quibus ex rebus & quomodo excitetur.Vnde illud efficitur,rhetoricam eſſe quaſi propaginem quandam dialectices , & eius quae de moribus diſſerit , quam ſuo ac proprio nomine politicen vocari par eſt. Quo circa & ipſa ſibi quaſi perſonam politices induit: & eius profeſſores ſe pro politicis venditare conantur, partim per ignorantiam, partim per arrogantiam, partim alias ob cauſas quibus interdum hominū animi moueri ſolent. Eſt enim particula quaedam & ſimulacrum dialectices, vt & principio diximus Neutra enim earum ſcientia eſt de certo liqu

ac definito genere, quae ſint illius affectiones: ſed facultates quaedam ſunt rationum comparandarum. De vi igitur & natura ipſarum, & quomodo inter ſe affectae ſint, fere quantum ſatis eſt, diximus. Eorum autem quibus eo fides fit, quod is qui dicit, aut demonſtret aut demonſtrare videatur, vt & in analyticis, aliud quidem inductio eſt, aliud ſyllogiſmus. Voco enim enthymema quidem, ſyllogiſmum oratorium: exemplum autem, inductionem oratoriã. Omnes autem demonſtrando fidẽ faciunt, aut exẽpla proferentes aut enthymemata, neque quidquã fere aliud. Quocirca ſi omnino neceſſe eſt, eum qui quid demonſtrat, aut ſyllogiſmo aut inductione id facere, conſtat autem ita eſſe ex analyticis, neceſſe eſt vtramq. horum cum vtroque illorum idem eſſe. Quid autem interſit inter exemplum & enthymema, liquido perſpicitur e topicis. Quemadmodum enim in methodicis, ita hic quoque ſe res habet. Nam cũ multa ac ſimilia protuleris, oſtendere id quoque de quo agitur, ita ſe habere, illic quidem inductio eſt, hic autem exemplum. At vero quibuſdam poſitis, euenire praeterea aliud quippiam eo quòd illa ſint, illic quidẽ ſyllogiſmus vocatur, hic autem enthymema. Illud quoque conſtat ineſſe vtrumq. bonum in oratorio dicendi genere. Oratoriae enim dictiones aliae exẽplis, aliae enthymematis abundãt. Atque ad perſuadendũ quidem non minus valent, quae exemplis abundant;

dant: ſed maiorem animorum motum efficiũt enthymematicae. Cuius rei quae cauſa ſit, & quomodo vtroque genere vtendũ, dicemus poſtea: nunc autem de eis ipſis diſtinctius & enucleatius diſſeramus. Quoniam enim quod ad perſuadẽdum aptum eſt, alicui tale eſt: & aliud quidem ſtatim ac ſuapte ui tale, aliud autem eo, quod videatur demonſtratum eſſe per talia: nulla autem ars ſingula conſiderat: vt medicina, nõ quid Socrati aut Calliae, ſed quid ita affecto, aut ita affectis ſalutare ſit: hoc enim arte cõprehendi poteſt: at id quod ad vnumquemque ſingillatim pertinet, infinitum eſt, neque ſub ſcientiam cadit, ne rhetorica quidem quid cuique probabile ſit conſiderabit, vt Socrati aut Hippiae: ſed quid talibus, quemadmodum & dialectica. Eſt autem proprium opus ac munus ipſius, de eiuſmodi rebus dicere, de quibus deliberatur, quaeque arte non continentur: & apud eiuſmodi auditores, qui quae procul ſita ſunt videre, & ex ijs quae longe diſtant ratiocinari nõ queunt. Deliberamus autẽ de ijs quae vtroq modo habere ſe poſsũt. Nã quae aliter aut fieri, aut futura eſſe, aut ſe habere non queunt, nemo qui de eis ita exiſtimet, deliberat. nullus enim fructus illius deliberationis eſſet. Ratiocinari autem & concludere aliquid licet aut ex ijs quae iam ſyllogiſmo concluſa ſunt, aut ex iis quae, cũ antea concluſa non ſint, ſyllogiſmo indigent, quod per ſe probabilia non ſint. Neceſſe eſt autem

tem horum generum illud quidem tale non esse, vt auditor dicentē facile subsequi possit propter longitudinem. Positum est enim, iudicem rudiorem ac crassiorem esse. Ea porro quae secundi generis sunt, idonea non sunt ad faciendam fidem: cum eorum non sint, quae confessa sunt, & de quibus plerique omnes eodem modo opinantur. quare necesse est, & enthymema, & exemplum esse de ijs quae etiam aliter habere se possunt, exemplum quidem, inductionem, enthymema nero, syllogismum, eumq. ex paucis, ac saepe ex paucioribus, quàm eum qui primo ac proprie syllogismus dicitur, Nam si quid eorum sit quod facile per se intelligi queat, ne exprimendum quidem est. Ipse enim id addit auditor. Vt si probandum sit. Dorieum vicisse in certamine quopiam eorum in quibus victores coronantur, satis fuerit dicere, eum Olympia vicisse. esse autem eius generis Olympia, ne addendum quidem est. omnibus enim id notum est. Quando igitur necessaria pauca sunt eorum, de quibus agunt Oratorij syllogismi, deliberant enim, & consultant homines de ijs quae agunt, ea autem omnia eiusmodi sunt: neq. eorum fere quidquam necessario fit, Ea vero quae plerunq. eueniūt, necesse est ex alijs talibus colligi, necessaria autem ex necessarijs, quod ex analyticis cognouimus; constat, ea, ex quibus enthymemata ducuntur, partim quidem necessaria esse, sed maximam partem, eorum quae

plerunq.

plaerunq. cōtingunt. Ducūtur autem enthymemata ex verisimilibus, & ex signis. quare necesse est, illorum vtrunque vtriq. idem esse. Nam verisimile quidem est, quod plaerunq. fit, non simpliciter tamen, vt quidam definiunt, sed id demū, quod ita affectū est ad id ad quod probandum adhibetur, vt vniuersum ad particulare. Signorum autem quaedam ita se habent, vt particulare aliquid ad vniuersum, quaedam autem vt vniuersum ad particulare. Horum autē id quidem quod necessarium est, tecmerion vocatur. At quod necessarium non est, nomen quo ab alijs distinguatur nō habet, Igitur necessaria quidem dico ea, ex quibus confici potest syllogismus. Quocirca tecmerion etiā est huiusmodi syllogismus. Cum enim id quod a se dictum est, putant solui non posse, tunc a se tecmerion adferri putant, vt eo quod volunt demonstrato iam, & ad finem perducto. Tecmar enim vetere lingua dicitur finis. Signorum autem aliud quidem ita affectum est vt singulare ad vniuersum, quale est si quis dicat, quòd Socrates cum sapiens esset iustus fuerit, signum esse, homines sapientes esse iustos. signum igitur hoc quidem est, sed solubile, etiam si uerum sit quod dictum est, neq. enim syllogismus ex eo confici potest. At quod tale est, vt si quis dicat, quòd quis febrem habeat signum esse, eum aegrotare, aut peperisse eam quae lac habeat, necessarium est, idque e toto signorū genere solum est tecmerion.

solum

ſolum enim, ſi verum ſit, inſolubile eſt, Aliud autem ita affectum eſt vt vniuerſum ad particulare; vt ſi quis dicat, quod quis crebro reſpiret, ſignum eſſe eum febricitare. ſolubile autem eſt hoc quoque, Neque enim ſtatim neceſſe eſt febricitare qui anhelet. Quid igitur ſit veriſimile, quidque ſignum, & quid tecmerion, & quid inter ſe differant, dictum quidem eſt nunc quoque; enucleatius autem tum de his, tum quae cauſa ſit cur ex alijs ſyllogiſmi confici non poſſint, ex alijs poſſint in analyticis definitum eſt. At exemplum inductionem quidem eſſe, & circa cuiuſmodi res inductio ſit, dictum eſt. Ita autem affectum eſt, neque vt pars ad totum, neq. vt totum ad partem, neque vt totum ad totum, ſed vt pars ad partem, ſimilis ad ſimilem, cum ambo ſub eodem quidem genere continentur; ſed alterum altero notius eſt. vt ſi ex eo colligat quis Dionyſium cum cuſtodiam petat, clanculum ſibi viam ad tyrannidem affectare, quod, & prius Piſiſtratus idem moliens, cuſtodiam petijt. & cum eam accepiſſet, tyrannidem occupauit: & Theagenes Megaris, & alij quoſcunque idem feciſſe ſciunt, exempli loco ſunt aduerſus Dionyſium, de quo vtrum eadem de cauſa petat, nōdum ſciunt. Omnia autem haec ſub eodē genere continentur: eum qui tyrannidem affectat cuſtodiam petere. Vnde igitur ducantur probationes, quibus demonſtrari aliquid uidetur, dictum eſt. Enthymematum autem maximum,

mum, quodque maxime plaerosque omnes, latet, inter ipsa discrimen est, itemque in differendi ratione syllogismorũ. Quaedã enim rhetoricae cõuenientia sunt, quedã ad alias artes, ac facultates pertinent, partim iam repertas, partim nondum ab hominibus comprehensas. Quo fit vt Oratores interdum imprudentes ab officio, ac munere suo discedant, propius, quàm par est, ea de quibus dicunt attingentes. Magis autem constabit quod dicimus, si pluribus explicetur. Dico enim tum Dialecticos, tum Rhetoricos syllogismos esse eos, quorum & species & locos tradimus. Hi autem communes sunt, & de iustis, & de naturalibus, & de ciuilibus, & de multis quae specie differunt. Cuiusmodi est, locus ex eo quod magis, & ex eo quod minus verisimile uidetur. Nihilo enim magis licebit ex eo syllogismum aut enthymema ducere de rebus iustis quam de natulibus, aut de qualibet alia re proposita disputantem. etsi haec specie differũt. species autẽ, quaecunque enuntiationes ad singulas species generaue pertinent. Exempli causa de Physicis effata quaedam sunt, ex quibus neque enthymema, neque syllogismus, de ijs quae ad mores pertinẽt duci vllus potest, Itidemque de his alia ex quibus nihil quod ad Physica pertineat duxeris. Eodemq. modo in omnibus se res habet. Atque illa quidem non efficient in vllo certo, ac definito genere intelligentem; nullum enim eis certum

tum genus ſubiectum eſt, At haec quo quis me lius delegerit, latebit aliam quandam artem efficiens a dialectica & rhetorica. Si enim incidat in principia, iam non dialectica, aut rhetorica erit, ſed ea ipſa cuius principia tenet. Ducuntur autem maximam partem enthymemata ex ijs quas ſpecies vocamus, quae particulares ſunt, ac propriae, ex communibus autem pauciora. Vt igitur in topicis, ſic, & hoc loco diſtincte explicandae ſunt & ſpecies, & loci, ex quibus enthymemata ſumũtur. Voco autem ſpecies quidem eas enuntiationes quae ad quodque genus proprie pertinent, Locos autem eos qui aeque com munes ſunt omnium generum. Primum igitur explicemus genera Rhetorices vt eis quot ſunt diſtinctis ſeparatim cuiuſq. elementa, & effata perſequamur. Sunt autem Rhetorices genera numero tria: nam & eadem auditorum diſtinctio eſt. Omnis enim Oratio conſtat ex tribus: ex eo qui dicit, ex re de qua dicitur, & ex eo ad quem verba fiunt. Atque ad hunc, id eſt, ad auditorem omnia tanquam ad finem diriguntur. Neceſſe autem eſt eum qui audit, aut ſpectatorem modo eſſe, aut diſceptatorem, id eſt rei, ac ſentẽtiae moderatorem, Diſceptatorem autem, aut de rebus praeteritis, aut de futuris. Iudicat autem de futuris exempli cauſa is qui in contionem uenit, de praeteritis autem ut Iudex; is autem qui ſpectator modo eſt, de ui, ac facultate dicentis. Itaq. neceſſario tria ſunt genera ſermo num

num oratoriorum, deliberatiuum, iudiciale, & id quod ad ostentationem comparatum est. Deliberatio autem diuiditur in suasionem, & dissuasionem. semper enim tum qui priuatim cōsilium dant, tum qui ad populum verba faciūt, alterum horum efficiunt. Iudicium autem in accusationem ac defensionem. Horum enim alterutrum facere necesse est eos, qui iudicio contendunt. At id quod ad ostentationem refertur, in laudem, & vituperationem. Tempora autem horum cuique proposita sunt, consilium quidē danti futurum: de futuris enim consilium dat aut suadens, aut dissuadens: contendenti autem iudicio, praeteritum. semper enim de ijs quae facta sunt, ille quidem accusat, hic autem defendit. Generi autem ad ostentationem comparato maxime quidem propriū est tempus praesens: omnes enim ex ijs quae insunt, aut laudant, aut vituperant: Adhibent tamen persaepe, & praeterita, reuocantes ea in memoriam, & futura tanquā praesagientes. Finis autē alius alij propositus est: cumque tria genera sint, totidem sunt etiam fines: consilium quidem danti, vtile, & damnosum. nam is quidem qui hortatur, studet ostendere, id quod suadet melius esse: qui autem dehortatur, vt à deteriore auocat. alia autem tamquam auxilia ita adsumit, vt ad hoc referat; iustum, aut iniustum, honestum aut turpe. Iudicia autem tractantibus iustum, & iniustum. ad sumunt autem hi quoque alia, vt

ad hoc referãt. Laudantibus autẽ, & vituperantibus honestum, & turpe. Alia vero hi quoque ad haec referunt. Argumento autem est eum esse quem dixi singulis propositum finem, quòd de ceteris interdũ ne contenderint quidem. Exempli causa is qui iudicio prouocatur interdum ne infitiabitur quidem, se id fecisse quod dicitur; neque damnum a se datum negabit, at iniuriam fecisse nunquam fatebitur, Nam ne iudicio quidem tunc opus foret. Itidem ij qui consilium dant, saepe alia quidem proijciunt, ac largiũtur: adduci tamẽ nulla ratione possint, vt aut inutilia suadere se, aut vtilia dissuadere fateantur, quin autem iniustum sit vicinos populos etiam qui nulla iniuria prouocarint, in seruitutem redigere, saepenumero ne laborant quidem. Eademque ratione qui laudant, quique vituperãt, non id considerant, fecerit quis quae sibi vtilia sint, an minus: quin etiam saepe in laude ponunt, si propria vtilitate neglecta pulchrum aliquid ac gloriosum fecerit. Itaque laudant Achillem quod opẽ Patroclo sodali suo tulerit, sciens sibi moriendum esse, cum alioqui viuere ipsi liceret. Huic autem talis quidem mors gloriosior fuit, at viuere vtilius fuisset. Cõstat igitur ex ijs, quae dicta sunt, magnã vim enuntiationũ ijs de rebus tenendam esse. Nam & tecmeria, & verisimilia, & signa enũtiationes sunt oratoriae, Omnino enim Syllogismus ex enuntiationibus cõstat: Enthymema autem syllogismus est ex eius

generis

generis enuntiationibus, de quibus diximus cõpositus, atq. cõflatus, Quãdo autẽ quae impossibilia sunt, neq. facta esse, neque factũ iri queunt, sed possibilia tantũ, neque aut ea quae facta nõ sunt facta esse, aut quae futura nõ sunt factũ iri possunt: necesse est, & cõsilium danti, & contendẽti in iudicio, & ei qui facultatis in dicẽdo suae specimẽ exhibet: enũtiationes habere de possibili, & impossibili, de eo quod factũ est, aut minus & quibus colligat fore aliquid, aut nõ fore Tum vero quando omnes, & qui laudant, & qui vituperãt, & cohortãtur, & dehortãtur, & accusant, & defendunt, non ea modo quae diximus conãtur ostendere, sed etiam aut magnum, aut paruũ esse, vel bonum, vel malum, vel pulchrũ, vel turpe, vel iustũ, vel iniustum, vel per se de illis dicẽtes, vel cum alijs contendentes, ac comparãtes; cõstat suppetere eis debere enuntiationes tum de magnitudine & exiguitate, tum de maiori, & minori, tum vniuerse, tum particulatim de vno quoque eorum. Exempli causa quod maius bonum sit, quodque minus: itẽq. in ijs, quae iuste, iniuste ue facta sunt, eademque ratione de ceteris. Quibus igitur de rebus enuntiationes colligere ac comparare necesse sit, dictum est. His autem cognitis, enucleatius nunc de vno quoque explicandum est: vt quibus de rebus instituatur deliberatio, & quibus de rebus agatur in ijs orationibus, quae ad ostentationem comparantur; tertio autem quae in iudicijs versari

ſoleant. Primum igitur videndum eſt, cuius generis ſint ea bona malaue, quae ſibi proponit is, qui conſilium dat. non enim de omnibus deliberatur, ſed de ijs tantum quae, & fieri, & non fieri poſſunt. Nam de ijs quae neceſſario aut ſunt, aut erunt, itidemque de ijs, quae aut eſſe, aut euenire impoſſibile eſt, deliberatio non inſtituitur. Ac ne de ijs quidem omnibus quorum euẽtus incertus eſt. bona enim quaedã à natura, quaedam à fortuna pendent, eorũ quae vel euenire, vel non euenire poſſunt, de quibus deliberare nihil profuerit. Immo uero perſpicuum eſt ea tantum in deliberationem adduci, quae eam naturam habent, vt in poteſtatem noſtram redigi queant, vtque principium ortus ipſorum in noſtra poteſtate ſit. Quaerimus enim vſque eo, dum, poſſibilia nobis, an impoſſibilia ſint, reperiamus. Omnia igitur ſingillatim accurate percẽſere & in certa genera diſtinguere, de quibus agere ſolent: tum certo, ac vero definire quantum de eis dici poteſt, non eſt huius loci, ac temporis: tum quod ne rhetoricae quidem artis opus illud, ac munus eſt, ſed ad aliam, cuius verior harum rerum intelligentia propria eſt, pertinet, tum quod plura iam à nobis ipſi rhetoricae conceſſa ſunt ijs, quorum ipſius propria conſideratio eſt. Vere enim etiam in ſuperioribus diximus, rhetoricen compoſitam eſſe ex analytica ſcientia, & ex politica quae ad mores refertur. Similis autem eſt partim quidem diale-

dialecticae, partim disputationũ sophisticarũ. Quo autem quis aut dialecticen aut hãc ipsam magis conatur ita tractare, nõ vt facultates, sed vt quae certam alicuius rei sciẽtiam contineãt, eo magis imprudẽs naturam ipsarum extinguit ac delet, transferendo, ita eas concinnans, ac si, non dicendi modo, sed certarum rerum sibi propositarum scientiam, & intelligentiam tradãt. Nos autem quae explicare quidẽ est operae pretium, sed suum tamen politicae locum ad considerandum relinquunt, ea nunc persequamur. Sunt autẽ quinque fere numero maxima, ac praecipua eorum, quae in consilijs agitari solent. Agitur enim de vectigalibus & reditibus publicis, de bello, & pace; de custodia regionis, de ijs quae importantur, & exportantur, & de legum constitutione, Eum igitur qui de vectigalibus sententiam dicturus est, primum quidem nosse oportet, quantum ex quaque re ciuitas capiat: vtq; si quid praetermittitur: addatur, si quo minus quam par est ex re aliqua percipitur, augeatur. Nosse autem ei esse debẽt sumptus quos facit ciuitas: vt si quis superuacaneus est tollatur; si quis iusto maior, minuatur. opulentiores enim fiunt, nõ ij modo qui ad opes aliquid addunt, sed ij quoque, qui de sumptibus detrahũt. Haec autem non vsu tantũ domestico intelligi queunt, sed ea etiam quae ab alijs vtiliter ad eã rem inuenta sunt, tenenda sunt ei, qui ad tales consultationes idoneus esse meditetur. De bel-

lo autem, & pace dicturus, primum quidem ciuitatis vires, & copias teneat, tum quantae sint eae, quae nunc suppetunt, tum quae praeterea parari possint; & cuius generis vtraeque sint: tũ quomodo & quae bella gesserit. Neque vero de sua, sed, & de vicinis ciuitatibus haec cognorit necesse est, aut de ijs cum quibus bellum existere posse opinio est: vt cum potentioribus quidẽ quiete pacificeque viuatur: aduersus inferiores autem in eorum potestate sit, qui deliberant, bellum facere velint an minus. Sed & copias vtriusque, similes, an dissimiles sint nosse oportet, nã in hoc quoque positum est, vt aut meliori, aut iniquiori condicione pugnetur. Ad haec autem necesse est nõ propria modo ac domestica bella cognita habere, Sed & aliorũ quis ea exitus consequatur. similiũ enim similis plerunq. esse exitus solet. De custodia autem regionis, noscendũ est, & quomodo illa custodiatur, & qui sit praesidiariorum militum numerus, & cuius generis sint, & quibus locis imponenda sint praesidia. Id autem nisi qui regionis peritus sit, scire nemo potest. Haec autem ideo noscenda, vt siue minor iusto est custodia, augeatur: seu qua non necessaria, tollatur: & vt opportuna loca diligẽtius custodiantur. Ad annonam autem quod attinet, quanta illius copia, & cuius generis ciuitati sufficiat intelligendum: & quae illic nascatur, quaeque aliunde importetur: quarumque rerum, aut exportatione egeant, aut inuectione, ut cum ijs

populis

populis pacta, cõuentionesque fiant. Duo enim sunt hominum genera, apud quos ne offendant ciues prouidendũ est: qui potẽtiores sunt, & qui ad haec quae modo diximus vtiles. Vt autẽ omni periculo careat ciuitas, necessaria quidẽ est harum omniũ rerum intelligẽtia, non minimũ autem positum est in scientia legum constituendarum. In legibus enim posita est ciuitatis salus. Itaque intelligendum est, & quot sint rerum publicarum genera; & quae cuique vtilia sint; & quae cuique exitiosa esse soleant, tum ipsius reipublicae propria, tum cõtraria. Dico autem exitio esse quae propria sunt: quoniam praeterã optim remp. ceterae omnes, siue remittantur, siue intendantur, intereunt. Exempli gratia, populi potestas non tantum si remittatur imbecillior fit, ita vt tandem reducatur ad paucorum potentiam, sed etiam si valde intendatur. Vt & deformitas nasi, qui media sui parte quasi gibberus est, & eiusdem nimia depressio non tantum si remittantur perueniunt ad mediocritatem, sed si magis etiam aut intumescat gibbus ille nasi, aut deprimatur, eo peruenit denique, vt ne nasus quidem esse videatur. Vtile autem est ad leges ferendas, non tantum scire, quae gubernandi ratio conferat ad ciuitatem tuendam, cõsiderãtem id ex superiorũ temporum historia, sed & nosse quibus legibus alij populi vtãtur & quales qualibus conueniant. Constat itaque ad leges quidem ferendas, vtiles esse eos libros, qui-

bus terrarum situs ac descriptiones cõtinentur: nam ex eis leges, & instituta gentium hauriri queunt: ad dandũ autem de rebus publicis consilium, historias eorũ qui res gestas litteris prodiderunt: quae omnia ad politicen, non ad rhetoricen pertinent. Haec igitur sunt quibus instructum oportet esse eum, qui de rebus maximis sententiam dicturus sit. Nunc quae sint ea ex quibus, & de his & de alijs dicenti sumenda sunt quibus aut incitet, aut deterreat, denuo persequamur. Fere autem, & cuique priuatim, & communiter omnibus propositum quasi signum quoddam est quo tendẽtes, alia & expetunt, & fugiunt: idque est, ut summatim dicam, tum felicitas, tum partes ipsius. Quare exempli causa, sumamus quid sit populariter loquendo & ex quibus constet felicitas. nam de ea, & de ijs quae ad eam conferunt, deque ijs quae illi ad uersantur, omnis suasio, & dissuasio ab omnibus instituitur. Quae enim ad eam partem ue eius aliquam comparandam, aut eorum aliquid ex minore maius efficiendum valent, suscipienda sunt: quae autem vel tollunt, vel impediunt, vel aliquid eorum quae ipsi repugnant, efficiũt, ab ijs abstinendũ est. Sit igit felicitas, bonus rerũ successus cũ virtute coniũctus: aut ea rerũ ad uitã pertinentiũ abundantia vt nihil praeterea requiratur: aut suauissima vita extra omne periculũ posita: aut firmus status & possessionũ, & corporũ, cum vi ac potestate eorum conseruandorum

dorum & parandorum. Fere enim horum vnũ, aut plura felicitatẽ esse omnes fatentur. Quod si tale quiddam est felicitas, necesse est, partes illius esse nobilitatem, amicorum copiam, bonorum amicitiam, bonos, ac virtute praeditos filios, eorumque ipsorum copiam: facilem, & cõmodam senectutem, tum praeterea virtutes corporis, vt bonam valetudinem, pulchritudinem, robur, magnitudinem, vires aptas ad publica certamina, gloriam, honorem, prosperam fortunam, virtutem, & partes ipsius, prudentiam, fortitudinem, temperantiam, iustitiam. nam ita demum quis cumulatus bonis omnibus, nulliusq; praeterea rei indigens fuerit, si & ijs quae in ipso homine sunt, & externis bonis affluat. neq. enim praeter haec, alia ulla sunt. In ipso autem homine sunt tum animi, tum corporis bona: extra autem, nobilitas, amici, pecuniae, honos. Conuenire praeterea arbitramur, & opes, ac ciuilem potentiam, & fortunam adesse. nam ita demum vita ab omni periculo remotissima fuerit. Eodem igitur modo sumamus etiam quid horum quodque sit. Igitur genti quidem, & vrbi nobilitas est si ciues ex eo ipso solo progeniti sint, aut antiqui, & si primi eius conditores, ac duces illustres fuerint, & si multi ex eis propagati sint illustres ijs rebus quibus hominum studia commouentur. Priuatim autem nobilitas spectatur & ex maribus, & ex feminis: & ex eo, vt quis vtraque stirpe ex ciuibus legiti-

me

me prognatus sit, &,tamquã, in vrbe, vt generis principes nobiles fuerint, aut propter virtutem, aut propter diuitias, aliudue quid eorum, quae in honore habẽtur: & multi ex eodẽ genere illustres, tũ viri tũ feminae, tũ iuuenes, tũ natu grandiores Bonos autem, ac multos liberos habere quid sit, obscurũ non est. Commune igitur, ipsum, bonis liberis abundare dicitur, si iuuẽtus & multa fuerit, & bona. Bona aũt, virtute corporis, vt proceritate, pulchritudine, robore, aptis ad certamina publica viribus. Animi vero virtutes iuuenũ propriae sunt temperantia, & fortitudo. Priuatim aũt bonitas, & copia liberorũ est, si & multos quis ex se susceptos, & tales liberos, tũ mares, tum feminas habeat. Feminarũ autẽ virtus corporis quidem pulchritudo, & magnitudo, animi autem temperantia, & industria sine sordibus. Peraeque autem, & publice, & priuatim danda opera est, vt vnum quodq. horum, & in viris, & in feminis insit. Nam quibus quae ad mulieres pertinent, male instituta sunt, vt Lacedaemonijs, dimidiũ fere ijs abest felicitatis. Diuitiarum autem partes sunt, pecunia numerata, multum agri, praediorum possessiones, itemq. supellectilis, & pecorum, & mancipiorum, numero, magnitudine, pulchritudine praestantium. Eaq. omnia vt & tuta sint, & homine ingenuo digna, & vtilia, & propria. Ac vtilia quidem magis sunt, quae fructuosa: ingenuo autem homine digna, quorum omnis prope fructus

in ani-

in animi oblectatione positus est. Fructuosa autem voco, ex quibus capiuntur reditus annui: oblectationis, autem causa comparata, ex quibus nihil, quod quidem aliqua aestimatione dignũ sit, percipitur praeter vsum. Tuta autem sunt quae quis ita possidet, vt in potestate ipsius sit vsus illorum. Proprium id, cuius alienandi penes eum qui possidet potestas est. Alienationem autem voco donationem, & venditionem. Omnino autem diuitem esse magis in vtẽdo, quam in possidẽdo positum est. Nam & diuitiae sunt, eiusmodi rerum exercitatio, & vsus. Bona autẽ existimatio est, ab omnibus virum grauem & auctoritate praeditum existimari: aut tale aliquid habere, vt id omnes appetãt, aut multi, aut boni, aut prudentes. Honor autem signum quidem est eum cui habetur beneficum haberi. Honore autem afficiuntur iure quidem vel maxime, qui iam beneficium dederunt: sed tamen is quoq. honoratur, qui potest benefacere. Beneficium autem aut ad salutem pertinet, eaq. omnia quibus fit, vt simus, aut ad diuitias, aut ad aliud aliquod bonum eorum, quae paratu facilia nõ sunt, aut omnino, aut eo loco, aut eo tẽpore; Multis enim etiã quae exigua videntur honori fuerunt: sed cum ad ea, aut locorum aut temporum commendatio accederet. Partes autem honoris sunt sacrificia, inscriptiones aut versibus conclusae, aut etiam sine versibus, praemia, sacella, priores in consessibus loci, sepulcra, statuae,

tuae, alimenta ex publico: tum ea quae barbaro rum consuetudo fert, vt genua veniente aliquo flectere, assurgere, & loco cedere, tū dona quae apud quosque in pretio sunt. Nam in dono est & datio rei quae possideatur, & honoris signifi catio. Quo fit vt & pecuniae amātes, & honoris cupidi dona appetant. in eis enim insunt quae vtriq. appetunt; cum & rem augeant, quod aui- di pecuniae, & honori sint, quod honoris cupi- di concupiscunt. Corporis autem virtus est sani- tas: quae ita accipienda est, vt & morbo quis ca- reat, & corpore vtatur. Multi enim ita valent, vt Herodicus dicitur, quos propter talem sanitatē nemo beatos dixerit: cū aut omnibus, aut plae- risq. eorum quae hominum uita fert abstinere cogantur. Pulchritudo autem sua cuiusque aeta tis propria est. Atque adolescentis quidem pul- chritudo est, corpus habere idoneum ad labo- res, tum qui currendo, tum qui ad ui decertan- dum capiendi sunt, cum quadam oris, ac uul- tus suauitate. Quocirca pulcherrimi sunt pen- tathli, quod aeque apti sunt & ad vim, & ad ce- leritatem. Eius autē qui florenti aetate est, ad la- bores bellicos: cum eo vt & aspectu iucundus sit, & ferocitatis aliquid praeseferat. Senis au- tem quod satis sit ad labores necessarios susti- nendos, ita vt molestus non sit ijs, qui vna sunt, quod nullo incommodo laboret eorum quibus senes conflictari solent. Robur autē po- testas quidem est mouēdi alium arbitratu suo.

Necesse

Necesse est autem, qui alterum mouet, ut id faciat, aut trahendo, aut pellendo, aut sublimem tollendo, aut premendo, aut collidendo. Quare qui robustus est, aut eis omnibus, aut eorũ quibusdam valet. Magnitudinis autem praestantia est, superare proceritate, crassitudine, latitudine, vsitatum hominum modum, tanto, vt ne propter illam exuperantiam tardiores fiant corporis motus, Vires autem aptae ad publica certamina constant ex magnitudine, robore, & celeritate. Nam, & celeritas in robore ponitur. qui enim potest certo quodam modo crura iactare, ac mouere cito, & longe, cursor est: qui premere, & cohibere, luctator: qui autem ictu pellere, pugil: qui autem his vtrisque valet, pancratiasticus: qui omnibus, pentathlus. Commoda autem senectus est, cum & sera senectus aduenit, & doloris ac molestiae expers. nam neque is qui cito senescit, commoda vti senectute dicendus est, neque is qui sero quidem, sed cum dolore ac molestia. constat autem ex virtutibus corporis, & ex fortuna. nam neque perturbatione vacabit, nisi & immunis à morbis, & robustus fuerit; neque sine fortuna diu viuere expers molestiae poterit. Est autẽ quaedam etiam sine prospera valetudine, & sine robore, uitae producendae facultas. Multi enim diu uiuunt sine virtutibus corporis. Sed harum rerum accurata tractatio nihil hoc quidem tempore necessaria est. Multorum autẽ ac bonorum amicitia quid sit, obscu-

obſcurum nō eſt, ſi quid amicus ſit, definiamus, Eſt autem amicus, qui ita affectus animo eſt, vt quae ei quem amat bona eſſe putat, ea, ipſius cauſa, conficere ſtudeat. Cui ergo tales multi ſunt, is amicis abundat: cui etiam viri boni, is bonos amicos habet. Bona autem fortuna eſt, cum, quorum bonorū cauſa fortuna eſt, ea eueniunt, & inſunt, aut omnia, aut plurima, aut maxima. Cauſa autem eſt fortuna nonnullorū quidem, quae parantur etiam arte: at multorum quae ſine arte, vt eorum, quae natura efficiūtur, ita tamen vt etiam praeter naturam euenire poſſint. Nam bona quidem valetudo arte effici poteſt: at pulchitudinis, & magnitudinis cauſa natura eſt, Omnino autem eius generis bona à fortuna ſunt, quibus inuidetur. Ea quoque bona ad fortunam referuntur, quae praeter rationē eueniūt: vt, quod cum ceteri fratres deformes ſint, hic formoſus ſit; aut quod alij theſaurum non viderunt, hic autem reperit, aut quod telum eū attigit, qui prope erat: hunc autem non attigit. aut quòd non uenit aliquo, qui ſolus ſemper eo ventitabat; qui autem ſemel venerant, perierūt. Haec enim omnia in fortunae proſperitatibus numerari ſolent. De virtute autem, quando in ratione laudandi maxime proprius eius tractandae locus eſt: tum cum eo uentum erit, accurate explicabimus. Quaenam igitur ſpectare debeāt qui ſuadent, vt quae aut futura ſint, aut iam adſint, perſpicuum eſt; ex quo etiam conſtat quae

ſpectare

ſpectare debeant, qui diſſuadent: ea videlicet quae is aduerſantur. Quoniam autem conſiliũ danti vtilitas propoſita eſt ad quam omnia dirigat, deliberant autem non de fine, ſed de ijs quae ducunt ad finem: ea uero ſunt, quae in ſingulis rebus agẽdis vtilia ſunt: vtile autem quod eſt, bonum eſt, ſumenda, ac comparanda nobis fuerint elementa de bono, & utili ſimpliciter. Sit igitur bonum, quod ipſum propter ſe expetendum eſt, & cuius cauſa aliud expetimus. Et id quod appetunt omnia; aut ea in quibus ineſt ſenſus, aut mens, aut ſi mentem accipiant: & quaecunque mens vnicuiq. ſuggeſſerit. Et quicquid mens, quae in quoque eſt, ei attribuit, id cuiq. bonũ eſt, & quo praeſente bene ſe habet, neq. quidquam praeterea requirit. Et id ipſum quod ſibi ex ſe ſufficit. Et quod talia aut efficiendi, aut conſeruãdi uim habet. & id quo poſito, talia conſequuntur. Et quae vim habent aut prohibendi, aut tollendi ea quae talibus aduerſantur Conſequitur autẽ aliud alij duobus modis: aut enim ſimul, aut poſtea. Exẽpli cauſa, ex eo quod quis diſcit, ſequitur vt poſtea ſciat: at ex eo quod bene ualet, ſimul ſequitur, vt & viuat. Efficientia vero tribus modis dicuntur, quaedam ita vt beneualere, efficiens eſt bonae valetudinis: quaedam ita, vt cibi eiuſdem efficiẽtes ſunt: quaedam denique, vt corporis exercitatio, quae plaerunque vt bene ualeamus efficit. His poſitis, neceſſe eſt, ut & bonorum ſumptio-

nes in bonis ſint, & malorũ depulſiones. Sequitur enim mali quidem depulſionem, ſtatim, en quis malum habeat: boni autem ſumptionem illud poſtea, ut habeat bonum. Bonum quoque eſt pro minore bono, maius bonum ſumere: & minus aliquod malum ſubire, vt maius effugias. Nam quo minus à maiore ſuperatur, eius fit, boni quidem ſumptio, mali autem depulſio. Virtutes quoq. neceſſe eſt in bonis eſſe. nam, & bene afficiunt eum in quo ſunt, & vim habent efficiendi, atque augendi ea quae bona ſunt. De vna quaque autem illarum, quae, & cuiuſmodi ſit, ſeparatim dicendum eſt. Et voluptatem neceſſe eſt bonum eſſe. Natura enim duce omnia animalia eam appetunt. Quare, & quae iucunda ſunt, & quae pulchra, bona vt ſint neceſſe eſt. nam illa quidem voluptatis efficientia ſunt: pulchrorũ autem partim ſuauia, partim ipſa per ſe expetẽda ſunt. Vt autem ſingillatim dicamus, bona haec vt ſint, neceſſe eſt: felicitas, nam & per ſe expetenda eſt, & ſibi ex ſe ſufficit, & illius cauſa alia perſequimur: iuſtitia, fortitudo, temperantia, magnitudo animi, magnificentia, & alij eiuſmodi habitus: virtutes enim ſunt animi: & bona ualitudo, & pulchritudo, & talia: uirtutes enim ſunt corporis; & multorũ bonorum efficientes, ut bona ualitudo uoluptatis, & uitae. Quo fit ut & optimum quiddam eſſe uideatur: quoniam cauſa efficiens eſt duorum, quae apud plaeroſque maximo in pretio

ſunt,uoluptatis,& uitae. Diuitiae. uirtus enim haec patrimonij eſt, & multarum rerum conficiens. Amicus, & amicitia. nam & per ſe expetendum quiddam eſt amicus, & multorum efficiens. Honos, exiſtimatio. nam & iucunda ſunt, & multorum efficientia, & plaerunq. euenit ut in ijs qui honorantur, inſint ea, propter quae honorantur. Dicendi facultas, rerum gerendarum facultas. omnia enim huius generis multorum bonorum efficientia ſunt. Itemq. bonitas ingenij, memoria, docilitas, perſpicacitas, talia omnia. nam hae facultates multorum bonorum in ſe efficientiam continent. Itidemque omnes ſcientiae, atque artes. Et uiuere. nam, ut boni ex eo nihil aliud conſequatur, ipſum per ſe expetendum eſt. Et quod iuſtum eſt: publice enim prodeſt. Haec igitur fere ſunt, quae omnes bona eſſe conſentiunt. In ijs autem, quae dubitationem aliquam habent, hinc ducuntur ſyllogiſmi. Cui quod aduerſatur, malum eſt, ipſum bonũ eſt. Et cui quod pugnat, hoſtibus prodeſt. Exempli cauſa, ſi ignauos ciues eſſe, maxime prodeſt hoſtibus, conſtat fortitudinem ciuibus utiliſſimam eſſe. omninoque quod hoſtes uolunt, & quo gaudent, ei quod pugnat, utile uidetur. Vnde & recte dictum eſt.

Quã laeta haec Priamus, ſi ſenſerit, ebibat aure.
Neque tamen hoc perpetuo uerum eſt: ſed plaerunque. Nihil enim prohibet interdum idem utile eſſe ijs, qui inter ſe diſſident. Vnde & illud

 prouer-

prouerbio iactatum eſt. Mala homines conciliant: cum idem utriſque damnoſum eſt. Et quod nimium eſſe nō poteſt, bonum eſt. quod autem iuſto maius eſt, malum. Et id cuius cauſa multi labores ſuſcepti, multi ſumptus facti sūt. Iam enim bonum uidetur, & putatur finis eſſe, ac multorum quidem finis. Finis autem, bonum eſt. Vnde, & haec dicta ſunt. Quàm ſe hoc iactarit Priamus. &, Turpe eſt & manſiſſe diu. Et illud prouerbium, Ad fores vrceum. Et id quod multi appetunt, & id quod uidetur dignum pro quo ſuſcipiantur contentiones. Quod enim appetunt omnes, bonum eſſe dicebamus. at multi pro omnibus habentur. Et quod laudabile eſt. nemo enim quod bonum non eſt laudat. Et id quod etiam hoſtes laudant. Nam pro eo eſt, ac ſi omnes ita eſſe fateantur: cū ij quoque quibus quis malū dedit agnoſcāt. Vidētur enim eo id fateri, quod res dubitationē nō habeat. Vt cōtra nihili ſint oportet, quos, & amici uituperāt: & inimici nō uituperant. Quocirca ſe Corinthij hoc Simonidis uerſu cōtumelia affectos putarunt:

Corinthijs autem Ilium haud iraſcitur.

Et quod quis aut prudentium, aut praeſtantium virorum, aut mulierum iudicio ſuo alijs antepoſuit: vt Minerua Vliſſem, Theſeus Helenā, Deae Alexandrum, Achillem Homerus. omninoque ea quae alijs conſulto anteponuntur. Conſulto autem in rebus agendis anteponunt, & ea quae diximus: & quae hoſtibus mala ſunt, & quae amicis

amicis bona. Et quae fieri possunt. Fieri autem posse dicuntur duobus modis: tum ea quae quoquo modo, tum ea quae facile fieri possunt. Factu autem facilia sunt, quaecunque aut sine molestia, aut breui tẽpore. Difficultatem enim aut molestia, aut temporis diuturnitate metimur. Et si vt volunt. volunt autem aut sine ulla mali admistione, aut ita ut bonum malo facile praeponderet. Id autem erit, si poena, aut lateat, aut parua sit. Et propria. Et quae nemo alius obtinet. Et eximia. ita enim maior est honos. Et quae sibi conueniunt, atque apta sunt. Talia autem sunt, quae sunt nobilitati, ac potentiae suae accommodata. Et quae sibi deesse putant: etiam si exigua sint. nihilo enim minus ea sibi comparanda esse arbitrantur. Et quae facile ad exitum adduci possunt. non enim tantum fieri, sed & facile fieri possũt. Talia autem sunt, quae aut omnes, aut plaerique, aut eiusdem ordinis, aut etiam inferiores ex animi sententia cõfecerunt. Et quae amicis grata, inimicis molesta fore norunt. Et quaecunque sibi conciliare student ij, quos ipsi admirãtur. Et ad quae natura facti, quorumq. periti sunt. Facilius enim ea sibi successura putant. Et quae nemo abiectus ac parui pretij. Laudabiliora enim sunt. Et quae concupiscunt. Quod enim quis cupit, non iucundum modo, sed & melius videtur. & maxime quique ea, ad quae natura propensi sunt: ut qui victoriae cupidi, spe uictoriae: qui honoris

cupidi, honore: qui pecuniae, pecunia proposita, alijque eodem modo commouentur. De bono igitur, & de vtili hinc argumenta ducenda sunt. Sed quoniam saepe accidit, vt cum vtraque utilia esse fateantur, vtrum vtilius sit, controuersentur, de meliore deinceps, & vtiliore dicendum fuerit. Ponamus igitur praestare quidem id dici, quod & alterum tantum est, & eo amplius: superari autem id, quod in altero inest. Ponamus item, maius, ac plus semper referri ad id quod minus est: magnum autem, & paruum, itemque multum, & parum dici habita ratione vsitatae magnitudinis, ac multitudinis. & eam quidem quod superat, magnum, quod autem ab ea abest, paruum vocari, & multum, ac parum eodem modo. Quoniam igitur bonum esse dicimus, tum id quod suapte causa, ac non alterius, expetendum est, tum id quod omnia appetunt, appeterentue si mens eis, ac prudentia accederet, & quod habet vim efficiendi, ac cōseruandi talia, & quo posito talia consequuntur: finis autē est id quo cetera diriguntur, & vicissim id, quo cetera diriguntur, est finis: cuique autem bonum, id quod ita affectum est ad ipsum: necesse est, & plura vno, & paucioribus, si modo id vnum, aut haec pauciora in illis pluribus connumerentur, maius bonum esse. Insunt enim. At id quod in altero inest, ab eo superari docuimus. Itemque si quod maximū est aliquo in genere, praestat ei, quod in al-

in altero maximum eſt: illud quoque ſimpliciter huic praeſtat: itidemque, ſi quod genus ſimpliciter alteri praeſtat, praeſtabit etiam id quod in illo genere maximum eſt, ei quod in altero maximum. Vt ſi maximus vir maxima muliere maior eſt, ſequitur, ut & uiri omnino mulieribus maiores ſint. itemque ſi uiri omnino mulieribus maiores, ut maximus uir maxima muliere maior ſit. Generum enim, & eorum quae in quoque genere maxima ſunt exuperantiae, eadem inter ſe proportione reſpondent. Maius quoque illud eſt, quo poſito alterum ſequitur: cum tamen ipſum, altero poſito, non ſequatur. Sequi autem dicitur aut ſimul, aut deinceps, aut poteſtate. Nam eius quod ſequitur vſus eſt in illo altero. Sequitur autem ſimul quidem, ut, qui bene ualet, ſequitur, ut & uiuat: cum tamen viuere poſſit, neque bene ualere. Deinceps autem: vt diſciplinam, ac ſtudium ſcientia. Poteſtate autem, vt ex ſacrilegio furtum. Qui enim ſacrilegium fecit, etiam furtum fecerit. Et quae cum eodem collata, maiori parte vincunt, ipſa quoque maiora ſunt. Neceſſe eſt enim, vt & illud ſuperent, quod tertio illo maius eſt. Maiora ſunt etiam quae maioris boni efficientia. Hoc enim eſt, maius, vt efficiens, eſſe. Itidemque maius eſt id, cuius cauſa efficiẽs maior eſt. Si enim id quod bonam valetudinem efficit, praeſtat ei, quod voluptatem: ſequitur ut & bona ualetudo praeſtet uoluptati. Et id quod magis propter ſe

expetendum eſt,eo,quod non propter ſe. Vt robur melius eſt re aliqua ſalubri. Nam haec non propter ſe, at illud propter ſe expetitur: quam boni naturam eſſe diximus. Et ſi alterum quidem finis ſit,alterum autem nō.Hoc enim propter aliud expetitur:illud propter ſe. vt exercitatio ad bonam valetudinem refertur. Et quod minus indiget aut alio,aut alijs. quod enim tale eſt,magis ipſum ſibi ex ſe ſuffi cit. Minus autem indiget,quod indiget aut paucioribus, aut facilioribus. Et cum hoc quidem ſine illo, aut non eſt,aut ne contingere quidem poteſt: at illud ſine hoc poteſt. magis enim ſe contentum eſt id, quod alio non indiget: itaque maius bonum videtur.Et ſi illud quidem principium ſit,hoc autem non. Et ſi alterum cauſa ſit, alterum non ſit: eandem ob cauſam. Nam ſine cauſa, ac principio neque eſſe, neque fieri quidquam poteſt. Et ſi duo principia ſint,quod à maiore principio eſt,maius. Et ſi duae cauſae, quod ex maiore cauſa efficitur,maius. Contraque ex duobus principijs, quod maioris principium eſt, maius: & è duabus cauſis, quae maioris efficiens, maior. Conſtat igitur ex ijs, quae diximus,utroque modo poſſe aliquid maius uideri. nam, & quod principium eſt, eo quod non eſt; & quod non eſt, eo quod eſt, maius uideri poteſt. Finis enim maius quiddam eſt; cum tamen principium non ſit. Vt Leodamas Calliſtratum accuſans, maiorem culpam eſſe dicebat eius qui

qui consilium dedisset, quam qui facinus perpetrasset. neque enim futurum fuisse, ut fieret, nisi consilium antecessisset. At rursus accusans Chabriam, grauiorē esse iniuriam eius qui fecisset, quam eius, qui consilium dedisset. nihil enim nociturum fuisse consilium, nisi qui illud exequeretur, extitisset. nam, & omnem deliberationem ad agendum referri. Et quod rarius est, praestat ei, cuius copia suppetit: ut aurum ferro: cum minus utile sit. Aestimationem enim ei adijcit difficultas; Alio autem modo id, cuius magna copia est, ei, quod rarum est. maiorem enim vsum praebet. & plus est saepe, quàm raro. vnde dictum est, aquam rerum omnium optimam esse. Omninoque quod difficilius est, praestat faciliori. rarius enim est. At alio modo quod facilius est, difficiliori. Ita enim se habet, vt volumus. Et cui quod aduersatur maius est. Et quo priuari, maius. Et uirtus maior est eo, quod virtus nō est: & uitium maius eo quod non est uitiū. Altera enim fines iam sunt, altera nōdū ad finē perducta sunt. Et quorū opera pulchriora, aut turpiora, maiora etiā ipsa sunt. Maiora sunt etiā, quae à maioribus virtutibus vitijs vè proficiscuntur. Quae enim causarū, ac principiorū, eadē etiā eorū quae ex ipsis eueniūt vicissimq. quae horū, eadē illorū etiā ratio est. Et quibus excellere maius, aut pulchrius est. Exēpli causa pluris est acutissime videre, quā sagacissime odorari. nā & uisus odoratui praestat. & sodaliū

amantem eſſe, quàm amantem pecuniae, pulchrius. itaque & ſtudium erga ſodales ſtudio pecuniae praeſtat. Et contra quae meliora, & pulchriora ſunt, eis excellere maius eſt, ac pulchrius. Et quorum cupiditates pulchriores, melioreſque ſunt. Maiora enim quae ſunt, maiorẽ cõmouent appetitionẽ ſui. Et quae pulchriora, ac meliora ſunt, eorum pulchriores, ac meliores ſunt cupiditates, eandem ob cauſam. Et quae ſcire pulchrius eſt, ac ſtudio dignius, ea quoque ipſa pulchriora, & ſtudio digniora sũt. Quae enim ſcientiae, eadem ueri ratio eſt. Verũ autẽ illud quod ad ſe pertinet, ſciẽtia quaeq. pertractat. Et quae ipſa ſtudio digniora, ac pulchriora ſunt, eorum etiam ſcientia proportione ſtudio dignior, ac pulchrior eſt, ob eadem illa quae diximus. Et quod maius bonum iudicarent, aut iudicarunt prudentes uel omnes, uel multi, vel plures, vel praeſtantiſſimi, id neceſſe eſt ita ſe habere, aut ſimpliciter, aut ſi pro ſua prudentia iudicarunt. Atque hoc etiam in alijs rebus communiter dici poteſt. Nam, & quid, & quantum, & quale ſit, intelligentium, ac prudentium iudicio ſtandum eſt. ſed nos de bonis modo id diximus. Definitum eſt enim bonum id eſſe, quod, ſi prudentia rebus ipſis tribueretur, vnaquaeque illarum expeteret. ex quo perſpicuum eſt, id quoque maius bonum eſſe, quod prudentia magis expetendum eſſe dictat. Et quod ineſt melioribus, aut ſimpliciter, aut qua-

tenus

tenus meliores ſunt. vt fortitudo viribus corporis. Et quod praeoptaret qui melior eſt, aut ſimpliciter, aut quatenus talis eſt: vt iniuriam accipere potius quàm facere. Id enim iuſtiſſimus quiſque maluerit. Et quod ſuauius eſt, eo quod minus ſuaue. Voluptatem enim ſequuntur omnia: & hoc ipſum voluptate affici propter ſe appetunt. Boni autem, & finis eam eſſe naturam diximus. Suauius autem eſt, cui minus admixtum eſt moleſtiae, & ex quo diuturnior percipitur voluptas. Et quod pulchrius eſt, quã quod minus pulchrum. Pulchrum enim eſt, aut quod ſuaue eſt, aut quod propter ſe expetendũ. Et quorum aut ipſi ſibi, aut amicis cauſam eſſe ſe malunt, ea maiora bona ſunt, quorum autem minime, maiora mala. Et diuturniora breuioribus; & ſtabiliora infirmioribus. Superat enim vſus, illorum quidem, tempore: horum autem, voluntate. Firma enim magis eis adſunt, cũ volunt. Et quemadmodum fuerit vnum ex coniugatis, aut ſimilibus caſibus, cetera etiam conſequuntur. Exempli cauſa: ſi fortiter, pulchrius, & magis expetendum eſt, quam temperanter, fortitudo quoque magis expetenda eſt, quam temperantia: & fortem eſſe, quàm temperantem. Et quod omnes expetunt, eo quod non omnes. Et quod plures, eo quod pauciores. Nam bonũ eſſe dicebamus, quod omnes expetunt. melius igitur quod magis. Et quod qui cõtrouerſantur, aut hoſtes ſunt, aut quorum ea de re iudicium eſt,

est, aut quos ipsi recte iudicare posse iudicant. Nam illud quidem perinde est, ac si omnes ita iudicent: hoc autem, vt si ij penes quos arbitriũ est, & intelligentes. Atque interdum quidem id cuius omnes participes sunt, maius videtur. Ignominia enim quaedam est non participare. Interdum autẽ id cuius aut nemo, aut pauci. rarius enim est. Et quae laudabiliora sunt. nam eadem sunt etiam pulchriora. Et quibus maiores honores habentur. honos enim quasi aestimatio quaedam est. Et quibus maiores poenae sunt constitutae. Et quae maiora sunt ijs, quae omnium consensu atque opinione magna habentur. Fit etiã, vt quae per partes explicantur, eadẽ maiora videantur. Plurium enim exuperantia videtur. Vnde, & Poeta persuasisse ait vxorem Meleagro, vt excitaretur, dicentem.

Quaecunque in capta vis cernitur vrbe malorũ.
Intereunt ciues. vrbem depascitur ignis.
Abducunt alij natos, matresque decoras.

Componendo etiã, quasique inaedificando res augentur: vt facit Epicharmus: tum ob eandem causam, qua fit, vt crescant, cum per partes explicantur: videtur enim compositio magnam exuperantiam indicare: tum quia principium & causa magnarum rerum videtur. Quoniam autem quod difficilius est, quodque rarius, maius est: fit vt occasiones, & aetates, & loca, & tempora, & facultates magnitudinẽ rebus concilient. Nam & si supra vires, & si supra aetatẽ,

& si

& si supra eos qui eiusdem ordinis sunt, & si hoc modo, aut hoc loco, aut tempore, haec omnia magnitudinem habent, & in rebus pulchris & bonis, & iustis, et contrarijs. Vnde & illud Epigramma est in Olympionicen.

Haud ita pridem humeros corbis mihi dura premebat,

Ex Argo pisces cum veherem in Tegean.

Et Iphicrates se ipsum depraedicabat his verbis: Ex quibus ad haec perueni? Et quod naturale est, adquisito. difficilius enim est. Vnde, & poeta dicit:

Ipse ego me docui.

Et maxima pars eius quod ipsum magnum est. Vt Pericles in laudatione funebri, Iuuentutem ex ciuitate, ita sublatam, vt si ver ex anno tolleretur. Et quae vsui sunt in maiore indigentia, vt quae in senectute morbisue tribuūtur. Et è duobus quod propius accedit ad finem. Et quod ipsi bonum est, quam quod simpliciter bonum. Et quod fieri potest, eo quod nō potest. Illud enim ipsi vtile est, hoc non item. Et ea quae in ipso uitae fine sunt. magis enim sunt fines. Et ea quae ad finem accedunt. Et quae ad ueritatem referūtur potiora sunt ijs quae ad opinionem. Definitio autem eius quod ad opinionem refertur haec est; quod non optaret quis, si futurum esset ut lateret. Quocirca & beneficium accipere uideri potest magis expetendum, quàm tribuere. Nam illud optabit aliquis, etiam si nemo resciturus

resciturus sit: at beneficium dare qui velit, si futurum sit, vt id omnes lateat, non sane facile reperietur. Et quaecumq. esse uolũt potius, quàm videri. talia enim magis referũtur ad veritatẽ. Vnde & iustitiã pusillum quiddã esse aiũt: quod videri iustum, quàm esse praestet. At de bona valetudine non idem dicunt. Et quod ad multa vtilius est, vt ad viuendum, ad bene viuendum, ad uoluptatem, ad res pulchras gerendas. Vnde, & opes, & bona valetudo in maximis rebus habentur: omnia enim haec in se continent. Et cui minus molestiae adiunctũ est: & cui comitatur uoluptas. Plura enim sunt vno: cũ & voluptas bonũ sit, & doloris vacuitas. Et e duobus id quod eidẽ adiectũ, totũ ipsum efficit maius. Itẽ quae cum adsunt non latent, maiora ijs quae latent. Ea enim tendunt ad veritatem. Quocirca diuitem & esse, & videri, maius bonum videri potest, quam diuitem esse. Et quod carum, & amabile est, huic quidem solum, aliis autem non solum. Quocirca non par poena legibus constituta est, si quis oculum effodiat ei, qui vnicum habet, & si ei qui duos. Illi enim ablatũ est, quod vnum ac solum carum habebat. Vnde igitur ducenda argumenta sint & ad suadendum, & ad dissuadendum, fere dictum est. Maximum autẽ, & potentissimum ad persuadendi facultatem, & ad bene dandum consiliũ est, formas omnes rerump. animo comprehensas habere; & cuiusque mores, & leges, atque instituta, & quid cui-

que

que earũ vtile ſit, poſſe diſtinguere. Parent enim omnes ei, quod vtile eſt. Vtile autem eſt id, quod conſeruat reip. ſtatum. Praeterea ratum eſt, & dominatur in ciuitate id, quod pronuntiauerint ij penes quos ſumma rerum eſt. Varium autem id eſt pro varietate rerum publicarum. quot enim Reipublicae genera ſunt, totidem ſunt ea quae in quaque dominantur. ſunt autem reip. genera quattuor: populi poteſtas, dominatus paucorum, poteſtas optimatium, & monarchia. Itaque quod in ciuitate dominatur, ac decernendi poteſtatem obtinet, horum aut aliqua pars, aut totum aliquid ſit, neceſſe eſt. Status autem popularis eſt, Reſpub. in qua ſorte diſtribuuntur magiſtratus. Paucorum poteſtas, in qua ex cenſu. Optimatium, in qua ex inſtitutione, & diſciplina. Inſtitutionem autem eam dico, quae lege conſtituta eſt. Qui enim conſtanter manſerunt in ijs quae legibus conſtituta ſunt, in poteſtate optimatium imperant. Neceſſe eſt autẽ eos optimos videri. vnde & ſtatus ille nomen hoc conſecutus eſt. Monarchia autem eſt, vt nomine ipſo indicatur, in qua penes vnum ſunt omnia: eaque vel regnum, ſi certo ac definito ordine res gubernentur, vel, ſi infinite, atque interminate omnia vni permiſſa ſunt, tyrannis. Neque ignorãdus eſt ſuus cuiuſque Reip. finis. ea enim ſectantur, quae ad finem pertinent. Eſt autem populari quidem ſtatui propoſitus finis, libertas: paucorum dominatui, diuitiae: optimatium

matium poteſtati ea quae ad inſtitutionem, & ad obſeruationem eorum quae legibus ſancita ſunt, pertinent. Regno ex legibus praeeſſe: tyrannidi cautio, ac cuſtodia. Conſtat igitur diſtinguendum eſſe, qui mores, quae leges cuique earum conueniant: quaeque cuique vtilia ſint: quando ad eum finem omnia referentes, ſingula perſequuntur. Ac quoniam non ea tantum oratione fit fides, quae argumentis nititur, ſed etiam ea qua dicẽtis mores exprimuntur, credimus enim, quòd talem eſſe eum qui dicit opinamur, ideſt virum bonum, aut beneuolentem, aut vtrunque: nobis quoque tenendi ſunt mores cuiuſque ciuitatis. nam in quacunque rep. mores ipſius maximam vim ad perſuadendum habeãt, neceſſe eſt. Illi vero qui ſint, ex ijs ipſis, quae ſupra diximus, intelligetur. Nam mores quidem facile cognoſcuntur ex ijs quae quis in rebus agendis potiora iudicat. delectus autem ille, & conſilium ad finem refertur. Quaenam igitur ſibi proponere debeant ij, qui ſuadent vt futura, aut quae iam ſint: & vnde ſumenda ſint, quibus fides fiat aliquid vtile eſſe, itemque de moribus, & inſtitutis cuiuſque reip. quomodo vberem eorum cognitionem nobis parare poſſimus, dictum eſt, quantum temporis ratio poſtulare videbatur. accuratius enim de hoc toto genere in politicis diſputatum eſt. Sequitur nunc vt de virtute, & vitio, deque pulchro, ac turpi diſſeramus. hi enim fines propoſiti ſunt laudanti, ac

ti, & vituperanti. Nam his de rebus disputantes, eadem opera ostendemus, quomodo consequi possimus, vt qui audiunt, nos ita moratos esse iudicent: quam faciendae fidei secundam rationē esse dicebamus. Eadem enim sunt quibus, & nobismetipsis, & alij fidem ex opinione virtutis conciliare poterimus. Quoniam autem euenit, vt & ioco, & serio saepe laudemus non hominem modo, aut Deum, sed & inanima, & animal quodlibet: eodem modo nobis pronuntiata quaedam de eis tenenda sunt. Itaq. quantum ad rem indicandam satis est, de ijs quoque dicamus. Pulchrum igitur est, quod cū propter se expetendum sit, laudabile est. Aut quod, bonum cum sit incundū est eo ipso quod bonum, Quod si id pulchrum est, necessario efficitur, virtutem pulchrū quiddam esse. est enim & bonum quiddam, & laudabile. Virtus autem est, vt uidetur, facultas parandi, & conseruandi ea quae bona sunt, & facultas multa, magnaque beneficia tribuendi. idque ad omnia manat, ac pertinet. Partes autem virtutis, iustitia, fortitudo, temperantia, magnitudo animi, liberalitas, clementia, prudentia, sapientia. Necesse est autē eas maximas esse virtutes, quae alijs vtilissimae sunt: si quidem virtus est facultas benefaciendi. Atque haec causa est, cur iusti ac fortes maximo in honore sint, altera enim in bello vtilis est, altera in pace. Deinde liberalitas, proijciunt enim pecuniam liberales, neque de ea dimicāt: quam

ceter

ceteri concupiſcunt. Eſt autem iuſtitia quidem virtus,qua fit vt ſuum quiſque ex legis praeſcripto teneat.Iniuſtitia vero,qua aliena praeter legem detinentur. Fortitudo autem,qua prompti ſunt ad pulchra facinora in periculis edenda, & vt lex iubet: cuius ad iuſſa perpetuo parati ſunt. Huic timiditas aduerſatur. Temperantia virtus, qua ad uoluptates corporis ita affecti ſunt, vt lex iubet.Huic aduerſatur intemperantia. Liberalitas, quae pecunijs ad benefaciendũ vtitur. illiberalitas autem contra. Magnitudo animi,quae in rebus magnis ad aliorum beneficiũ pertinentibus cernitur. Magnificentia quae in ſumptibus faciendis magnitudinem,ac ſplendorem ſequitur. Eis autem aduerſatur paruus, & anguſtus animus, & ſordida quaedã in ſumptu faciendo parſimonia. Prudentia autem virtus eſt mentis,qua fit vt bene deliberare poſſint de bonis maliſque rebus, quas diximus ad beatam vitam pertinere. De virtute igitur ac vitio vniuerſe, itemque de vtriuſque partibus,quantum huic inſtituto ſatis eſt, diximus. Quibus cognitis, non magna erit in ceteris difficultas. Conſtat enim,& ea quae virtutis efficiẽtia ſunt, neceſſario pulchra eſſe:ad virtutẽ enim tendũt: & ea quae à virtute proficiſcuntur.Talia autem ſunt tum ſigna virtutis,tum opera.Quando autẽ ſigna, & quaecunq. talia ſunt quae quis ex virtue aut fecit, aut excepit, ac perpeſſus eſt, pulchra ſunt,neceſſe eſt,tũ quaecunq. fortitudinis,
aut

aut opera, aut ſigna, aut fortiter facta ſunt, pulchra eſſe: tum quae iuſta, & quae iuſte facta: non etiam quae quis iuſte perpeſſus eſt. In hac enim vna ex omnibus virtutibus non ſemper pulchrum eſt, iuſte aliquid excipere, ac perpeti: immo vero poena iuſte affici turpius eſt, quam iniuſte. Et in ceteris virtutibus eodem modo. Pulchra ſunt etiam ea, quibus pro praemio propoſitus eſt honos. Et quibus honos magis quàm pecunia. Et quae cum expetenda ſint, non ſua cauſa quis facit. Et quaecunque quis, propria vtilitate neglecta, pro patria fecit. Et quae ſimpliciter bona ſunt. Et quorum fructus non ad ipſum peruenit qui ea facit. Talia enim videtur cauſa ſua facere. Et quae mortuo potius quam uiuo tribui ſolent. Nam quae viuo tribuuntur, magis eſt ut ea ſua quiſque cauſa ſuſcipere videatur. Et quaecunque opera ad aliorum commodum pertinent. minus enim ea referre ad ſe is qui agit videtur. Et quaecunque beneficentiae munera in alios exercentur, ita vt ad ipſum non pertineāt. Et quae in eos, qui beneficio prouocarunt. iuſtum enim eſt. Et beneficia: non enim ad eum, qui dat, pertinent. Et contraria illorum, propter quae erubeſcunt. Turpia enim, & dicentes, & facientes, & meditātes erubeſcunt. Quod & Sappho oſtendit his verſibus. cum enim dixiſſet Alcaeus:

Fari volo: ſed me prohibet pudor:

Illa ita reſpondit:

Si quidquam honeſti mens ferat, ac boni :
Nec lingua quidquam turpe paret tua :
Nullo impedireris pudore,
Sed facile eloquere honeſta .

Et ea pro quibus ſine vllo timore decertant . ita enim afficiuntur , vbi quid agitur eorum , quae ad gloriam ferunt. Et quae natura praeſtantiora ſunt,eorum virtutes, & opera pulchriora; vt viri quam mulieris . Et quorum fructus ad alios potius,quàm ad ipſos, peruenit . Vnde & quod iuſtum eſt,& iuſtitia pulchrum quiddam eſt. Et ab inimicis poenas ſumere potius , quàm cum eis tranſigere. Nam,& iuſtum eſt,quod acceperis,viciſſim referre:iuſtum autem quod eſt,pulchrum eſt : & fortis animi eſt non vinci . Et victoria,& honos in rebus pulchris ſunt. Nam & expetenda ſunt , cum fructum nullum afferant, & virtutis exuperantiam oſtendunt. Et quae facile in hominum memoria haerent . Et quo quidque magis tale eſt,eo pulchrius . Magis autem ea quae etiam mortuum ſequuntur. Et quibus honos coniunctus eſt.Et quae eximia ſunt, quaeque vnius propria , pulchriora . Facilius enim in memoria haerent. Et poſſeſſiones , ex quibus nullus fructus percipitur . ſunt enim liberaliores. Et quae proprie apud quemque populum pulchra habentur: & quaecunque ſigna ſunt eorum, quae apud quoſque laudantur . Vt Lacedaemone comam alere pulchrum eſt . Libertatis enim ſignum eſt : quoniam facile non

eſt,

eſt, vt quiſquam cui prolixa coma ſit, vllnm ſer uile munus obeat. Et nullam artem ſordidam exercere. liberi enim hominis eſt, non viuere alijs ſeruientem. Sumere etiã oportet quae vicina ſunt ijs quae in quoq. inſunt, tanquã eadem ſint: idque tum ad laudem, tum ad vituperationem. Vt eum qui cautus, & in rebus gerendis frigidus eſt, timidum, & inſidiatorem: eum qni fatuus eſt, virum bonum: eum qui nihil ſentit, lenem: ac denique ea quae quemque conſequuntur. ſemper in meliorem partem detorquebimus. Vt iracundum, ac furioſum, ſimplicem vocabimus: arrogantem, magnificum, ac grauem: & eos qui modum tranſeunt, tanquam virtutibus praeditos. Vt audacem vocabimus fortem, & prodigum, liberalem. Nam & multis ita videbitur: & vim habet ſubdolae, ac fallacis concluſionis ex cauſa. Si enim extra vllam neceſſitatem ad ſubeunda pericula promptus eſt, multo magis videri poteſt eodem animo, vbi id honeſtas exigit. & ſi ſua quibus libet dilargitur, multo magis amicis. Eſt enim quaedam praeſtantia virtutis, omnibus benefacere. Videndum etiam illud eſt, apud qnos laudemus. Vt enim Socrates dicebat, audientibns Athenienſibus Athenienſes laudare, difficile non eſt. Ac quae apud quoſque magni fiunt, de eis ita diſſerendum, ac ſi magnifacienda eſſent. vt inter Scythas, aut Lacedaemones. Omninoque quod in pretio eſt eo perducere, vt & pulchrum ſit. Vi-

dentur enim haec vicina esse. Et quaecunque ita vt conueniebat gesta sunt. Vt si quis digna maioribus suis gessit, & ijs ornamentis quae prius in ipso inerant. Nam,& in magna felicitatis parte ponendum, & honestum est, relictam sibi à maioribus, aut à se antea partam gloriam aliqua accessione cumulare. Et si quid melius, ac pulchrius actum est, quàm conuenire videbatur. Vt si quis in prosperis quidem rebus moderato, in aduersis magno, & excelso animo, aut potentior effectus, tanto aequior, ac placabilior fuerit. Quale est illud Iphicratis: Ex qualibus ad qualia perueni? & illud Olympionicae:

Haud ita pridem humeros corbis mihi dura premebat.

Et illud Simonidae:

Quae patremque virumque & fratres nacta tyrannos.

Quando autem laus ex actionibus oritur: proprium autem est viri boni, consulto agere; conandum est, vt quod actum est, consulto actum esse doceamus. Quã ad rem vtile fuerit, si quis idẽ saepius egisse videatur Quocirca & ea quae contigerunt, quaque fortuito euenerunt, ita sumenda sunt ac si cõsulto facta sint. Nam si multa, & consimilia proferantur, id argumentum virtutis uidebitur: & tale vt ex eo colligatur, cõsulto facta esse. est autem laus oratio, quae magnitudinem virtutis declarat. ostendendum igitur

tur eſt, tales eſſe actiones. Encomium autem operum eſt. ea vero quae extra ſunt, adſumũtur ad fidem: ut nobilitas, ut educatio. Conſentaneum enim eſt, ex bonis bonos oriri, & eum qui ita nutritus ſit, talem eſſe. Quocirca etiam encomijs celebramus eos qui iam aliquid tale geſſerunt. Nam quo quiſque ſit animi habitu, operibus indicatur. Etenim eum quoque laudaremus qui nihil tale fecit: ſi certo talem eſſe eum crederemus. Iá macariſmos, & eudaemoniſmos (ſignificatur his uocibus oratio, qua quempiã, ut felicem ac beatum depraedicamus) illa igitur ſunt quidem inter ſe eadem. ſed alia ab ijs de quibus modo explicatum eſt. Nam ut uirtutẽ felicitas continet, ſic illa in eudaemoniſmo cõtinentur. Communis autem forma, ac ratio uidetur laudis, & conſilij. Nã que in conſilio dando praeciperes, ea, mutato tantum orationis genere, encomia fiunt. Quando igitur quae facere & qualem eſſe uirũ bonum oporteat, tenemus: haec quaſi praecepta, tradentes, inflectere, atq. immutare oportet ipſo genere dicendi. Exempli cauſa. Magno quemque, & excelſo animo eſſe oportet, non fortunae bonis fretum, ſed ſuis. Hoc ita dictum praecepti uim habet. laudis autem, hoc modo. Magno, & excelſo animo eſt, nõ fortunae bonis fretus, ſed ſuis. Itaque cum quẽpiam laudare uis, uide, quid ei praeciperes, & cũ praecipere, quid laudares. Genus autem dicendi neceſſario aliud, atque aliud erit: cũ oratio qua

quid vetatur,in eam qua nihil vetatur commutata fuerit. Vtendum eſt etiam multis eorum, quae ad augendũ valent: vt ſi ſolus; aut primus, aut eum eius facti ſocios non multos habeat, aut ſi maxime, ac praecipue aliquid geſſit. Omnia enim haec pulchra ſunt. Ex temporibus quoque,& rerum momentis ad laudãdum multa ducuntur. Vt ſi quid fecit ſupra quam ab eo expectari poſſe videbatur: & ſi ſaepe eadem in re bene ſe geſſit. Magnũ enim, neque fortuito, ſed ipſius virtute, atque induſtria factum videtur. Et ſi quae ad incitandum, aut honorandũ valẽt,huius cauſa reperta, ac comparata ſunt. vt in quem primum encomium factum eſt: quod Hippolocho contigit:&vt primis Harmodio,& Ariſtogitoni ſtatuae ſunt in foro poſitae. Eademque in contrarijs ratio eſt. Quod ſi ex eo ipſo quem laudas ſatis tibi multa non ſuppetant, comparandus erit cum alijs. quod faciebat Iſocrates: vt qui tractandis iudicijs aſſuetus foret. Cum illuſtribus autem comparare oportet. Amplum enim quiddam, & praeclarum eſt, praeſtare praeſtantibus viris. Accommodata eſt autẽ amplificatio ad laudes. nã in exuperãtia eſt. exuperãtia nero e genere pulchrorũ eſt. Quare ſi cũ illuſtribus nõ liceat, certe tamen cum alijs comparare oportet: cum exuperantia ipſa virtutem indicare videatur. Omnino autem formarum quae omnibus orationum generibus communes ſunt, amplificatio quidẽ epidicticis accommoda-

modatiſſima eſt. Actiones enim ſibi ad tractandum ſumunt eas, de quibus nulla dubitatio eſt: vt nihil aliud requiratur, quàm vt augeantur, & exornentur. Exempla autem deliberatiuis. nam ex praeteritis tanquam vaticinantes, de futuris iudicamus. Enthymemata vero iudicialibus. Cauſam enim, & demonſtrationem maxime recipit id quod actum eſt, cum obſcurũ ſit. Vnde igitur laudes, ac vituperationes omnes fere ducuntur; & in quae intueri oportet eos qui laudant ac vituperant, & vnde tum encomia, tum probra oriuntur, haec fere ſunt. His enim cognitis etiam contrariorum natura perſpici poteſt. Ex contrariis autem vituperandi argumenta ſumuntur. Sequitur nunc vt explicemus, in accuſando, & defendẽdo vnde ſyllogiſmos erui oporteat. Conſideranda autem ſunt tria; vnum, quae quotque ſint ea, quibus ad inferendam iniuriam impelluntur: alterum, quomodo ipſi affecti: tertium autem, quibus, & quomodo affectis. Explicemus igitur haec deinceps, ſi prius definierimus, quid ſit iniuriã facere. Sit igitur iniuriam facere, ſponte laedere aduerſus legem. lex autem alia propria eſt, alia communis. Voco autem propriam quidem, ex qua ſcripto comprehenſa remp. adminiſtrant. Communẽ, quaecunque ſine ſcripto probari omnium gentium conſenſu videntur. ſponte autem faciunt, quaecunque ſcientes, & nõ coacti. Non autem quaecunque ſponte eadem & conſulto faciunt: at

quicquid consulto, idem etiam scientes. Nemo enim id ignorat, quod consulto facere instituit. Cur autem laedendi, & malefaciendi aduersus legem consilium capiant, duo haec sunt, improbitas, & incontinētia Qui enim vitium aliquod habent, aut vnū, aut plura, qua in re vitiosi sunt, in ea sunt etiam iniusti. Vt auarus in pecunijs, intemperans in voluptatibus corporis, mollis in ignauia, timidus in periculis: metu enim adducti, socios periculi deserūt. Ambitiosum honos, facilem ad irascendum ira, victoriae cupidum victoria, amarum, & iniuriae memorem vltio, stultum error in dijudicando iusto, & iniusto: impudentem existimationis contemptus ad imponendam iniuriam impellit. eodemque modo qui ceteris vitijs laborant, ad quod quisque fertur, id eum ad iniuriam adducit. Sed haec quidē facile iatelligi possunt, tum ex ijs quae de virtutibus dicta sunt, tum ex ijs quae de permotionibus animi suo loco dicturi sumus. Reliquum est vt dicamus, cuius rei causa, & quomodo affecti, & quos iniuria afficiant. Primum igitur exponamus, quarum rerum aut appetitione, aut fuga ad faciēdam iniuriam aggrediantur. Constat enim accusanti quidem diligenter videndū, quae, & cuiusmodi ex ijs in aduersario insint, quorum cupiditate homines iniuriam aliis faciunt: defendenti autem, quae, quamque multa non insint Omnes autem omnia faciunt, partim per se ipsos, partim non per se ipsos Atque eorum

eorum quidem quae non per ſe ipſos,alia fortuito, alia neceſſario. Eorum autem quae neceſſario,alia quidem per vim, alia autẽ natura. Quare omnia quae non per ſe ipſos agunt, alia quidem fortuito, alia natura, alia autem per vim. Quaecunque autem per ſe ipſos, quorumque ipſi cauſae ſunt, alia quidem conſuetudine,alia vero appetitione.eorumque partim appetitione rationis participe, partim rationis experte. Eſt autem voluntas quidem appetitio boni cum ratione coniuncta. nemo enim aliud vult, quàm quod bonum putat. Appetitiones autem rationis expertes,ira & cupiditas.Ita quaecunque homines agunt, ob vnam, e ſeptem cauſis agant neceſſe eſt:fortunam, vim, naturam, conſuetudinem, rationem. iram, cupiditatem. Vlterius autem ac minutius ea diſtinguere, vt pro aetatũ aut habituum animi, aut aliarum rerum varietate,ſuperuacaneũ eſt.Non enim ſi euenit iuuenibus vt iracundi ſint, vtque cupiditatibus efferantur, idcirco cauſa eſt iuuentus cur talia faciant,ſed ira & cupiditas.Neque diuites,& egẽtes propter diuitias, aut paupertatẽ talia faciũt: ſed his quidem propter indigentiam euenit, vt pecuniam, illis autem propter facultates,ac copias,vt voluptates non neceſſarias concupiſcãt. ſed hi quoque agũt, non diuitijs, aut paupertate impulſi,ſed cupiditate.ſic & iuſti, iniuſtique, & alij qui ex habitibus nominantur,ijſdem impulſi cauſis agunt omnia. aut enim ratiocinatio-

ne, aut motu animi. ſed illi quidem bonis moribus, boniſque animi motibus, hi autem contraris. Euenit aũt, vt habituum varietatẽ conſimiles animorum motus conſequantur. Vt, ne longius abeamus, in eo qui temperans eſt, ipſa fortaſſe temperantia bonas opiniones, bonaſque cupiditates excitat de uoluptatibus: intemperãtis autẽ ijs ipſis de rebus contraria iudicia ſunt. Quare tales quidem diuiſiones praetermittendae ſunt: conſiderãdum autem eſt, quae quoſq. conſequi ſoleant. Nam albus quidem anater ſit aliquis, & procero an exiguo corpore, nihil ad hanc rem intereſt: neque definiri poſſunt vllae morum varietates, quae illas corporum diſſimilitudines cõſequi ſoleant. At iuuenis ſit quis an ſenex, iuſtus an iniuſtus: hoc iam intereſt. Omninoque quaecunq. ita eueniunt, vt varient mores eorum quibus eueniunt. Exempli cauſa: interſit diues ſibi quis an pauper eſſe videatur, & aduerſa an proſpera fortuna vti. Haec igitur poſtea perſequemur. Nũc de reliquis primum diſſeramus. Fortunae tribuuntur ea, quorum indefinita cauſa eſt, quaeque non certae alicuius rei cau ſa fiunt, neque ſemper, neque plaerũque, neque ordinatim. de his autem ex ipſa fortunae definitione conſtat. Naturae, quorum & in ipſis cauſa eſt, & ordinatim. aut enim ſemper, aut plaerumque eodem modo eueniunt. ſi quidem quae eueniunt praeter naturam, ea accurate cõſiderare nihil neceſſe eſt, natura ne, an aliquam

aliam

aliam ob causam eueniant. Videri autem potest & fortuna talium causa esse. Vi fiunt, quae qui faciunt, contra quam cupiunt, aut contra quàm faciendum esse statuunt, faciunt. Consuetudine, quae eo faciũt, quia saepe fecerunt. Iudicio autẽ & inductione animi, quaecunq. ex ijs quae bona esse diximus, vtilia sunt, aut vt finis, aut vt pertinẽtia ad finẽ: si quia prosunt, idcirco fiũt. Quaedam enim vtilia etiam intemperantes faciunt: cum tamen in eis non utilitatem, sed voluptatẽ sequantur. Per excandescẽtiam autem, & iram ea, quae ad vltionem pertinent. Interest autem inter vltionem. & castigationem. Nam castigatio quidem refertur ad bonum eius, qui eam excipit: at vltio ad eum, qui poenas exigit: vt animus ipsi expleatur. Quas igitur circa res versetur ira, constabit ex ijs, quae suo loco de motibus animorum dicturi sumus, Per cupiditatem autem fiunt, quae suauia uidentur. Est autem id quoque cui assueuimus, inter suauia. Multa enim etiam eorum quae natura suauia nõ sunt, vbi eis assueuerunt, eum voluptate faciunt. Denique, vt omnia summatim cõplectamur, quaecunque per se homines faciunt, aut bona sunt, aut uidentur bona, aut suauia, aut videntur suauia. Quando autem quae per se faciunt, sponte faciunt: non sponte autem, quae non per se: sequitur, vt omnia quae sponte faciunt, aut bona sint, aut videantur bona, aut suauia sint, aut suauia videantur. Pono enim in bonis etiam depulsionem

ſionem malorum, aut eorum quae videntur ma la:itemq.commutationem maiorum in minora. haec enim quodammodo expetenda ſunt. Itidẽ-que liberationem ab ijs, quae aut moleſta ſunt, aut videntur: aut maiorum in minora commu-tationem, in rebus iucundis numero. compre-hendendũ igitur eſt, quot quaeq. ſint tum vtilia, tum ſuauia. Ac de vtili quidem dictum eſt prius in deliberatiuis. De ſuaui autem nunc diſſe-ramus. Ijs autem in hac diſputatione, cuiuſ-que rei definitionibus contenti eſſe debemus, quae neque exquiſitae ſint, neque obſcurae. Poſitum ſit igitur a nobis, uoluptatem eſſe, motionem quandam animi, & ſubitam, quae-que ſenſu percipi poſſit, in ſtatu naturae con-uenienti conſtitutionem. Moleſtiam autem contra. Quod ſi voluptas tale quiddam eſt, con-ſtat illud quoque, ſuaue eſſe id quod talis affe-ctionis efficiens eſt: quod autem aut eam de-ſtruit, aut etiam contrariam conſtitutionem ef-ficit, moleſtum. Neceſſe igitur eſt, plaerunque ſuaue eſſe, ad id quod naturae conſentaneum eſt tendere: maximeque cum quae ex natura fiunt, ſtatum illum naturae conuenientem recu-perarint. Iucunda ſunt ea quoque, quibus aſſue-uimus. nam, & tanquam naturale eſt id cui aſ-ſuefacti ſumus: & naturae ſimile quiddam eſt conſuetudo. Etenim ſaepe, & ſemper, inter ſe vicina ſunt. natura autem eius eſt quod ſemper: conſuetudo eius quod ſaepe. Et quod violen-

tum

tum non eſt. vis enim naturae aduerſatur: & neceſſitati adiuncta eſt moleſtia: recteque dictum eſt,

Nam quicquid facere eſt cuique neceſſe, graue eſt.

Neceſſe eſt etiam omnē diligentiam, & omne ſtudium, ac contentionem animi moleſtam eſſe. Neceſſaria enim, & violenta haec ſunt, niſi in conſuetudinem perducta ſint. tunc autem conſuetudo voluptatem efficit. Quae autem illis contraria ſunt, ſuauia. Quocirca & remiſſiones animi, & laborum uacationes, & negligentia, & ludi, & ceſſationes, & ſomnus in rebus ſuauibus ſunt. Vacant enim omnia haec neceſſitate. Et quicquid cupimus, ſuaue eſt. nam, & cupiditas eſt iucundi appetitio. Cupiditatum autem aliae rationis expertes ſunt, aliae cum ratione coniunctae. Rationis expertes voco, quae non ex opinione naſcuntur. Tales autem ſunt, quae naturales vocātur: vt quae corporis ſunt: qualis eſt ſitis, & fames, & cuiuslibet alimenti generis cupiditas: eaeque omnes quae verſantur in ijs quae guſtando percipimus, & in rebus venereis, omninoque in ijs quae tangi queunt, & in odoratu, auditu, aſpectu. Cum ratione autem, quae eorum ſunt, quae homines ex aliqua perſuaſione concupiſcunt. Multa enim, & ſpectare, & poſſidere cupiunt, quòd aliquid de eis audierunt, ac ſibi perſuaſerunt. Quando autem voluptate affici in eo poſitum eſt, vt motus aliquis

quis ſentiatur, phantaſia autem imbecillus quidam ſenſus eſt, & phantaſia quaedam comitatur eum qui recordatur, aut ſperat, eius quod recordatur, aut ſperat: hoc poſito, conſtat, eos qui recordantur ſperant ve, voluptate quadam affici: quodāmodo enim ea ſentiunt. Itaque necesse eſt omnia ſuauia eo delectare, quod aut praeſentia ſentiantur, aut haereant in memoria, cum iam praeterierint, aut ſpe praecipiantur futura. Sentiunt enim homines praeſentia, praeterita meminerunt, ſperant autem futura. Iucunda autem ſunt recordatu, non ea tantum, quae cum praeſentia eſſent ſuauia erant, ſed & quaedam non ſuauia, ſi quid ex eis poſtea pulchri, ac boni conſecutum ſit. Vnde & illud dictum eſt.

Dulcis malorum eſt memoria, vbi illa effugeris.

Et illud:

Poſt mala namque viro quaedam eſt meminiſſe voluptas,
Quae paſſus, quanto exuderit quàm multa labore.

Eius autem rei cauſa eſt: quia ſuaue eſt, malo carere. Quae autem in ſpe ſunt, ita demum oblectant, ſi cum praeſentia erunt, magnam voluptatem, aut magnas vtilitates, aut ob omni moleſtia ſeiunctas allatura videantur. Omnino autem quorū praeſentia, eorum & ſpes, & memoria plaerunque iucūda eſt. Ex quo fit, vt & iraſci ſuaue ſit: quomodo & Homerus de ira cecinit.

Cui liquidi mellis dulcedine cesserit humor.

Nemo enim iraſcitur ei, à quo nulla ratione putat euenire poſſe, vt poenas exigat. Ijs quoque, quibus ſe potentia, atque opibus multo eſſe inferiores vident, aut non iraſcuntur, aut minus. Et plaeriſque cupiditatibus voluptas quaedam comitari ſolet. Aut enim memoria repetentes, quomodo potiti ſint, aut ſe potituros ſperantes, voluptate quadam perfunduntur. Vt qui febricitant, ac ſiti torquentur, gaudent tum recordantes quomodo biberint, tum ſperantes fore vt bibant. ſic amantes cum perpetuo aut loquuntur, aut ſcribunt, aut verſus faciunt de amoribus ſuis, voluptatem ex eo ſentiunt. In his enim omnibus recordatione fit, vt id quod amant, ſibi etiam ſentire videantur. Immo vero in omnibus principium illud amoris eſt: cum alicuius non praeſentia tantum, ſed abſentis quoque memoria oblectantur. Itaque cũ etiam abſentia anguntur, plane amant. Luctibus quoque, & lamentationibus adiuncta eſt naturalis quaedam voluptas. Nam cum moleſtum ſit non eſſe amplius eum, qui lugetur: iucundum eſt eius recordari, eumque quodammodo intueri, & quae faceret, & qualis eſſet. vnde & illud dictum eſt.

Sic ait: & cunctis lugendi incuſsit amorem.

Dulce etiam eſt vlciſci ſe. Nam quod non conſequi moleſtum eſt, id conſequi dulce eſt. Qui autem iraſcuntur, ſi doloris ſui poenas repetere

non

non poſſint, incredibiliter cruciantur animo: gaudēt autem ſpe vltionis. Iucundum eſt & vincere, non ijs modo qui victoriae cupidi ſunt, ſed omnibus. Nam qui vincit, hoc ipſo ſibi ſuperior videtur: quod quidem omnes cupiunt, aut remiſſius aut vehementius. Quando autem vincere iucundum eſt: neceſſe eſt, ſuaues etiam eſſe luſus in quibus decertatur, in quibus tibia canendo, diſputando vè contenditur. frequens enim in eis victoria eſt. & ludos talorum, & pilae, & aleae, ac teſſerarum. Idemque dicendum eſt de ludis paulo ſeuerioribus. Nam eorum quidam adhibita conſuetudine iucundi fiunt, quidam ſtatim iucundi ſunt. Vt venatio omniſque ars captandi feras. Vbi enim certamen eſt, ibi, & victoria. Vnde, & cauſarum iudicialium, & contentioſarum diſputationum iucunda tractatio eſt ijs, qui aſſueuerunt, quique in eis valent. Honos quoque & bona exiſtimatio e numero ſunt rerū ſuauiſſimarum. talem enim ſe quiſque putat, qualem haberi uidet: & magni pretij eſſe: eo magis ſi id dicunt ij, quos ipſe vere ſentire arbitratur. Tales autem ſunt vicini magis, quàm qui procul habitant: & qui vna verſantur: & noti, & ciues magis, quā externi: & qui ſunt, quàm qui futuri ſunt: & prudentes, quàm imprudentes: & multi quàm pauci. Ab eis enim veriſimilius eſt vera dici. Quos autem quis valde contemnit, vt puerulos, ac beſtias, quo in honore, qua ue exiſtimatione apud eos ſit, non laborat:

ipſius

ipſius quidem exiſtimationis gratia : ſed, ſi forte, ob aliud quippiam. Eſt & amicus in rebus iucundis. Nam & amare dulce eſt : nemo enim vinum amat, quin vino gaudeat: & amari. In eã enim opinionem adducitur qui ſe amari videt, vt bonum ſe putet: quod omnes qui eius rei ſenſum aliquem habent, concupiſcunt. Amari autem eſt, ipſum propter ſe carum haberi. Iucundum eſt, & admirationi eſſe : quoniam id quoque ipſum honori eſt. Sed & adulatione permulceri iucundum eſt, & adulator ipſe iucundus. Speciem enim praebet admiratoris, & amici. Et eadem crebro facere dulce eſt. cui enim aſſueuimus, id ſuaue eſſe dicebamus. Et alia ex alijs mutare dulce. Mutando enim ad ſtatum naturae conuenientem perducimur: perpetuaq. eodem in ſtatu permanſio ſuperat habitum naturae conſentaneum. Vnde dictum eſt illud,

Rerum omnium iucunda commutatio eſt.

Propterea enim, & homines, & res ipſae iucundae interuallo temporis fiunt. mutatio enim illa quaedam eſt ex praeſenti ; ſimulque quod interiecto tempore fit, id raritas ipſa commendat. Et diſcere iucundum eſt : & admirari plaerunque. Nam in admiratione ineſt quaedam diſcendi cupiditas. Itaque quod admirabile eſt, commouet etiam cupiditatem ſui : diſcendo autem conſtituitur animus in ſtatu naturae conſentaneo. Et beneficium tribuere, & accipere, iucundum eſt. nam qui beneficium accipiunt, conſe-

quuntur id quod volunt: qui autem tribuunt, ostendũt se habere, & superiores esse: quae vtraque homines appetunt. Ac quoniam iucundum est bene alijs facere, fit vt iucundum quoque sit, alios corrigere: & inchoata perficere. Itemque cum suaue sit discere, & admirari: necesse est, vt & iucunda sint ea, quibus imitatio aliqua continetur. qualia sunt pictorum, & statuariorum, & poetarum opera: & quicquid denique bene, ac scienter imitatum est: etiam si res ipsa, quae imitando effecta est, iucunda non sit. Non enim eo gaudet: sed quia ratiocinando colligit, hoc illud esse: ex quo euenit, vt aliquid discat. Et ancipites varijque casus, & seruari ex periculis quae propemodum oppresserint: omnia enim haec admirationem habent. Quando autem quod naturae conuenit: suaue est: & quae eiusdem generis sunt, & inter se similia, plaerunque iucunda sunt: vt homo homini, equus equo, iuuenis iuueni. Vnde ducta sunt & prouerbia: *Aequalis aequalem delectat*: &, *Vt semper similem*: &

Leo leonem nouit, & lupus lupum.

Et, gracculus gracculo: & quaecunque alia eiusmodi sunt. Quoniam autem quicquid simile, & eiusdem generis est, idem iucundum est: & ita quisque maxime affectus est ad semetipsum: necesse est omnes aut magis, aut minus sui amantes esse. omnia enim haec maxime insunt cuique erga semetipsum. Et quando omnes sui

aman-

amantes ſunt: neceſſe eſt, ſua cuique iucunda eſſe: vt opera, vt orationes. Quocirca & adulatorum amantes plaerunque ſunt, & eorum à quibus amãtur: & honoris, & liberorum. ſui enim cuiuſque liberi, ipſius opera ſunt. Et inchoata perficere ſuaue eſt. ipſorum enim iam opus ſit, à quibus perficitur. Et quoniam imperare ſuauiſſimum eſt, ſapientem etiam uideri ſuaue eſt. Sapere enim quiddam eſt aptum ad imperandum. Eſt autem ſapientia, multorum, & admirabilium ſciẽtia. Praeterea quia plaerique omnes honoris ſtudio tenentur, neceſſe eſt, vt & alios reprehendere iucundum ſit. Itemque in quo quis excellit, in eo tempus ponere. quemadmodum & Euripides ait.

Namq. vrget illud quiſque, & in illo temporis
Ponit diurni maximam partem libens,
In quo ipſemet ſe vincit, ac praeſtat ſibi.

Similiter autem, cum luſus iucundus ſit, omniſque animi remiſſio, & riſus: neceſſario ſit, vt ridicula omnia iucunda ſint, & homines, & facta. Diſputatum autem eſt ſeparatim de ridiculis in libris de poetica. Haec igitur de ſuauibus dicta ſint: ex quibus & moleſta, quae eis aduerſantur, facile intelligũtur. Atque haec ſunt, quibus adducti homines iniuriam faciũt. Quomodo autem affecti & quos praecipue petant, nunc explicemus. Adducuntur igitur ad faciendam iniuriam, cum putant rem & effici, & à ſe effici poſſe: ſiue ſperant fore, vt cum fece-

 rint,

rint,lateant: ſiue ut,re detecta,impune abeant: ſiue vt poena minor ſit lucro,quod vel ipſi con. ſecuturi ſunt,vel ij quos amant. Quaenam igitur fieri poſſe videantur,quae minus:in ſequentibus explicabitur. Haec enim communia ſunt omnium rhetorices partium. Sperant autem poſſe ſe poenam, cum quid iniuſte fecerint, effugere ij maxime,qui dicendo valent,qui in rebus agendis verſati ſunt, multaq. eiuſmodi certamina obierunt. Tum qui amicis abundant, quique opibus. Et maxime quidem, ſi ea quae diximus habeant ipſi:ſin minus, ſi tales amicos habeant, aut miniſtros, aut participes ſceleris. His enim omnibus ſit,vt & facere poſſint, & latere,& poenam effugere. Et ſi amici ſint, vel ijs ipſis,quos iniuria afficere meditantur, vel iudicibus. Nam amici & minus ſibi cauent ab iniuria,&,ea accepta,tranſigũt potius, quàm vt eam iudicio perſequantur. Iudices autem gratificantur ijs quibus amici ſunt, eoſque vel omnino abſoluunt, vel certe leuem eis poenam imponunt. Ad latendum autem apti ſunt primum ij, quorum ipſa condicio crimini aduerſari videtur. vt ſi qui infirmo corpore eſt, accuſetur, quòd alium verberarit, aut pauper, & deformis adulterij poſtuletur.Ea quoque facile ſuſcipiuntur,quae valde in aperto ſunt, & ante oculos poſita.nemo enim ea ſollicite cuſtodit: propterea quòd neminem prorſus putant ita audacem fore.Et quae tanta,ac talia ſunt, vt ea nemo adhuc

aggreſſus

aggreſſus ſit: ab eis enim ſibi cauet nemo. omnes ſiquidem, vt à morbis, ſic ab iniurijs vſitatis cauent ſibi: quo autem morbo nemo adhuc laborauit, ab eo ſibi cauendum nemo putat. Et quibus nemo inimicus eſt, & quibus multi. nam illi quidem ſperant fore vt lateant: quoniã ſibi ab eis nemo cauet: hi autem, & latent, quia neque videntur facile quenquam aggreſſuri fuiſſe: cum ſibi ab eis omnes cauerent: & paratam habent excuſationem, nunquam ſe id aggredi auſuros fuiſſe. Et quibus facile eſt occultare quod ſurripuerunt, aut mutata forma, aut loco, aut id facile vendere. Et qui, etiam ſi non latuerint, poſſunt à ſe periculum iudicij depellere, aut in longum tempus differre, aut iudices corrumpere. Et qui, ſi multati ſint, poſſunt multae ſolutionem repellere, aut in longum differre: aut propter paupertatem nihil habent quod amittant. Et quibus lucra quidem aperta, & manifeſta ſunt, aut magna, aut in propinquo: multae autem aut paruae, aut obſcurae, aut quae in longum diem differantur. Et id, quo perfecto, nulla poena par emolumẽto eſt. quale quiddam habere tyrannis videtur. Et quibus iniuſte facta, quaeſtui, poenae autẽ probro tantum ſunt. Cõtraque quibus iniuſte facta laudis etiam aliquid afferunt: vt ſi eadem opera quis patri, matri ve factas iniurias vlciſcatur: quod Zenoni contigit: poenae autem aut pecunia, aut exilio, aut aliqua eiuſmodi re luuntur. Vtrique enim, & vtro-

que modo affecti facile ad inferendam iniuriam adducuntur: nisi quod non ijdem, sed qui moribus sunt inter se contrarijs. Et qui saepe aut latuerunt, aut poenas non dederunt. Et qui saepe frustra tentarunt aliquid efficere. Sunt enim, vt in rebus bellicis, sic in his quidam eo ingenio, vt denuo pugnent. Et quibus voluptas lucrum ve praesens proponitur, quod autem dolorem inurit, aut dãno est, aut in diem. tales enim sunt incontinentes. Incontinentia autem in ijs omnibus rebus est, quae appetuntnr. Et quibus con tra, in praesentia quidem excipiendum est aliquid molesti, quodve detrimento sit: sed voluptas, aut vtilitas postea cõsecutura, ac diuturnior futura est. continentes enim, & prudentiores ta lia persequuntur. Et quae videri possunt fortuito fecisse, aut necessitate, aut natura, aut consuetudine: & omnino per errotem, non iniuriae faciẽdae animo. Et qui ex bono & aequo secum actũ iri sperãt. Et qui rei alicuius indigẽtes sunt. Indigent autem duobus modis: aut necessarijs, vt pauperes: aut superuacaneis, vt opulenti. Et qui aut invalde bona existimatione sunt, aut ma gna infamia laborant: illi quidem, quòd nemo facile crediturus sit, eos tale quid fecisse: hi vero, tanquam nihilo maiore infamia futuri. Ita igitur affecti homines aggrediuntur iniuriam facere. hos autem praecipue petunt, quos dicemus, & ijs in rebus de quibus dicemus. Eos qui habent ea, quorum ipsi indigent vel ad necessita

tem,

tem, vel ad abundantiam ſuperuacaneam, vel ad voluptatem fruendam. Et eos qui procul abſunt, & eos qui in proximo ſunt: nam his quidem cito aliquid eripere, illi vero non cito ſe vlciſci queunt. Exemplo ſunt ij, qui Carthaginienſes depraedantur. Et eos qui ſibi non cauent, neque diligentes ſunt in ſe, ac rebus ſuis tuendis. hos enim latere facile eſt. Et remiſſos ac negligentes. Solliciti enim hominis eſt iniurias ſuas perſequi. Et verecundos. neque enim facile adducuntur, vt de lucro contendant. Et eos qui à multis iniurias acceperunt, neque tamen eas perſecuti ſunt: tanquam qui ſint, vt in prouerbio eſt, Myſorum praeda. Et quos nunquam, & quos ſaepe laeſerunt. vtrique enim negligentes ſunt in cauendo: cum illi nunquam ab eis laeſi ſint: hi autem non iam amplius ſe laeſum iri putent. Et qui accuſati alias ſunt, aut accuſari facile poſſunt. hi enim neque iudicio experiri volunt, cum iudices metuant: neque eis fidem facere poſſunt. quo ex genere ſunt, qui inuiſi ſunt, & ij quibus inuidetur. Et eos aduerſus quos praetendere aliquid poſſunt, vt quod aut maiores eorum, aut ipſi, aut eorum amici, aut laeſerint, aut laedere voluerint vel ipſos, vel maiores, vel eos quorum ipſi curam habent. atque id eſt, quod prouerbio dicetur.

Colore tantum malitia aliquo indiget.

Et amicos, & inimicos. nam illos quidem facile

eſt, hos vero ſuaue. Et eos qui amicis carent. Et Et eos qui neque in dicendo, neque in rebus agẽdis valent. Aut enim ne aggrediuntur quidem iniuriam ſuam perſequi, aut tranſigunt, ac decidunt, aut nihil efficiunt. Et eos quibus operae non eſt tempus conterere expectantes dum aut iudicetur, aut multa ſoluatur: cuius generis ſunt hoſpites, & qui uictum ſibi induſtria ſua comparant. Tales enim, & paruo abſoluuntur, & facile ſedantur, ac conquieſcunt. Et eos qui multas iniurias fecerunt: aut tales, quales ipſi nunc accipiunt. Prope enim eſt, vt ne iniuria quidem eſſe uideatur, cum quis in eo genere iniuriam accepit, in quo eſſe ipſe iniurius in alios ſolebat. Dico autem: vt ſi quis hominem in alios petulantem, ac contumelioſum verberet. Et eos qui mali quippiam ipſis aut fecerũt, aut facere uoluerunt, aut uolunt, aut inibi eſt, vt faciant. Id enim, & dulce eſt, & pulchrũ: & prope eſt, vt ne iniuria quidẽ ſit. Et eos quibus laedendis gratum facient aut amicis, aut ijs quos admirantur, aut iis quos amant, aut dominis, aut omnino ijs ad quorum voluntatem vitam ipſi ſuam dirigunt. Et eos a quibus ſperant ſe aliquid aequi boni conſecuturos. Et eos, de quibus iam conqueſti ſunt, quibuſque amicitiam renuntiarunt. Nam & talia prope accedere videntur ad id quod iniuria uacat. Qualia ſunt quae Callippus faciebat aduerſus Dionem. Et eos, quibus alii eandem iniuriam impoſituri

ſunt,

ſunt, niſi ipſi occuparint: tanquam ne vllam quidem amplius deliberationem res capiat. Quemadmodum Aeneſidemus dicitur ad Gelonem, qui ciues ſuos in ſeruitutem redegerat, cottabia miſiſſe, vt qui, quod ipſe facturus erat occupaſſet. Et eos, quos ubi iniuria affecerint, multa poſtea iuſte facere poterunt, tanquam facile medicaturi. Vt Iaſon Theſſalus aiebat, quaedam iniuſte facienda eſſe, vt poſtea multa iuſte facere poſſis. Eas autem iniurias facile faciũt, quas multi facere ſoliti ſunt. ſperant enim ſe veniam conſecuturos. Et ea ſubripiunt, quae facile eſt occultare. qualia ſunt quae vel cito cõſumuntur, vt eſculẽta: vel facile mutari poſſunt aut figura, aut colore, aut temperatura: vel quae multifariam abſcondere facile eſt. Talia autem ſunt quae facile poſſunt, & portari, & paruis in locis abſcondi: & à quibus nullo modo diſcrepantia multa, planeque ſimilia prius habebat is qui iniuriam fecit. Et quaecunque proferre ij, quibus facta iniuria eſt, pudore prohibentur: vt ſi illuſum ſit pudicitiae uxorum, aut ipſorum, aut liberorum. Et quae qui perſequatur, videatur lites ſequi. Talia autem ſunt parua, & ea quibus venia tribui ſolet. Quomodo igitur affecti iniurias faciant, & quales, & qualibus, & quam ob cauſam, haec fere ſunt. Nunc omnia iniuriarum, & omnia iuſte factorum genera diſtinctius explicemus, hinc ducto principio. Iuſta igitur & iniuſta dupliciter diſtinguuntur, tũ

quod

quod à duabus legibus manãt, tum ratione eorum ad quos referuntur. legem autem dico aliã propriam, aliam communem: propriam quidem eam, quam sibi quisque populus statuit, eamque aut non scriptam, aut scripto comprehensam: communem autem eam, quae naturalis est. Est enim iustum quoddam natura: & iniustum: de quo homines, quasi diuino quodam instinctu vaticinantur, etiam si nulla de eo inter illos cõmunicatio, aut pactio intercesserit. Quale & Antigone apud Sophoclem dicere videtur, iustum esse affirmans, sepelire Polynicen, quamuis uetitum sit, quòd id natura sit iustum.

Neque enim hodie ius hoc receptũ est, aut heri:
Aeternitate fixum ab omni sed viget.
Neque origo quae sit eius, ulli cognitum est.

Et vt Empedocles dicit de non interficiendis animalibus. Id enim non aliis quidem iustum est, aliis non iustum.

Sed sese in populos spatia alta per aetheris oẽs
Porrigit, effuso splendet qua lumine caelum.

Et vt Alcidamas in Messeniaco dicit. Eorum quoque ratione ad quos pertinet, in duo genera distinguitur. Nam tum quae facienda sunt, tum quae non sunt, aut ad totam communitatem, aut ad unum aliquem ex communitate referuntur. Vnde & iuste, & iniuste facere duobus modis aliquis potest. aut enim ad unum aliquem certum, ac definitum pertinet, quod factum est aut in commune. Nam qui adulterium facit,

aut

aut verberat, vnum aliquem laedit: at qui militiam detrectat, ipſum commune. Cum igitur omnia iniuriarum genera diſtincta ſint, aliaeq. ad ipſum commune, aliae ad aliũ alios ve pertineant. ſi prius repetierimus, quid ſit iniuriam accipere, cetera perſequamur. Iniuriam igitur accipit, cui quid fit iniuſte à ſponte facientibus. Supra enim definitum eſt, eum demum iniuriá facere, qui ſponte agit. Quoniam autem neceſſe eſt, eum, qui iniuriam accepit, laedi, & inuitum laedi: laeſionũ quidem genera ex ijs quae ſupra diximus perſpicua ſunt. Bona enim & mala per ſe antea diſtinximus. Sponte etiam fieri docuimus ea, quae & ſcientes faciunt, & non coacti. Itaque neceſſe eſt omnes accuſationes aut ad commune aut ad priuatum referri, & de eo eſſe quod quis commiſit, aut neſciens, & inuitus, aut ſponte & ſciens: idque aut conſulto aut aliqua animi permotione. Se de ira quidem dicetur, vbi de animi perturbationibus agemus: qualia autem, & quomodo affecti conſulto faciant, in ſuperioribus dictum eſt. Quoniam autem ſaepe, cum ſe id quod obijcitur, feciſſe fateantur, ipſam criminis inſcriptionẽ non agnoſcunt: aut negant factum ſuum tale eſſe, vt ea inſcriptione notandum ſit: exempli cauſa, cepiſſe quidem ſe, ſed furatos non eſſe: & priores uerberaſſe, neque tamen contumeliam feciſſe: & commiſcuiſſe quidem corpus, ſed adulterium non feciſſe: aut furatos eſſe, ſed non feciſſe ſacrilegium

crilegium: neque enim quidquam abſtuliſſe, quod Deo ſacrum eſſet: aut coluiſſe quidē, ſed non agrum publicum: aut collocutos quidem cum hoſtibus, ſed non prodidiſſe: propterea haec quoq. accurate prouidenda, ac diſtinguenda ſunt: quid ſit furtum, quid contumelia, quid adulterium: vt ſiue probare velimus eſſe, ſiue non eſſe, poſſimus, quid in quaque re iuris ſit patefacere. Sunt autem haec omnia in eo poſita, vt id quo de agitur, iniuſtum eſſe, & improbum, an non iniuſtum eſſe doceamus. Improbitas enim & ipſum iniuſte facere ex conſilio pēdet. Eius autem generis nomina, vt contumelia, vt furtum, etiam conſilium adſignificant. Non enim ſiquis uerberauit, ideo ſtatim contumeliam fecit: ſed ſi certo conſilio, vt ignominia afficiendi eum quem uerberauit, aut vt ipſe ex eo uoluptatē perciperet. Neque quiſquis clam quid ſuſtulit, omnino furatus eſt: ſed ita demum, ſi animo nocendi ei cuius res eſt, eamque auertendi. Vt autem in his, ſic & in alijs ſe res habet. Quando autem iuſtorum, & iniuſtorum duo genera eſſe dicebamus: vnum eorum quae ſcripta ſunt, alterum eorum, quae non ſcripta: de ijs quidem, de quibus leges loquuntur, dictum eſt: eorum autem quae ſcripta non ſunt, bipertita etiam diuiſio eſt. Nam alia quidem ſunt, quae cum eximia quadam, aut uirtute, aut improbitate coniuncta ſunt: quibus laudes, honores, dona, aut contra, dedecus atque infamia

propo-

propoſita eſt. Vt gratiam habere benemerito, aut ei uiciſſim benefacere: & promptum eſſe ad opem ferendam amicis: & quaecunque alia eius generis ſunt. Alia vero ſunt, quaſi ſupplementum quoddam legis ſcriptae. Iuſtum enim videtur etiam id, quod aequum bonum eſt, & aequum bonum eſt ius quoddam ſcripta lege praetermiſſum. Euenit autem hoc, partim inuitis eis qui leges ſcribunt, partim etiam ſponte ipſorum. Inuitis quidem, cum quid eorum intelligentiam effugit: ſpōte autem, cum quid certo definire non poſſunt: immo vero uniuerſe quidem loqui neceſſe eſt: res autem non ita ſe habet: ſed plaerunque. Et quaecunque definire facile non eſt, propter infinitatem: vt quanto & quali ferro quis alium vulnerarit. aetas enim defecerit, ſi quis ea enumerando perſequi velit. ſi res igitur indefinita ſit, & de ea tamē ferenda lex ſit, legem vniuerſe loqui neceſſe eſt. Itaque etiam ſi annulum quiſpiam habens, manus alicui intulerit, aut percuſſerit, lege quidem ſcripta tenetur, & iniuſte facit: re vera autem, iniuſte non facit: atque id aequum bonū eſt. Quod ſi aequum bonum eſt, quod diximus, facile intelligitur, quaenam aequa & bona ſint: quae minus: quique aequitatis amantes homines ſint. nam & quibus oportet veniam tribuere aequum eſt, & non parem poenam ſtatuere ijs quae per errorem, & iis quae per iniuriam admiſſa ſunt: neque erratis, infortuniis. Sunt autem

tem infortunia quidem, quae praeter rationẽ, & ſine malitia: errata autem, quae, non illa quidem praeter rationem, ſed tamen ſine malitia: at iniuriae, quae neque praeter rationem, & cũ malitia coniuncta ſunt: nam quae cupiditate fiunt, eadem ab improbitate proficiſcuntur. Aequum eſt etiam iis quae humana imbecillitas fert, ignoſcere. Neque legem, ſed legiſlatorem ipſum intueri. Neque verba legis, ſed ſententiam eius qui legem tulit. Neque quid factũ ſit, ſed quo animo, ac conſilio factum. Neque partem ſed totum. Neque qualis ſit nunc is qui inſimulatur; ſed qualis aut ſemper aut plaerũque fuerit. Et magis in memoria habere quid boni acceperis, quàm quid mali. Et beneficiorum quae accepit, potius, quàm eorum quae contulit. Et aequo animo acceptam iniuriam ferre. Et malle verbis, quàm factis, rem decerni. Et malle ad arbitrum ire, quàm ad iudicem. Arbiter enim aequitatem intuetur: at iudex legem. & eius rei cauſa repertus eſt arbiter, vt aequitas valeat. De aequis igitur, & bonis ita diſputatũ ſit. Maiores autem iniuriae ſunt, quae a maiore iniuſtitia manant. Quo fit, vt etiam quae minimae videntur, interdum ſint maximae. Quemadmodum Melanopum accuſabat Calliſtratus, quod eos qui templum faciẽdum redemerant, in ſingula capita ſeſquiobolo fraudaſſet. At iuſtitiae contraria ratio eſt. Cauſa autem eſt: quoniam ui ac poteſtate ſuperant. Qui enim ſeſqui

obolos

obolos furatus eſt, nullo fraudis genere abſtenturus videtur. Interdum igitur maius diiudicatur hoc modo, interdum ex damni dati magnitudine. Et cui par poena reperiri non poteſt: ſed quaecunque ſtatuatur, minor eſt. Et cui remedium nullum adhiberi poteſt. Odioſum enim eſt, quicquid immedicabile eſt. Et pro quo poenas exigere is, qui iniuria laeſus eſt, non poteſt. immedicabile enim eſt. Omnis enim vltio ac coercitio medicina quaedam eſt. Et ſi is qui iniuriam accepit, ipſe graue de ſe ſuppliciū ſumpſit. Multo enim maiore poena dignus eſt qui fecit. Vt Sophocles Euctemonis cauſam agens, qui ſe ob illatam ſibi cōtumeliam ingulauerat, negauit ſe minoris litem aeſtimaturum, quàm quanti eam is qui iniuriam acceperat ipſe ſibi aeſtimaſſet. Et quod quis ſolus, aut primus, aut non multorum exemplo admiſit. Magnum eſt etiam eadem in re ſaepe peccare. Et ſi propter quempiam quaeſita, & excogitata ſint ea quae ad prohibendum, & ad multandum valent. Vt Argis poenam in eum ſtatuunt, qui cauſam legi ferendae dedit. Et propter quem aedificatus eſt carcer. Et iniuria, quo ferina quaeque magis eſt, eo maior: & quo quaeque magis conſulto, ac cogitato facta eſt. Et quod qui audiunt, cohorreſcunt potius, quàm miſereantur. Et oratoria quidem talia ſunt: quod quis vno facto multa iura violauerit, ac migrauerit: vt iuſiurandum, dexteras, fidem datam,

connubij

connubij iura. Videtur enim quasi cumulus quidam iniuriarum. Et si quis eo ipso in loco iniuste fecerit, vbi qui id faciunt, poenis affici solent. quod faciunt falsi testes. Vbi enim non iniuste fecerit, qui ne in iudicio quidem id facere veretur? Et quae maximum pudorem incutiunt. Et si quis eum laesit, à quo beneficium acceperat. Multis enim modis iniustus est: cum ei & damnum dat, & beneficium non reddit. Et si aduersus iura non scripta. melioris enim viri est, iustum esse citra vllam necessitatem. At scripta iura necessitatem imponunt, non scripta nullam. Alio autem modo, qui aduersus scripta. nam qui neque terrore legum, neque propositis poenis ab iniuria absterretur, multo iniustior fuerit, vbi nulla poena proposita est. De maiore igitur, & de minore iniuria diximus. Nunc de ijs faciēdae fidei rationibus quae artis expertes vocantur, sequitur, vt breuiter disseramus. Sunt enim iudiciorū propriae. Sunt autem numero quinque: Leges, testes, pacta cōuenta, quaestiones, iusiurandum. Primum igitur dicamus de legibus, quomdo tractādae sint, siue hortetur quis, siue auocet: siue accuset, siue defendat. Constat enim si lex scripta causae nostrae aduersetur, vtendum esse communi lege, & ijs quae aequitati consentanea sunt, vt iustioribus. Et hoc esse optimo animo iudicare, non id quod scriptum est, praefracte sequi. Tum aequitatem quidem semper manere: neque vnquam

mutari.

mutari:neque communem illam legem. At leges ſcriptas ſaepe mutari. Vnde dictum eſt in Antigone Sophoclis. Ita enim ſe illa defendit, quòd fecerit quidem aduerſus legem Creontis: ſed non aduerſus legem non ſcriptam.

Neque enim hodie ius hoc receptũ eſt, aut heri.

Et

Migrare ego has mortalis vllius metu
Nunquam forem auſa.

Et ius verum quiddam eſſe atque utile, non autem quod videtur. Itaque ne legem quidem ſcriptam. non enim facit id, quod opus ac munus eſt legis. Et iudicem eſſe quaſi ſpectatorem quẽdam ac probatorem nummorum, vt ius aeroſũ diſcernat à uero. Et melioris viri eſſe, leges nõ ſcriptas ſequi, atque eas conſtanter obſeruare quàm ſcriptas. Illud quoque videndum eſt: num lex alicui legi probatae, aut etiã ipſa ſibi aduerſetur. Exempli cauſa. Lex eſt quae pacta conuẽta rata eſſe iubeat: at alia lex vetat, ne aduerſus legem pacta vlla fiant. Et num ambigua ſit: vt torquere eam liceat: ac tunc vtram in partem de flexa, iuſtior ac cauſae noſtrae vtilior videbitur, ita ea uti. Et ſi res quidem, propter quas lex lata eſt, non amplius maneant, lex tamen ipſa maneat: hoc planum facere, & aduerſus illam hac ratione pugnare conabimur. Quod ſi lex ſcripta pro nobis faciat, tunc dicemus, quod iurant iudices, ſe optimo animo iudicaturos, non eo receptum eſſe, ut aduerſus legem iudicare liceat:

ſed, ne periurio obligentur, ſi forte legem non intellexerint. Et neminem perſequi id quod ſimpliciter bonum eſt, ſed id quod ſibi. Et nihil intereſſe, non condantur leges, an non obſeruentur. Et ne in alijs quidem artibus expedire, velle aduerſus earum praecepta ingenioſum uideri. Non enim tam nocere errorem medici, quàm ſi quis ſe aſſuefaciat ad non parẽdum ei, cuius eſt imperare. Et hoc eſſe quod dicitur, velle eſſe ſapientiorẽ legibus: quod ijs legibus prohibetur: quae in maxima commendatione ſunt. Ac de legibus quidẽ ita diſputatum ſit. Ad teſtes autem quod attinet, teſtes duorum generum ſunt: alij antiqui, alij recentes: & horum alij, qui in periculum ueniunt, alij, qui extra periculum ſunt. Antiquos voco poetas, alioſque illuſtres viros, quorum iudicia nota, & teſtata ſunt. vt Atheniẽſes in controuerſia de Salamine Homerum teſtem adhibuerunt. Et Tenedij nuper Periandrũ Corinthium aduerſus Sigeenſes. Et Cleophon aduerſus Critiam vſus eſt elegiacis uerſibus Solonis: cum diceret domum ipſius iampridẽ turpibus delicijs deditam fuiſſe. neque enim, ni ita eſſet, dicturum fuiſſe Solonem.

Dic flauo Critiae, patris vt praecepta ſequatur.

De praeteritis igitur eiuſmodi teſtes ſunt. de futuris autem, & oraculorum interpretes: ut Themiſtocles, quod Deus, vt ſe ligneis moenibus tuerentur, moneret, hoc eum dicere, nauali eſſe proelio dimicandũ: & prouerbia, quaeque vulgo

go iactata ſunt, teſtimonia sũt. Vt ſi quis auctor ſit, ne amicitiam conſtituamus cum ſene, ei pro teſtimonio erit prouerbium:

Ne ſeni faxis benigne.

Et vt filios occidat, qui patres occidit.

Deſipit occiſo natos qui patre relinquit.

Recentes autem qui & illuſtres ſunt, & aliqua de re iudicarunt. Nam vtilia ſunt eorum iudicia ijs qui ijſdem de rebus controuerſantur. Vt Eubulus in iudicijs vſus eſt aduerſus Charetem eo, quod dixerat Plato in Archibium: increbuiſſe in ciuitate, vt multi improbos ſe eſſe fateantur. Et qui ſi mentiri videantur, in partem periculi veniunt. Tales igitur talibus tantum de rebus teſtes ſunt: fuit, aut non fuit: eſt aut non eſt: quale autem quidque ſit: vt iuſtum, an iniuſtum: vtile, an inutile, teſtes idonei non ſunt. At teſtibus ab aetate noſtra remotis, etiam his in rebus maxima habetur fides. Corrũpi enim non poſſunt. Rationes autem de teſtibus in vtramque partem hae ſunt. Teſtes quidem non habenti, ex argumentis iudicandum eſſe: atque id eſſe quod dicitur, optimo animo iudicare. Neque fieri poſſe, vt argumenta, pecunia propoſita adducantur ad iudices fallendos. Neque vnquam argumenta conuinci, quòd falſum pro teſtimonio dixerint. Habenti autem aduerſus eum qui illis deſtitutus eſt, dicendum eſt, argumenta iudiciorum metu nõ teneri. Et nihil opus futurum teſtibus, ſi argumentis cuiuſque rei veritas co-

gnoſci poſſet. Teſtimonia autẽ alia quidem sũt de ipſo, alia de aduerſario: & alia quidẽ de re, alia vero de moribus. Ex quo conſtat, nunquam defutura eſſe vtilia teſtimonia. Si enim de re non ſuppetent, quibus aut confirmetur id quod à nobis dicitur, aut quod ab aduerſario, refellatur: at de moribus vel noſtris in bonam partẽ, vel aduerſariorum in contrariam, non deerunt. Cetera vero de teſte aut amico, aut inimico, aut inter vtrunque interiecto: aut bonae exiſtimationis, aut de quo mala opinio ſit, aut media: & quaecunque eiuſmodi diſcrimina ſunt, iiſdem ex locis duci queunt, ex quibus ducuntur etiam enthymemata. Ad pacta conuenta autem quod attinet, eatenus in eis tractandis munus oratoris verſatur, vt ea vel exaggeret, vel deprimat, aut fidem eis conciliet, aut detrahat: hoc eſt, ſi cauſam quidem ſuam adiuuent, vt eis fidem cõciliet, eaque rata eſſe debere confirmet, ſin pro aduerſario faciant, contra. Ad fidem igitur eis vel conciliandam, vel detrahendam: eadem plane ratio eſt, quae in teſtibus. quales enim fuerint, qui tabulis ſubſcripſerint, qui ve eas adſeruarint, tales & tabulae ipſae habebuntur. Ac ſi quidem uterque fateatur pactum initum eſſe: ſi quidem à nobis faciat, amplificanda erit uis illius. Nam pactum lex quaedam priuata eſt, & de certo negotio. Et pacta quidem non ita demum rata ſunt, ſi cum lege conſentiant: at leges pactis robur, ac firmitatem tribuunt. Omninoque

ninoque lex ipſa pactio, ac conuentio quaedam eſt: ita ut quicunque fidem fallit, pactioneſque ſubuertit, is leges ipſas tollere videatur. Praeterea plaeraque inter homines negotia pactis continentur: ut ſi quis ea irrita faciat, is eadem opera mutuum inter homines cōmercium tollat. Sed & cetera quae huc conueniunt, in aperto ſunt, nulloque negotio uideri queunt. ſin cauſae noſtrae aduerſentur, & aduerſarios ſubleuent: primum quidem quaecunque aduerſus legem, quae cauſam noſtram laederet, dici poſſunt, eadem huc quoque conueniunt. Abſurdum enim eſt, cum legibus, ſi recte poſitae non ſint, ſed aberrauerint, qui eas tulerunt, ſtandum non putemus, ſi pactis neceſſario ſtandum arbitremur. Dicemus etiam iudicem iuris quaſi diſpenſatorem eſſe: vt eum, quid iuſtius ſit, non quid pactis comprehenſum, ſpectare oporteat. Et ius quidem peruerti non poſſe, neque fraude, neque per vim: natura enim valere: at pacta interdum iniri, & deceptis hominibus, & coactis. Praeterea conſiderandum, num cōuentio repugnet alicui legi aut ſcriptae, aut communi, & iis quae iuſta, quaeque honeſta ſunt. Itemque num aliis conuentionibus, ſeu poſterioribus, ſeu prioribus. Aut enim poſteriores ratae ſunt, priores autem irritae: aut priores iuſtae, poſterioribus autem admiſta fraus eſt: vtro modo nobis expediet. Videnda quoque eſt utilitas: ſic ubi forte ipſis iudicibus talium pactionum obſeruatio no-

citura ſit. Et quaecũque alia eiuſmodi ſunt: nam ea quoque facile uideri queunt. Quaeſtiones autem teſtimonia quaedam ſunt. Idcirco autem eis tribuitur fides: quod neceſſitas quaedam adiuncta eſt. Non eſt igitur difficile, quae circa eas dici poſſint, videre: quibus aut confirmentur, ſi pro nobis faciant: vt quod ſolae ex omni teſtimoniorũ genere uerae ſint: aut ſi aduerſus nos, & aduerſarium ſubleuent, diſſoluat quis eas, & eneruet, diſputans aduerſus totum illarum genus. Nam ij quibus adhibẽtur tormenta, nihilo minus falſa dicunt, quàm vera: interdum obdurantes ne vera dicant, interdum facile mentientes vt cruciatu citius liberentur. Habẽda autem in promptu exempla ſunt nota iudicibus, quibus ita uſuueniſſe doceamus. Iuriſiurandi autẽ quadripertita tractatio eſt. Aut enim illud defert, aut accipit, aut neutrum, aut alterum quidem facit, alterum detrectat: id eſt, aut defert, ſed non accipit: aut accipit, ſed non refert. Ac praeter haec omnia alia etiam ratio eſt, cum iuratum eſt aut ab hoc, aut ab illo. Qui igitur non defert, dicet ſe id non facere, quoniam homines facile peierant. Et quod aduerſarius quidem, ſi iurauerit, liberabitur onere ſoluendi: at ſi non iurauerit, ſperat ipſe fore, vt iudices eum damnent. Et malle ſe eius rei periculum facere in iudicibus: illis enim ſe fidere, aduerſario non fidere. Qui accipere non vult, turpe ſibi videri dicet, pro pecunia iurare, Et ſe, ſi improbus eſſet, facile

facile iuraturum fuiſſe.praeſtat enim ut aliquid lucri facias,improbum eſſe,quàm gratis.at ſe,ſi iurauerit,habiturum pecuniam , non habiturũ, ſi non iurauerit.Atque ita iuriſiurandi detrectatio à bonitate quadam proficiſci videbitur, non à peierandi metu. Et Xenophanis dictum huc accommodari poteſt: non eſſe aequam prouocationem diuini numinis contemptori aduerſus pium,ac religioſum . tantundem enim eſſe,ac ſi robuſtus infirmum prouocet,ut aut uerberet ipſe,aut uapulet. Qui iuſiurandum accipiet,dicet ſe ſibi fidem habere, aduerſario non habere. Et inuerſo Xenophanis dicto ita vtetur,aequum eſſe ſi qui Deum negligit,iuſiurandum deferat, is autem qui Deum metuit,iuret. Neque ferēdum viſum iri,ſi qua de re iuratos alios iudicare vult: de ea iurare ipſemet nolit, At qui defert, dicet pium eſſe totam rem Deis permittere.Et aduerſario nihil opus eſſe aliis iudicibus: ſe enim illi iudicandi poteſtatem facere. Abſurdum autem eſſe,qua de re ipſe iurare nolit, ſi de ea iurare alios poſtulet. Quando autem, quomodo ſingula ſeorſim tractanda ſint conſtat, illud quoque conſtat,quomodo debeant copulata tractari. Vt ſi quis accipere quidē vult,ſed deferre non vult: aut contra deferre quidem,ſed nō accipere: aut ſi vtrumlibet facere paratus eſt,aut ſi neutrum. Nam vt res ipſas, ſic quae in quaque dicenda erunt, ex iis quae iam diximus,copulari neceſſe eſt. Quod ſi iuratum ſit, & iuſiurandum ei

ipſi qui iurauit aduerſetur, negabit, periurium eſſe, eo non ſtare. Nam & qui iniuſte facit,ſponte facit: & qui peierat,iniuſte facit:at quae per vim,aut per errorẽ fiunt,ab inuitis fiunt. Recurrendum igitur eo eſt, ut peierare,nõ in ore, ſed in mente poſitum eſſe dicamus. At ſi iurauerit aduerſarius, dicemus, omnia peruertere eum, qui eo quod ipſe iurauit, ſtare nolit. Nam ob eam cauſam etiam iis legibus vtimur, in quas iurauimus. *Et*, A vobis,quidem, iudices, poſtulamus,vt ea quae iuraſtis, obſeruetis: nos autem iis quae iurauimus, ſtare nolemus? *Et* quicquid aliud amplificando dici poteſt. Ac de probationibus quidem artis expertibus haec dicta ſint.

ARISTOTELIS RHETORICORVM LIBER SECVNDVS.

M. ANTONIO MVRETO Interprete.

VNDE igitur ducēda ſint ea, quibus utamur in ſuadendo, ac diſſuadendo, vituperando, ac laudando, accuſando, ac defendēdo: tum quae opiniones ac propoſitiones vtiles ſint ad faciendam in his rebus fidem, diximus. Fere enim de ijs, & ex ijs ducuntur enthymemata proprie in vnoquoque genere orationum. Quando autem rhetorica ad exiſtimationem audientium dirigitur: nam & qui deliberant, iudicant, & qui iudicia exercent: neceſſario videndum eſt oratori, non tantum vt oratio ipſa apta ſit ad demõſtrandũ, & ad faciēdam fidem: ſed & vt ipſe cuiuſdam modi videatur: & eum cuius exiſtimatio eſt, certo quodam modo afficiat. Multum enim intereſt ad fidem, maxime quidem in deliberationibus, deinde autem etiam in iudicijs, cuiuſmodi videatur

is qui dicit, & quomodo eum erga ſe affectum eſſe ij qui audiunt arbitrentur: tum praeterea quomodo ipſi quoque affecti ſint. Horum autē in delibetationibus quidem vtilius eſt, eum, qui ſententiam dicit, talem videri: in iudiciis autem auditorem hoc aut illo modo affectū eſſe. Neque enim eadem videntur ijs qui amant, & ijs qui oderunt, neque iratis, & ijs qui ſedato ac compoſito animo ſunt: ſed aut omnino alia, aut certe non aeque magna. Nam qui amat eū de quo iudicat, is facile culpam ipſius aut nullam eſſe, aut exiguam putat: in eo autem qui odit, contra euenit. Et cupienti quidem, atque ad bene ſperandum propenſo, ſi ſuaue ſit quod futurum proponitur: & fore, & bonum fore videtur: ei autem qui & cupiditate vacuus eſt, & aegre ad ſperandum adducitur, contra. Tres igitur cauſae ſunt, cur qui dicunt digni videantur quibus habeatur fides: nam, praeter argumenta, tot ſunt ea propter quae credimus. Sunt autē haec prudentia, virtus, & beniuolentia. Nam propter haec omnia, aut propter eorū aliquod, in dicendo, aut in dando conſilio mentiuntur. Aut enim per imprudentiam non recte opinantur: aut, cum recte opinentur, per improbitatem non dicunt ea quae videntur: aut prudentes quidem & boni viri ſunt, ſed non beneuolētes. Quo fit, vt, cum, quid ſit factu optimum, norint, nō tamen id ſuadeant: neque alia praeterea eius rei cauſa reperiri poteſt. Neceſſe igitur

tur

tur eſt, eum in quo haec omnia ineſſe videantur, fide dignum ab auditoribus exiſtimari. Ac prudentiae quidem & probitatis opinio quibus rebus conciliari queat, ex iis quae de virtutibus antea diſputata ſunt, petendũ eſt. Nam quibus rationibus efficimus, vt aliustalis habeatur, ijſdem conſequi poterimus, vt ipſi quoque tales eſſe videamur. De beneuolentia autem, & amicitia, in ea, in quam nunc ingredimur, motuũ animi explicatione dicetur. Motus autem animi, quibus immutati homines aliter, atque aliter iudicant, ſunt ij, quibus conſequens eſt moleſtia, & uoluptas. Vt ira, miſericordia, metus: quaeq. alia huiuſmodi ſunt, eiſue aduerſantur. Horum autem vniuſcuiuſque tractatio tripertita eſſe debet: vt, exempli cauſa, cum de ira diſſeritur, quomodo affecti homines propenſi ad iram ſint, & quibus, quaſque ob cauſas iraſci ſoleant, explicetur. Nam ſi horum unum, aut alterum, non autem omnia, teneamus, non poterimus arbitratu noſtro iram in audiẽtium animis gignere. Eademque eſt ratio ceterorum. Vt igitur in ſuperioribus propoſitiones quaſdã communes deſcripſimus, ita in his quoque faciamus, deque eis eadem ratione, & via diſſeramus. Sit igitur ira, appetitio cum aegritudine coniuncta, ulciſcendi, opinione quidem noſtra, eius, qui aut nos ipſos, aut noſtrorum aliquem, cum id eum facere non conueniret, neglexiſſe videatur, Quod ſi haec irae vis atque

natura eſt, neceſſe eſt eum qui iraſcitur, certò, ac definito alicui iraſci, verbi cauſa, Cleoni, nō autem vniuerſe homini: idque, quòd is aut ſibi, aut ſuorum alicui quippiam fecerit, facturus ve fuerit. Et omni irae comitari voluptatē quandam, eam videlicet, quae capitur ex ſpe futurae vltionis. Suaue enim eſt cuique, conſecuturum ſe putare quae appetit. Nemo autem appetit ea, quae nullo modo poſſe fieri putat. At qui iraſcitur, appetit. Quocirca praeclare de ira dictū eſt.

quae melle liquenti
Suauior, humano ſuccenſa in pectore gliſcit.

Conſequitur enim voluptas quaedam, tum ob eam quam diximus cauſam: tum quod qui irati ſunt, toti iam nunc in vlciſcendo, mente & cogitatione verſantur. Itaque ſpecies ea, quae tunc obuerſatur animo, talem quandam voluptatem efficit, qualis eſt ea quae capitur in ſomnijs. Quando igitur negligere eſt, ita de re aliqua opinari, vt ea nihili facienda videatur: (ſiquidē & mala & bona, & quae ad ea pertinent, digna ſtudio ducimus: quae autem aut plane nullum, aut perexiguum momētum habent, ea nihili facienda arbitramur) tria ſunt neglectus genera: contemptio, incommodatio, & contumelia. Nam & qui contemnit, negligit: quae enim nihili facienda ducunt, ea contemnunt: & quae nihili ſunt, negligunt. Et qui incommodant, negligere videntur. Eſt enim incommodatio, ſtudiū impediendi ea quae alius vult, non vt is, qui ita

alium

alium impedit, fructum vllum ex eo percipiat: ſed tantum, vt ne ille alter id quod vult conſequatur. Quando igitur nullum in eo commodum ſuum ſequitur, illum alterum negligit. Certe enim neque eum ſibi nocere poſſe putat, metueret enim, non negligeret: neque quidquã adferre. quod quidem alicuius momenti ſit: daret enim operam, vt ei amicus eſſet. Is quoque qui contumeliam facit, negligit. Eſt enim contumelia, ea facere, aut dicere, quae cum alterius ignominia coniuncta ſint: non vt is qui facit, commodum ullum ex eo conſequatur, neque quod ei quidquã factũ ſit, cur id facere debeat: ſed vt libidini ſuae obſequatur. Qui enim referunt, non contumeliam faciunt, ſed vlciſcuntur. Cauſa autem voluptatis, quam nonnulli facienda contumelia capiunt, ea eſt, quòd quibus male faciunt, eis ſe ita demum ſuperiores putant. Quare & iuuenes, & diuites contumelioſi ſunt: ita enim dum faciunt, ſibi ſuperiores uidentur. Contumeliae autem proprium eſt, detrahere alteri dignitatem: id autẽ qui facit, negligit. quod enim nihili eſt, id nullo in pretio eſt, neque vt bonum, neque vt malum. Vnde iratus Achilles ita loquitur.

Omni me Atrides plane ſpoliauit bonore.
Nã mihi praecipuũ dederãt quod mun⁹ Achiui
Praereptũ, ſuaq. adductum in tentoria ſeruat.

Et

Nullius vt pretij, atque incerta ſede vagantem.

Vt qui propterea irascatur. Conuenire autẽ putant, se magni fieri ab inferioribus genere, potentia, virtute: omninoque qua quisque in re multo alium superat. Vt pecunia pauperem diues, dicendi facultate eloquens indisertum: qui imperat, eum qui imperio subest: qui se dignũ qui imperet putat, eum qui dignus est cui imperetur. Vnde illud,

Regum magna ira potentum est.

Et,

Conceptam tamen iram alta sub mente recõdit.

Stomachantur enim propter eum, quem supra ceteros obtinent, dignitatis gradum. Itemq. ijs à quibus bene sibi fieri putant oportere. Sũt autem ij quibus quisque bene fecit, aut facit: aut suorũ aliquis, aut causa sua, aut vult, aut voluit. Iam igitur constat & quomodo affecti ipsi irascantur, & quibus, & quas ob res. Nam ipsi quidem, cum aegro animo sunt. Appetit enim aliquid is cui aegre est. Siue igitur quis ei directo aduersetur, vt si sitienti obstet ne bibat, seu non plane directo, peraeque tamen idem facere videtur. Et siue contra tendat quis, siue etiam nõ adiuuet, seu qua alia in re molestus sit ita affecto, ijs omnibus, is qui ita affectus est, irascitur. Quare & qui egrotant, & quos paupertas vrget, & qui amant, & qui sitiunt, omninoq. qui quid cupiunt, neque id consequi possunt, iracundi sunt, & facile incitantur, praesertim aduersus illos qui praesentem ipsorum statum negligunt

Vt aegrotus quidem aduerſus eos qui ſe negligunt in ijs quae ad morbum pertinent: qui paupertate premitur, in ijs quae ad paupertatem: qui bellum gerit, in ijs quae ad bellum: qui amat, in ijs quae ad amorem: itidemque in ceteris. Prout enim quiſque affecto, ac perturbato animo eſt, ita in eo quaſi via ſtrata ac munita eſt ad iram ex hac, aut ex illa re concipiendam. Praeterea vero, ſi contra expectabat fore. Maiorem enim moleſtiam inurit, quod valde praeter opinionem accidit: vt & magis delectat, ſi quod volumus, eueniat. Ex ijs igitur perſpicuum eſt, quae horae, tempora, affectiones, aetates facile ad irā incitari queant: & quando, & vbi. Conſtat etiam, quo magis in eis ſunt, eo incitari facilius. Ergo ipſi quidem ita affecti facile ad iram impelluntur. Iraſcuntur autem ijs qui derident, qui ludibrio habent, qui dictis aculeatis mordent, ac configunt. contumelia enim afficiunt. & ijs qui talia damna inferunt, vt in eis inſit ludibrij, ac contumeliae ſignificatio. Neceſſe autem eſt talia eſſe, quaecumque neque vlciſcendi cauſa fiunt, neque vtilitatis quidquam adferunt facientibus. iam enim per contumeliam fieri videntur. Et maledicentibus ac contēnentibus ijs in rebus, in quibus ipſi maximum ſtudium ponunt. vt qui honorem captant e ſtudio philoſophiae, ſi quis eos in philoſophia non magni pretij eſſe dicat: aut de forma eorum detrahat, qui ſe formoſos videri ſtudent

dent: eodemque modo in ceteris. Multo autem magis irascuntur, si suspicentur, ea, quibus ornati videri volunt, sibi non inesse, aut omnino, aut nõ valde, aut etiam se tales nõ videri. Quod si se egregie instructos putent iis bonis, in quibus punguntur, quid in se dicatur, non laborãt. Et amicis magis, quàm non amicis. putant enim cõuenientius esse, bene sibi ab ijs fieri, quàm ab eis qui amici non sunt. Et ijs qui ipsis honorem habere, eosque curare consueuerant, si id facere desierint. nam & ab ijs se contemni putant. alioqui enim idem facturos quod prius. Et ijs qui non vicissim benefaciunt, neque parem gratiam referunt. Et ijs qui cõtrarijs rebus student, si inferiores sint. contemnere enim hi omnes videntur. atque hi quidem qui contraria studia sequuntur, videntur eos quibus aduersantur pro inferioribus habere: illi autem qui gratiam non referunt, ita se gerere, quasi ab inferibus acceperint. Maior etiam ira cõmouetur, cum qui contemnunt alios, ipsi nullo loco, ac numero sunt. Positum est enim iram excitari, cum quis ab ijs contemnitur, à quibus non cõuenit. conuenit autem inferioribus, non contẽnere. Et amicis irascuntur, tum si vllam benedicendi, aut benefaciendi occasionem praetermittant, tum multo magis, si contraria faciant: siue etiam amicorum indigentiam non animad uertant, vt Antiphontis Plexippus Meleagro. Signum enim neglectus est, nõ animaduertere.
nam

nam quae curamus, ea nos non latent. Et ijs qui infortunijs ipſorum laetantur: omninoque ijs quos in aduerſis rebus ſuis tranquillo eſſe animo vident. Alterum enim inimici ſignum eſt, alterum eius qui paruifaciat. Et ijs qui non curant, ſint ne moleſti futuri. Vnde & ijs, qui mala nuntiant, iraſcuntur. Et ijs qui aut audierunt de ipſis, aut in eis viderunt quae turpia ſunt. Similes enim ſunt aut contemnentibus. aut inimicis. Amicorum eſt enim vna condoleſcere. Omnes autem, cum mala ſua ſpectant, dolent. Sunt autem quinque potiſſimum hominum genera, apud quos, ſi parui fiant, iraſcuntur. Apud eos quibuſcum de honore contendunt: apud eos quos admirantur: apud eos quos volũt habere admiratores: ſui apud eos quos verẽtur: & apud eos qui ipſos verentur. Apud hos omnes ſi ſe parui fieri videant, magis iraſcuntur. Et ijs qui quantopere aliquem deſpiciant, ſignificant in ijs quibus ipſe ſine turpitudine non opitulari non poteſt. cuiuſmodi ſunt parentes, liberi, vxores, ij qui imperio ſubſunt. Et ijs qui gratiam non reddunt. Nam hoc quoque deſpiciẽtiae genus eſt ab officio alienum. Et qui quid ſerio agunt, iraſcuntur ijs, qui ſecum ſuper ea re diſſimulantes, quaſique iocantes loquũtur. Eſt enim talis diſſimulatio quiddam contemptui affine. Et ijs qui propenſi ſunt ad benefaciẽdum alijs, niſi ipſis quoque benefaciant. Nam & hoc contemptus ſignificationem habet, quod alijs omnibus

nibus tribuas, id vni alicui non tribuere. Sed & obliuio iram efficit, vt nominum. & ſi res parua eſt. Videtur enim & obliuio neglectum iudicare. Nam ex incuria naſcitur obliuio. incuria autem neglectus quidam eſt. Quibus igitur iraſcantur, & quomodo affecti, eademque opera quas ob cauſas, explicatum eſt. Conſtat autem oratori vidēdum eſſe cum iram concitare vult, vt auditores diccendo ita afficiat, quomodo qui affecti ſunt, facile iraſcuntur: & in aduerſarijs oſtendat eſſe ea propter quae iraſcuntur, & tales eſſe, qualibus iraſcuntur. Quando autem ira incitari, & deliniri aduerſantur, itemque ira lenitati: intelligendum eſt etiam, quomodo affecti, lenes ſint, & erga quos, & quibus rebus leniātur. Sit igitur delinitio, ſedatio, & reſtinctio irae. Si ergo iraſcitur quiſq. eis a quibus negligitur: negligit autē nemo, niſi id ſponte faciat; cōſtat, qui aut tale nihil fecerint, aut inuiti fecerint, aut de quibus ita opinemur, eis nos mites, ac lenes fore. Itēque ijs, qui facere volebant cōtra quàm fecerunt. Et ijs qui ipſi in ſe tales ſunt. nemo enim ſe ipſum negligere videtur. Et ijs qui fatentur, quoſque paenitet. Quaſi enim hoc ipſum poenae loco ſit, quod dolent ſe ita feciſſe, ſedatur, ac conquieſcit ira. Atque id notare poſſumus, cum a ſeruis poenas exigimus. Eis enim qui negant, & aduerſus nos cauſam ſuam defendere conantur, ſaeuiores: at eis qui ſe merito vapulare fatentur, placabiliores ſumus. Cauſa autem

autem haec eſt,quod aperta negare, impudẽtia eſt : impudentia autem eſt quidam neglectus: itaque quos valde contemnimus, apud eos non verecundamur.Et ijs qui ſe nobis abijciunt,neque verbis aduerſantur . uidentur enim fateri ſe inferiores eſſe . Qui autem inferior eſt, metuit. Et nemo quem metuit,deſpicatur.Conquieſcere autẽ iram aduerſus eos qui ſe abiiciunt, etiã canes oſtendunt, qui proſtratos non mordent. Et ijs qui ſerio nobiſcum agunt, cum ipſi ſerio agimus . Qui enim ita facit, haudquaquam videtur contemnere nos, ſed cura, ac ſtudio dignos putare. Et ijs qui nobis aliquando maioribus in rebus gratificati ſunt . Et ijs qui preces adhibẽt,ac deprecantur.humiliores enim ſunt. Et ijs qui cõtumelioſi non ſunt,neque ludibrio habere ſolent, aut parui facere: ſiue in nullum omnino hominum genus tales ſint, ſiue non in bonos viros, ſiue non in eos qui tales ſunt, quales ipſi ſumus. Omninoque ad leniendũ valent, quaecunq. aduerſantur iis,quibus ira excitatur. Et iis quos metuimus,quoſq. reueremur,quandiu ita affecti ſumus, non iraſcimur . Metuere enim aliquem , & eidem iraſci eodem tempore nemo poteſt. Et iis qui quid per iram fecerunt, aut non iraſcimur, aut minus iraſcimur. Non enim videntur per contemptum feciſſe; eum enim cui iraſcitur, nemo plane contemnit.contemptus enim ſine aegritudine animi eſt.at irae ſemper aegritudo comitatur . Et iis qui nos ve-

rentur. Qui autem contra affecti ſunt atque ii qui iraſcuntur, eos ad lenitatem propenſos eſſe conſtat. Vt in ludo, ac ioco, in riſu, in feſto die, in proſpero ſucceſſu, & re bene geſta, vt fame ſitique depulſa: omninoque cum omni moleſtia vacui ſunt, aut etiam in uoluptate conſtituti, ea modo quae inſolentes, ac cōtumelioſos non efficiat. Et in bona ſpe. Et interiecto tempore, neq. recentes ab ira. Tēpore enim ira ſedatur. Sed & is facilius ſedatur, qui iā ab alio poenas exegit. Quocirca recte Philocrates, cū ei populus iratus eſſet, quaereretq. ex eo quidam, cur cauſam ſuā non dieeret, Nondū, inquit, tempus eſt. Quando igitur? cum alium, inquit, eodem crimine falſo accuſatū videro. Miteſcunt enim cum iram in alium effuderunt. Vt in Ergophilo cōtigit, nam cum ei infenſiores eſſent, quàm Calliſtheni: liberarunt eum tamen, quia pridie Calliſthenem capite damnauerant. Et ubi quis alium conuicit, facilius ei placatur. Placamur etiam, cū is cui iraſcebamur, in maius aliquod malum incidit, quàm nos ipſi ei adferre voluiſſemus. quaſi enim nobis poenas dediſſe videtur. Sed & qui ſe aliquid iniuſte feciſſe putant, cur quod ipſis factum eſt, merito factum ſit, facile acquieſcunt. Neque enim excitatur ira aduerſus id quod iure factum eſt: nou enim amplius putant ſe iniuria laeſos: iram autem hinc commoueri dicebamus. Quare ii a quibus poenas exigere uolumus, prius oratione caſtigandi

ſunt.

ſunt. Siquidem & ſerui cum ita caſtigantur, minus iniquo animo ferunt. Facile etiam deſiſtimus ab vlciſcendi ſtudio, cũ putamus eos quos vltum imus, ſenſuros non eſſe, ſibi a nobis eum dolorem inuri, & cur inuratur. Ira enim ſingulos petit, & ſingula nota eſſe vult. vt & ex eius definitione conſtat. Quare praeclare poeta.

Dicito me Troiae euerſor caecauit Vlixes.

Vt qui ſibi eum vltus non videretur, niſi ſciret ille, & a quo, & quam ob cauſam, ita male acceptus eſſet. Itaque neque alijs, quicumque non ſentiunt, iraſcuntur, neque amplius mortuis. vt qui & paſſi iam ſint id quod ultimum pati poterant, & ſenſuri non ſint: quod, qui irati ſunt, concupiſcunt. Recte igitur poeta de Hectore, cum Achillem ab ira reuocare vellet, eo iam mortuo.

Nunc etenim in terram ſenſu furit ille carentẽ.

Conſtat igitur, lenire, ac mitigare volẽtibus, ex ijs locis ſumenda ea, quibus eos quidem quos placare volunt, tales efficiant: eos autem quibus illi iraſcuntur, oſtendant, aut metuẽdos eſſe, aut verendos, aut aliis in rebus gratificatos, aut inuitos feciſſe, aut iis quae fecerunt, ſupra modum dolere. Nunc quos ament, quoſque oderint, & quas ob cauſas, dicamus. ac principio quid ſit amicitia, quidque amare, definiamus. Sit igitur amare, velle alicui ea quae bona arbitrare: idque eius cauſa, non tua, ad eaque pro viribus ei procuranda, ac conficienda propenſum eſſe, Ami-

cus autem est qui amat, & contra amatur. Putant autem se amicos esse, qui se ita inter se affectos putant. His autem positis, necesse est, amicum esse, eum qui vna gaudet bonis, doletque aduersis alterius, nullam aliam ob causam, nisi propter illum. Omnes enim gaudent, cum ea eueniunt, quae volunt, dolentque cum cõtraria: vt molestiae ac voluptates signa sint voluntatis. Et quibus iam eadem bona sunt, & eadem mala. Et qui iisdem amici sunt, iisdemque inimici. eos enim necesse est idem uelle. Itaque cum alij velit ea, quae ille quoque alter vult: videtur ei, cum quo ita voluntate consentit, amicus esse. Amant etiam eos, qui aut ipsis, aut ijs quos ipsi caros habent, beneficia tribuerunt aut magna, aut prompto atque alacri animo, aut certis quibusdam temporibus, idque ipsorum causa. Et quos existimant velle benefacere. Et amicorum amicos, eosque qui amant, quos ipsi amant. Et qui amantur ab ijs quos ipsi amant. Et qui ijsdem inimici sunt eosdemque oderunt, & quos oderunt ij, quos ipsi oderunt. Ijs enim omnibus eadem videtur bona quae ipsis: vnde fit vt ea velint, quae ipsis bona sunt, quod amici esse, diximus. Eos quoque amant, qui aut propensi sunt ad alios pecunia adiuuãdos, aut ad eorum salutẽ defendendam. Quo fit, vt liberales, & fortes viri in honore sint. Et iustos. tales autem putant eos. qui ex alijs sibi victum non parant, cuiusmodi sunt, quibus opera vita est, & ex his ij praeci-

pue

pue qui agros colunt, maximeque qui ſuos. Et temperantes: quia ſe iniurijs abſtinent. Eademque de cauſa eos qui multis ſe negotiis non implicant. Amamus etiam eos quibus amici fieri volumus, ſi ipſi quoque idem velle videantur. Huiuſmodi autẽ ſunt, tum qui virtute praeſtãt, tum ii qui bona exiſtimatione ſunt, aut apud omnes, aut apud optimos, aut apud eos quos ipſi, quiue ipſos admirantur. Praeterea illos quorum conuictus, ac conſuetudo ſuauis eſt. Tales autẽ ſunt, qui faciles ſunt, neque ad aliena peccata redarguenda propenſi, neque concertationum auidi, neque contentioſi. Omnes enim qui tales ſunt, pugnaces ſunt, & qui pugnant, videntur velle contraria. Et ii in quibus ineſt dexteritas quaedam & ad iocandum in alios, & ad excipienda aliorum ioca. vtrique enim idem petere videntur cum eo quicum verſantur: cum & in ſe dicta aequo animo ferre poſſint, & ipſi vrbane in alios dicant. Amant etiam eos qui laudant bona quae in ipſis inſunt: & ex ijs ea maxime, quae ipſi, ne in ſe non inſint, verentur. Et mundos tum facie, tum veſtitu, tũ omnibus vitae partibus. Et qui exprobrare non ſolent neque aliena peccata, neque beneficia ſua. vtrique enim redarguunt. Et eos qui facile obliuiſcuntur acceptas iniurias, neque in animo conſeruant ac continent, ſi quas cauſas habent de alijs conquerendi, ſed placabiles ſunt. quales enim eos in alios eſſe exiſtimant, tales in

ſe quoque fore arbitrantur. Eos quoque amamus, qui maledici non ſunt: quique non norunt, neque aliorum mala, neque noſtra, ſed bona tantum. id enim faciunt uiri boni. Et eos qui non aduerſantur iratis, neque ſtudioſe ac ſerio aliquid agentibus. tales enim pugnaces ſunt. Amamus etiam ſtudioſos noſtri, vt eos qui nos admirantur, bonosque ac cultu, & ſtudio dignos eſſe cenſent, quique gaudent noſtra conſuetudine praecipueque ſi ob ea magni fiamus, in quibus volumus ipſi aut admirationi eſſe, aut egregij, aut iucundi ac ſuaues videri. Amat etiam quiſque ſimiles ſui, & iiſdem ſtudiis deditos: niſi eorum alter alteri obſtet: & niſi ſibi ex eodem ſtudio uictum quaerant: tunc enim euenit illud, Figulus figulo. Et eos, qui eadem concupiſcunt, quae modo talia ſint, vt ea ſimul conſequi queant: alioquin enim idem hic quoque euenit. Amant etiam eos, erga quos ita affecti ſunt, vt ne verecundentur apud eos ob eas res quae opinione tantum turpes habentur: cum tamen eos non contemnant: & quos verentur conſcios habere eorum quae vere, ac re ipſa turpia ſunt. Et apud quos in pretio eſſe, aut à quibus beati haberi, non tamen ſibi ab eis inuideri volunt, aut eos amant, aut eis amici eſſe volunt. Et quos libenter ad conſequenda bona adiuuerint, niſi maiora ſibi ex eo mala euentura ſint. Et iis, qui & abſentes & praeſentes aeque amant. Vnde fit, vt qui tales ſunt etiam erga mortuos, ab omnibus

bus amentur. Omninoque eos amant, qui vehementer ſunt amici amicis: neque eos deſerunt: nam ex omnibus bonis maxime amantur boni amici. Et eos qui apud ſe nihil fingunt. tales autem ſunt, qui etiam vitia ſua detegunt. Diximus enim eorum quae opinione tantum turpia habentur, apud amicos nō pudere. Quod ſi quem pudet, non amat, quem non pudet, amanti ſimilis eſt. Et qui metuendi nō ſunt: quibuſq. confidimus. Nemo enim quem metuit, diligit. Partes autem amicitiae ſunt, ſodalitas, neceſſitudo, cognatio: & quaecunque talia ſunt. Efficientia autem amicitiae ſunt, beneficiū, & ſi quis quid fecerit nō rogatus, et ſi, cū feciſſet, aliis nō praedicauerit. nā ita demū uidetur feciſſe eius cauſa cui tribuit: nō autē propter aliud. De inimicitiis autē & odio, conſtat ex contrariis quaerenda eſſe argumenta. Efficientia autem inimicitiarum ſunt, ira, incommodatio, criminatio. Atque ira quidem exiſtit ex iis quae ad nos pertinent: at inimicitiae ex iis etiam quae ad nos non pertinent. Odimus enim, quem talem eſſe opinamur. Et ira ſemper eſt in ſingulos, vt in Calliam, aut Socratem: at odium etiam in totum aliquod hominum genus. nemo enim eſt qui furem, qui ſycophantam non oderit. Et ira quidem tempore ſanari poteſt: odium non poteſt. Et illa quidem moleſtiam inferre ſtudet: hoc vero malum dare potius. Nam iratus quidem ſentire vult eum, quē vlciſcitur: eius autem qui odit, nihil refert.

Moleſti

Molesta autem omnia sentiuntur: at e malis quae maxima sunt, minime sentiuntur, vt iniustitia, imprudentia. nullam enim molestiam vitij praesentia inurit. Et alterum cum aegritudine coniunctum est, alterum ea vacat. aegre enim est ei, qui irascitur: at ei qui odit, non item. Et illum quidem, si multa mala eueniant ei cui iratus est, misericordia ceperit: hunc vero flectere nihil potest. Nam ille quidem eum cui irascitur, uicissim moleste aliquid perferre vult: at ille eum quem odit, prorsus extingui. Constat igitur, ex iis sumi posse ea quibus tum eos qui inimici amiciue sunt, tales esse doceamus, tum eos qui non sunt, in eam opinionem adducamus, tum dissoluamus ea, quibus nitentur ij, qui horum vtrumlibet dicent: tum si, ira ne an odio factum sit aliquid, ambigatur, vtram in partem maluerimus, audientium animos impellamus. Quae autem, & quos, & quomodo affecti metuant, hac ratione intelligetur. Sit igitur metus molestia aut perturbatio quaedam ex obiecta specie imminentis mali, in quo insit vis aut interimendi, aut molestiae inferendae. Non enim omnia mala metuit quis: vt ne iniustus, neue tardo ingenio fiat. Sed quaecunque aut magnas molestias adferre, aut etiam interimere possunt. atque ea ipsa ita demum, si non longe distent, sed propinqua sint, ita ut immineant. Homines enim ea quae longe absunt non timent. sciunt enim omnes sibi esse moriendum. Sed quia id

prope

prope esse non putant, non laborant. Quòd si haec metus natura est, necesse est terribilia esse, quaecunque videntur magnam vim habere interimendi, aut ita nocendi, vt magna aliqua molestia consequatur. Quocirca talium & signa ipsa terribilia sunt. Prope enim adesse videtur, quod terribile est. Nã & hoc ipsum periculum est, rei terribilis appropinquatio. Talia autem sunt inimicitiae, & ira potẽtium. Constat enim eos & uelle, & posse: ita ut inibi iam sit, vt faciãt. Et iniustitia viribus praedita. Nam iniustus, eo ipso iniustus est, quod velit. Et uirtus cõtumelia affecta, uires habens. Cõstat enim eam semper quidem cupere vlcisci se, nunc autem etiam posse. Terribile est etiam metui ab iis qui nocere possunt. paratos enim esse eos necesse est. Quando autem plaerique hominum improbi sunt, & uinci se à lucro sinunt, & in periculis timidi sunt: plaerunque terribile est ex aliena potestate pendere. Itaque qui facinoris alicuius alij conscij sunt, metuendi sunt, ne aut prodant, aut deferant. Et qui possunt iniuriam facere, terribiles iis qui possunt iniuria affici. Magnam enim partem homines iniuriam, cum possunt, faciunt. Et qui aut iniuriam acceperunt, aut accepisse se putant. semper enim captant occasionem. Et qui iniuriam fecerunt, si vires habeant, metuendi sunt. metuunt enim ne quod fecerunt sibi referatur. positum autem est hoc terribile esse. Et competitores earum re-

rum,

rum, quas utrique ſimul conſequi non queunt: ſemper enim aduerſus tales quaſi bellum quoddam gerunt. Et qui terribiles ſunt potentioribus, etiam ipſis terribiles ſunt. Nam ſi potentioribus nocere poſſunt, multo magis ipſis. Eandemque ob cauſam ij quos timent qui potentiores ſunt. Et qui maioribus viribus praeditos ſuſtulerunt. Et qui non dubitant in potentiores impetum facere. aut enim iam metuendi ſunt, aut certe cum uiribus aucti erunt. Ex iis autem qui iniuria affecti ſunt, & ex inimicis, aut competitoribus, non ij qui ira maxime efferueſcũt, & libere loquuntur, ſed ſedati, & diſſimulatores, & callidi. Incertum enim eſt, an prope ſint. ita ut nunquam conſtet, eos longe abeſſe. Omnia autem terribilia, terribiliora ſunt, cũ, ſi quid in eis peccatum ſit, corrigi non poteſt: ſed aut omnino talia ſunt, ut corrigi non queant, aut eorum correctio in aduerſariorum poteſtate ſita eſt. Et aduerſus quae auxilium nullum eſt, aut non facile. Atque ut uniuerſe dicam, terribilia ſunt quaecunque cum alijs eueniunt, aut imminent, miſericordiam commouent. Terribilia igitur, & quae metuunt homines, haec fere praecipua ſunt. Quemadmodum autem affecti ipſi metuant, nũc explicemus. Si ergo metus eſt cum quadam expectatione excipiendi, ac perpetiendi aliquid, quod interitum adferre poſſit: conſtat eos non metuere, qui ſibi nihil tale euenire poſſe arbitrantur. Neque ea metuunt, quae ſibi

bi putant euenire non poſſe : neque eos , à quibus non putant , neque tunc cum euentura ea non putant . Neceſſario igitur ij demum timẽt, qui & ſibi euenire poſſe mali aliquid , & ab iis , & haec mala, & tunc euenire poſſe arbitrantur. Non putant autem ſibi tale quidquam accidere poſſe , neque ii qui in magnis proſperitatibus aut ſunt aut videntur, vnde & contumelioſi sũt, & contemptores,& audaces : tales autem efficit diuitiarum affluentia, robur , amicorum copia, potentia : neque ii qui omnia ſibi atrocia eueniſſe iam putant,ita ut obriguerint ad futurum: ut ij qui iam ad ſupplicium ducuntur:ſed oportet ſpem aliquam ſubeſſe , ſeruari ſe poſſe ab eo quod illos anxios , & ſollicitos habet . Cui rei hoc argumento eſt : quòd metus ad conſultandum homines excitat . de rebus autem deſperatis nemo conſultat . Itaque ſi quando cauſae noſtrae expediet, vt auditores metuant, tunc ita eos dicendo afficere conabimur , vt putent talia ſibi accidere poſſe: quod & maioribus ac potentioribus acciderint.Oſtendemus etiam eiuſdem ordinis aliquos , qui perpetiantur , perpeſſiue ſint, à quibus non putaſſent, & quae non putaſſent , & tum cum minime putaſſent . Quando igitur conſtat, quid ſit metus, & quae terribilia, & quomodo affecti ſinguli metuant : conſtat etiam quid ſit conſidere , & quibus in rebus , & quomodo affecti homines facile confidant.Nã, & fiducia metui aduerſatur , & id quod fiduciã

gignit ,

gignit, ei quod terret. Itaque spes est, cum opinione, ea quae salutem adferre possint, praesto esse: ea vero quae terrendi vim habeant, aut nulla esse, aut longe abesse. Fiduciae autem efficientia sunt haec: si quae terrere possunt, procul absint: quae saluti esse, praesto sint. & cum, si quid euenerit, non desunt facultates corrigendi, ac resarciendi: & auxilia aut multa, aut magna, aut vtraque. Et si iniuriam neque acceperint, neque intulerint: & si competitores aut omnino non sint, aut uires non habeant, aut, si habeant, amici sint. Et si beneficia aut tribuerint, aut acceperint. Aut si plures sint, quibus eadem utilia sint, aut potentiores, aut utrumque. Ipsi autem ita affecti facile confidunt: si multa ad eum quem volebãt exitum perduxisse se, neque quidquam sibi incommode euenisse opinantur. Aut saepe in periculum adducti, incolumes euaserint. Duobus enim modis terroris expertes homines fiũt: aut quod experti non sint, aut quod auxilia parata habeant Vt in periculis quibus conflictantur in mari, firmo animo sunt tum qui rudes sunt tempestatum, tum qui usu & experientia multas expediendae salutis suae rationes tenẽt. Confidunt etiam, cum uident sui similes non terreri, neque inferiores, & eos quibus ipsi se potentiores putant. Eos autem tales esse ducunt, quos uicerunt aut ipsos, aut alios potentiores, aut similes. Et si putent adesse sibi plura, & maiora eorum, quibus qui praestant, terribiles sũt.

Cuius-

Cuiusmodi ſunt pecuniae magnitudo, robur corporum, amicorum, regionis, apparatuum belli aut omnium, aut maximorum. Et ſi aut neminem iniuria affecerint, aut non multos, aut non tales, ut ab eis ſibi timere debeant. Omninoque ſi, quae ad Deos pertinent, proſpera ipſis ac ſecunda ſint, tum alia, tum ſigna atque oracula. Nam & ira fiduciam efficit, & iram opinio illa, cum quis non ſe iniuriam facere, ſed ſibi iniuriam fieri putat: & diuinum numen exiſtimatur iis quibus iniuria fit opitulari. Et cum, ſi priores impetum fecerint, nihil ſe incommodi accipere poſſe, aut accepturos eſſe, aut rem tamen bene geſturos arbitrantur. Ac de iis quidem quae metum aut fiduciam afferunt, dictum eſt. Quarum autem rerum homines pudeat, quarum non pudeat, & apud quos, & quomodo affecti ipſi pudore afficiantur, aut minus, ex his intelligetur. Sic igitur pudor moleſtia quaedã, & perturbatio animi orta ex iis malis quae ignominiam inurere uidentur aut praeſentibus, aut praeteritis, aut futuris. Impudentia autem contemptio quaedam, & firmitas animi aduerſus ea ipſa. Quod ſi haec pudoris natura eſt, neceſſe eſt ea mala cuique pudorem incutere, quae turpia videntur eſſe ipſi, aut iis quos curae habet. Talia autem ſunt quaecunque à vitio proficiſcuntur, vt abiicere clypeum, aut fugere: timiditatis enim eſt: & fraudare alium depoſito: iniuſtitiae enim eſt: & commiſcere corpus cum

quibus

quibus non oportet, aut quo loco, aut quo tempore non oportet: est enim intemperantiae: & lucrum facere ex rebus pusillis, aut turpibus, aut ex iis quae fieri non posse videãtur, ut a pauperibus, aut à mortuis. Vnde & prouerbium est, etiam à mortuo aliquid abradere. Hoc enim a turpis lucri cupiditate, & ab illiberalitate nascitur. Et non subuenire pecunia, cum possis, aut restrictius subuenire. & tale auxilium petere ab iis qui minus habent: & mutuam pecuniam capere, cum quis à te periturus videtur: & petere, cum aliquem repetiturum, aut repetere, cum eum à te petiturum putas. Et laudare, vt petere videaris: & cum repulsus sis, nihilominus petere. Omnia enim haec signa sunt illiberalitatis: praesentem autem laudare, adulationis. Et bona quae in eo insint supra modum laudare, mala vero inducere, ac quasi oblinere. Et immodice dolere alieno dolore. Et quaecunque alia eius generis sunt. adulationis enim signa sunt. Et imparem esse iis laboribus, quos ferant grandiores natu, aut delicati, aut in maiore dignitatis gradu collocati, omninoque ij qui minus videntur posse. omnia enim haec molliciam arguunt. Et ab alio beneficium accipere, & saepe. Et quae benigne in alium feceris exprobrare. Haec enim omnia pusilli, & humilis animi signa sunt. Et de se dicere ac praedicare. Et aliena sibi vindicare. arrogantiae enim est. Itidemque in omnibus vitiis; nam & facta, & signa,

gna,& talia turpia & pudenda ſunt. Et praeterea quorum bonorum omnes participes ſint, aut omnes ſimiles, aut plaerique, eorum expertem eſſe. ſimiles autem uoco, qui eiuſdẽ gentis ſunt, ciuitatis, aetatis, familiae, vno verbo, pares. Iam enim turpe eſt, eorum participem non eſſe: vt eruditionis, vſque ad aliquem modum, itidemque aliorum. Atque haec omnia eo turpiora, ſi in ipſo culpa haereat. Tunc enim magis intelligitur haec a vitio eſſe, cum quis ſibi cauſa eſt, vt ea in ſe aut extiterint, aut ſint, aut futura ſint. Verecundantur autẽ cum ſibi aut eueniunt, aut euenerũt aut euẽtura ſunt, quaecũq. ignominiá ac dedecus conciliant. Vt cum quis aut corpore, aut foedis factis alicui inſeruit, ac morigeratur. cuius generis eſt, flagitioſam alicuius libidinem explere. Ac quae quidem ad intemperantiam pertinent, tnrpia ſunt, ſiue ſponte. ſiue inuitus ea quis perferat: quae autem ad uim, ita demũ ſi inuitus. Talis enim perpeſſio ab ignauia eſt, & timiditate. Et ea à ſe nõ depellere, neque vlciſci. Quae igitur pudorẽ incutiunt, haec & talia ſunt. Quoniam autem pudor eſt ſpecies quaedam quae obuerſatur animo, amiſſae, amittendae ue exiſtimationis, idque ipſius exiſtimationis cauſa, non eorum quae inde proueniũt: & nemo de exiſtimatione laborat, niſi propter ipſos qui de ſe exiſtimãt: neceſſe eſt, eorũ quemq. pudere, quorũ rationem ſibi habendam putat. Rationem autem quiſq. habet eorum à quibus

colitur, & eorum quos colit ipſe, & eorum à quibus ſe coli vult: & eorum quibuſcum de honore concertat, & quorum opinionem non cōtemnit. Coli igitur ac ſuſpici ſe ab ijs volunt, eoſque ſuſpiciunt ipſi, qui bono aliquo praediti ſunt, eorum quae honore digna cenſentur. Aut à quibus vehementer cupiunt impetrare aliquid, quod in ipſorum poteſtate eſt, vt amantes. De honore autem concertant cum paribus. Laborant autem de opinione prudentium, vt qui uere opinentur. Tales autem ſunt ſenes, & eruditi. Et pudorē mouent quae in oculis ſunt, & in propatulo. Vnde & prouerbio dicitur, pudorem in oculis habitare. Quare eorum magis nos pudet, qui ſemper vna futuri ſunt, & qui attente obſeruant quid à nobis agatur. Vtrumque enim eſt in oculis. Et eorum qui ijſdem culpis obnoxij non ſunt. conſtat enim contra ipſis videri. Et eorū qui quos peccare putant, faciles ad tribuendam eis veniam nō ſunt. Aiunt enim quae quiſque facit, ea facientibus alijs eum non indignari: ex quo perſpicuum eſt, indignari, cū ea faciunt, quae ipſe nō facit. Et qui quae ſciūt, libenter in vulgus enuntiant. Nihil enim intereſt non videri peccaſſe, & peccatum non efferri foras. Libenter autem talia diſſeminant, tū qui iniuriam acceperunt: obſeruant enim quid fiat ab ijs a quibus laeſi ſunt: tum maledici. nam ſi eos qui nulla in repeccant, traducunt tamē, multo magis eos qui peccant. Et ij qui aliena pec-

cata inquirere sibi studio habent, vt derisores, & comoediarum scriptores: nam hi quoque maledici sunt, & ad aliena peccata diuulganda propensi. Eos quoque verentur, a quibus nihil vnquam frustra petierunt: videntur enim eis admirationi esse. Quo fit vt etiam eos vereantur, qui tunc primum a se aliquid petunt, vt apud quos integra adhuc sit existimatio sua. Tales autem sunt, & qui recens amici nobis esse cupiunt: viderunt enim quae in nobis sunt optima: vnde bene respondit Euripides Syracusanis: & ex vetustis familiaribus, ij qui nullius turpitudinis conscij sunt. Pudorē autem commouent non ea modo ipsa quae diximus pudenda esse, sed & eorum signa. Exempli causa, non tantum rebus venereis operam dantes verecundantur: sed & eius rei signa pudorem incutiunt. neque tantum facientes ea quae turpia sunt, sed & dicentes. Eodemq. modo nō tantum eorum nos pudet, quos diximus, sed & eorum qui ipsis indicaturi sint. Itaq. seruos quoque, & amicos eorum veremur. Omnino autem neque eos veremur, quorum opinionem valde contemnimus: vt nemo veretur puerulos: aut bestias: neque earundem rerum pudet apud familiares & apud ignotos: sed apud familiares quidem, eorum quae ad veritatem, apud externos autem, eorum quae ad opinionem. Ipsi autem ita affecti, facile verecundantur: primum quidem si qui sint ita er-

ga eos affecti, vt eos esse diximus, quos verentur Erãt autem ij aut qui admirationi sunt, aut qui admirantur, aut quibus admirationi esse studẽt, aut a quibus egent re aliqua, quam, si existimationem amiserint, non consequentur. Hique, si aut videãt: vt Cydias in oratione de diuidendo agro Samio dixit: petijt enim ab Atheniẽsibus, vt existimarent se cinctos esse corona Graecorum omnium, qui non tantum audituri essent, sed viderent ea quae illi suffragiis suis sciscerẽt: aut prope sint, sensuriue sint. Quo fit vt qui in malis sunt, se tunc ab eis conspici nolint, qui eos aliquando beatos esse ducebant. Quẽ enim quis beatum esse iudicat, eundem admiratur. Et si habeant ea quae pudorem incutiunt, siue res, siue actiones vel suas, vel maiorum, vel aliorum quibus cum aliqua eis intercedit necessitudo: omninoq. eorũ pro quibus ipsi verecundantur. Tales autẽ sunt tũ ij quos diximus, tũ ii qui aut magistris nobis aut consiliariis usi sunt. Et si qui sint eiusdẽ ordinis, cũ quibus de honore contendant. Multa enim & faciũt homines, & non faciunt, talium pudore commoti. Magis etiam eos pudet, qui sciunt se visum iri a conscijs cõtractae illius maculae, & in illorum oculis fore. Vnde & Antipho poeta, cum Dionysij iussu ad supplicium duceretur, videretq. eos quibus secum vna moriendum erat, cum e portis exirent, caput sibi obuoluentes, Quid, inquit caput obnubitis? an ne quis vos horum

cras videat? Haec igitur de verecũdia dicta sint. De inuerecundia autem, constat, e contrarijs magnam nobis enthymematum copiam fore. Quibus autem gratiam habeant,& quas ob res, aut quomodo ipsi affecti, perspicuum erit, si prius,quid gratia sit,definierimus.sit igitur gratia, qua is qui quid habet, dicitur gratificari indigenti:nõ vt aliquid referat:neque vt ad eum qui gratificatur aliquid propterea perueniat: sed eius tantum causa, cui gratificatur. Magna autem,si aut valde egentibus, aut si magna tribuantur,aut difficilia, aut in eiusmodi temporibus,aut si solus,aut primus,aut maxime. *E*gere autem dicuntur homines ijs quae appetunt, maximeq. si eis carcere sine dolore nõ possunt. Tales autem sunt cupiditates: vt amor. Et qui male affecto sunt corpore, & qui in periculis versantur.Nam & qui periclitatur, & cui aegre est,concupiscit. Quocirca & qui in paupertate, fugaue subueniunt, etiam si parua quaedam ac minuta suppeditauerint, propter magnitudinẽ indigentiae,& propter tempus ipsum,magnam gratiam ineunt. Vt is qui in Lyceo storiã dedit. Necesse igitur est ad talia subuenire ijs, quos deuincire volumus: sin id non liceat, ad aequalia, aut maiora. Itaque cum constet & quando, & quibus in rebus, & quomodo affectis hominibus tribuendo beneficio concilietur gratia: perspicuũ est, ex ijs sumenda esse,quibus ostendamus, hos quidẽ aut esse aut fuisse in tali mo-

lestia, & indigentia : illos autem in tali necessitate suppeditasse tale aliquid. Constat etiam, vnde sumenda sint, quibus remoueri possit gratia, & effici, vt nulla gratia deberi uideatur. Aut enim suum commodum illos in tribuendo sequi, secutos ve esse : id autem beneficium non est : aut casu fecisse, aut coactos : aut reddidisse non dedisse. seu scientes, seu nescientes. Vtroq. enim modo aliquid pro aliquo redditur : vt ne sic quidem gratia vlla debeatur. Ac perlustrandae sunt animo omnes categoriae. Spectatur enim beneficium re ipsa, magnitudine, qualitate, tempore, loco. Signum autem, si minus aliquid nobis tribuere noluerunt. Et si inimicis suis aut eadem, aut paria, aut maiora tribuerũt. Constat enim ne illa quidem tribuisse quod nobis bene cuperent. Aut si quis ea quae tribuit vilia esse norit. Nemo enim vilibus egere se cõfitetur. Quibus igitur rationibus gratia aut cõciliari aut detrahi possit, expositum est. Nunc autem dicamus, quae miserabilia sint, & quorũ misericordia commoueri, & quomodo ipsi affecti, homines soleant. Sit igitur misericordia aegritudo quaedam exorta ex eo quod malum esse videatur, aut interitus, aut molestiae adferẽdae vim habens, ei qui tali sorte indignus sit: quodque tale est, vt id nobis quoque, aut alicui nostrorum euenire posse arbitremur : idque si eiusmodi malum propinquũ esse videatur. Cõstat enim necessario requiri, vt is, qui alium miseraturus

ſeraturus eſt,talis ſit,vt putet aut ſibi,aut ſuorũ alicui euenire poſſe aliquid mali,idq. tale, quale in definitione dictum eſt,aut ſimile, aut propinquum, Quare neque ij qui funditus perijſſe ſe putant, miſerantur : nihil enim amplius ſibi putant diri euenire poſſe, vt quibus omnia iam euenenrit : neque qui ſibi ſupra modum beati videntur : immo vero contumelioſi ſunt. Nam ſi bona omnia ſibi adeſſe putant : illud quoque neceſſe eſt ſibi adeſſe exiſtiment, vt ne in vllum malum incidere poſſint : eſt enim hoc quoque in bonis. Contra vero tales ſunt, vt poſſe ſibi euenire aliquid putent, tum ij,qui iam in malũ aliquod inciderunt,ex eoque euaſerunt : tum ſenes & propter prudentiam,& propter experientiam.Et imbecilli, & timidiores magis. *E*t eruditi.bene enim ſecum rationẽ reputant. *E*t quibus ſunt parentes,aut liberi,aut vxores.Nam & eos in ſuis quiſque ducit : & obnoxij ſunt eiuſmodi caſibus. Non autem ij qui ſunt in motu animi ad adiuuandam fortitudinem apto, vt in ira,& confidantia.Haec enim, quid futurum ſit non cogitant. Neque ij quos contumelioſos ſecundae res fecere : nam nec hi quidem putant ſibi quidquam accidere poſſe. ſed qui inter hos interiecti ſunt.Neque rurſus qui ualde metuũt: neque enim qui perterrefactus eſt, miſeratur alios,ſed ipſe de ſe cogitat.*E*t ſi viros bonos eſſe aliquos putent.nam qui de nemine bene ſentit, omnes malo dignos eſſe arbitrabitur. Omnino

autem cum ita affectus aliquis est, vt aut sibi aut suis talia uel iam euenisse meminerit, vel ne eueniant timet. Quemadmodum igitur affecti misereantur, dictum est. Quae autem res misericordiam concitent, ex definitione perspicuum est. quaecumque enim molestiam ac dolorem inurunt, omnia miserabilia sunt. Et quaecumque interimendi vim habent. Et quorum malorum causa fortuna est, quae quidem alicuius pō deris sint. Dolorem autem adferunt, & interimendi vim habent mortes, uerbera, corporum uexationes, senectus, morbi, cibi penuria. Mala autem quae a fortuna inuehuntur, ut solitudo ab amicis, ut paucitas amicorum. Itaque etiam diuelli ab amicis, & familiaribus, miserabile est. Et deformitas, imbecillitas, debilitatio. Et si un de boni quid expectari par erat, inde malū aliquod proueniat. Et si saepe tale aliquid contingat. Et si boni quid tum demum euenit, cum is, cui euenit, perpessus est quicquid perpeti poterat. Vt Diopithi regia munera iā mortuo missa sunt. Et si boni aut nihil euenerit, aut tum demū euenerit, cum fructus iam nullus ex eo percipi potest. Haec igitur, & talia sunt, quae misericordiam commouent. Miserantur autem & familiares: nisi si qui eis arcto admodum necessitudinis uinculo coniuncti sint. nam in hos ita affecti sunt, ut in se ipsos. Quocirca & Amasis filium quidem ad supplicium duci uidens, non illacrimauit: sed cum amicum mendicantem ui deret.

deret. Nam hoc quidem miſerabile erat: illud autẽ atrox. Differt enim atrox a miſerabili: im- mo uero atrocitas miſericordiam exturbat: ſaepeque in contrarium vtiliter adhibetur. Miſerãtur praeterea, cum id quod graue ac moleſtum eſt, appropinquat. Et quiſque ſimiles ſui, aut aetate, aut moribus, aut habitibus, aut dignitate aut genere. Nam haec omnia efficiunt, vt magis putet quiſque ſibi idem euenire poſſe. Omnino hic quoque intelligendum eſt, quaecumq; homines in ſemetipſis metuunt, ea cum alijs eueniunt, miſericordiam commouere. Quoniã autem quae perpeſſu acerba ſunt: ita demũ miſerationem commouent, ſi prope eſſe uideãtur: quae autem decem ab hinc millibus annorum fuerunt, futuraue ſunt, neque expectantes, neq; memoria repetentes miſerantur, aut omnino, aut non adaequae: neceſſe eſt, eos, qui ad miſericordiam commouendam conformati ſunt, & geſtu corporis, & uoce, & ueſte, & omnino actione miſerabiliores eſſe. Haec enim qui adhibent efficiunt vt res propinqua eſſe uideatur, conſtituentes malum ante oculos, aut ut futurum, aut ut praeteritum. & quae nuper fuere, aut breui futura ſunt, propter eam ipſam cauſam miſerabiliora ſunt. Et indicia, & actiones: ut ueſtes eorum qui graue aliquid pertulerunt, & quaecunque eius generis ſunt: & ſermones ab ijs habiti in ipſa calamitate, ut iam morientium: praecipueque ſi in eiuſmodi temporibus bonos uiros

ſe eſſe oſtenderint. Omnia enim haec, quia uicina uidentur, efficaciora ſunt ad miſericordiam commouendam: tum quod is cui talia obtigere, tali ſorte indignus ſit: tum quod ante oculos res ipſa ſtatuatur. Miſericordiae autem maxime quidem aduerſatur ea quae indignatio dicitur. Pugnant enim haec quodammodo, cum tamen ab iiſdem moribus proficiſcantur, dolere aduerſis rebus alicuius, quod eis indignus ſit: & proſperis, quod eis itẽ indignus ſit. Vterque autem horum animi motuum hominis eſt bonis moribus praediti. Nam & quibus res immerentibus male ſuccedunt, cum eis vna dolere, eosque miſerari: & quibus bene, praeter ipſorum dignitatem, eis indignari oportet. Iniuſtum enim eſt, quicquid eſt praeter dignitatem. Quocirca Diis quoque ipſis tribuimus indignationem. Videri autem poteſt, & inuidentia miſerationi eodem modo opponi, tamquam uicina, & eadem cum indignatione: ſed tamen alia eſt. Nam & inuidentia aegritudo quaedam eſt, quae animum pertubat ob res alterius ſecundas. Non tamen eius qui eis indignus ſit: ſed qui aequalis ac ſimilis. Hoc autem & in eis qui indignantur, & in eis qui inuident peraeque ineſſe oportet, vt ne doleant cauſa ſua, neque quòd ſibi aliquid aliud euenturum putent: ſed eius tantum ipſius cauſa, qui proſpera fortuna vtitur. Iam enim haec uon inuideutia, neque indignatio fuerit, ſed metus, ſi eo angatur quis

ac perturbetur animo, quod ex aliena prosperitate mali sibi aliquid euenturum sit. Constat autem fore, vt ex his affectibus alii etiam affectus inter se contrarij consequantur. Nam qui ex bonorum virorum calamitatibus dolorem capit, idem si malis male esse viderit, aut gaudebit, aut certe nullam ex ea re molestiam sentiet. Nemo enim vir bonus parricidae aut sicarij supplicio misericordia commouetur. Gaudendum enim potius est, cum tale aliquid euenit: vt & cum prospera fortuna vtuntur, qui ea digni sunt. Vtraque enim iusta sunt, & viro bono gaudium adferunt. Necessario enim quae videt euenire sui simili, ea sperat etiã eueutura sibi. Eorumdẽque morum haec omnia sunt: vt contraria contrariorum. Nam qui alienis malis laetatur, idẽ est etiam inuidus. Nam quae cuique res cum fit, cumque est, molestiam adfert: idem eius rei abscessu atque interitu gaudeat, necesse est. Quare sunt haec quidem omnia apta ad impediendam misericordiam: differunt autem inter se ob eas quas diximus causas. Itaque sunt omnia eodem modo vtilia ad efficiẽdum ne res miserabiles esse videãtur. Primũ igitur de indignatione dicamus, tum quibus indignentur, tum quas ob res, tum quomodo ipsi affecti: deinde cetera persequemur. Hoc autẽ ex iis quae iã diximus, planum est. Si enim indignari est, aegre ferre, quòd alicui res prospere succedant praeter ipsius dignitatem: primum quidem constat, non

omni

omnia cuiusque generis bona indignationem concitare. Nō enim si quis iustus aut fortis euadat, aut uirtutem denique aliquam cōsequatur, propterea ei quisquam indignabitur. Neque enim contrariis rebus misericordia commouetur. Sed si opes, si potentiam, & talia, quibus, vt vniuerse loquar, digni sunt viri boni: & ii qui habent ea quae natura bona sunt, vt nobilitatē, dignitatem formae, & quae sunt huius generis. Quoniam autem quod antiquum est, prope naturale videtur esse: necesse est si plures idem bonum habeant, maiorem in eos indignationem concitari, qui id nuper consecuti sint, atque ob id bene, ac feliciter uiuant. Maiorem enim dolorem inurunt ii, qui nuper ad diuitias peruenerunt, quàm ij, quibus illae veteres sunt, & hereditariae. Eodemque modo qui ad imperia, ad potentiam, ad copiam amicorum, liberorum, & quaecunque alia sunt eiusdem generis. Itidemq. si horum ope aliquid aliud boni nanciscantur. Nam & hic maiorem molestiam afferunt, qui repente diuites facti sunt, si propter opes magistratum aliquem ceperint, quàm ii, quibus vetustae sunt diuitiae. Eademque in ceteris ratio. Causa autem est: quoniam hi quidem videntur sua & propria habere: illi autem non sua. Quod enim semper uidetur ita se habere, uerum uidetur. Quo fit, vt alij videantur habere non sua. Ac quoniam non cuilibet bonum quodlibet conuenit: sed est quaedam analogia, & aliud

alij

alij conuenit: vt pulchra arma non iusto conueniunt, sed forti: & matrimonia praestantia non iis qui nuper diuites esse coeperunt, sed nobilibus: euenit vt interdum etsi vir bonus consequatur aliquid boni, quia tamen id bonum ipsi nõ conuenit, commoueatur indignatio. Sed & si inferior cum superiore contendat: maxime quidem, si ea ipsa in re in qua inferior est. Vnde & illud dictum est.

Aiacis autem declinabat pugnã Telamoniadae.
Iuppiter enim ei indignabatur, si quando fortiori viro contenderet.

Sin minus, etiam quacunque in re inferior cum superiore contendat. Vt si musicus cum viro iusto. praestat enim iustitia musicae. Quibus igitur & propter quae indignentur, ex his perspicuum est. sunt enim haec & talia. Propensi autem sunt ad indignationem qui & maximis bonis digni sunt, & ea consecuti. Neque enim iustum est, similem esse eorum qui similes non sunt, dignitatem. Secundo autem loco, qui cum boni, grauesque viri sint, ea non consequuntur: nam & recte iudicant, & oderunt ea quae iniusta sunt. Et si honoris cupidi, ac talium actionum appetentes: praecipue si iis in rebus gloriae cupidi sint, quas alij, cum indigni sint, consequuntur. Omninoque qui dignos esse se existimant iis quibus indignos alios esse ducunt, eis, & ob illa, facile indignantur. Quo fit, vt homines seruili ingenio praediti, & non magni pre-

tij, qui nullo ſtudio honoris tenentur, non ſint propenſi ad indignationem. Nihil enim tale eſt, quo ſe ipſi dignos exiſtiment. Conſtat autem ex iis, cuiuſmodi ſint homines, quibus aduerſa fortuna vtentibus, aut male rem gerētibus, aut ab eo quod cupiunt excidentibus, gaudere, aut certe nullam ex eo moleſtiam capere oportet. Ex iis enim quae diximus etiam contraria intelliguntur. Itaque ſi dicentis oratio iudices quidem tales effecerit, eos autem qui miſericordiā ſui commouere conantur, iis ipſis in rebus de quibus agitur, oſtendat eſſe indignos qui conſequantur quod uolunt, dignos autem qui non conſequantur, fieri non poteſt, ut miſeratio excitetur. Conſtat autem & quas ob res inuideant, & quibus & quomodo ipſi affecti. Si quidem inuidia eſt, moleſtia quaedam ex eo, quod in eo de quo diximus bonorum genere, alij ſimiles bene ac feliciter rem gerere videantur: idque nō vt ne quid eueniat ei qui inuidet, ſed eorum ipſorum cauſa quibus inuidetur. Ergo inuidebunt ij, quorum aliqui ſimiles aut ſunt aut videntur. Similes autem dico, genere, cognatione, aetate, habitu, gloria, facultatibus. Et quibus parum abeſt, quin eadem omnia inſint. Quocirca qui magnas res gerunt, fortunaque proſpera vtuntur, inuidi ſunt. quicquid enim ad alios peruenit, id ſibi eripi arbitrantur. Et qui praeter ceteros in re aliqua magni fiunt: maximeque ſi ob ſapientiam, aut felicitatem. Et honoris cupidi

magis

magis inuidi, quàm qui honoris ſtudio uacant. Et qui opinionem ſapientiae aucupantur. Coli enim ob ſapientiam uolunt. Et omnino qui ex quaque re gloriam captant, vbi de ea re agitur, facile aliis inuident. Et qui anguſti, ac puſilli ſunt animi. omnia enim eis videntur magna. Quae autem bona ſint, ob quae inuidetur, iam dictum eſt. nam ex quibuſcunque rebus gloriam, & honorem ambiunt, hominumque opinionem aucupantur, & quaecunque in proſperitate fortunae poſita ſunt, iis fere omnibus inuidia concitatur. Maximeque ob ea quae ipſi appetunt, aut putant habere ſe oportere: aut quorum poſſeſſione ipſi uel paullo ſuperiores ſunt, uel paullo inferiores. Perſpicuum etiam eſt, quibus inuideant. nam eadem opera id quoque explicatum eſt. Proximis enim & tempore, & loco, & aetate, & gloria inuident. Vnde dictum eſt,

Namque inuidere nouit & cognatio.

Et iis, quibuſcum de honore contendunt. Si quidem & cum iis contendunt, quos diximus: neque inuidet quiſquam iis qui ab hinc decem millibus annorum aut fuerunt, aut erunt, aut mortuis. neque iis qui habitant ad columnas Herculis. neque ijs, a quibus ſe longo interuallo, aut ſuo aut aliorum iudicio relinqui putant. neque iis, quibus ſe multo ſuperiores eſſe arbitrantur. talibus, & ob talia non inuident. Quoniam autem cum eorundem ſtudiorum

rum aemulis, & cum riualibus, omninoque cum iis qui eadem quae ipsi, concupiscunt, de honore concertant, eis maxime inuideant, necesse est. Vnde dictum est. & figulus figulo. Et iis qui cito aliquid consecuti sunt, ab iis qui uix, aut ne uix quidem idem consequi potuerunt, inuidetur. Et iis quibus id quod volunt consecutis, ac bene rem gerentibus aliquod nobis ex eo dedecus conflari uidetur. Tales autem sunt, qui propinqui, similesque sunt. Constat enim, quòd nō idem bonum consequamur, culpa id nostra euenire: quare ea molestia animum vellicans inuidiam efficit. Et iis à quibus quae sibi cōueniunt, quaeue ipsi olim obtinuerunt, haberi, atque obtineri uident. Quae causa est cur seniores iunioribus inuideant. Inuident etiam qui magnos sumptus ad aliquid obtinendum fecerunt, iis qui paruo sumptu idem sunt consecuti. Constat etiam, quas ob res, & quibus in personis, & quomodo affecti ii qui tales sunt gaudeant. Nam quomodo affecti dolent alienis bonis, eodem modo affecti gaudebunt contrarijs. Itaque si iudices quidem ita oratione conformati fuerint: ij autem qui misericordiam sui excitare, aut boni quid consequi uolunt, tales sint, quales paullo ante diximus, constat eos ab iis quorum in manu, & arbitrio res est, misericordiam non consecuturos. Quomodo autem affecti, & qualia, & in quibus aemulentur, ex iis, quae statim dicturi sumus intelligetur.

tur. Nam si aemulatio dolor quidam est, cum iis qui nobis natura similes sunt, bona quaedam honorifica suppetant, quorum ipsi quoque capaces sumus, non quod ea in illis insint, sed quod nobis quoque non insint: (vnde & aemulatio bonum quiddam est, & bonis viris conueniens: at inuidere, improbum, & hominum improborum; nam qui aemulatur, talem efficere se studet, vt ipse quoque boni aliquid nanciscatur: at qui inuidet, id studet efficere, vt ne alter boni quid habeat) necesse est, propensos esse eos ad aemulandum, qui dignos esse se putant bonis quibusdam quibus carent: cum tamen eorum capaces sint. Neque enim quisquam ea postulat, quae capere se non posse intelligit. Quare tales sunt adolescentes, & magnanimi: & quibus talia bona suppetunt, quae honoratis uiris digna sunt. vt opes, amicitiae, magistratus, & eiusdē generis alia. Bonos enim uiros esse se, par esse arbitrantur, quia tales esse par est eos, qui talibus bonis affluunt. Et quos ceteri tales putant. Et quorum maiores, aut cognati, aut propinqui, aut gens, aut ciuitas honorata est, faciles sunt iisdem in rebus ad aemulandum. Propria enim sibi esse haec, seque eis dignos esse arbitrantur. Quod si ea bona quae honorem pariunt, aemulanda sunt, necesse est, & virtutes eiusmodi esse: & quaecūque aliis fructuosa, ac benefica sunt. honos enim tribuitur beneficis, ac probis viris. Et bona quorum fru-

ctus ad propinquos pertinet? vt opes, ac pulchritudo magis quam bona valetudo. Cõstat & qui ad aemulandum expositi sint: haec enim & talia qui habent, facile aemulos inueniunt. Sunt autem haec quae diximus: vt fortitudo, sapientia, imperium. Qui enim imperant, multis benefacere possunt: exercituum ductores, oratores, omnes denique, quibus talis aliqua potentia est. Et ij quorum similes multi, aut familiares, aut amicos esse se student. Et quos multi mirantur, aut ij quos ipsi mirantur. Et quorum laudes, & encomia celebrantur vel a poetis, vel ab orationum scriptoribus. Contemnũt autem homines ijs quos diximus contrarios. aduersantur enim haec inter se, aemulatio, & contemptus: aemulari, & contemnere. Necesse est autem eos qui tales sunt, vt aut ipsi alios, aut ipsos alij aemulentur, contemptores esse eorum in quibus insunt mala ijs bonis quae aemulationẽ commouent contraria, idque ob ea ipsa mala. Quo fit vt saepe contemnant homines fortunatos, si quando eis toto illo genere bonorum quod honore dignum est carentibus, fortuna tantum adsit. Quaenam igitur ea sint, quibus animorum motus aut excitari. aut sedari queãt, qui etiam fidem cõciliant, explicatum est. Nũc autem qui mores, aut animorum motus, aut habitus vnamquamque aetatem, ac fortunam cõsequi solent, explicemus. Dico autem animorũ motus, iram, cupiditatem, & talia, de quibus ante

te dictum est: habitus autem virtutes, & vitia. dictum est autem de ijs quoque in superioribus: quae consilia capere, & cuiusmodi res gerere soleant, qui eis praediti sunt. Aetates autem sunt, iuuẽtus, aetas virilis, & senectus. Fortunas autem voco, nobilitatem, opes, potẽtiam, quaeque ijs aduersantur, omninoq. prosperam, aduersamque fortunam. Iuuenes igitur ijs moribus sunt, vt facile concupiscant, & quae concupiuerunt exequantur: & ex cupiditatibus corporis, maxime propensi in Venerem, eiusque impotentes. Facile autẽ mutantur, & fastidiunt ea quae cõcupiuerunt. Et valde quidem cupiũt. sed cito desinunt. Acriter enim uolunt quod volunt, sed non diu volunt. Quales esse fames ac sitis aegrotantium solet. Et iracundi, & in ira celeres, talesque, vt animi impetum sequantur: & imperat eis ira. Nam prae honoris studio non patiuntur se contẽni, sed excandescunt si qua se iniuria affici putent. Et honoris cupidi sunt, aut potius victoriae. Praestare enim alijs cupit iuuentus. Victoria autem, exuperantia quaedam est. Atque vtriusque harum rerum studiosiores sunt quàm pecuniae: pecuniae autem minime omnium: propterea quia nondum experti sunt egestatem. quale est illud Pittaci dictum de Amphiarao. Neque malitiosi sunt, sed boni ac simplices: quia nondum multa improbe facta cognorunt. Et creduli, quia non saepe delusi sunt. Et faciles ad sperandum. Vt enim

ebrij, sic & iuuenes calidi sunt natura. simulque quia nondum eos sua spes saepe frustrata est. Et magnam partem spe viuunt. Nam spes quidem futuri est, memoria autem praeteriti. Iuuenibus autem quod futurum est, multum est: quod praeterijt. breue primis enim temporibus aetatis, nihil se meminisse, omnia sperare arbitrantur. Et tales vt nihil negotij sit eos fallere: facile enim sperant. Et fortiores. iracundi enim sunt, & spei pleni. Quorum illo quidem fit, vt ne timeant: hoc autem, vt confidant. Nam neque quisquam dum irascitur, timet, & concepta animo boni spes, confidentes facit. Et verecundi. Nondum enim percipiunt quae pulchra sunt, expetenda esse: sed a lege tantum instituti sunt. Et magnanimi. nondum enim domiti ac compressi sunt a vita; immo rudes sunt rerum necessariarum. Et magnitudo animi est, dignũ se magnis rebus existimare: id autem bene sperantis est. Et in agendis ijs quae dignitatem habent potius versari volunt, quàm in ijs quae vtilitatem adferunt. Mores enim magis, quàm ratiocinationem in viuendo sequuntur. Est autem ratiocinatio quidem eius quod vtile est: virtus autem honesti. Et amicorum ac sodalium amantes magis quàm ceterae aetates: tum quia gaudent conuictu: tum quia nondum quidquam vtilitate metiuntur: quare ne amicos quidem. Et quicquid peccant, in eo peccant, quòd modum transeunt, suntque iusto vehementiores:

aduersus

aduerſus dictum Chilonis.nimis enim faciunt omnia.nam & nimis amant, & nimis oderunt, & adaeque cetera omnia. quin & ſcire ſe cuncta putant,& adſeuerant. nam & haec cauſa eſt, cur omnibus in rebus modum tranſeant. Et eas iniurias faciunt quae cum contumelia coniunctae ſunt,non quae a nocendi ſtudio proficiſcũtur. Et propenſi ſunt ad miſericordiam. omnes enim bonos,& meliores quàm ſint, arbitrãtur. ſua enim innocentia alios metiuntur : ita vt eos indigna pati putent.Et amantes riſus.quare etiã vrbani.Vrbanitas enim,erudita contumelia eſt. Mores igitur adoleſcentum quidem huiuſmodi ſunt.ſeniores autem , & ij, qui iam defloruerunt, fere contrarijs ſunt moribus. Nam quia diu uixerunt, pluribuſq. in rebus decepti ſunt. atque aberrarunt, quodque rerum humanarũ magna pars fluxa eſt, neque quidquam pro certo confirmant,& ſunt in omnibus rebus remiſſiores. Et putant : ſciunt autem nihil. Et dubitantes,ſemper addunt ad ea quae dicunt,fortaſſe,&, facile:& omnia ita dicunt,aſſeueranter autem nihil.Et malitioſi ſunt.malitia enim eſt, de omnibus in deteriorem partem ſuſpicari. Ac praeterea ſuſpicioſi, propter incredulitatem: increduli autem propter experientiam. Ac neque valde amant, neque valde oderunt, ob eas cauſas. Sed ex Biantis praecepto, & amant vt oſuri, & oderunt vt amaturi. Et parui animi: quia domuit, ac compreſſit eos vita. nullam

enim rem magnam, neque eximiam, ſed ea quae ad uitam neceſſaria ſunt, concupiſcunt. Et illiberales. nam vna quaedam rerum neceſſariarũ eſt, pecunia. ac ſimul vſu edocti ſciunt, quàm difficile ſit adquirere, & quàm facile amittere. Et timidi, ac cuncta praemetuentes: vt qui contra ndfecti ſint, quàm iuuenes: nam hi refrigerati ſunt, illi calidi. Itaque ſenectus viã munijt ad timiditatẽ. nam & metus refrigeratio quaedam eſt. Et vitae amantes, praeſertim extremo vitae tẽpore. eſt enim cupiditas eius quod abeſt. & qua quiſque re eget, eam maxime concupiſcit. Et plus ſatis queruli. nam & haec paruitas quaedam animi eſt. Et ad vtilitatem omnia plus quàm par eſt, in uiuendo dirigunt, non ad dignitatem. amant enim ſemetipſos. & quod vtile eſt, id cuiq. bonum eſt: quod autem pulchrũ, ſimpliciter. Et inuerecundi potius quàm verecundi. quia enim non aeque curant id quod pulchrũ eſt, & id quod vtile, de opinione aliorum non laborant. Et non facile adducuntur ad ſperandum, propter experientiam. plaeraeq. enim res hominum fluxae ſunt. & plaerunque in deteriorem partem cadunt. ac praeterea propter timiditatem. Et memoria viuunt potius quàm ſpe. vitae enim quod ipſis ſupereſt, parum eſt: quod praeteriit, multum. eſt autem ſpes quidẽ futuri: memoria autem praeteritorum. Quae etiam eis cauſa eſt loquacitatis. perpetuo enim narrant ea, quae temporibus ſuis facta ſunt: vt

qui

qui ex eorum recordatione voluptatem capiāt. Irae autem eorum acres ſunt, ſed imbecillae. Et cupiditates aliae quidem deſeruerunt eos, aliae autem oblanguere. Itaque neque cupiditatibus agitantur, neque eas in agendo ſequuntur ſed lucrum. quare qui ea aetate ſunt, temperantes videntur. nam & remiſerunt ipſae cupiditates: & ſeruiunt lucro. Et magis vitam dirigunt ad ratiocinationem quàm ad mores. nam ratiocinatio id quod vtile eſt ſpectat, mores virtutē. Et iniurias faciunt non cum contumelia, ſed cū ſtudio nocendi coniunctas. Miſericoedes autē ſunt etiam ſenes, ſed non eadem de cauſa qua iuuenes. Illi enim propter beneuolentiam erga homines: hi propter imbecillitatē. Omnia enim mala putant ſibi imminere. Hoc autem dicebamus eſſe miſericordis. Vnde & queruli ſunt, ac non vrbani: neque iocorum amantes. Querulū enim eſſe, & iocorum amantem, aduerſantur. Iuuenum igitur, & ſenum mores hi ſunt. Itaque quando homines libenter accipiunt eas orationes quae moribus ſuis congruunt, ac ſimiles: non eſt obſcurum, quo modo ita vti oratione poſſimus, vt & ipſa oratio, & nos ipſi tales eſſe videamur. Qni autem corroborara, ac confirmata aetate ſunt, conſtat eos, quod ad mores attinet, inter illos de quibus diximus, medios fore: detracto eo quod in vtriſque nimium eſt. Ergo neque valde confidentes erunt, id enim audaciae eſt: neque valde meticuloſi. Sed recte ad

vtrumque affecti. Neque omnibus credentes, neque omnibus diffidentes: ſed omnia magis ex veritate pendentes. Neque tantum dignitate, neque tantum vtilitate, ſed vtraque uitam dirigentes: Neque ad parſimoniam, neque ad effuſionem propenſi, ſed ad id quod conuenit. Itidemque neque ad iram, neque ad cupiditatem: ſed & temperantes cum fortitudine, & fortes cum temperantia. nam in iuuenibus, & in ſenibus diuiſa ſunt haec. Siquidem iuuenes quidem fortes, & intemperantes ſunt: ſenes autem temperantes, & timidi. Atque vt uniuerſe loquar, quaecumque vtilia ſeorſum habent iuuentus & ſenectus, ea utraque habent. quibus autem in rebus illae modum aut tranſeunt, aut non attingunt, in eis a confirmata aetate moderatio, aequabilitaſque retinetur. Viget autem corpus quidem a trigeſimo aetatis anno uſque ad trigeſimum quintum. animus autem circa vndequinquageſimum. De iuuentute igitur, & ſenectute, & confirmata aetate, quibus vnaquaeque moribus ſit, haec dicta ſint. De bonis autem quae a fortuna eueniunt, qui quae eorum mores comitari ſoleant, deinceps explicemus. Ergo nobilitatis quidem mores hi ſunt, vt eum in quo eſt efficiat honoris ſtudioſiorem. Solent enim quibuſcumque bonum aliquod abeſt, illud augere, quaſique cumulare. Eſt autem nobilitas, dignitas maiorum. Et contemptorem

etiam

etiam eorum, qui ſimiles ſunt ipſorum maioribus. Propterea quod haec procul magis, quàm in propinquo poſita, honorificentiora, & glorioſiora habentur. Nobilitas autem in familiae virtute conſiſtit: at generoſus dicitur, qui a natura non degenerat. Quod plaerumque non contingit nobilibus: immo multi eorum ſunt haud magni pretij. Nam vt in agris, ijſque quae e terra gignuntur: ita in familijs prouentus quidam eſt: & interdum ſi bona familia fuerit, naſcuntur in éa ad aliquod tempus viri eximij: ac deinde rurſus ex interuallo alios emittit. Degenerant autem illae quidem familiae quae ingenio excellunt, in mores inſaniores: vt qui ab Alcibiade, & a Dionyſio ſuperiore orti ſunt. Quae autem ſtabili, & firmo ingenio praeditae ſunt, in ignauiam, & ſtoliditatem: vt qui à Cimone, & Pericle, & Socrate. Qui autem mores diuitias conſequantur, facile eſt videre. Contumelioſi enim ſunt diuites, & ſuperbi: quam quaſi labem contrahunt a poſſeſſione diuitiarum. ita enim affecti ſunt, quaſi alia omnia bona poſſideãt. Diuitijs enim, quanti ſint alia omnia, aeſtimari quodammodo videtur. quare videntur omnia diuitijs eſſe venalia. Et delicati, & Salacones: Delicati quidem ob mollitiam, & felicitatis oſtentationẽ. Salacones autem & inepti, quoniam omnes ſolent tempus conſumere ijs in rebus quarum amore capti ſunt, quaſque mirantur. & quia

putant,

putant, quae a se, eadem a ceteris magni fieri. neque prorsus abs re ita affecti sunt. multi enim sunt, qui indigent iis qui rem habent. Vnde & illud dictum est à Simonide, de sapientibus & opulentis: cum eum Hieronis vxor interrogasset, vtrum esse praestaret, sapientem an diuitem: Diuitem, inquit, videre enim se sapientes ad fores opulentorum praestolari. Et quia se dignos putant qui imperent. habere enim ea quae homines faciunt imperio dignos. Et ut summatim dicam, diuitiae mores efficiunt insipientis fortunati. Longe autem alij sunt mores eorum qui nuper partas diuitias possident, & eorum qui à maioribus traditas. quòd qui nuper diuites facti sunt, magis laborant iis omnibus vitiis, iisque deterioribus. Nam nuper ad diuitias peruenisse, est quasi nescire diuitem esse. Imponunt autem iniurias non à nocendi studio, sed à contumelia, & ab intemperantia profectas: quales sunt verbera, & adulterium. Mores quoque poten tium fere maxima ex parte noti, apertique sunt. alia enim habent potentes eadem quae diuites, alia meliora. sunt enim potentes studiosiores honoris, & erectiore animo quam diuites. Eiusmodi enim res appetunt, quarum admini strandarum sibi facultas est propter potētiam. Et studiosiores sunt: propter diligētiam quam adhibere perpetuo coguntur, in iis quae ad conseruandam potentiam pertinent. *Et* σεμνώτε

ϱοὶ potius quàm βαρύτεροι. ideſt, ita ſine arrogantia graues, ut aliis propterea graues, odioſique non ſint. Dignitas enim eos magis conſpicuos facit. quare modice ſe gerunt. σεμνότης autem eſt placida quaedam, & decora grauitas. Quod ſi quando iniuriam faciant, non paruas ſed plane magnas iniurias faciunt. Proſperitas autem fortunae eos mores per partes adfert, quos diximus. nam quae maximae proſperitates habentur, ad illa referuntur, & praeterea ad bonorum liberorum copiam, & ad corporis bona. Superbiores igitur, & minus conſideratos fortunae proſperitas facit. Vnum, quod ad mores attinet, optimum adfert: efficit enim homines diuini numinis amantes, & certo quodam modo ad cultum diuinum adfectos: cum credant, propter ea bona quae ſibi à fortuna proueniunt. Dictum eſt igitur de moribus per aetatum, ac fortunarum diſcrimina. nam quae iis de quibus dictum eſt contraria ſunt, e contrariis intelligi poſſunt. Vt qui ſint mores pauperis, infortunati, impotentis. Quoniam autem orationis ad perſuadendum comparatae vſus ad iudicium refertur: nam quae ſcimus, & de quibus iam iudicauimus, in eis nihil amplius opus eſt oratione: iudicium autem eſt, etiam ſi quis apud vnum oratione vtens hortetur, aut dehortetur: quemadmodum faciunt qui vnum aliquem verbis caſtigant, quiue ei aliquid ſuadent: nihilo enim minus ille vnus iudex eſt: ſi quidem

quidem iudex, vt ſummatim dicam, is eſt cui perſuadendum aliquid eſt: nec refert, vtrū aduerſus quēpiam qui cōtrariam ſententiā defendat, dicēdum ſit, an aduerſus aliquā propoſitā ſentētiam: neceſſe eſt enim hic quoque oratione vti, & quae aduerſus nos faciunt, tollere, in quae tanquam in aduerſarium quempiam, inſtituitur oratio: eodemque modo in oſtentatiuis: nam in iis ad ſpectatorem tanquam ad iudicem habetur oratio: quanquam omnino is demum proprie iudex eſt qui in ciuilibus concertationibus iudicat id quod quaeritur: ſi quidem & in iis de quibus in foro lis eſt, & in iis de quibus deliberatur, quomodo ſe res habeat, quaeritur: de uariis autem pro rerum publicarum uarietate moribus dictum eſt prius, cum de genere deliberatiuo ageremus: ita vt definitum iam ſit, quomodo, & quibus viis moratas orationes efficere poſſimus: cumque vnicuique generi ſuus finis diuerſus à ceteris propoſitus ſit: de omnibus autem illis collectae à nobis ſint opiniones & propoſitiones, ex quibus argumenta ducunt, & qui conſilium dant, & qui facultatis in dicendo ſuae ſpecimen exhibent: & qui cauſas agunt: ac praeterea explicatum ſit de iis, quibus moratae orationes fieri poſſunt: reliquum eſt, vt de communibus diſſeramus. Omnibus enim neceſſe eſt, in orationibus, praeter ea quae cuiuſque generis propria ſunt, uti iis, quibus fieri poſſe, aut non poſ-

ſe aliquid oſtenditur : & alios quidem eniti ut doceant aliquid fore, alios autem ut aliquid fuiſſe. Communia ſunt etiam omnium orationum, ea quae de magnitudine traduntur. Vtuntur enim omnes extenuatione, & amplificatione, & ſuadentes, aut diſſuadentes, & laudantes, aut uituperantes, & accuſantes, aut defendentes. His autem explicatis, conemur aliquid communiter de enthymematis dicere, ſi quid habeamus : & de exemplis : ut iis quae reliqua ſunt additis, perficiamus id quod ab initio propoſuimus. Eſt autem ex communibus amplificatio quidem ad genus oſtentatiuum accommodatiſſima, vt dictum eſt. quod autem factũ eſt, ad iudiciale. Poſſibile autẽ, & id quod futurum eſt, ad deliberatiuum. Primum igitur dicamus de poſſibilibus, & impoſſibilibus. Si ergo contrarium poſſibile ſit aut eſſe, aut fieri : etiam contrarium videri poterit poſſibile. Vt ſi poſſibile eſt hominem bene valere, poſſibile eſt & aegrotare. Eadem enim poteſtas eſt contrariorum, contraria. Et ſi ſimile poſſibile eſt, alterum quoque ſimile. Et ſi quod difficilius eſt poſſibile eſt, & quod facilius. Et ſi bonum ac pulchrum fieri poſſibile eſt, & omnino fieri poſſibile. Difficilius enim eſt pulchram domum eſſe, quam domum. Et cuius principium poteſt eſſe, poteſt etiam finis. Nihil enim eorum quae impoſſibilia ſunt, aut fit, aut fieri incipit. Exempli cauſa, vt diametros communem aliquam

aliquam mensuram habeat. neque enim aut incipiet unquam fieri, aut fiet. Et cuius finis, etiam principium. Omnia enim ex principio fiunt. Et si quod posterius est aut essentia aut ortu, possibile est fieri, etiam id quod prius. Vt si uirum fieri possibile est, & puerum. prius enim fit illud. Et si puerum, virum quoque. illud enim principium est. Et quorum amor aut cupiditas inest à natura. Nemo enim fere impossibilium amore capitur, eaue concupiscit. Et quorũ scientiae sunt atque artes, ea quoq. possibile est & esse & fieri. Et quorum ortus principium in eis est quae nos aut cogere aut in sentẽtiam nostram adducere possumus. Sunt autem haec, quibus potentiores sumus, quorumue aut domini aut amici. Et quorum partes possibiles sunt, etiam totum. Et si totum possibile est, etiam partes. Nam si proschisma, & cephalis, quae calceam enti partes sunt, fieri possunt, calcei quoque fieri possunt. Et si calcei possunt, illa quoq. possunt. Et si genus est eorũ quae fieri possunt: etiã species, & si species etiã genus. Vt si nauigium fieri possibile est, etiam triremem: et si triremem, etiam nauigium. Et si alterum eorum quae eam naturam habent, ut inter se conferantur, possibile est, alterum quoque. Vt si duplum, etiam dimidium: & si dimidiũ, etiam duplũ. Et si sine arte, aut apparatu potest aliquid fieri, magis etiã poterit arte, & diligentia adhibita. Vnde & ab Agathone dictum est.

Necesse

Necesse est alia quidem à fortuna fieri,
Alia autem à nobis, ad quae ars adhiberi solet.

Et si deterioribus aut inferioribus, aut imprudentioribus possibile est, magis erit iis, qui contrario modo affecti sunt. Vt & Isocrates aiebat, ferendum non esse, si Euthymus quidem didicisset, ipse autem reperire non posset. De impossibilibus autem, constat, ex iis quae contraria sunt eis quae modo diximus, argumenta sumenda esse. Factum autem sit, an non sit, ex his considerandum est. Nam primum quidem si factum est id quod per naturam minus fieri poterat, factum fuerit & id quod magis. Et si factum est id quod postea fieri solet, factum est & id quod prius. Vt, si oblitus est, aliquando etiam didicit. Et si potuit ac voluit, fecit. omnes enim qui & possunt, & uolunt, agunt. nihil enim obstat. Et si & voluit, & nulla res externa prohibebat. Et si potuit, & iratus erat. Et si potuit, & cupiebat. Plaerunque enim quae cupiunt homines, ea si possint, agunt. Improbi quidem per impotentiam: boni autem, quia quae bona sunt cupiunt. Et si inibi erat, ut faceret. verisimile est enim, qui iam in eo erat, etiam fecisse. Et si facta sunt quaecunque naturaliter fieri solent ante illud, aut propter illud. Vt, si fulsit, & tonuit. Er si tentauit, etiam fecit. Et si quae antea fieri solent. aut eius rei causa fieri solent, facta sunt, ut si fulsit, tonuit etiam: & si ten,

tauit

tauit, fecit etiam. Et si quae postea fieri solent, aut id cuius causa cetera fiunt, factum est: etiam quod prius est, & quod eius causa fieri solet, factum est. Vt si tonuit, etiam fulsit. Et si fecit, tentauit etiam. Horum autem omnium alia quidem necessario, alia autem plaerunque ita se habent. Vnde autem doceamus aliquid factum non esse, constat. nempe ex iis quae contraria sunt iis quae modo diximus. Constat etiam quomodo disputandum sit, aliquid futurum esse. Nam & quod in potestate ac uoluntate positum est, erit. Et quod cupiditas, quod ira, quod ratio suadet, si adsit potestas. Propterea etiam si quis iam iamque facere, aut facturus esse aliquid videatur, fore illud dicamus licet. Plaerunque enim fiunt potius futura, quam non futura. Et si antegressa sunt, quaecunque natura prius fieri solent: vt si coactae sunt nubes, verisimile est fore ut pluat. Et si quod huius causa fit, factum est: ipsum quoque uerisimile est factum iri. Vt si fundamentum, domus quoque. De magnitudine autem & paruitate rerum: & de maiori ac minori, omninoque de magnis, & paruis, ex iis quae iam diximus constat. Dictum est enim in praeceptis deliberatiui generis, & de magnitudine bonorum, & simpliciter de maiore, & minore. Itaque quando vnicuique orationum generi finis propositus est bonum quoddam, & utile, & pulchrum, & iustum, constat in quo-

cumque

cumque genere dicentibus, amplificandi rationes ex iis esse sumendas. Praeter haec autem quaerere aliquid simpliciter, & uniuerse de magnitudine, & exuperantia, nugari est. Singularia enim potiora sunt ad usum iis quae uniuerse disputantur. Ergo de possibili quidem, & impossibili: & factum sit aliquid nec ne sit: & futurum sit, an non sit: itemque de magnitudine, & paruitate rerum haec à nobis disputata sint. Sequitur ut dicamus de communibus omnium rationibus faciendae fidei: quando de propriis dictum est. Sunt autem communia faciendae fidei instrumenta genere duo: exemplum & enthymema. sententia enim pars est enthymematis. Quare primum quidem de exemplo dicamus. simile enim est exemplum inductioni. Inductio autem, principium. Exemplorum autem genera duo sunt. vnum, cum ea, quae prius fuere, narrantur: alterum quae, qui dicit, ipse confingit. Huius autem posterioris vnum quidem genus est parabola: alterum autem fabulae, vt Aesopeae, aut Libycae. Est autem exemplum tale quiddam. Vt si quis dicat, comparandas esse aduersus regē copias. neque ferendum, Aegyptum ab eo in potestatem suam redigi. Nam & prius Dareus non ante traiecit, quàm cepisset Aegyptum, ea autem capta traiecit: Et rursus. Xerxes non prius in nos quidquam molitus est, quam Aegypto capta. Ea autem capta traiecit. Itaque & hic, si ceperit,

traiiciet. Quare ferendum non eſt. Parabola autem, qualia erant Socratica. Vt ſi quis dicat, magiſtratus ſorte creandos non eſſe. Conſimile enim eſt, ac ſi quis athletas ſorte ducat, non qui pugnare ualeant, ſed quorum ſors exierit: aut ſi ſortiantur inter ſe nauigantes, quis nauem gubernare debeat. quaſi oporteat eam ab illo cui ſors obtigerit gubernari, nõ ab eo qui ſciat. Fabulae autem, qualis eſt Steſichori aduerſus Phalarin, & Aeſopi pro oratore populari. Nam Steſichorus quidem, cum Imerenſes ducem copiarum ſuarum cum ſumma poteſtate feciſſent Phalarin, vellentque ei cuſtodes corporis dare, allatis in eandem ſententiam alijs, hanc fabulam eis narrauit. Equus pratum ſolus obtinebat: cum autem ueniſſet ceruus, pabulumque corrumperet: volens equus ceruum ulciſci, ex homine quaeſiit, poſſet ne ipſo adiutore coercere ceruum. At ille, etiam, inquit, ſi fraenum ſumpſeris, & ego te conſcendero, iacula manu geſtans. Cui rei cum equus adſenſus eſſet, eumque homo conſcendiſſet, pro vltione quam de ceruo ſperabat, ipſe iam homini ſeruiit. Sic & vos, inquit, videte, ne, dum hoſtes vlciſci vultis, idem vobis, quod ceruo eueniat. Nam fraenum quidem iam habetis, electo copiarum duce cum ſumma poteſtate. quod ſi dederitis cuſtodiam, & eum conſceudere patiamini, Phalaridi iam ſeruietis. Aeſopus autem in Samo cũ cauſam tueretur popularis cuiuſdam oratoris,

ris, qui capitis postulabatur: narrauit vulpem in fluminis cuisdam traiectu eiectam esse in quandam uoraginem: ex qua cum exire non posset, diu ibi misere uixisse, ita ut multi ricini corpori ipsius haererent. Erinaceum uero illac uagantem, ea uisa, misertum esse, ac quaesiisse, uellet ne ricinos illos e corpore suo auelli: at eam noluisse. cum autem ille causam eius rei quaereret: quoniam, inquit uulpes, hi pleni iam sunt mei, & parum sanguinis ducunt. quod si hos auulseris, uenient alij famelici, qui quantum mihi sanguinis reliquum est, exugent. Eodem modo & vos, inquit, uiri Samij, hic quidem nihil amplius laedit: diues enim est: quod si eum interficiatis: uenient alij pauperes, qui pecunias publicas depeculantes dissipabunt. Sunt autem fabulae aptae ad concionem: & hoc boni habent, quod res quidem gestas similes inuenire, difficile est, fabulas autem, facilius. fingere enim oportet, ut & parabolas: si quis modo possit, quid in rebus simile sit, uidere: quod facilius redditur tractatione philosophiae. Faciliores igitur inuentu sunt fabulae. sed utiliores ad deliberandum res gestae. similia enim plaerunque sunt futura praeteritis. Vbi autem enthymematum copia non est, utendum est exemplis vt demonstrationibus. per haec enim fit fides. At cum enthymemata non desunt, utendum exemplis ut epilogis post enthymemata. Nam cum priore

loco ponuntur, ſimilia ſunt inductioni: inductio autem oratoribus accommodata non eſt, niſi paucis in locis. cum autem poſteriore, ſimilia ſunt teſtimoniis: teſtis autem quocumque loco valet ad faciendam fidem. Quare & cum priore loco ponuntur, multa ponere neceſſe eſt: cum autem ſubiiciuntur, etiã unum ſatis eſt. Vtilis eſt enim teſtis fide dignus, etiam ſi unus ſit. Quot igitur ſint exemplorum genera, & quomodo ac quando eis uti oporteat, dictum eſt. Quod autem attinet ad ſententias orationi intexendas, ſi prius dixerimus quid ſit ſententia, ita maxime perſpicuum erit, quibus de rebus, & quando, & cui generi hominum conueniat in orationibus ſententioſe loqui. Eſt autem ſententia, enuntiatio, non tamen de rebus ſingulis: vt, qui uir ſit Iphicrates: ſed vniuerſe prolata: neque quibuslibet de rebus uniuerſe: vt, rectum curuo eſſe contrarium: ſed de rebus agendis: deque iis quae in agendo aut perſequenda, aut fugienda ſunt. Itaque cum enthymemata ſint ſyllogiſmi de illo rerum genere, fere & concluſiones, & principia enthymematum, ſententiae ſunt, detracto ſyllogiſmo. Qnale illud eſt.

Quiſquis ſapit, gnatos ita inſtituat ſuos,
Sapientiores vulgo haberi ne velit.

Haec igitur ſententia eſt: addita autem cauſa cur ita ſit, totum illud eſt enthymema. vt

Nam praeter eam, quam contrahunt ignauiam.

Inuidiam,

Inuidiam, & odium a ciuibus ferunt suis.

Et illud,

Nullus beatus vndique est mortalium.

Et,

Nemo omnium est, quem liberũ merito voces.

Sententia est, addito antem eo quod sequitur enthymema.

Fortunae enim aut est seruus, aut pecuniae.

Si igitur sententia est id quod diximus, necesse est, quattuor esse genera sententiarum. aut enim cum epilogo erit, aut sine epilogo. Demonstratione igitur egent, quaecunque admirabile aliquid dicunt, aut controuersum. Quae autem nihil admirabile, sine epilogo. Earum autem necesse est, alias quidem, quòd praecognitae sint, nihil epilogo indigere. Vt, uiro autem bene valere optimum est, vt nobis quidem uidetur. Nam eadẽ est multorum opinio. Alias autem, propterea quod simul atque proferũtur, perspicuae sunt intuentibus. vt,

Non est amator, quisquis semper non amat.

Earum autem quae cum epilogo proferuntur, aliae quidẽ sunt partes enthymematis, vt, Quisquis sapit: aliae autem enthymematicae quidẽ, sed non partes enthymematis: quae etiam omnium probatissimae sunt. eae autem sunt in quibus elucet causa eius quod dicitur. vt in hoc:

Ne serua immortalem iram, qui mortalis es.

Nam dicere, seruandam non esse iram, sententia est: at quod additum est, qui mortalis es: etiã

cur id fieri non debeat, dicit. Simile eſt hoc quoque.

Mortalem mortalia oportet ſapere, haud immortalia.

Conſtat igitur ex iis quae diximus, & quot ſententiarum genera ſint, & quas ad res vnumquodque conueniat. nam de controuerſis quidem aut admirabilibus, non ſine epilogo: ſed aut propoſito epilogo, vti oportet ipſa ſententia tanquam concluſione: ut ſi quis dicat, Ego igitur, quod ad me quidem attinet, quando neque inuidiam ſibi colligere oportet, neque ignauum eſſe, aio, abſtinendum eſſe à ſtudiis ſapientiae: aut cum hoc quod poſteriore loco poſitum eſt, prius dixeris, illud alterum addere. Iis autem quae ſunt de rebus non illis quidem admirabilibus, ſed tamen obſcuris, apte & concinne addenda eſt cauſa cur ita ſit. Conueniunt autem hic quoq. apophthegmata Laconica: & ea quae aenigmatum ſpeciem habent, ut quod Steſichorus in Locrenſes dixit: Non oportet cõtumelioſos eſſe: ut ne cicadae humi canant. Conuenit autem ſententioſe loqui, aetate quidem, iis qui ſeniores ſunt: iis autem de rebus, quarum quiſque peritus eſt. Nam qui ad eam aetatem non peruenerit, eum ſententias fundere, indecorum eſt: vt & fabulas narrare: iis autem de rebus quarum peritus non ſit, ſtulti eſt, & ineruditi. Cui rei ſatis argumento eſt, quod ruſtici maxime omnium ſententias

cudunt,

cudunt, & facile pronuntiant. Vniuerſe autem dicere, quod tamen uniuerſe uerum non ſit, maxime conuenit in conqueſtione, & in exaggeratione: atque in his aut principio, aut poſt rem demonſtratam. Vtendum autē etiam peruulgatis, communibusque ſententiis, ſi utiles ſint. Nam quia communes ſunt, rectae etiam ac uerae uidentur, vt conſenſu omnium comprobatae. Vt exhortanti ad ſubeundum proelij periculum eos qui litare non potuerint.

Pro patria pugnare, ea demum auis optima ſola eſt.

Et hortanti eos qui inferiores ſunt: Communis Mauors. Et ad interficiendos inimicorum liberos, etiam ſi nullam iniuriam faciant.

Stultus qui natos occiſo patre relinquit.

Sunt & prouerbia quaedam, ſententiae. Vt illud, Atticus vicinus. Proferendae ſunt etiam ſententiae, aduerſus ea quae publice probata ſunt: dico autem publice probata, ut Noſce te ipſum: &, Ne quid nimis: ſi quid contra dici poſſit, quo aut mores meliores indicentur, aut quod aptum ſit ad aliquem animi motum exprimendum. Exprimitur autem motus animi, vt ſi quis iratus dicat, falſum eſſe, debere vnumquemque ſe noſſe. Certe enim hic ſi ſe ipſe nouiſſet, nunquam ſe dignum eſſe duxiſſet, qui ductaret exercitum. Mores autem me-

liores indicantur, vt hoc modo. Non oportet, vt vulgo dicitur, amare tanquam osurus sis: sed potius odisse, tanquam amaturus sis. Oportet autem ipso dicendi genere animi sui propensionem declarare: sin minus, causam subiungere: aut ita dicentem, Oportet amare, non, vt vulgo dicunt, sed ut si semper amaturus sis. alterum enim insidiatoris est. aut hoc modo: Nou placet mihi quod vulgo dicitur: Veri enim amici est, ita amare, vt semper amaturum. ac ne illud quidem, Ne quid nimis. improbos enim immodice odisse oportet. Multum autem adiumenti adferunt in dicendo: primum quidem propter stultam quandam vanitatem audientium: gaudent enim, si quis vniuerse loquens incurrat in eas opiniones, quas ipsi in parte habent. Quod autem dico: ita magis intelligetur: simulque quomodo sententias venari oporteat. Sententia enim, vt dictum est, enuntiatio quaedam est de toto genere. gaudent autem, cum uniuerse dici vident id, quod ipsi iam in parte aliqua prius animo conceperant. Vt si cui mali vicini, aut mali liberi obtigerint, facile adsentietur dicenti: Nihil est odiosius vicinia: aut, Nihil stultius est, quàm liberos procreare. Itaque danda opera est, vt coniectura quodammodo consequamur, quas quaque de re anticipatas opiniones habeant: tum deinde de illis vniuerse pronuntiare. Hunc igitur vnum vsum habet

senten-

ſententioſum dicendi genus, & alium praeterea potiorem. moratas enim orationes facit. Mores autem habet oratio, quae declarat, quid cui anteponat, quidque expetat is qui dicit, in ratione viuendi. omnes autem ſententiae id praeſtant. nam qui ſententiam profert, is vniuerſe pronuntiat aliquid de rebus in vita eligendis. Itaque ſi bonae fuerint ſententiae, probitatis opinionem conciliabunt etiam ei qui dicit. Ergo de ſententia quidem, & quid ſit, & quot genera, & quomodo eis vtendum, & quem fructum adferant, haec a nobis dicta ſint. De enthymematis autem dicamus aliquid vniuerſe, quomodo ea quaerere oporteat: ac deinde tradamus locos. alia enim horum vtriuſque ratio eſt. Enthymema igitur ſyllogiſmum quendam eſſe, prius diximus: & quomodo ſit ſyllogiſmus: & quomodo differat a dialecticis. neque enim longe repetentem, neq. omnia ſumentem cōcludere oportet. Illud enim obſcurū eſt propter longitudinē: hoc autē, inanis quaedam loquacitas, quia perſpicua & aperta dicuntur. Nā & haec cauſa eſt, cur apud imperitam multitudinem aptiores ſint ad perſuadendum inerudit quam eruditi. quemadmodum aiunt poetae, indoctos in vulgus magis ad dicendum muſicos eſſe. Etenim illi quidem communia quaedam, & vniuerſa dicunt: hi vero, ex ijs quae ſciunt auditores, quaeque rei propinqua ſunt. Itaque non ex omnibus quae videntur, ſed e

definitis

definitis quibusdam dicendum est: vt aut ijs qui iudicant, aut ijs quorum ipsi iudicio acquiescunt. Atque hoc ipsum, ita eis videri, constare oportet aut ipsis omnibus, aut plurimis. Neque tantum ex necessarijs argumentandum: sed etiam ex ijs quae plaerunq. fiunt. Primum igitur intelligendum est, quicumque de re aliqua dicturus vel disputaturus est, siue syllogismo politico, siue quolibet alio, ei necessario, quae in ea re insunt, aut omnia, aut plaeraque nota esse oportere. Si enim nihil habeas nihil erit vnde possis argumenta ducere. Quod autem dico, huiusmodi est. Quomodo fieri potest vt consilium demus Atheniensibus, bellare an non debeant, nescientes, quibus illi copijs instructi sint, naualibus, an terrestribus, an vtrisque: & eae ipsae quantae sint: & quae vectigalia, qui amici, aut inimici: ac praeterea, quae bella gesserint, & quomodo, & eiusdem generis alia? aut quomodo eos laudare, nisi teneamus naualem pugnam in Salamine, aut proelium Marathonium, aut quae pro Herculis stirpe gesserunt, aut aliquid eiusmodi? omnes enim qui laudant, ex ijs quae in quoque pulchra aut insunt, aut inesse videntur, laudandi argumenta ducunt: eodemque modo vituperat ex contrarijs, intuentes quid in eis tale aut insit, aut inesse videatur. Vt quod Graecos in seruitutem redegerunt, quodque eos etiam a quibus adiuti erant in bello aduersus

barbaros,

barbaros, quique se in eo bello strenue, fortiterque gesserant, in captiuitatem abduxerunt: Aeginetas, & Potideatas: eiusdemque generis alia. Et si quid aliud ab eis tale peccatum est. Eodemque modo qui accusant, quique defendunt: in ea quae insunt intuentes accusant, atque defendunt. Nihil autem interest, de Atheniensibus, an de Lacedaemonijs, de homine, an de deo dicendum sit. Nam & si Achilli consilium dare velimus, & si eum laudare aut vituperare, & si accusare aut defendere: sumenda sunt quae in eo aut insunt, aut videntur: vt ex eis dicendi materiam petamus: laudantes quidem aut vituperantes, si quid pulchrum inest aut turpe: accusantes autem, aut defendentes, si quid iustum aut iniustum: consilium autem dantes, si quid vtile aut noxium. Eademq; ratio est, si quis de re qualibet orationem instituat. Vt, de iustitia, bonum ne sit an minus: ex ijs quae iustitiae aut bono. Itaque, quando omnes hanc argumentandi viam sequi videntur, siue id accuratius, siue molliori, vt dicitur, brachio faciant: neque enim vndecumque argumenta ducunt, sed ex iis quae in quaque re insunt: nam & ratio ipsa peruincit, fieri non posse vt quisquam aliter id quod vult probet: constat, necesse esse, vt in topicis, habere selectas propositiones de rebus quae usuvenire possunt, maximeque opportunae sunt: de iis autem quae repente eueniunt, eodem modo quaerere,

rere, intuentem non in incerta, & indefinita, sed in ea quae insunt in eis rebus, de quibus dicendum est: & circumscribentem quamplurima, & cum eo quod agitur maxime cohaerentia. Quanto enim plura eorum quae insunt, tenebuntur a dicente: tanto erit facilius argumentari: quanto autem propinquiora, tanto magis propria erunt, minusque communia. Voco autem communia quidem, vt laudare Achillem, quod homo fuerit, & quod vnus e semideis, & quod ad Troiã ordines duxerit. haec enim & aliis multis insunt. quare hic nihilo magis Achillem laudat, quàm Diomedem. Propria autem, quae nulli alij, quàm Achilli, contigere. Vt quod fortissimum Troianorum Hectorem interfecerit: quodque Cygnum qui omnes e nauibus exire prohibebat, cum vulnerari nequiret: quodque omnium natu minimus, neque iureiurando adstrictus, in eam expeditionem profectus sit: & quaecunque alia eiusmodi sunt. Vnus igitur & primus hic seligendi modus est. Nunc elementa enthymematum explicemus. Elementum autem, & locum enthymematis idem voco. Primum ergo dicamus ea quae necessario in primis dicenda sunt. Sunt enim enthymematum genera duo: quòd alia quidem eo adhibentur, vt rem aut esse aut non esse demonstrent, alia autem ad redarguẽdum. Et differunt, vt in dialecticis elẽchus & syllogismus. Est autem demonstratiuum enthymema, colligere

colligere ac concludere aliquid ex ijs quibus aduerſarius ipſe adſentitur. Redarguit autem illud, quo concluditur aliquid eorum quae aduerſarius negat. Species igitur vtiles & neceſſariae fere a nobis expoſitae iam ſunt. Selegimus enim propoſitiones ex quibus ducenda ſunt enthymemata de bono & malo: de honeſto, & turpi: de iuſto, & iniuſto. De motibus etiam animi, & de habitibus qui in ſingulis hominum generibus reperiri ſolent, itidem loci ſunt a nobis in ſuperioribus traditi. Nunc autem alio modo vniuerſe eos omnes complectamur, deque eis dicamus, ita vt quaſi aliqua nota appoſita, indicemus qui ad demonſtrandum valeant, qui ad redarguendum: atque eos quoque vnde ducuntur ea quae videntur enthymemata, ſed non ſunt, quando ne ſyllogiſmi quidem ſunt. Quibus explicatis, quomodo argumenta aut diſſoluendo, aut obijciendo debilitari queant enucleabimus. Eſt autem locus quidem vnus aptus ad demonſtrandum, ex contrarijs. Inſpiciendum enim eſt ei quidem qui negat, num contrarium in contrario non inſit: ei autem qui confirmat, num contrarium in contrario inſit. Exempli cauſa, temperate viuere bonum eſt: intemperanter enim viuere, noxium eſt. aut vt in Meſſeniaca. Si enim bellum cauſa eſt praeſentium malorum: pace nimirum corrigentur.

Quando etenim ſi quis fecit inuitus male,

Iniuſtum

Iniustum fuerit illi idcirco irascier:
Neque si coactus quisquam alij faxit bene,
Putandum est illi vllam deberi gratiam,

Et illud,

At si inter homines falsa reperiunt fidem:
Putandum est etiam contra, multa obtingere,
Quae, vera cum sint, non tamen accipiant fidē.

Alius e similibus casibus. similiter enim oportet inesse, aut non in esse. Vt si quis probare instituat, non omne iustum bonum esse: nam & quicquid iuste euenit, bonum esset. nunc autem expetendum non est, iuste mori. Alius ex ijs quae inter se conferūtur. Si enim alteri inest, vt honeste aut iuste fecerit: alter quoque honeste ac iuste perpessus esse dicetur: & si honeste fecit, qui mandauit, honeste etiam qui exsecutus est. Vt Diomedon publicanus de vectigalibus: si enim vobis turpe non est ne nobis quidem redimere. Et si quid in quempiam iuste atque honeste factum est: iuste etiam fecit, qui fecit: & contra. Fallit tamen interdum haec concludendi ratio. Si enim quis iuste mortuus est, iuste etiam passus est. at fortassis a te interfici non debuit. Quare seorsum haec considerare oportet; num qui quid pertulit, dignus fuerit, qui perferret: & num is qui fecit, dignus qui faceret: deinde vtrum a nobis facit, eo vti. Interdum enim nihil vetat quin haec dissideāt: vt in Alcmaeone Theodectis.

Matrem tuam nemo oderat mortalium?

Re-

Reſpondens autem ait, haec ſeorſum ſpectanda eſſe. Cumque quaeſijſſet Alpheſiboea, quomodo: excipiens ille, ita ait:

Mori quidem illam debuiſſe ſtatuerunt:
Sed non manibus illi necem adferri meis.

Et vt iudicium de Demoſthene deque ijs qui interfecerant Nicanorem. quia enim iudicati ſunt eum iuſte occidiſſe, iuſte etiam mortuus viſus eſt. Et de eo qui Thebis occiſus fuerat. de quo dati ſunt iudices, num dignus fuiſſet qui interficeretur. tamquam iniuſtum non ſit eum occidere, qui iuſte interfici poſſit. Alius ex eo quod magis, & eo quod minus. Vt, ſi ne dij quidem norūt omnia, multo minus homines., Hoc enim eſt, Si cui magis ineſſe videtur, non ineſt, ne illi quidem, cui minus. Illud autem, Qui patrem verberat, multo magis propinquos verberarit: ex eo pendet: ſi quod minus ineſſe videtur, ineſt, & quod magis. Licet igitur vtro opus eſt, id confirmare: ſiue ineſſe, ſiue non ineſſe. Praeterea: ſi neque magis neque minus. Vnde dictum eſt.

Ergo tuus quidem miſerandus eſt pater,
Amiſſis gnatis: Oeneus autem non erit,
Orbatus tali tamque illuſtri filio?

Et quod ſi Theſeus iniuſte non fecit, ne Alexander quidem. Et ſi non Tyndaridae, neque Alexander. Et ſi Patroclum Hector, & Achillem Alexander. Et, ſi ne alij quidem artifices parui pretij ſunt, neque philoſophi. Et ſi ne imperatores

tores quidem eo mali ſunt, quia ſaepe vincuntur: neque ſophiſtae. Et, ſi priuatum hominē exiſtimationis veſtrae rationē habere oportet: vos quoque exiſtimationis Graecorum rationem habere debetis. Alius locus eſt, inſpicere nū ex ipſo tempore aliquid erui poſſit. Vt Iphicrates in oratione aduerſus. Harmodium. Si antequam haec gererem ſtatuam mihi poſtulaſſem, ſi ea geſſiſſem: certe decreuiſſetis: nunc, confectis rebus, eam denegabitis? Nolite igitur committere, vt quod facile polliciti eſſetis, cum a me beneficium expectabatis, id nunc beneficio affecti denegetis. Et rurſus, ſi quis ſuadeat Thebanis, vt Philippo per fines ſuos iter in Atricam concedant. Nam ſi hoc petijſſet, prius quam eis aduerſus Phocenſes auxilium ferret, certe promiſiſſent. Abſurdum igitur eſt, quia prior eos beneficio prouocauit, fidemque eorum ſecutus eſt, ſi nunc iter ei denegabunt. Alius, ex eis quae in nos dicta ſunt, aduerſus eum ipſum qui dixit, argumentari. Excellit autem hic locus. Vt in Teucro. Et id quo vſus eſt Iphicrates aduerſus Ariſtophontem: cum interrogaſſet eum, nunquid ipſe naues accepta pecunia proditurus eſſet: iſq. id negaſſet: Quod igitur, inquit, tu, qui Ariſtophon es, non feciſſes, ego, qui ſum Iphicrates, feci? Oportet autem adeſſe hoc, vt ille alter facilius adduci poſſe videatur ad flagitium: alioqui enim ridiculum videbitur, vt ſi aduerſus Ariſtidem accuſantem

cusantem ita quispiam loquatur. Hoc igitur redarguere oportet. Vniuerse autem hic locus est: cum quis obijcit alijs ea quae ipsemet facit aut faceret: aut exhortatur eos ad ea facienda, quae ipse neque facit neque faceret. Alius, ex definitione. Vt, Daemonium nihil aliud est, quam aut deus, aut dei opus. Et vero qui dei opus esse aliquod putat, eum necesse est putare etiam deos esse. *Et* vt Iphicrates generosissimum esse qui optimus sit. Nam & Harmodio, & Aristogitoni nihil prius generosum inerat, quam generosum aliquid perpretrassent. *Et* se illis coniunctiorem esse. Coniunctiores certe sunt res a me gestae rebus Harmodij, & Aristogitonis, quam tuae. *Et* vt in Alexandro. Omnium sententia, homines intemperantes vnius corporis fructu non esse contentos. Et causa quam adferebat Socrates, cur ad Archelaum ire nollet. Contumeliam enim esse dicebat, vt in iniurijs, ita in beneficijs acceptis, si quis ea compensare non posset. Nam hi omnes definientes, & sumentes quid quaeque res sit, concludunt id quod agitur. Alius, ex varia, & multiplici vocis alicuius significatione, vt in topicis. Alius, ex partitione. Vt, si omnes ad iniuste faciendum aliquo horum trium impelluntur: vel ob hoc, vel propter hoc alterum, vel propter illud: & horum duo sunt, propter quae fecisse non potest; ob tertium autem, ne ipsi quidem accu-

 satores

ſatores dicunt. Alius, ex inductione. vt ex Peparethia. Quod de filijs mulieres omnibus in locis definiunt, quid verum ſit. Nam & de hoc Athenis Mantiae oratori aduerſus filium contendenti mater pronuntiauit. & Thebis cum Iſmenias & Stilbo inter ſe contenderent, Dodonis mater filium eſſe Iſmeniae declarauit: & ex eo habitus eſt Theſſaliſcus Iſmeniae filius. Et rurſus ex lege Theodectis. Si ijs qui male alienos equos curarunt, non committunt ſuos: neque ijs qui aliorum naues euerterunt: idque in omnibus rebus eodem modo ſe habet: ijs quoque qui male aliorum ſalutem cuſtodierunt, ad tuendam ſuam vti nemo debet. Et Alcidamas vt oſtenderet eruditos viros nuſquam non magni fieri. Ergo, inquit, Parij Archilochum, quamuis maledicum, honorarunt. Et Chij Homerũ quamuis ciuis non eſſet: & Mitylenaei Sapphonẽ, quamuis mulier eſſet: & Lacedaemonij Chilonem in ſenum ordinem adlegerunt, qui tamen eruditionis minime ſtudioſi ſunt. Et Italiotae Pythagoram: & Lampſaceni Anaxagoram peregrinum hominem honorarunt ſepulchro, eumque etiam nunc honore afficiunt. Et Athenienſes quandiu Solonis legibus vſi ſunt, beate vixerunt: & Lacedemonij, quamdiu legibus Lycurgi: & Thebana ciuitas tamdiu felix fuit, quamdiu ei philoſophi praefuerunt. Alius, ex iudicio de eadem re aut ſimili, aut

li, aut contraria. maxime quidem, si omnes & semper: sin minus, at plurimi saltem, aut sapientes, aut omnes aut plurimi, aut boni: aut si illi ipsi qui iudicant, aut quorum iudicio illi acquiescunt: aut a quibus dissentire in iudicando non oportet, vt a dominis: aut aduersus quorum sententiam iudicare honestum non est: vt aduersus deos, aut patrem, aut magistros. Quale est quod Autocles dixit in Mixidemidem. An venerandae quidem deae honestum sibi putarunt in Areopago causam dicere: Mixidemides autem id recusabit? Aut, vt Sappho, mori malum quiddam esse. dei enim ita iudicarunt: alioqui mori voluissent & ipsi. Aut vt Aristippus aduersus Platonem, qui quiddam adseuerantius protulerat, vt ipsi quidem Aristippo videbatur: At vero, sodalis ille, inquit, noster, Socratem autem dicebat, nihil vnquam tale. Et Agesipolis Delphis interrogabat Deum, cum prius oraculum accepisset Olympiae nunquid ipsi eadem quae patri viderentur: quasi turpe sit, contra patris iudicium dicere. Et de Helena, vt Isocrates scripsit, eam studio dignam fuisse. Siquidem Theseus ita iudicauit. Et de Alexandro, quem deae ceteris antepofuerunt. Et de Euagora, insigni virtute virum fuisse, vt Isocrates dicit. Nam & Conon aduersa fortuna vsus, alijs omnibus praetermissis, ad Euagoram venit. Alius, ex partibus. vt in Topicis: cuiusmodi motio sit

anima.aut enim haec,aut illa.Exemplum ex Socrate Theodectis. In quod templum impius fuit? quos eorum veneratus non eſt, quos ciuitas in deorum numero habet? Alius. quandoquidem pluribus in rebus vſuuenit, vt ex eis & boni, & mali aliquid conſequatur: ex eo quod conſequitur, aut hortari, aut dehortari: aut accuſare, aut defendere: aut laudare, aut vituperare. Exempli cauſa. Eruditionem conſequitur inuidia,quae malum eſt: & ſapientia, quae bonum eſt. Erudiri ergo non oportet: neque enim colligenda inuidia eſt. Erudiri ergo oportet. Sapientem enim eſſe oportet. Hic locus eſt ars Callippi, ſi quis addiderit diſputationem de eo quod fieri poteſt, & alia vt dictum eſt. Alius. Si quando de duobus inter ſe oppoſitis, aut ſuadere, aut diſſuadere oporteat, etiam eo, quem prius diximus, loco in ambobus vti. Intereſt autem, quod illic quidem qualiacunque opponuntur: hic autem contraria. Vt ſacerdos quaedam vetabat filium ſuum popularem oratorem fieri. nam ſi, inquiebat, iuſta dices, in odium hominum incurres: ſi iniuſta, in deorum. Ergo popularem oratorem fieri oportet: ſi enim iuſta dixeris, dii te amabunt, ſin iniuſta, homines. Hoc autem eſt idem cum eo quod vulgo dicitur, ſtagnum emere, & ſales. Et haec eſt praeuaricatio: cum e duorum contrariorum vtroque & bonum, & malum aliquod ſequitur, vtraque

vtrisque contraria. Alius. quando homines non eadem palam & in occulto probant: sed palam quidem iusta et honesta maxime laudant: priuatim autem praeoptant vtilia: ex his alterum colligere conari. Nam in admirabilibus locus hic maxime dominatur. Sumendum autem est vtrum vtile fuerit. Alius. ex eo quod eadem proportione colligantur. Vt Iphicrates ad eos qui volebant filium ipsius, quãuis ad legitimã aetatem non peruenisset, quia procero corpore erat, cogi ad obeunda munera publica: Si, inquit, proceros pueros pro uiris habetis, etiam eos viros qui pusillo corpore sunt pueros esse decernetis. Et Theodectes in lege. Ciuitate, inquit, donatis mercenarios milites probitatis ergo, vt Strabacem & Charidemum: qui autem ex illis nefaria facinora fecerunt, eis exilium non irrogabitis? Alius. si quod consequitur, idem sit: etiam ea ex quibus consequitur, eadem esse. Vt Xenophanes dicebat, aeque impios esse qui deos ortos esse dicerent, & qui dicerent eos mori. Vtroque enim modo euenire vt dij aliquando non sint. Omninoque quod ex vtroque euenit, semper vt idem sumere. Iudicaturi autem estis non de Socrate: sed de hoc tuto instituto, nunquid oporteat philosophari. Et quod terram & aquam dare, seruire est. Et in commune foedus adscribi, leges accipere. Alius, ex eo quod homines non eadem sequantur antea & postea, sed contra.

quale est hoc enthymema. An cum fugeremus, pugnauimus, vt rediremus: nunc autem cum redijmus, fugiemus, ne pugnandum sit? Tunc enim pugnare volebant potius, quàm in patria non manere: nunc autem malunt non pugnare quàm manere. Alius. cuius rei causa aliquid esse aut fieri potest, eius rei causa dicere id esse aut factum esse. Vt si quis cui quid det, vt postea idem illi auferens, dolorem inurat. Vnde & illud dictum est.

Fortuna multos saepe in altum prouehit,
Non quod bene illis esse consultum velit:
Sed vt inde casu insigniore corruant.

Et illud ex Meleagro Antiphontis.

Non vt feram conficiant, sed testatior
Meleagri virtus tota vt esset Graecia.

Et illud ex Aiace Theodectis. Quod Diomedes Vlixem sibi prae ceteris comitem elegerit: non quia eum magni faceret: sed vt comitem inferiorem haberet. Euenire enim potest, vt id aliquis propterea faciat. Alius communis & iudiciorum & deliberationum. inspicere ea quae impellunt, & ea quae reuocant: & quorum causa faciunt homines aut fugiunt. haec enim sunt, quae si quidem insint, agere oportet. Vt si possibile est, si facile, si vtile aut ipsi aut amicis: aut damnum ac detrimentum importat inimicis. aut si poena minor est quàm pro re. Et hortantur autem ex his & reuocant ex contrarijs: & ex his ipsis tum accusant, tum defendunt.

defendunt. Et his quidem quae reuocant, vtuntur ad defendendum: ijs autem quae impellunt, ad accuſandum. Eſt autem hic locus tota ars Pamphili, & Callippi. Alius in ijs quae videntur quidem fieri, ſed tamen incredibilia ſunt: quòd non uiderentur, niſi aut eſſent, aut propemodum eſſent. Aut etiam amplius. aut enim ea quae ſunt, aut ea quae veriſimilitudinem habent, opinantur homines. ſi igitur hoc incredibile eſt ac non veriſimile: verum ſit oportet. non enim ita videtur, quia ueriſimile ac credibile ſit. Quemadmodum Androcles Pittheus, cum in lege quadam accuſanda dixiſſet, Egent leges lege quae ipſas corrigat: eique populus obſtreperet: Quippe, inquit, & piſces egent ſale. quod tamen ueriſimile non eſt, neque credibile: cum in ſalſo alantur, ſale egere: Et oleae oleo. & ſi incredibile eſt, ex quibus oleum naſcitur, ea ipſa oleo egere. Alius, ad redarguendum aptus. uidere ea quae diſſident. ſi quid in omnibus & temporibus, & actionibus, & ſermonibus diſſideat. Separatim quidem in aduerſario, hoc modo: Atque ait quidem ſe ueſtri amantem ac ſtudioſum eſſe: coniurauit autem cum triginta uiris. Separatim autem in ſeipſo, hoc modo. Et ait quidem me ſectatorem eſſe litium; non poteſt autem oſtendere, mihi unquam cum quoquam litem in iudicio fuiſſe. ſeparatim autem in ſe & in aduerſario.

Et hic quidem nullum vnquam ſumptum fe-cit: ego autem etiam veſtrum multos redemi. Alius, allata cauſa, calumniam diſſoluere. Vt, cum quaedam mulier corpus ſuum corpori filij ſuppoſuiſſet, vt eum amplexaretur, videbatur cum eo corpus commiſcere: expoſita autem cauſa cur id faceret, diſſoluta eſt calumnia. Et in Aiace Theodectis, Vlixes aduerſus Aiacem cauſam exponit, cur cum ſit Aiace fortior, non tamen talis eſſe videatur. Alius, ex cauſa: vt ſiue cauſa ſit, rem eſſe, ſiue cauſa non ſit, ne rem quidem eſſe dicamus. Nam & cauſam vna comitatur id quod ex ea efficitur: & ſine cauſa nihil eſt. Vt, Leodamas cum ſe defenderet accuſante Thraſybulo, quod nomen ipſius in columna quae in arce erat, ignominiae cauſa inſcriptum fuiſſet: ſed eraſum ab eo ſub triginta viris: fieri hoc non poſſe reſpondit: tanto enim plus fidei ſibi habituros fuiſſe xxx. viros, ſi inimicitias ipſius cum populo illa inſcriptione teſtatas vidiſſent. Alius, ſi alia ratione commodius fieri poterat, poteſtue. Conſtat enim, ſi ita eſt, factum non eſſe. Nemo enim ſponte eligit ea quae minus commoda ſunt, talia eſſe cognoſcens. Eſt autem hoc captioſum. Saepe enim re iam confecta, cognoſcit aliquis, quomodo ea commodius confici potuerit. cum id ei antea obſcurum eſſet. Alius, conſiderare, num quid agendū ſit, quod aduerſetur ijs quae cū maxime

fiunt.

fiunt. Vt Xenophanes interrogantibus Elaeatis deberentne Leucotheae ſacra facere, eamque lugere, an non: auctor fuit, ſi eam deam putarent, ne lugerent: ſi hominem, ne ſacra facerent. Alius, ab iis in quibus erratum eſt, accuſare, aut defendere. Vt in Medea Carcini, alij quidem eam accuſant, tamquam filios interfecerit: cui rei argumento eſſe dicunt, quod pueri non compareant. Errauerat enim Medea in filiis amandandis. Ipſa autem ita ſe defendit: quod non filios, ſed ipſum Iaſonem interfectura fuerit. nam ſi alterum perpetraſſet, erraſſet ſane, ſi hoc alterū omiſiſſet. Eſt aūt hic locus, & haec ſpecies enthymematis, tota prior ars Theodori. Alius, ex nomine. Vt Sophocles,

Vere Sidero nomen ex merito gerit.

Et ut ſolent in deorum laudibus dicere. Et ut Conon Thraſybulum Thraſybulum vocabat. Et Herodicus Thraſymacho, ſemper Thraſimachus es. & Polo, Semper Polus es. Et in Draconem legislatorem: non hominis eſſe leges ipſius, ſed Draconis: aſperae enim erant. Et Euripidis Hecuba in Venerem:

Merito eius nomen ab imprudentia incipit.

Et ut Chaeremon.

Pentheus futuro nomen a luctu gerens.

Ex enthymematis autem magis cōmendantur, quae ad refellendum, quam quae ad demonſtrādum valent. Enthymema enim quod redarguit, concluſio eſt cōtrariorum in anguſtum locum

Comp

a

Comparata autem inter se contraria, audienti magis perspicua fiunt. omnium autem & quae redarguendi, & quae demonstrandi vim habent, maxime conturbant animos audientium ea, quae ipsi simul ac proferri incipiunt, prouident: ita tamen vt ne hoc eueniat, quòd illa leuia, & minus altis radicibus fixa sint. Vna enim secum ipsi quoque in animo gaudent, quòd ea praesenserint. Et ea quae ipsi ita subsequuntur, vt statim exposita intelligant. Cum autem in syllogismis eueniat, vt alij uere syllogismi sint, alij non sint quidem, sed tamen esse videantur: necesse est & in enthymematis idem euenire: quandoquidem enthymema syllogismus quidam est. loci autem fallacium enthymematum hi sunt. Vnus quidem ex ipso dicendi genere. Cuius vna pars est, vt in dialecticis, cum ratione nihil concluseris, ita tamen orationem in extremo conformare, ut aliquid conclusisse videaris. Non ergo & hoc & illud. Necesse igitur est hoc & illud. Nam & contortum, & tanquam ex contrariis conclusum dicendi genus speciem aliquam enthymematis efficit. talis enim dictio quasi sedes est, & regio ipsius enthymematis. Et uidetur haec fallacia ex ipsa orationis conformatione proficisci. Est autem vtile ad hoc vt syllogistice dicere videaris, multorum syllogismorum capita coaceruare: vt, Alios quidem seruauit,

alios

alios autem vltus est, Graecos autem in libertatem uindicauit. Etenim haec singula quidem ex aliis demonstrata sunt: cum autem ita conglobata proponuntur, uidetur ex ipsis quoque aliquid effici. Altera autem pars, ex homonymia. Vt dicere, murem esse animal magni pretij, à quo sacra omnium augustissima nomen habeant. Mys enim graece mus est: & mysteria sacra sunt omnium augustissima. Aut, si quis canem laudans, adsumat vna canem caelestem, aut deum Pana: quia in eum ita cecinit Pindarus. O beate, quem & magnae deae canem omnifarium vocant Olympij. Aut quia turpissimum est, ne canem quidem vllum reliquum esse, ex eo concludat honestum esse, si sit canis. Aut dicere Mercurium maxime ex omnibus dijs ad communicanda sua propensum esse: solus enim communis Mercurius uocatur. Et, logon esse rem omnium praestantissimam: nam & praestantes uiri, non pecuniis, sed logo digni sunt. Logo enim dignum non uno tantum modo dicitur. Alius id, quod separatim uerum est, coniunctim dicere: aut quod coniungendum erat, diuidere. Quoniam enim idem uidetur esse, & saepe tamen non idem est: utrum ex usu nostro fuerit, id facere oportet. Hinc autem nata est Euthydemi fallax conclusiuncula: vt, Scis triremes in Piraeo esse? separatim enim nouit. Et eum qui elementa scit, sci-

re etiam carmen. etenim carmen idem est. Et, quoniam bis tantum valetudini nocet, dicere, ne vnum quidem salubre esse. absurdum enim est ex duobus bonis conflari unum malum. Ac sic quidem ad redarguendum ualet: ad demonstrandum autem hoc modo: Non enim bonum vnum e duobus malis conflatum est. Omnino autem locus fallax, & captiosus est. Rursusq. illud Polycratis in Thrasybulum, quod triginta tyrannos sustulerit. cõiungit enim. Aut illud in Oreste Theodectis: ex diuisione enim est:

Num quaeso, iustum est, si qua sustulerit virum,
Et ipsam mori?
Sed & paternam filio vlcisci necem.

Atqui haec ipsa gesta sunt. Etenim si quis haec coniungat, non amplius fortasse iustum fuerit. Potest autem hoc referri ad fallaciã mancae ac mutilae orationis. non enim explanatum est, à quo. Alius autem locus, exaggeratione confirmare aliquid aut refellere. Id autem est, cum qui reum aliquid fecisse non docuit, rem ipsam amplificat, & extollit. Efficit enim haec ratio, ut de duobus alterum uideatur, aut non fecisse eum, qui accusatur, si ipsemet eam rem in maius attollat: aut fecisse, si accusator excandescat. Enthymema igitur non est: decipitur enim auditor, factum aut non factum id putans, de quo nihil tale demonstratum est. Alius, e signo. Vt si quis dicat, ciuitatibus utiles esse amores. Nam Harmodi,

dij & Ariſtogitonis amor Hipparchum tyrannum ſuſtulit. Et ſi quis dicat, furem eſſe Dionyſium: improbum enim eſſe. Nam ſic quoque nihil concluditur. Non enim quicumque improbus eſt, fur eſt: ſed quicumque fur, improbus. Alius, ob id quod caſu accidit. Vt quod ait Polycrates in mures, eos auxilio fuiſſe, corroſis arcuum neruis. Aut ſi quis dicat, ad coenam uocari, honorificentiſſimum eſſe. Achilles enim in Tenedo, quòd vocatus non fuiſſet, grauiter Achiuis ſuſcenſuit. At ille ſuſcenſuit, tanquam ignominia affectus. contigit autem hoc eo ipſo tempore, quo uocatus non eſt. Alius, ex eo quod ſequitur. Vt in Alexandro, eum magnanimum fuiſſe. cum enim aliorum conſuetudinem contemneret, in Ida ſolum egiſſe. Quod enim magnanimi tales ſunt, hic quoque magnanimus uideri queat. Et quando formam colit, & nocte vagatur, adulter eſt: nam & adulteri tales ſunt. Simile autem eſt, vt ſi quis dicat mendicos in ſacris & canere, & ſaltare: & exſulibus habitare licere vbicumque uoluerint. Quod enim iis qui beate uiuere uidentur, haec inſunt, ii quoque quibus ea inſunt, beati uideri queant. Intereſt autem quomodo. quare hoc quoque incidit in uitium mancae, ac mutilae orationis. Alius, quae cauſa non eſt, eam vt cauſam ponere. Vt quia ſimul, aut poſtea factum ſit. quod enim poſtea euenit, quaſi propterea eue-

euenerit, accipiunt. Et maxime in reipublicae tractatione. Vt, quod Demades Demosthenis reipublicae curationem malorum omnium causam extitisse. postea enim contigit, vt bellum excitaretur. Alius ab omissione temporis, & modi. Quale hoc fuerit. Iuste abduxit Alexander Helenam, ipsi enim Helenae data erat à patre eligendi potestas. Fortassis enim non semper. sed principio. nam & usque ad eum finem hoc facere poterat pater. Aut si quis contumeliam esse dicat, pulsare homines liberos. non enim omnino ita est: sed ita demum, si quis eos prior iniuria lacessat. Praeterea quemadmodum in contentiosis ex eo quod simpliciter, & eo quod non simpliciter, sed adiuncto aliquo uerum est, existit adumbratus syllogismus: exempli causa, in dialecticis, non ens esse: certe enim non ens est non ens: & id quod cognosci non potest, sciri posse: certe enim quod cognosci non potest, sciri potest cognosci non posse: sic & in rhetoricis existit adumbratum enthymema ex eo quod non simpliciter uerisimile est, sed adiuncto aliquo, uerisimile. Est autem hoc non uniuerse: ut & Agatho dixit.

Credibile hoc aliquis non immerito dixerit,
Multa hominibus euenire non credibilia.

Euenit enim aliquid praeter id quod uerisimile erat. Ita ut uerisimile sit etiã id quod est praeter uerisimile. Hoc autem posito, etiam id quod

quod uerisimile non est, uerisimile erit. non tamen simpliciter. Immo uero, vt in contentiosis, eo fraus fit, quia non additur qua ex parte, aut cum quo collatum, aut ubi: ita & hic. quia quod praeter uerisimile est, non est simpliciter uerisimile, sed tantum aliqua ex parte. Est autem ars Coracis composita ex hoc loco. Nam siue quis non sit obnoxius crimini: ut si qui imbecillo corpore est, causam dicat quod alium uerberarit, parata defensio est: Non enim uerisimile est: siue obnoxius, ut si robustus: itidem parata: Non est uerisimile eum id fecisse: facile enim intelligebat, id in se uerisimile uisum iri. Itidemque in ceteris. necesse est enim, aut talem esse, ut in eum cadat suspicio, aut talem, ut non cadat. Ergo uidentur quidem utraque uerisimilia: est autem illud quidem uerisimile: hoc autem nõ simpliciter, sed ut dictum est. Atq. hoc est quod dicitur, efficere, vt causa inferior superior fiat. Vnde merito auersabantur homines id quod Protagoras profitebatur. nam & mẽdacium est: neque uerũ sed adumbratum uerisimile: neque in ulla arte, praeterquam in rhetorica, & in contentiosa. Ac de enthymematis quidem, tum de iis quae sunt, tum de iis quae uidentur, dictum est. Consequens autem est iis quae diximus, vt de solutionibus differamus. Duplex igitur est ratio soluendi: una contrario syllogismo adferendo: altera, aliquid obiiciendo quod

obstet.

obſtet. Ac contrarij quidem ſyllogiſmi iiſdem illis ex locis duci queunt. Etenim ex iis quae in opinione hominum ſita ſunt, ſyllogiſmi eruuntur: multis autem de rebus homines contraria opinantur. Obiectiones autem quattuor modis fiunt, vt & in topicis. aut enim ex re ipſa, aut ex contrario, aut ex ſimili, aut ex rebus iudicatis. A re ipſa, ut ſi de amore enthymema ſit, eum bonum eſſe: duobus modis reſiſtere licebit: aut enim uniuerſe: ita ut dicamus, omnem indigentiam malum eſſe: aut in parte: neque enim diceretur amor Caunius, niſi eſſent & mali amores. Ex contrario autem, vt ſi enthymema ſit, virum bonum amicis omnibus benefacere: At ne improbus quidem male. E ſimilibus autem, ut ſi enthymema ſit, Omnes ij quibus mali aliquid factum eſt, ſemper oderunt. At neque ij qui beneficium acceperunt, ſemper amant. Iudicia autem ea demum quae ab illuſtribus uiris facta ſunt. Vt ſi quis enthymemate confirmarit, ignoſcendum eſſe temulentis: ignorantes enim eos peccare: obſiſti poteſt hoc modo. Non igitur laudandus eſſet Pittacus: neque enim legibus conſtituiſſet maiores poenas, ſi quis ebrius deliquiſſet. Quando igitur enthymemata ducuntur ex quattuor, nempe ex ueriſimili, exemplo, tecmerio, & ſigno: atque illa quidem enthymemata quae concluſa ſunt ex iis quae plaerunque aut ſunt aut uidentur,

dentur, ex uerisimilibus sunt: quae autem per vnum simile, aut plura, per exemplum: atque per necessarium, quodque sit: per tecmerium: quae uero per aliquid quod in vniuerso, aut in parte sit, seu uerum sit, seu minus, per signa: uerisimile autem est, non quod semper, sed quod plaerunque: constat talia entaymemata semper dissolui posse, adferendo aliquid, quod eis obsistat. Dissolutio autem videtur quidem, sed non semper est vera. Non enim, qui occurrit argumento, ita soluit, vt verisimile esse neget, sed vt dicat non esse necessarium. Quo fit, vt propter hanc fallaciam, semper plura inuenire liceat ad defendendum, quàm ad accusandum. Quando enim accusator semper uerisimilibus ad probandum vtitur: neque idem est ita soluere, vt dicas verisimile non esse, & vt neges esse necessarium: ac quod plaerunque tantum verum est, semper ei aliquid obiici potest: neque enim verisimile esset, sed semper verum, & necessarium: statim arbitratur iudex, vbi ita dissolutum est, aut verisimile non esse, aut non ex eo iudicandum: in quo fallitur, vt dicebamus: non enim ex necessariis tantum iudicare eum oportet, sed etiam ex verisimilibus. nam & hoc est optima mente ac sententia iudicare. non igitur satis est, si ita soluat, ut neget necessarium esse: sed ita soluendum est, vt osten-

dat non esse verisimile. Quod ita demum consequi poterit, si id quod contra adfertur, tale erit, vt ipsum potius dicatur plaerumque euenire. Atque hoc duobus modis: aut tempore, aut rebus ipsis: maxime autem si vtroque. Si enim & plura & saepius ita eueniunt, hoc verisimile magis est. Soluuntur autem & signa, & quae ex eis ducuntur enthymemata, etiam si signa ipsa vera fuerint, vt in superioribus diximus. Omne enim signum ineptum esse ad conficiendum syllogismum, constat ex analyticis. Eorum autem quae ab exemplis ducuntur, eadem solutio est, quae uerisimilium. Nam & si dissimile aliquod exemplum adferamus, ostendemus non esse necessarium: & multo magis, si plura ac saepius aliter euenire doceamus. Quod si & plura & saepius ita euenire constet, vt aduersarij uolunt, pugnandum est, vt ostendamus id quod agitur non esse simile, aut non similiter, aut omnino discriminis aliquid esse. Tecmeria autem, & enthymemata, quae ex eis conficiuntur, non possumus quidem ita dissoluere, ut negemus necessariam esse argumenti conclusionem. constat autem hoc quoque ex analyticis. quare alia dissoluendi via nulla relinquitur, quam vt ostendamus verum non esse id quod dicitur. Sin autem constet & verum esse, & tecmerium esse: hoc iam insolubile

lubile euadit. Omnia enim eo perducta ſunt, vt certa & perſpicua demonſtratio ſit. Augere autem & extenuare, non eſt elementum enthymematis. idem autem voco elementum & locum. Eſt enim elementum ſeu locus, in quem multa enthymemata incidunt. Augere autem & extenuare, eſt quodammodo oſtendere aliquid magnum aut paruum eſſe, vt & bonum, aut malum, iuſtum aut iniuſtum, & quidlibet aliud. Haec autem omnia ſunt circa quae verſantur ſyllogiſmi, & enthymemata. quare ſi horum vnumquodque locus enthymematis non eſt, ne augere quidem, & extenuare loci fuerint. Neque ea enthymemata quorum in diſſoluendo vſus eſt, ad aliud genus pertinent, quam quae ad confirmandum valent. Certe enim ſoluit is, qui aut demonſtrat, aut aliquid obiicit. demonſtrat autem contra, id quod aduerſatur ei quod concluſit aduerſarius. Vt ſi ille docuit factum eſſe, hic docet factum non eſſe: ſi ille factum non eſſe, hic factum eſſe. Itaque hac quidem ratione nihil eſt diſcriminis: cum iiſdem vtrique vtantur. adferunt enim enthymemata, quibus aut non eſſe, aut eſſe confirment. Obiectio autem non eſt enthymema: ſed, vt in topicis, opinionem aliquam adferre, qua planum fiat, aut ſyllogiſmum non recte concluſum, aut falſum aliquid pro vero ſumptum eſſe. Ac de exemplis quidem,

& ſententiis, & enthymematis, omninoque de iis quae ad ſententiam pertinent, tum vnde eorum copiam parare, tum quomodo ea diſſoluere oporteat, haec à nobis diſputata ſint. Reliquum eſt vt de elocutione, & de collocatione dicamus.

FINIS.

REGESTVM.

† A B C D E F G H I K L M.

Omnes ſunt Quaterniones,

† M Duerniones.

R O M AE,

Excudebat Franciſcus Zanettus.

M D L X X X V.

PETRI PITHOEI.
I. C.
ADVERSARIORVM SVBSECIVORVM LIBRI II.

Auctorum Veterum loci qui in iis libris aut explicantur aut emendantur, proximo indice notati ſunt.

PARISIIS,
Apud Ioan. Borellum, vico Bellouaco.
M. D. LXV.

PETRVS PITHOEVS
ANTONIO LOISELO
I. C. S.

CVi dono illepidum meũ libellum,
Burras, quiſquilias, ineptiáſque?
Antoni, tibi. Nanque tu ſolebas
Meas eſſe aliquid putare nugas.

Et verò, eorum quæ te maximè impulſore atque etiam adiutore auſus ſum, quem alius potius auctorem laudem? Ac vt id quidem mihi liceat, quod ego per amicitiæ religionem nefas duco, Quis tandem iniuriam ſibi fieri non cenſeat, ſi tam incerti nominis prę̨s rogetur, cuius tu nihilominus in te periculum vltro recipere non dubitaſti?

Quare habe tibi quicquid eſt libelli.
Qualecunque quidem,

Sit ſacroſanctæ amicitiæ noſtræ & communium ſtudiorum pignus, quandiu quidem extare poterit, ſempiternum. Bene vale. Tricaſsib. III. Kal. Octob. M. D. LXIIII.

BREVIS CAPITVM
LIBRI PRIMI,

Ad Anto. Loiſelum. I. C.

EXPLICIVNT CAPITVLA LIBRI PRIMI.

INCIPIT BREVIS CAPITVM LIBRI SECVNDI.

Ad Claud. Sennetonum. I. C.

EXPLICIVNT CAPITVLA LIBRI SECVNDI.

INDEX LIBRORVM ET CAPITVM IN QVIBVS VETE-ris cuiusque auctoris loci aut explicantur aut emendantur.

lib. librum c. caput libri significat.

PETRI PITHEI
ADVERSARIORVM
SVBSECIVORVM
LIBER PRIMVS.

Ad Antonium Loiſelum. I. C.

Filius per arma, per capillos, per ſacras preces.

Cap. I.

NOn ſtatui miſcellis iſtis quicquam inſerere quòd ad ius noſtrum propriè pertineat. Volo enim hæc eſſe eorum quæ de iure molimur parerga quædam & veluti ſubſeciua. Itaque de adoptione ea hîc à me annotabũtur, quæ Iuriſcõſulti noſtri ex iure Quiritium ſua eſſe nunquam dicturi ſunt. Igitur vt formularij olim Romani per Populum & Prætorem adoptabant, ita cæteræ ferè bellicoſæ gentes per arma filios ſibi adſciſcebant, id eſt, armorum traditione : cuius adoptionis formula extat apud Caſsiodorum lib. iiij. Variar. qua Theodoricus Herulorũ Regẽ filium ſibi procreat. Sic Iuſtinianus noſter Athalarici patrem adoptauit, vt hic ipſe apud eũdem

auctorẽ gloriatur lib. viij. Desiderio (inquit)
„ concordiæ factus est per arma filius, quia vnis nobis penè videbatur æquæuus. Vbi pro, vnis nobis, libri scripti habent nimis vobis: vnde coniicio scribendum qui, annis vobis. Idem auctor lib. viij. in mandatis Athalarici ad Tolum siue Tholuit Patricium (sic enim & in al-
„ tero eiusdem libri loco appellatur) Extat, in-
„ quit, gentis Gothicę huius probitatis exẽplũ.
„ Gensimundus ille toto orbe cantabilis, solũ
„ armis filius factus, tanta se Amalis deuotione
„ coniunxit, vt hæredibus eorum curiosum ex-
„ hibuerit famulatũ. Ex quo illud animaduersione dignum est, hoc genus adoptionis per arma nõ perinde ius sui, id est, hęredis & successoris tribuisse atque eam quę legibus Romanis facta esset. Qua de re elegans profectò locus est apud Procopium lib. j. Belli Persici, cuius quia longiorem historiam suis verbis non licet hîc adscribere, sensum tantũ, quàm potero, breuissimè referam. Cabades Persarũ rex, belli quod cum Romanis gerebat ansas præcidere cupiẽs, eadémque opera, Cosroem ex sorore filiũ regni successorem relinquere, excluso Cabade maiore natu, quem naturæ ius cęteris pręferebat, pacem Iustino Imperatori ita obtulit, si Cosroem adoptaret. Accepit statim conditionem Iustinus, paratúsque erat Cosroem Romano ritu adoptare, & adoptionis instrumenta conscribere, ni Proclus

Quęstor prohibuisset, dictitans, hoc modo & Iustinum Romanorũ vltimum Imperatorem, & Iustinianum, quem is antea nobilissimum designatum principem regníque sui successorem creauit (sic legendum apud Marcellinũ Comitem) in Imperij successione magno sibi impedimento futurum: quandoquidem hac adoptione, legibus Romanis, Cosroes ad imperium, vt filius, vocaretur. Ex consilio igitur Procli, Cabadis legatis tandem respõsum est, Paratum quidem Iustinũ Cosroem adoptare, & filium sibi facere, sed ita vt barbarũ decet, id est, per arma, non per literarum instrumenta. Quo responso, Persę elusos se esse sentientes (hoc enim genere adoptionis Cosroes Iustino ita adnasci non poterat, vt ei in imperio suus hęres succederet, quod Cabadis votum & consilium erat) re infecta, discesserunt. Fiebat etiam adoptio per comam, siue per capillos. Paulus Monachus lib. vj. de gestis Langobardorum, "Circa hæc tempora, Karolus "Francorum princeps, filium suum ad Liuthprandum misit, vt eius iuxta morem capillum "susciperet: Qui eius cæsariem incidens, ei pater effectus est." Memini etiam Theodorum Balsamonem alicubi notare, ex No. xxiiij. Leonis Philosophi, per sacras preces, siue per Baptismum adoptionem fieri: Idque etiam probare ex libello quodam & rescripto Imperatoris ex Chartophilacio, vt ipse ait, sum-

pto. Quod apud nos iampridem in vſu eſt. Sed quæ huius adoptionis vis fuerit, alterius erit loci exponere. Sane priſcis Eccleſiæ ritibus, vt iam adulta ætate tingendi, quamuis ipſimet in ſacramenti verba reſponderent (vt Tertullianus loquitur,) primùm tamen à prępoſitis eccleſiæ offerebantur. Ita à parentibus ipſis paruulos offerri ſolitos, Auguſtinus epiſtola quadam ad Bonifacium oſtendit, ex qua hæc tantum ſubiungam. Sicut (inquit) ſcribens dicis, vt ſicut parentes fuerunt auctores ad eorum pœnam, per fidem parentum identidem iuſtificentur: cùm videas multos non offerri à parentibus, ſed etiam à quibuſlibet extraneis, ſicut à dominis ſeruuli aliquãdo offeruntur, & nonnunquam mortuis parentibus ſuis, paruuli baptizantur ab eis oblati, qui illis huiuſmodi miſericordiam præbere potuerunt: aliquando etiam, quos crudeliter parentes expoſuerunt nutriendos, à quibuſlibet, nonnunquam à ſacris virginibus colliguntur, & ab eis offeruntur ad baptiſmũ, quæ certè filios non habuerunt vllos, nec habere diſponunt.

Furtum per lancem & licium conceptum. Cap. II.

A. Gellio pridem reſpõſum eſt à quodam, quem ego Apiciani potius, quàm Appiani iuris peritum fuiſſe crediderim, furtorum

quæstiones cū lance & licio euanuisse. Quæsitum tamen est postea anxiè & diligenter à multis, quodnam fuisset hoc genus furti, per lancē & licium concepti. Qua de re, non tantùm à nostris Iureconsultis, sed etiā à Grāmaticis frequens Senatus indictus est. Quamobrē & hîc à me locus in subseciuum refertur. Primùm, rectè quidam censuerunt, furtū per lancem & & licium non fieri, sed perquiri & cōcipi. Deinde verò seruos & ministros publicos licio transuerso præcingi solitos cùm Magistratibus præministrarēt, aut quid aliud publica, id est, Magistratuū auctoritate facerent. Quòd ex Tirone Tullio Gelli⁹ notat lib. xij. cap. iij. Apud quem tamen lino, & linum, pro limo & limū perperā & corruptè legitur. Limum enim antiquo verbo trāsuersum significat, vnde & limites & limū cinctum dixerunt, quod purpurā transuersam haberet, vt ab Isidoro & auctorib. limitum scriptum est. Itémque obliquitatum curatores Deos limos vt Arnobius testatur lib. iij. Limes etiā pro transuerso dixit Ammianus Marcell. lib. xvij. eo loco: limibúsque oculis eos ad vsque metum contuens mortis. Sic habet calamo descriptus liber, excusi limis. Idem lib. xvij. Aut climatiæ qui limes ruentes & obliqui. Sed vt ad rem redeamus, de lance quid iidem senserint non modo refellere piget, sed etiam pudet referre. Nam quòd siue ex Sexto Pōpeio,

ſeu potius ex Paulo adferri ſolet, etſi auctoritate aliqua fortaſſe nititur, exemplo tamen & ratione caret. Itaq;, de hac re ego neque manũ porrigã, neq; pedibus in ſententias iturus ſum, neque verbo conſenſurus, ſed ex tabella potius, quando adſum, loco & modò ſententiam dicam: furtum quod à lictore aut viatore licio præcincto, ipſo aut alio quolibet comite indicium & fidem in lance præferente, ſiue hæc priuata fuerit, ſiue publica (quòd magis credo) ex auctoritate magiſtratus perquiſitũ inuentúmque eſt, per lancem & licium conceptum videri. Indicij autem nomine hîc intelligo καὶ τὰ μήνυθρα, καὶ τὰ ἕυρετρα. Hoc quia ſpecie & ratione non caret, exemplis potius & auctoritate firmãdum eſt. Petronius Arbiter in Satyrico. Dum Eumolpus cum Bargate in ſecreto loquitur, intrat ſtabulum Præco cum ſeruo publico aliáque ſanè non modica frequentia, facémque fumoſam magis quàm lucidam quaſſans, hæc proclamauit: Puer in balneo paulò antè aberrauit, annorum circiter xvj. criſpus, mollis, formoſus, nomine Gyton: ſi quis eũ reddere aut commonſtrare voluerit, accipiet nummos mille. Nec longè à præcone Aſcyltos ſtabat, amictus diſcoloria veſte, atque in lance indicium & fidem præferebat. Imperaui Gytoni vt raptim grabbatum ſubiret, annecterétque pedes & manus inſtitis, quibus ſpondam culcita fe-

rebat. Et paulò pòſt. Interim Aſcyltos vt " pererrauit omnes cum viatore cellas, venit ad " meam: Et hoc quidem pleniorē ſpem conce- " pit, quòd diligēti' oppeſſulatas inuenit fores. " Publicus verò ſeruus inſertans commiſſuris " ſecures, clauſtrorũ firmitatem laxauit. Ego ad " genua Aſcylti procubui, & per memoriam a- " micitiæ, pérque ſocietatem miſeriarum, petij, " vt ſaltem oſtenderet fratrem: immo, vt fidem " haberent fictæ preces, Scio te, inquam, Aſcyl- " te, ad occidendum me veniſſe. Quò enim ſe- " cures attuliſti? Itaque ſatia iracundiam tuam, " Præbeo ecce ceruicem, funde ſanguinē quem " ſub prętextu quęſtionis petiiſti. Amolitur A- " ſcyltos inuidiam, &, Se verò nihil aliud quam " fugitiuum ſuum dixit quærere, mortem nec " hominis cõcupiiſſe, nec ſupplicis, vtique eius, " quem poſt fatalem rixam habuit cariſsimum. " At non ſeruus publicus tam languidè agit, ſed " raptam cauponis hyrundinem ſubter lectum " mittit, omniáque etiam foramina parietum " ſcrutatur. Adſcripſi locum paulò latius, tum " quòd totam quæſtionis rationē accuratè exprimit, tum quòd in vulgatis Petronij exemplaribus non extat. Extat autem, cum magna eius Satyrici parte, in meo libro, cuius ego procacitatem, petulantiã, & laſciuiam priuato carcere ita damnaui, vt tamen eius copiam viris optimis & amiciſsimis non negem, quam non ita dudum feci Errico Meſmio, V. C. & bo-

narum artium (verè dixerim) patrono. Cæterùm, diſcoloriam veſtem dixit Arbiter, vt iuris noſtri auctores verſicolariam, Vopiſcus coloriam. Diſcoloria autẽ veſte vti ſolitos, qui quid publica auctoritate facerent, teſtimonio ſunt Imperatoriȩ conſtitutionis verba, in Codice Theodoſiano, ſub titulo, De habitu quo intra vrbem vti oportet: quæ quia ad rem maximè pertinẽt, à me hîc referentur. Officiales (inquiunt) per quos ſtatuta complentur, ac neceſſaria peraguntur, vti quidem penulis iubemus, verùm interiorem veſtem admodum cingulis obſeruare: ita tamen vt diſcoloribus quoque palliis pectora contegentes, conditionis ſuȩ neceſsitatẽ ex huiuſmodi agnitione teſtentur. Id vero hodiéque in vſu eſſe nõ deſiit. Sed ne quis nouam quandam rei amiſſæ perquirendæ & concipiendæ rationem à Petronio deſcriptam putet, ſubiiciam & Euthychi apud Plautum in Mercatore verba,

Certum eſt (inquit) præconium iubere iam quantum eſt conducier,
Qui illam inueſtigent, qui inueniãt: Poſt, ad Pretorẽ illico
Ibo, orabo, vt conquiſitores det mihi in vicis omnibus.

Extat & aliud præconij huius exẽplum apud Apuleium lib. vj. Aſini aurei, ſane quàm elegans, in quo mirum videri non debet, Mercurium prædicatorẽ in lance indicium & fidem non præferre, qui indicaturæ (vt idem loquitur) nomine, nihil præter Veneris ſuauia &

linguæ adpulſum polliceatur. Curius Fortunatianus iuriſconſul. lib. j. Rhetoricæ ſcholaſticæ. Cuius ſeruus fugerat, libello propoſito, " vel per præconem nuncians, dixit daturum ſe " denarios mille ei, qui ad ſe ſeruũ perduxiſſet. " Addam hîc illud, quando liciorum mentio incidit, videri mihi apud Spartianũ in Quieto pro (delitiis) duobus diſtinctíſque verbis, De liciis, ſcribendum. Locus hic eſt. Alexandrum " Magnum Macedonem viri in auro & argẽto, " mulieres in reticulis, & dextrocheriis, & in an- " nulis, & in omni ornamentorũ genere exſcul- " ptum ſemper habuerunt, eoúſque, vt tunicæ, " & limbi, & penulæ matronales in familia eius " hodiéque ſint, quæ Alexandri effigiem liciis " variantibus monſtrent. Significat tunicas & " penulas multitias & polimitas, id eſt, verſicoloribus liciis textas, quod genus Alexandriam inſtituiſſe Plinus ſcribit.

Belenus, & de Diis veterum Gallorum.

Cap. III.

GAllorum veterum Dij, hi maximè ſuis nominibus ex Lucano & Lactantio referuntur: Teutates, quẽ plerique omnes Mercurium credunt, cui humanis hoſtiis litari ſolitum Cæſar & Tertullianus auctores ſunt; quémq; auctor Queroli, quiſquis ille fuerit, Gallus,

Anubim latrantem deum appellare videtur: Hesus, siue Heus, quem Martem hunc & hæredem instituere concessum, Vlpianus noster scribit, Taranis, siue Taramis, quem Iouem. Herculem etiam Ogmij nomine coluisse, auctor est Lucianus in Hercule Gallico: Sed & eũ qui à Græcis Sarrapis, à Latinis Serapis dicitur, hoc quoque nomine à Gallis cultũ, non immerito quis colligat ex Ammiani Marcellini verbis, quę ex libro ipsi⁹ xvi. adiectur⁹ sum.

„ Latus dextrum Serapio agebat, etiam tum adultæ lanuginis iuuenis, efficacia præcurrens ætatem, Mederici fratris Chonodomarij (hoc fuit tum Alemãnorum regis nomen) filius, hominis quoad vixerat perfidissimi: Ideo sic appellatus, quòd pater eiusdiu obsidatus pignore tentus in Gallis, doctúsque Gręca quædam arcana, hunc filium suum, Agarenichum genitali vocabulo dictitatũ, ad Serapionis transtulit nomen. Hæc mysteria siue à Græcis & Ægyptiis Galli didicerint, vt Marcellinus significat, seu potius ipsi Græcos cum philosophia sua docuerint, constat sanè Cæsaris testimonio, Gallos se omnes à Dite patre, id est, Serapi siue Plutone prognatos prædicasse. Idem quoque tradit Gallos post Mercurium, Apollinem colere. Sed quo nomine hactenus proditum non est. Et verò planè ignotum id esset, nisi ex Ausonij versibus opera Lud. Miræi viri optimi (qui nuper magno literarũ

incommodo decesit) ex Charpini libro editis, didicissemus, Apollinem Belenum (credo, à iactu siue emisione radiorũ, vnde Apollinis quoque nomen deductum Plato scripsit) eius verò ministros siue sacerdotes Pateras Gallis dictos. Ausonij locos ex Burdegalẽsium professorum monimentis adscribam, & quia obscuri corruptíque sunt, tẽtabo si quid possum iis lucis adferre. Ac primùm de Attio Patera Rhetore, Delphidij Tyronis patre, Phœbicij filio, & Phœbicij alterius fratre (hoc enim ad eius quoque loci intellectum pertinet) sic scribit,

Tuba Gocaßi stirpe Druidarum satus, "
Si fama non fallit fidem, "
Beleni sacratum ducis è templo genus, "
Et inde vobis nomina: "
Tibi, Patera (sic ministros nuncupant "
Appollinaris mystici) "
Fratri patríque nomen, à Phæbo datum, "
Natóque de Delphis tuo. "

Idem de Phœbicio Attij Pateræ patre,

Nec reticebo senem "
Nomine Phœbicium, "
Qui Beleni æditurus, "
Stirpe satus Druidum "
Gentis Aremoricæ, "
Burdigalæ cathedram "
Nati opera obtinuit. "

Mirabitur fortasse aliquis, qui modò librum Ausonij viderit, me hos vno ordine versus recitare, inter quos tum multi in impresso interiecti sunt. Sed is profecto sciat, iam pro cer

to habere me, in eo Aufonij epigrammate, itémque in aliis quibufdam, quæ breuiori huiufmodi carmine concepta funt, vt hinc inde duabus vel pluribus (vt vocant) columellis in vna facie fcribi potuerint, multos effe verfus nō fuo ordine defcriptos, quofdam etiam deeffe videri. Non immorabor exemplis, præfertim cùm difficillimum fit, átque etiam interdum planè ἀδύνατον, fine veteris exemplaris, quo caremus, beneficio peruerfa fuo loco reponere. Hoc lectorem monuiffe fatis fit, & his de Phœbicio verfibus à me fuo ordini (vt opto fperóque) reftitutis, ad paria tentanda prouocaffe. Sed quid eft quòd ait Aufonius,

Tuba Gocafsi ftirpe?

Hoc, manifefto, opinor, errore corruptum eft, & emendatione indiget. Cùm autem Phœbiciū Pateræ ipfius de quo loquitur patrē, ftirpe Druidum gentis Aremoricæ fatum dicat, fufpicor hunc verfum non infœliciter ita reftitui poffe fi legamus,

Tu Baiocafsi ftirpe Druidarum fatus.

Baiocaffes & Baiocafsimi qui dicantur hodie vel fola nominis exauditione notum effe poteft, eófque Aremoricæ gentis effe nemo pudens inficias iuerit, cùm in vltimis Galliæ finibus pofiti, Occeanum penè digito attingāt. Et vt Baiocaffes eos effe concedamus, qui apud Cæfarem Velocaffes, Veliocaffes, & Bel-

locaſſes in veteribus libris ſcribuntur, quamuis ab eo lib. vij. Belli Gallici, ab Aremoricis ciuitatibus ſeparari videantur: Cùm tamen & de delectibus tantùm Gallorũ loquatur, quorum ita faciendorum varia ratio eſſe potuit, & res ipſa ita Baiocaſſes, Gallorum conſuetudine ab eodem Cæſare tradita, Aremoricos eſſe clamet, non ita facilè muto ſententiam. Si quis autem Baiocaſsium & Baiocaſsinorum appellationem recentiorem eſſe exiſtimet, quàm vt Auſonij ſæculo conueniat, monendus eſt, non ſolùm Sidonium Baiocaſſina prædia dixiſſe, ſed & in aliis eius ætatis ſcriptoribus hoc nomen reperiri. Enimuero ex his Auſonij locis illud etiam annotandum cenſeo, fuiſſe in Gallia diuerſas Druidarum familias, eorúmque nomen etiam ſub Chriſtianis Imperatoribus celebre admodum fuiſſe. Sane Plinius ſcribit, Tiberij principatum ſuſtuliſſe Druidas Gallorum & id genus vatum medicorúmque: Suetonius etiam, Druidarum religionem apud Gallos diræ immanitatis, & tantùm ciuibus ſub Auguſto interdictam penitùs Claudium aboleuiſſe auctor eſt. Sed vt voluerint, certè omnino ſuſtuliſſe non potuerunt. Suſtulerunt quidem fortaſſe ritum illum ſacrorũ deteſtabilẽ à Britannis acceptũ, quo Mercurio humanis litabãt hoſtiis (quòd & eundem ipſum Tiberium in proconſulatu ſuo penes Africam in Saturni ſacris feciſſe

Tertullianus ſcribit) ita tamen vt feritatis abolitæ manerent apud Gallos veſtigia, in eo, quòd deuotam hoſtiam, id eſt hominem, altaribus admotam delitabant, vt Mela auctor eſt: Druidas verò penitus non ſuſtulerunt: Nam & eorum ſub Vitellio Tacitus meminit lib. xx. & Auſonij loci ita eſſe cõfirmãt. Sed & ad Druidas neſcio quomodo multa pertinent ex Pſeudoplauti Aulularia, quæ nuper P. Danielis viri doctiſsimi & diligentiſs. opera edita eſt. Meminit & Gallicanarũ Druidũ Lampridius in Alexãdro, meminit & Vopiſcus in Aureliani & in Taciti vita, à quibus eas quoque religiosè conſultas ſcribit, & ab hoc quidem apud Tũgros. Atqui Germanos Druidas non habuiſſe Cæſar teſtatur: ſed habuerunt tamen non omnino diſsimiles à Gallicanis Druidibus Velledas & Aurinias, quarum Cor. Tacitus meminit. Præter Druidas fuerunt etiam in Gallia Bardi, fuerunt & Vates ſiue Vaties, ita Strabo lib. iiij. appellare videtur eos qui à Marcellino libro xv. Eubages, à Diogene Laertio σεμνόθεοι, à Diodoro Saronidæ dicũtur. Ex quo genere philoſophorum fuiſſe veriſimile eſt eum quẽ Lucianus in Hercule Gallico picturæ ſibi ænigma explicaſſe fingit. Non deſunt tamen qui hęc religioſius diſtinguãt, quorum ego auctoribus tam propensé credulus eſſe non poſſum.

De Beleno Tertulliani locus emendatus, itémque de Cœlesti & de Bessa. Cap. IIII.

CVm hos Ausonij locos iterum atque iterum relegerem, memoria repetẽti, ecquid de Beleno ab aliis auctoribus proditum esset, venit tandem in mentem Tertulliani locus, in quo variarum gentium deos enumerãs, Tibilenem etiam Norici deum facit: vbi Beleni nomen corruptũ statim suspicatus sum. Et quia impressi libri copia tum nõ fuit, veterem manuscriptum consului quem tum fortè ad manum habere contigit, in quo, bono euentu, non iam coniecturam meam, sed veram & genuinam Tertulliani scripturã reperi. Adscribam locum integrũ ex Apologetico, vti quidem in veteri libro exaratus est. « Vnicuique etiam prouinciæ & ciuitati suus deus est, vt « Syriæ Adstartes, vt Arabiæ Dysares, vt Nori- « ci Belenus, vt Africæ Cœlestis, vt Mauritaniæ « Reguli sui. Romanas, vt opinor, prouincias « edidi, nec tamen Romanos deos earum, quia « Romæ non magis coluntur, quàm qui per « ipsam quoque Italiam municipali consecra- « tione censentur: Casianensium Deluentinus, « Narnensium Visidiarius, Æsculanorum An- « charia, Volciniẽsium Nortia, Ocriculanorum « Valentia, Sutrinorum Nortia, Faliscorum in « honore patris, Curris, & accepit cognomen Iuno. Ex quo apparet Belenum deum in Aremorico & in Norico cultũ. Nisi fortè quis

ad hæc quoq; ſuſpicetur,apud Tertullianum Armorici pro Norici reponendum : Sic enim tum Aremoricum neutro etiam genere appel labant. Sed hanc ego, ſiue coniecturam, ſiue diuinationem, temerè probare non auſim, vt illud omni aſſeueratione contendo, Africæ Cœleſtem in veteri libro rectiſsimè ſcriptum non Cœleſtum:quomodo & in Vlpiani fragmentis, & apud Capitolinum reponēdum cenſeo. Cœleſtis non eſt,vt opinor,Saturni pater Cælius, aut qui ab eodem Tertulliano Afrorum Saturnus dicitur, ſed Cœleſtis dea.

" Spartianus in xxx.Tyrannis.Afri Celſum im-
" peratorem appellarūt peplo deæ Cœleſtis or-
" natū. Am.Marcell.lib.xxij. Aſclepiades phi-
" loſophus cum viſendi gratia Iuliani peregrè
" ad id ſuburbanum veniſſet, deæ Cœleſtis ar-
" genteum breue figmentum quocunque ibat,
" ſecum ſolitus efferre,ante pedes ſtatuit ſimu-
" lachri ſublime,accencíſque cereis ex vſu ceſ-
" ſit. Philaſtrius Brixienſis in catalogo hæreſ.
" Alia (inquit)hęreſis in Iudæis quæ Reginam,
" quam & Fortunam cœli nuncupant,quam &
" Cœleſtem vocāt in Africa.Idem ipſe Tertul-
" lianus in eodem Apolegetico. Iſta ipſa virgo
" Cœleſtis pluuiarum pollicitatrix,iſte ipſe Æ-
" ſculapius medicinarum demonſtrator,alia de
" morituris Socordio, & Denatio, & Aſclepio-
" doto ſubminiſtratur,niſi ſe dęmones confeſsi
" fuerint Chriſtiano mentiri non audentes,ibi-
dem

dem illius Christiani procacissimi sanguinem "
fundite. Hæc est manuscripti codicis lectio.
Sanè & in vetustissimo & optimo exemplari
librorum Saluiani de gubernatione Dei ad S.
Salonium Episcopum (ex quo, domino faciente, auctorem optimũ multò integriorem
quàm nunc est, aliquando fortasse editurus
sum) quibus locis Cœlestis mentionem facit,
cõstanter vbique scriptum est, Cœlestem illam,non illum. Ad Cœlestem etiam respexisse videtur Apuleius lib. iiij. Floridorum his
verbis: Carthago prouinciæ nostræ magistra "
venerabilis, Carthago Africæ musa Cœlestis. "
Vereor etiam ne apud Tertullianum in libro
de virginib. velandis, Cereri Africanæ scriptũ
sit pro Cœlesti, vt & in exhortatione ad castitatem. Sed nihil temere affirmo. Habeat verò Si deo Si deæ hanc hostiam. Et quia veternosis istis dæmoniis nescio quo malo hodie
operari contigit, libemus etiam aliquid Besæ
deo, cuius Amm. Marcellinus sic meminit lib.
xix. Oppidum est Abydũ in Thebaidis parte "
situm extrema. Hic Besæ dei localiter appel- "
lati, oraculum quondam futura pandebat. "
Huius dei aut oraculi nomen, alibi legisse me
nunc non memini. Sed nec illud quidem satis
percipio quòd ait, Besam deum localiter appellatum: nisi fortè intelligamus ab incolis
loci sic appellari, & hoc nouum loquendi genus in Græculo milite feramus. Quid autem

„ si legamus potius hîc Bessæ dei à loco (vel „ à luco) taliter appellati? Strabo de Abydo Thebaidis loquens, ait ibi fossam esse, & circa eam Ægiptiarum achantorum lucum Apollini sacrum. A fossa illa & luco, Bessa deus appellari potuit, vt Bessam campum à sylua vicina dictum idem scribit lib. ix. vbi ait gemino ss. scribendum, vt à Besa Attici agri tribu distingatur. Sed hæ coniecturæ tantùm sunt hominis otio abutentis, quæ ἐποχὴν & ἀπορίαν ferunt.

Marcellini & Taciti de Druidibus loci. *Cap. V.*

NON absre forsitan suspicetur aliquis Druidarum nomen reponendum esse apud Amm. Marcellinum lib. xv. Vbi vulgò sic legitur, Drasidæ memorant reuera fuisse „ populi partem indigenam. Nec id sanè omnino alienum est ab eo quòd Cęsar scribit, Gallos se à Dite patre prognatos prædicare, idq́; à Druidibus proditum dicere. Verùm, vt hoc nomen eo loco redintegrari vltro patiar, apud Cor. Tacitum lib. xij. facilè hoc idem recipi non sinam. Ecquãdo enim tandẽ Druides Romæ recepti & eo honore habiti sunt, vt iis carpento Capitolium ingredi permitteretur? cùm & sub Augusto Druidarum religio ciuibus penitùs interdicta sit, vt Sueto. in Claudio scribit, & à Tiberio Claudio-

que etiam apud Gallos penè abolita? Sed locum ipsum Taciti adscribam, Suum quo- " que fastigium Agrippina tollere altius, car- " pento Capitolium ingredi: Qui mos sacer- " dotibus & sacris Druidibus antiquitus con- " cessus, venerationem augebat fœminæ. Vul- " nus quidem, vt videtur, non recens dete-ctum est, in quo sanando, vt verum fatear, mihi ipsi planè satisfacere non possum. Equi-dem Sex. Pompeium scribere scio, Pilentis & carpentis per vrbem vehi matronis con-cessum esse, quod cum aurum deesset ex voto quod Camillus vouerat Apollini del-phico, contulerunt. Id Liuius quoque lib. v. sic expresit. Honorem ob eam munifi- " centiam ferunt matronis habitum vt pilen- " to ad sacra ludósque, carpentis festo pro- " festóque vterentur. Virgilius lib. viij. Æneid. " de Pilentis sic canit. "

Casta ducebant sacra per vrbem "
Pilentis matres in mollibus.

vbi Seruius, Pilenta (inquit) sunt vehicula, Si-cut nunc Basternas videmus. Erant autē tunc veneti coloris, non vt nunc, russati: qui-bus nisi castæ matronæ vti non poterant. Quòd & ab Isidoro refertur lib. xx. Ethi-molog. vbi & carpentum ab Horatio petori-tum (non prætorium) appellatum scribit. Ex quibus vt id quoq; obiter admoneam, inter-pretationem accipit Hieronimi ad Eustochiū

locus, in quo vir doctiſsimus humano vitio lapſus eſt Baſtarnas pro baſternis ob neſcio
„ quomodo exaudiẽs. Pręcedit (inquit Hiero.)
„ caueas baſternarum ordo ſemiuirorum. De
„ matronis autẽ loquitur de quib. Amm. quo-
„ que Marcellinus lib. xiiij. Eo comitatis (ait) matronæ complures opertis capitibus & ba-
„ ſternis per latera ciuitatis cuncta diſcurrunt,
„ vtq́ue præliorum periti rectores primò cater-
„ uas denſas opponunt. Baſternæ etiam nomen eodem penitus ſenſu vſurpant Lampridius in Heliogabalo, & Gregorius Turon. in libris hiſtor. Sed his crudeſcit potius vulnus quàm ſanatur. Nam vt carpenti ius matronæ habuerint, quid habet earum nomẽ commune cum ſacris Druidibus? Deinde carpento eas Capitolium ingreſſas quî conſtat? Et verò vt conſtet, quanam tandem prærogatiua Agrippinæ venerationem id auxit, quòd cum cæteris honeſtioribus matronis commune habuit? Itaque quando huic ſanando nihil nunc quidem adhibere poſſumus, præſtat deſperatum nobis locum in medio deponere, quàm ei præmaturè manus violentas inferre. Sed quid ſi tamen interim vulnus deligemus, aut etiam ἀνώδυνον prius adhibeamus, & quòd medicos paſsim in dubiis deſperatiſque morbis facere videmus, in hoc quoque adblandientibus medicamentis, id eſt, fuco & (vt ipſi vocant) palliatione vtamur? Legamúſque, interim

dum quid aptius occurret, Qui mos ſacerdo- "
tibus & ſacris virginibus antiquitus conceſ- "
ſus. Artemidorus lib. j. de Somm. interpret. "
φημὶ δὲ ἀγαθὸν ἐλευθέραις γυναιξὶν ἅμα καὶ παρθένοις πλουσίαις, τὸ διὰ πόλεως ἅρμα ἐλαμήνειν. ἀγαθὰς γὰρ ἱεροσύνας αὐταῖς περιποιεῖται loquitur autem de carpento & petorito, id eſt, περὶ ἅρματος τετρώρου. Hoc verò Agrippinæ venerationem auxiſſe intelligemus, quòd quamuis honeſtiores etiam matronæ carpentis per vrbem veherentur, eis tamen carpento Capitoliũ ingredi ius non erat, quòd ſacerdotibus tantùm & ſacris virginibus conceſſum à maioribus fuit. Cuius priuilegij vt ſtatim authenticum inſtrumentum à nobis non proferatur, rationis tamen ſpecie coniectura & interpretatio noſtra non caret, qua ſępe in cœcis huiuſmodi morbis par eſt nos eſſe contentos. Diuerſum porro fuit à carpento & petorito pilentum, vtpote mollius, quo & interdum per vrbem cum ſacris vehi ſolitas Veſtales Prudentius lib. ij. In Symmach. teſtatur. Ideoque Capitolinus ſcribit Zenobiam virilis ſpiritus fœminam vehiculo carpentario vſam, rarò pilento, equo ſæpius. Sed longius proceſsiſſe me ſentio quàm res poſtulabat. Verùm quid faciam? Omnis profectò ſcientia (vt ille ait) naturæ facilitate verboſa eſt.

Ver ſacrum. *Cap. VI.*

VEr ſacrum quid ſit Paulus ex Feſto ſic „ explicat. Ver ſacrum vouendi mos fuit „ Italis. Magnis enim periculis adducti vo- „ uebant quæcunque vere proximo nata eſ- „ ſent apud ſe animalia immolaturos. Sed cùm „ crudele videretur pueros ac puellas inno- „ centes interficere, perductos in adultam æta- „ tem velabant, atque ita extra fines ſuos exi- „ gebant. Idem Sex. Pompeius in Mamer- „ tin. vt ſi vellent (inquit) eo malo liberari „ ver ſacrum vouerent, id eſt, quæcunque ve- „ re proximo nata eſſent immolaturos. Quem locum librariorum incuria in Auguſtiniana editione corruptum arbitror. In aliis verò auctorum locis quos adſcripturus ſum, igno- rantia & audacia potius quàm oſcitantia. Apud Iuſtinum lib. xxiiij. Galli abundanti „ multitudine dum eos terræ non caperent „ quæ genuerant, trecenta hominum milia ad „ ſedes nouas quærendas veluti peregrinatum „ miſerunt. Legendum auctoritate veterum librorum, velut Ver ſacrum miſerunt. In collectaneis rerum memorabilium Iulij So- lini vbi ſcriptum eſt, Catillus Amphiarai fi- „ lius poſt prodigialem patris apud Thebas „ interitum, Oeclei aui iuſſu cum omni fœtu „ vel ſacro miſſus tres, liberos in Italia pro- „ creauit. Emendandum cum omni fœtu ver ſacrum miſſus. Quòd & veterum librorum

& excussi cuiusdam fide mihi compertum est, & miror à doctissimo & diligentissimo homine prætermissum, cui studiosi omnes vel vnius Solini nomine plurimùm meritò debent. Sed nemo vnquam iure reprehensus qui è segete ad spicilegium reliquit stipulam. Porro autem veris sacri vouendi, faciendíque ritus peti possunt ex Liuio lib. xxij.& xxxiiij. hist. A. V C.cuius huc verba transferre nihil opus esse duxi. Inde vero ab antiquis vernarum nomen pro conuitio & maledicto habitum Nonius scribit, quòd eos etiam Bernas appellarent qui vere sacro nati essent tanquam deuotos, sacrósque & detestabiles. Quòd si verũ est, vt certe veri speciem habet, simul etiam quòd de eadem voce Festus scripsit, subruitur planè quorundam grammaticorũ traditio quæ non solum Bedã in libello de orthographia, sed & Martyrium Adamantium auctorem habet, ex cuius tractatu de V. & B. hęc Cassiodorus excerpsit, quę ex veteri Danielis nostri quamlibet hac in parte corrupto peruersóq; exemplari adscripturus sum, sed vti ea tãdem ex ingenio restituenda putaui. Berna (inquit) licet "
ego inuenerim per V. scriptum, tamen Men- "
nam in lustris memorię audiui, Mennonium "
hominẽ, omnis facũdiæ iudicẽ, se dicẽtem de "
hoc, reprehensum à Romano quodam diser- "
tissimo, quòd per hanc enuntiaret literam. "

„ Nos quoque notamus,ac temptamus rationẽ
„ reddere quaſi diuerſitatis cauſa. Si enim Ber-
„ na domi genitus ſignificet,id eſt οἰκογενὴς,com
„ mune eſt duum generum ſecundum veteres,
„ Trium verò ſecundum meam ſententiam, &
„ per, B, mutam ſcribitur: Si verò temporale
„ quiddam denunciet, erit mobile. Quare?
„ Namque vernus,verna, vernum fit, vt ſi quis
„ dicat vernus ſol, verna hirũdo,vernum tem-
„ pus, &,V, ſicut primitiuum eius in ſcriptura
„ tenebit. His ita ſe habentib⁹,poſſumus etiam
„ intelligere Bernam dictum eſſe eum qui in bo
„ nis hereditatis natus eſt. Bona vero per,B,
„ literam ſcribi ſupradicta ratio demonſtrat.
Sed hæc cùm audio Græculorum mihi literatorum de aliena lingua ſomnia audire videor.

Adorationis ritus. Cap. VII.

ADorationis vetus hic non apud Romanos modò, ſed & apud alias pleráſque gentes ritus fuit,vt dextra manu labris admota & ad oſculũ relata,capite ſubmiſſo,corpus dextrouorſum circũagerent.Quòd in adoratione ciuili(ſic enim vocare liceat dum lubet) neſcio quomodo nuper tãdẽ à nobis ſimiolis
„ receptũ eſt. Plinius lib.xxviij.ca.ij. In adorã-
„ do,dextrã ad oſculum referimus,totũ corpus
„ circumagimus:quòd in lęuũ feciſſe Gallię re-

ligiosius credunt. Fulgetras popysmis adora- "
re consensus gentium est. Plautus in Curcu- "
lione. "

PH. Quo me vortam nescio. "

PA. Si deos salutas, dextrouorsum censeo. "

Apuleius Afer Apolog. I. Nam, vt audio "
percẽsentibus iis qui nouere, nulli deo ad hoc "
æui supplicauit, nullum templum frequenta- "
uit: Si fanum aliquod prætereat, nefas habet "
adorandi gratia manum labris admouere. Mi- "
nutius Fœlix Octauio, Cæcilius simulachro "
Serapidis viso (vt vulgus superstitiosus solet) "
manum ori admouens osculum labiis pressit. "
Hieronymus Apolog. j. in Ruffinum de ex-
positione illius loci, Apprehẽdite disciplinã.
Nascu (inquit) vt verbum de verbo interpre- "
ter, καταφιλήσατε, id est, deosculamini dicitur, "
Quod ego nolens transferre putidè, sensum "
magis secutus sum vt dicerẽ, Adorate. Quia "
enim qui adorãt solent deosculari manum, & "
capita submittere (quod se B. Iob elementis "
fecisse negat, dicens, Si vidi solem cùm fulge- "
ret & Lunam incedentem clarè, & lætatum "
est in abscõdito cor meum, & osculatus sum "
manum meam ore meo, quæ iniquitas maxi- "
ma est & negatio contra Deum altissimum) "
Et hebræi iuxta linguæ suæ proprietatem de- "
osculationem pro veneratione ponunt, id
transtuli quòd ipsi intelligunt quorum ver-
bum est. Bar autem &c. Sic totius ille locus "

legendus distinguendúsque est. Malè autem, quantùm intelligo, quidam eum Iobi locum ita interpretantur ex cap.xxx. vt se tacuisse significet. Nam sanè aliud longè est manum osculari, aliud manum ori opponere, & quasi digito labellum compescere. Ad hunc quoque morem respiciens vetus interpres quisquis ille est, locum alterum in lib. iij. ΒΑΣΙΛΕΙΩΝ cap.xix. sic reddidit. Quoruum genua
,, nõ sunt incuruata ante Baal, & omne os quod
,, non adorauit eum osculans manum. Ex quo etiam illud Ecclesiastici cap.xxix. Εως ὅυ λάβῃ, καταφιλεῖ χεῖρας ἄυτου nõ ineptè forta se ita quis
,, interpretetur, Est qui dũ accipiat manũ deos-
,, culatur suã, id est, adoret eum à quo accipit. At ego receptam eius loci interpretationem magis probem, quæ & ratione nititur & exem
,, plis non caret. Macrob. lib. j. Satur. Inuenies
,, Dominum spe lucri oscula alienorum seruo-
,, rum manibus infigentem. Apul. Apolog. ij.
,, Põtianus ante pedes nostros aduolutus, flens,
,, & manus nostras osculabundus. Sed esto sanè suum cuíque iudicium & mihi meum, dum id tandem bono modo fiat. Porro ab hac manus ad os relatione non immerito aliquis suspicetur adorandi, quod ab ador Nonius deducere tentat, vt à capitis submissione supplicandi verbum deductum: Quanquam & hoc genua, & illud orationem magis spectare videatur. Quòd autem Hieronymis adiicit,

Adoraturos capita ſubmittere, pertinet maximè ad hæc Lampridij de Alexãdro verba: Salutabatur nomine hoc, Haue Alexander, ſi " quis caput flexiſſet, aut blandius aliquid di- " xiſſet, vel abiiciebatur, ſi loci eius qualitas pa- " teretur, vel ridebatur ingenti cachinno, ſi eius " dignitas grauiori nõ poſſet ſubiacere iniuriæ, " hoc eſt, quod idem paulò pòſt ſcribit, Alexandrum adorari ſe vetuiſſe. Non eſt illud omittendum, Adoraturos etiam plerunque ad ſolis ortum labia vibrare ſolitos, vt Tertull. loquitur, cuius hęc ſunt ex Apologetico verba. Deinde ſuſpicio Solem nos adorare, quòd in- " notuerit ad orientis regionem precari. Sed & " pleriq; veſtrũ, affectatione aliquãdo & cœleſtia " adorãdi, ad ſolis ortũ labia vibratis. Vbi in vet. " li. ſcriptũ eſt affectatione aliquãdo & cœleſtia adoriendi. Latin⁹ Pacatus Drepani⁹ Gall⁹, in Panegy. Theod. A dicto. Nã vt diuinis rebus " operantes, in eam cœli plagã ora conuertimus " à qua lucis exortiũ eſt, ſic ego vota verborum " quę olim nuncupauerã, ſoluturus, id oratione " tempus afficiã quo Romana lux capit: Cæterùm veteres etiã Chriſtianos ſiue ſtantes Paſchæ & quinquageſimæ diebus, ſiue aliis de geniculis adorarẽt, ad Solis exortum conuerti ſolitos, vulgatius eſt quàm vt adnotari debeat. Illud potius de voti adſignatione ex Apuleij Apolog. priore huc congeratur. Quip- " pe omnibus (inquit) ſi cui fortè negotiũ ma- "

„ giæ facessitur quicquid omnino egerint ob-
„ iicietur. Votum in alicuius statuæ fœmore ad-
„ signasti. Igitur magus es, aut cur signasti? Ta-
„ citas preces in tẽplo Diis allegasti. Igitur ma-
„ gus es, aut quid optasti?

Baro, Dux. Cap. *VIII.*

BAronis nomen vltrò tandem pro stupido, bardo, stolidóque receptum est, & apud Ciceronẽ pluribus in locis quasi interdicto sedẽ retinuit, retineat & apud Persium Satyr. vj. vel libris veteribus vindicias secundum ipsum dicẽtibus. Nam quo loco impressi vulgò habent,

„ *Verte aliquid, iura, sed Iupiter audiet. eheu*
„ *Vare regustatum digito terebrare salinum*
„ *Contentus perages, si cum Ioue viuere tendis*
„ *Iam pueris pellem succinctus, &c.*

Illi rectius multò

„ *Baro regustatum digito terebrare salinum*
„ *Contentus perages, si cum Ioue viuere tendis*
„ *Iam puer, is pellem succinctus, &c.*

Scio vari vitium ad animnm quoque transferri, cui non dissimili loquendi forma recto talo viuere idem dixit: Sed quisquis Baronis nomen ei loco magis conguere non videt, is ipse, meo quidem iudicio, Baro est. In manuscripto autem libro adscripta est veteris grammatici glosa hæc. Baro vel varo, id est, fatue, stulte, lingua Gallorum. Varones dicuntur serui militũ, qui vtiq; stultissimi sunt. Quòd

ego nõ ſtatim reſpuendũ arbitor. Nam quãuis hodie apud nos, nomẽ hoc nobiliũ & generoſorum hominum ſit, quis tamẽ miretur modò duriora, interdum etiam molliora verba efficere vetuſtatẽ? Sed & cùm ignauos inertéſque & nihili homines in nõnullis Galliæ partibus hodiéque Barones appellari audimus, cur ab hac potius quàm ab illa ſignificatione trahamus & deducamus? Sanè verò, ne quid diſsimulem, & in veteribus quæ extant Saliorum, Langobardorum, Alamannorum & Ripuariorum legibus, Baronis nomen pro viro paſſim poſitum videtur vt ab altero ſexu diſtinguatur, & in veteri Lexico Latino-Gręco Baro ἀνὴρ vertitur. Apud auctorem Panegyrici Maximiano A dicti ſic ſcriptum eſt eo loco quẽ de Tricaſsino agro citauimus. Quicquid « infrequens Ambiano & Bellouaco & Tricaſ- « ſino ſolo Lingonicóq; reſtabat, Baro cultore « reuireſcit. Vbi quis Baro vel Barus ſit planè « ignorare me fateor, putóque emendandum Vario cultore reuireſcit: niſi quis malit Ambarro reponere, cùm & Liuius lib. v. Senones Ambarros & Heduos coniungat, & Cæſar libro j. Bell. Gall. Ambarros Heduorum cõſanguineos appellet. Videtur tamen auctor, quiſquis ille eſt, ſignificare voluiſſe ex Britannica victoria Lingonas & Tricaſsinos cultores accepiſſe, quòd & ſequentia indicant. Vt autem Barones ſiue Varones, ita & Ambactos apud

Ennium lingua Gallica ſeruos dictos ex Sex. Pompeio, Paulus ſcripſit: Quo verbo, ſanè, vt mihi quidem videtur, merè Romano, Cæſar etiam vtitur de Gallis equitibus loquẽs. Vt vt autem Gallicum eſſe fateamur, amplius videtur fuiſſe Varonis appellatione, quæ ad militum tantùm ſeruos pertinuit. Pueri autem nomine Perſius ſeruulũ ſignificat, vt & pòſt paulò: dum ait,

Solea, puer, obiurgabere rubra.

Antea male ita legebatur, Iam pueris, pro, puer is: quod iterũ monere voluimus, ne cuiuſquã aures oculóſque ea emendatio leuius præteruehèretur. Sed quoniam in Baronum noſtrorum mẽtionem incidimus, placet hîc adnotare, Karoli magni temporibus Ducem ſub ſe xij. Comitatus habuiſſe. Itaque in Annalibus
» Pipini ſic ſcriptum legimus, Domum reuerſus Grifonem more Ducum xij. Comitatibus donauit: quod poſtea ad Aimonij Monachi hiſtoriam additum eſt lib. iiij. cap. lxj. Ex quo
» emendandus videtur alter eiuſdem appendi-
» cis locus lib. v. cap. xj. de Ludouico. Baldrico
» (inquit) Duci Foroiulienſi, dum obiiceretur, & probatum eſſet eius ignauia & incuria vaſtatam à Barbaris regionem noſtram, pulſus eſt Ducatu, & inter quatuor Comitatus eſt eiuſdem poteſtas diuiſa. Legendum diſtinctè in ter quatuor, id eſt, xij. Quod & tibi Ant. Loiſele aliquando viſum memini.

M. Varronis de Compitalibus & liberalibus, loci expositi. CAP. IX.

VArro lib. v. de ling. Lat. ad M. Tullium Ciceronem, Compitalia (inquit) dies adtributus Laribus, vt alibi, ideo vbi viæ competunt, tum in compitis sacrificatur. Quotannis is dies concipitur. Quid est quod ait Varro, Vt alibi? Hoc enim obscurum esse video. Sic verò interpretor vt significet, Compitalia dicta à compitis siue compitorũ viis, in quibus Cõpitalibus sacrificabatur: quòd & Macrobius ad ludos refert. Vt alibi, scilicet, sacrificetur, id est, quãuis & alibi quàm in compitis Compitalibus sacrificetur, nempe in foco. M. Cato de Re rustica, Rem diuinã nisi Compitalibus in cõpito aut in foco ne faciat. Martial. lib. v.

Cingunt serenum lactei focum vernæ,
Et larga festos lucet ad lares sylua.

Quo & Virgilius respexisse videtur in Daphnide, cui tanquam Lari se sacrificaturum Menalcas vouet. (Animas enim hominum in numerum deorum relatas veteres, Lares esse putauerunt, quẽadmodum ex Sex. Pompeio Paulus notat. Ait igitur Menalcas,

Pocula bina nouo spumantia lacte quotannis
Craterásque duos statuam tibi pinguis oliui,
Et multo in primis hilarans conuiuia Baccho
Ante focum, si frigus erit, si messis, in vmbra.

Vt compita, ita & focũ sedem esse & quasi domiciliũ Larũ nemini hodie ignotũ est, quãuis

ab itinerib⁹ & vicis, quos Grȩci Lauras vocāt, Lares potius appellare vulgus putauerit, vt Arnob. ſcribit lib. iij. Cæterùm, Compitalia non certo ſed incerto die concipi ſolita Varronis Macrobiíque euincit auctoritas. Sed & Auſonij verſus,

Et nunquam certis redeuntia feſta diebus
Cùm ſua per vicos compita quiſque colit.

Nam quòd apud Macrob. lib. j. Saturn. verba Prætoris more maiorum Compitalia pronunciantis ſic concepta ſunt, Die noni poſt Kal. Ian. Quiritibus Compitalia erunt, & veterum librorū & Gelliani codicis fide ita emendandum eſt, Die noni P. R. Quiritibus Compitalia erunt. Quid in contrarium proferri poſsit cùm ex Dion. Hallicarnaſ. & Macrobio, tum ex Ouidio & veteri Kalendario à Manutio prodito ſat ſcio, nec tamen ſententiam muto. Qua de re alibi fortaſſe amplius diſſeretur. Nunc alterum ex eodem Varronis libro de Literalibus locum interpretari conſtitui, qui ſic „ habet, Liberalia dicta, quòd per totum oppi„ dum eo die ſedent ſacerdotes Liberi, hederá „ coronatæ anus, cū libis & foculo pro empto„ re ſacrificantes. Hæc eſt vetus ſcriptura quæ ita nullum ſenſum quibuſdam habere viſa eſt, vt Oedippo coniectore opus eſſe dixerint, & horum verborum pro emptore, loco, Compotores, repoſuerint. Ego quoque aliquādo pro tempore legi poſſe putaui, quàm nūc ſenten-

tiam

tiam vltro muto, & vero capite damno: vt erunt proculdubio multa in his nugis opinionum commēta, quæ tandem delebit dies cùm naturæ iudicia cōfirmabit. Varronis autē verba sic exaudio: Liberalium die anus libero patre dignæ antistitę & sacerdotes vtpote vniosiores, hedera & ipsa Libero sacra coronatæ, passim per oppidum sedebant cum foculo & libis mellitis quæ ipsæ confecerant, ad quæ etiam populos vocabāt, vt Ouid. lib. iij. Fast. scribit: id est, vt ego interpretor, transeuntes quoslibet ad liborum emptionem inuitabāt, & pro emptore sacrificabant. Libi empti parte foculo indita. Hunc ego Varroniani loci sensum aliqua ex parte debere me fateor Nicolao Vignerio medico doctissimo & mihi amicissimo, qui eius primùm eruendi quasi ansam præbuit. Porro si cui visum sit anus à Liberi sacerdotibus distinguere, intelligat sanè liba mellita siue Liberi bellaria ab anu confici solita & vendi, Sacerdotes autem pro emptore sacrificare solitos libi empti parte foco aspersa. Liberalibus etiam veteres in publico discumbere solitos testis est Sep. Tertullianus in Apologetico.

Spinturnicia, Resecro, apud Plautum & Marcellinum. CAP. X.

AMmianus Marcellinus lib. xxij. Exuberat Ægyptus pecudibus multis, inter quas

„ terreſtres ſunt & aquatiles, aliǽque humi & in „ humoribus viuunt, vnde amphibia nominan- „ tur. Et in aridis quidem capreoli veſcuntur, & „ buculi, & biſturnitatia omni deformitate ri- „ dicula, aliáque monſtra quæ enumerare non „ refert. Vbi quidam codices habēt Piſturnitia. Ego vero nō dubito ab auctore Græculo ſcriptum Spinturnicia pro ſpinturnicibus græcanica etiam forma, quēadmodum & apud Plautum in Milite ſcriptum eſt,

PVR. *Aedepol hæc quidem*
Bellula eſt. PA. *Pithecium hæc eſt*
præ illa & ſpinturnicium.

Prudentius etiam lib. ij. in Simmach. Inter Æ-gyptios deos Simiam refert his verſibus.

„ *Iſis enim eſt Serapis & grandi Simia cauda*
„ *Et crocodillus, idem quod Iuno, Lauerna, Priapus.*
„ *Hos tu Nile colis, hos & tu Tybris adoras.*

Libet & alterius verbi vim apud vtrunque au ctorem adnotare quæ vulgò non ſatis nota eſt. Sic igitur Marcellinus lib. vigeſimoquar- „ to ſcribit: Exclamauit indignatus acriter Iu- „ lianus, Iouémq; teſtatus eſt nulla Marti iam ſacra facturum: Nec reſecrauit celeri morte præceptus. Vidi qui eo loco emēdaret reſera- „ uit quòd omnino explodendum eſt. Reſecra- „ re ex feſto, Paulus ſic exponit. Reſecrare ſol- „ uere religione. Vt cùm reus populum comi- „ mitiis orauerat per Deos, vt eo periculo libe- „ raretur, iubebat Magiſtratus eum reſecrare, id

eſt, populum religione abſoluere: ſcilicet, vt ita demum populus religione teneretur, ſi is qui per Deos orauerat inſons innocénſque eſſet. Ita Feſtum ſenſiſſe Farneſiani libri veſtigia indicant. Niſi ita reſecraſſet reus, & ſi ex iuſta cauſa à populo damnatus eſſet, populus ipſe religione obſtrictus manſiſſet. Significat igitur Marcellinus, Iuliano morte celeri præuento non licuiſſe obteſtationis quã fecerat religione ſe abſoluere. Plautus in Aulularia,

Nunc te obſecro
Fac mentionem cum auunculo mater mea
Reſeréque mater quòd dudum obſecraueram.

Sic vulgò legitur etiam in libris à doctiſsimo Camerario editis, ſed reſecro omnino legendum Pauli locus indicat, hoc ſenſu. Obteſtatus erat matrem Lyconides, ne eorum quæ ipſi de Euclionis filia aliquãdo dixerat apud auunculum mentionem faceret: nunc obſecrationis religione eam abſoluit, rogátque vt cum auunculo de amica conloquatur. Non ſubterfugit hoc verbum virum diligentiſsimum in Perſa Comœdia. Sic enim ſuo ordini verſum reſtituit, qui antea perturbatus erat.

TO. *Obſecro te, reſecro, operam da hanc mihi fidelem.*

Sed ſenſum potius eruamus, eſt enim ſubobſcurus. Toxillus per amicitiam obteſtatus erat Sagariſtionẽ, vt mutuò D C. nummos daret. Dixerat Sagariſtio nummos ſe præſentes non habere. Ita obſecrationis religione tenebatur.

Resecrat Toxillus & ea absoluit Sagaristionem, obsecrátque vt saltem operam commodet, quò aliunde possit mutuos sumere. Dicet hîc aliquis, Vbi verò tãdem obtestationis religionem notas, qua Sagaristionem teneri fingis? Nempe hîc paulò antè,

TO. *Facere amicum tibi me potis es sempiternum?*

Nam hæc verba potis es obtestãdi obsecrandíque, &, vt ita dixerim, adiurandi vim habent.

Terentius, *Si tibi placere potis es mihi vt respondeas.*

Idem, *Potin' es verum dicere.*

Quò etiam respicere mihi videtur illud Persij Satir. j.

Et verùm inquis, amo, verum mihi dicito de me.
Qui pote?

Vbi quam in obtestatione formulam non expressit in responsione attingit, nisi cui fortè hæc nimis anxiè exquisita videãtur. Vidi etiã qui Plauti locum in suo libro personis sic distingueret,

TO. *Obsecro te.* SA. *Resecro te.*
TO. *Operam da, &c.*

Quòd satis perspicuum habet sensum, nec eum quidem insulsum aut indignum qui recipiatur, si modo ex veteris potius exemplaris fide quàm ex ingenio ita relatum est.

Ennij de Africano versus expensi.

CAP. XI.

SCripſit Ennius de Scipione Africano epigrãma, in quo ipſum ſic loquentẽ induxit,

A ſole exoriente ſupra Mæotis paludes,

Ad quod reſpiciens auctor Genethliaci Maximiano A. dicti. Etenim (inquit) quod ait il- «
le Romani carminis (ſic leg.) primus auctor, «
A ſole exoriente ad vſque Mœotis paludes, «
id nunc longius longiúſque protendere licet, «
ſi quis hoſtilem in mutuas clades veſaniam «
toto orbe percenſeat. In eo epigrammate En- «
nius Africani victorias deſcripſit, hoſtes internecione cæſos, vrbes captas direptáſque, cæteráque huiuſmodi quæ licentia militari publicè patrata virtutibus annumerantur: quò pertinebant etiam fortaſſe & illa.

Deſine Roma tuos hoſtes, Et «
Nanque tibi monumenta mei peperere labores. Itémq; «
Teſtes ſunt campi magni. «

Quæ eiuſdem epigrammatis fuiſſe veriſimile eſt: vt & iſta quæ à Lactantio referuntur lib. j.

Si fas cædendo cœleſtia ſcandere cuiquam eſt, «
Mi ſoli cœli maxima porta patet. «

Itémque à Seneca Epiſt. cix. licet paululum diuerſa ſcriptura. Nam in vetuſtis Senecæ exemplaribus ni faciendo plagas, vel ſi faciendo conſtanter ſcriptum fuiſſe Pincianus homo doctus & diligens monuit. Ex quo ego facilè coniicio mihíq; penè perſuadeo olim ſic ſcripſiſſe Ennium,

" *Si fas endo plagas cœlestum ascendere cuiquam.*

Endo pro in, veteres passim dixisse cuilibet notum est. Emendandus verò ita est & hic ipse versus apud Lactantium Firmianum corruptus, credo ex præcedentibus sequentibúsque auctoris verbis, sed ab his profectò qui neque veterem loquendi formam, neque Firmiani ipsius mentem satis percipiebant. Si enim ita scripsisset Ennius, Si fas cædẽdo, non debuit nec verò potuit tam acriter reprehendi: Quandoquidem conditionẽ adiecit hanc, Si fas, quæ potuit non vera esse. At si ita vt dixi versus hîc reponatur reprehendi iure potuit. Cæterùm huc etiam valde pertinent Senecæ ex Epist. lxxx. vij. de eodem Africano
" verba. Animam quidem eius (inquit) in cœ-
" lum ex quo erat rediisse mihi persuadeo, non
" quia magnos exercitus duxit (hoc enim &
" Cambises furiosus, & furore fœliciter vsus ha
" buit) sed ob egregiam eius moderationẽ, &c.
Respicit vero ad Ennij versum. Quòd autem in eadem Senecæ epistola, ex qua Ennij versus protulimus, ita scriptum est ex Cicerone,
" hanc quam nunc in Circo cretam vocamus, antiqui calcem dicebant, valde mihi pertinere videtur ad eum Plinij locum ex lib. xxxv.
" in quo ait, Creta Circum prędecere ad victo-
" riæ notam, & venalium pedes trãsmare adue-
" ctorum denotare maiores instituerunt. Quod ego adnotaturus non fui, nisi viderem ineptè,

Circũ,pro ἀμφὶ, à quibuſdam accipi. Caſsiodorus lib.iij.Var.for.in Circi deſcriptione Albæ cuiuſdam lineæ meminit his verbis: Alba " linea non longè ab oſtiis in vtrunque podium " quaſi regula directa producitur, vt quadrigis " progredientibus inde certamen oriretur, ne " dum properè conantur elidere, ſpectandi vo- " luptatem viderentur populis abrogare: Quod " Perſius dixit Cretata ambitio, etſi ad cãdida- " tos magiſtratus propriè referendum videtur, hanc tamen etiã vim habet, vt ſeruilem quandam ambitionem notet. Gallos quoq; facies olim incretaſſe Petronius indicare videtur, dum ſcribit, Quin tu & circuncide nos, vt Iu- " dæi videamur, & pertunde aures, vt imitemur " Arabes, & increta facies, vt ſuos Gallia ciues " putet. Sed hoc ego ad natiuum potius Gallorum candorẽ, & vt Virgil. ait, lactea colla referendũ cenſeo ſicut & Gallicos vultus, apud Tertull. in lib. de virginib. velandis.

Locus Varronis de Ornithone ex lib. iij. de Re ruſtica, & quid ſit in eo Plumula.
CAP. XII.

M. Varronis de Re ruſtica libri tertij caput v. crebrioribus maculis inquinatum eſſe pridem Victorius admonuit, qui & ipſe in eo auctore reſtituendo operam nauauit egregiam. Sed homo vnus quamlibet oculatus omnia videre non potuit. Inter cætera,

cùm quid, Plumula, in eo significaret exquirerem, libuit locum ipsum, vti par est, attentius, expendere: Qui tandem mihi ita legendus distinguendúsque visus est. Circum huius
„ ripas ambulatio sub dio, (hypœthram significat) pedes lata x. Ab hac ambulatione in agrum versus, (id est, in longitudine,) Ornithonis locus ex duabus partibus dextra & sinistra maceriis altis conclusus: inter quas locus q est Ornithonis, patet in latitudinẽ P. xlviij. deformatus ad tabulæ literariæ speciem cum capitulo. Forma qua est quadrata, patet in longitudinem P. lxxij. qua ad capitulum P. xxvij. ad hæc, id est, xcix. vel potius C. si modo xxviij. legatur. Hactenus omnia distinctione, emendatione, & interpretatione nostra plana sunt. Sequitur deinde, Ita vt in margine quasi infimo tabulæ, descripta sit ambulatio, ab Ornithone plumula, in qua media sunt caueæ, qua iter in aream est. In limine, in lateribus, &c. Hæc est Victoriani libri scriptura: sed ex ea cõmodum sensum eruere mihi quidem perdifficile est. Tentemus tamen siquid ipsi in hac re possumus. Videtur autem error ex notis originem habuisse, quæ à librario non intellectæ in plumulam euaserunt. Quid igitur si legamus? Ita vt in margine quasi infimo tabulæ descripta sit ambulatio ab
„ Ornithone. P. l. xlviij. v. LA. Significat in extremo loci qui est Ornithonis, quẽ ad tabulæ

literariæ ſpeciem deformatum dixit, ab ipſo ornithone, id eſt, poſt ornithonem, quaſi in ipſius tabulę literariæ margine infimo, ambulationem fuiſſe eadem omnino longitudine, qua ſe loci ipſius latitudo exerebat, id eſt. pedum xlviij. Latitudine pedum. v. Quæ ſi cui anguſtior paulò videatur, per me licet reponat pedes decem, vt in ſuperiore ambulatione. Hanc ego coniecturam debere me fateor Æmarī Ranconeti manibus, viri, nulli vnquā ingenio aut eruditione ſecundi. Nam cùm fortè in codicem incidiſſem qui ipſius aliquando fuiſſe dicebatur, nihil aliud ad Varronis libros annotatū reperi quàm ad hunc locum notus iſtas. P L. L A. Statímque ſuſpicatus ſum virum ingenioſiſsimum & ſagaciſsimum putaſſe aliquando locum eſſe corruptū, vti quidem certe eſt, & ex notis errores natos, quibus deturpabatur, quam ego quaſi anſam arripiens, loco altius refeſſo, hanc tandē (qualiſcunque eſt) lectionem erui. Sequitur apud Varronē in qua media ſunt caueæ. Has oportuit eſſe ſuſpēſas, vt certè fuiſſe veriſimile eſt, aut longitudinis ipſius menſura cōprehendi, ſi quidem vt ſuperioris loci latitudini, ita huius quoque ambulationis longitudini pedes xlviij. tribuamus. Qua iter in aream eſt. Antiqua lectio Qua introitus itur in aream eſt. Victorius locum peruerſum putat, & quomodo corrigi debeat nō videre ſe fatetur. Ipſe vnius

literę facili mutatione sic repono, qua introitus, iter in aream est vt significat Varro, qua introitus in ambulationẽ erat, iter quoque in aream ipsam fuisse.

Ausonij Versus emendati. CAP. XIII.

EDita sunt non ita pridem Ausonij quędã opuscula, in quibus describendis ex veteri exemplari, quòd sanè non ita facile lectu fuit, vt pote literis hiantibus nec distinctis sillabis ab ignaro scriptum, multa fefellerunt descriptorem Lud. Miræum (pace id manium viri optimi & de literis plusquàm dici potest benemeriti dixisse liceat) in emendandis verò plura sibi concessit eius cui hoc munus Io. Tornæsius vir & ipse optimus iniunxerat nimia licentia, atque interdum etiam oscitantia. Vidi ipse aliquãdo Lugduni exemplar manuscriptum apud Step. Charpinũ, in quo tamen nihil tum licuit mihi conferre præter locos quosdam epistolę ad Theronẽ, qui mihi fortè in mentem venerant, quosque hîc adscripturus sum, vt intelligant omnes, qui modò hæc lecturi sunt, quàm non ita facilè interdũ excusorum librorum scripturæ credendũ sit. Hoc vero non ita à me dictum accipi velim, quò eorum operæ aliquid detraham, qui veterum nobis auctorum reliquias vespillonum manibus extortas, tanquam ab inferis domum

reducunt (Nam hos ego præcipuè Apollines & Æsculapios veneror) sed quò obnixius regem & moneam, vt liberalitatem istam suã quàm fieri potest, maxima religione candidè nobis impertiãt. In ea igitur Ausonij ad Theroné epistola, primùm nemo dubitauerit pro nonaginta legendum nongenta. Id enim & versus ipsius & sensus ratio postulat. Quòd sequitur, per tot abesse dies, ita in archetypo scriptum est, per tot ouire dies, vt non dubitẽ scribere, obire, Sic igitur,

Milia bis nongenta iubet demensio legum
Adnumerata, reos per tot obire dies.

Nempe per nonaginta dies quos sine Therone traxisse se ait. Nam itineri faciendo in singulos dies xx. milia passuum leges præscribunt, id est, leugas Gallicas plusquam xiij. Continet enim leuga seu leuua, M, & D, passus Romanos vt Iordanus in Gothica historia ad Castalium & alij plerique auctores tradunt: quòd & ex Ammiano Marcellino & Antonini itinerario facilè probari potest. Sequitur apud Auso.

An quia per tabulam medico pugnante notatam.

In veteri libro quantùm ex scripturæ vestigiis intelligere potui, ita est.

An quia per tabula medica pugnan otatam.

Vnde hodiéque satis commodam lectionem eruere nõ possum. Veteres tamen reliquias vt potui repręsentaui, in quib⁹ cõiecturæ suæ sa-

gacitatem & ingenij vim alius fortaſſè fœlicius experietur.

Nec tanti fuerit. Vet. *Ne* rectè.

Ergo aut prædictos iam nunc reſcribe Tarios.

Sic vetus, pro Darios Reſcribere eſt reddere, ſeu per menſæ ſcripturam dare, vt Donatus notat. Quia enim ad numerationem pecuniæ intercidit ſcriptura, reſcribere dicebant pro renumerare.

Aut abos à me totidem dabo.

Quis non videat legẽdum, Aut alios à me totidem dabo? Vnus à Domnotoni in veteri libro notatur, S, liqueſcere quod ego quoque omiſſum nolui: vt illud penè omiſeram, in ſecundo eiuſdem epiſtolę verſu, pro, Expectãs, ſcriptum eſſe experiens. Sed lubet aliquos etiã ex multis quos in eis opuſculis cõiectura tantùm emendauimus locos hîc adiicere In precatione ſolemni.

Latiam vis ſcire. lego viſure.

Quà vaga Sauromates ſibi iunxerat agmina Crunis.

repono Chunnis vt & epigr. 1.

Arma inter Chunnéſque truces.

In parentalibus, de Æmilia.

Tarbellæ matris patris & Heducij.

lego heduici vt ſuprà *Gens Hedua matri,* & infrà,

Stemma tibi patris Heduici.

De Cæcilio Argicio,

Sed in atris cura retexit. lege ſed matris.

Euronne iuuenũ. diſtingue Euromi, è iuuenũ.

In profeſſoribus Burdigal, de Attico Tyrone.

Facunde docte, lingua & ingenio celer
Dei poëta nobilis, id est, Beleni.
Epos ligasti metricum
Minus malorum munere expertus Dei.

De Citario,
Concedit Cei Musa Simonidei. vulgò ceu. Sed de his nimis.

Clusura, Burgi, Lusoria. CAP. XIIII.

IMpp. Romani habuerunt in limitibus τὰ ὀχυρώματα, quę ipsi Clusuras appellāt: dequo verbo Doctor meus plures auctorū locos annotauit. Posteriorū tēporū scriptores, vt Liutprandus, Ado, Sigibertus, cæteríque eius ferè ordinis, Clausas, Clusas, & interpositiones vocant. Id primum ab Hadriano institutum videtur, de quo Ælius Spartianus sic scribit. Per "
ea tempora & alias frequenter, in plurimis lo- "
cis in quibus Barbari nō fluminibus sed limi- "
tibus diuidūtur, stipitibus magnis in modum "
muralis sæpis funditus iactis atque connexis "
Barbaros separauit. Hę clusæ propugnaculis quibusdam munitæ fuerunt, quę castra & castella dicuntur, vnde & castellanus miles alicubi nuncupatur. Herodianus lib. vj. στρατόπεδα καὶ τὰ φρούρια appellat & paulò antè τὰ ἐπικείμενα στρατόπεδα ταῖς ὄχθαις τῶν ποταμῶν. Dicūtur & Burgi, à quibus olim Burgundiones dictos Paulus monachus, Liutprādus Diaconus, & Isidorus

episcopus tradiderũt. Ex quo interpretationem accipiunt & hi Sidonij versus de Burgo.

Diceris (inquit) *sic. Nãque domus de flumine surgũt,*
Pendentesque sedent per propugnacula Thermæ.

Habuerunt etiam Romani in plerisque limitibus in quibus à Barbaris, fluminibus diuidebantur, lusorias naues, prohibẽdis credo vicinorum hostium excursibus incursibúsque vicissim faciendis: harum lusoriarum refectio magistris militum maximopere iniungitur constitutione quadam imperatorum, quæ est in Codicis Theodosiani libris nondum editis, sub titulo De lusoriis Danubij. Sic in Africæ limite, id est, Traiecto erat Dromones, vt indicat posterior Iustiniani cõstitutio de P.P. Africæ. In limite etiam Rheni armatas naues habuisse dispositas indicat auctor Panegirici Constantino dicti, ex quo hæc tantùm protulisse sufficiet. Insuper etiam (inquit) Agrippinensi ponte faciendo reliquiis afflictæ gentis insultas, ne vnquam metus ponat, semper horreat, semper supplices manus tendat: cùm tamen hoc tu magis ad gloriam imperij tui & ornatum limitis facias, quã ad facultatẽ quotiens velis in hostem transeundi, quippe cùm totus armatis nauibus Rhenus instructus sit, & ripis omnibus vsque ad Occeanum dispositus miles immineat. Inter hęc subsisto apud Capitolinum in Bonoso clusuras pro luxurias emendem, an de lusoriis nauibus interpreter,

cuiusmodi in eo limite multas fuisse ex Amm. Marcellino facilé coniicio. Capitolini locus sic habet. Hic idem cùm quodam tempore « in Rheno romanas luxurias Germani incen- « dissent, timore ne pœnas daret, sumpsit impe- « rium. Sed tamen si pronunciare tandem necesse habeo, clusuras malim, præsertim cùm Capitolinus in Lolliano sic scribat. Pleráſ- « que Galliæ ciuitates nonnulla etiam castra « Postumus per septem annos in solo Barba- « rico ædificauerat, quæ interfecto Postumo « subita irruptione Germanorum & direpta « fuerant & incensa, ea in statum veterem re- « formauit. Et Amm. Marcellinus monumenta & castra plurima in Rheni limite à Barbaris, id est, Francis Alemanníſque incensa & excusa multò post tempore à Iuliano refecta communitáque testatur. Porrò clusuræ etiam formam habuit murus ille, quo per transuersam insulam ducto vtrimque ad finem] Occeani Seuerus Imperator Britanniam muniuit, cuius & Spartianus, & alij auctores sæpe meminere. Casiodorus in Chronico vallum appellat. Nunc vide quò etiam proruptura sit audacia mea. Nam apud hunc ipsum Capitolinum cùm Trebelliani Tyrannidem describit, clusuriarum quoque nomen lubens reposuérim vbi vulgò custodiarum legitur. Isauri (inquit) post Trebellianũ pro Barbaris habẽtur, «

" & nunc in medio Romani nominis ſolo regio
" eorum nouo genere cluſoriarum quaſi limes
" includitur, locis defenſa, nō hominibus. Scio excuſam receptámque vulgò lectionē leuiter defendi poſſe, eodémque penè ſenſu quo & ſi cluſurias repoſueris. Sed quòd rei exprimēdæ aptius eſt & auctoris menti magis congruere videtur, magis etiam placet. Ammianus ſanè Marcellinus lib. xiiij. de iiſdē Iſauris loquēs, Cluſurias appellat prætenturas, & paulò poſt caſtella, ſtationes, in quibus erant milites diſpoſiti.

De vite, loci quidam emendati. Itémque de vitta & præconis iure. CHAP. XV.

VItem Centurionum aliorúmque militiæ ducum & principū inſigne fuiſſe, eámque caſtris inſertam ſummam rerum imperiúmq; cōtinuiſſe nemo neſcit. Inde & ſub vineam & ſub vitem iacere miles dicitur Sex. Pompeio. Inde & ego arbitror, vitem fortitudinis à Mamertino tranſlatione quadam dictam, in Panegyrico Iuliani, Scilicet (inquit) & candorē
" æquitatis potuit obumbrare, & à temperantia
" purpuram ſancti ruboris abolere, vitem forti-
" tudinis indignis confodere vulneribus, eruere oculos prudentiæ. Vulgo tamen vicem ſcriptum eſt, nullo mihi ſatis commodo ſenſu. Idémque plane error eſt apud Caſsiodorum lib.

lib. vij. Variarum, in formula principis Dalmatiarũ. Nam quo loco impreſsi libri habent, Tu vicem tenes improbis minantem: in veteribus ſcriptum eſt, vitam, quód in vitem, mutandum cenſeo. Vt autem vitis centurionum, ita matronarum inſigne vitta fuit, qua non niſi caſtæ vti poterãt, quemadmodum Seruius notat in lib. vij. & viij. Æneid. Id Valerius quoque Maximus ſic refert lib. v. cap. ij. Sanxit Senatus vt fœminis ſemita viri cederent, confeſſus plus ſalutis in ſtola quàm in armis fuiſſe, vetuſtíſque aurium inſignibus nouum Vittæ (ſic lego, non vitæ) diſcrimen adiecit. Permiſit quoque his purpurea veſte & aureis vti ſegmẽtis. Addatur ſanè hîc illud, Poſteriorum temporũ Romanas Præfecturas habuiſſe inſigne poteſtatis ſuæ, non vulgaris cultus carpentum qno inueherentur: qua de re extat elegans Simmachi P. v. epiſtola lib. I. Præcedebat præco aduenire præfecturam vbique denunciãs. Caſsiodor. lib. ij. Inſtitut. Diuinar. ſcript. Si præfectum vox præconis enunciet, Si carpentum ipſius ſtrepentibus rotis tranſire noſcamus, nónne omnes voluptates cordis abiicimus, dum conſpectum ipſius reuerentiámque metuimus? Hieron. ad Ruſticũ. Alij ſublatis in altum humeris & intra ſe neſcio quid cornicantes, procedunt in publicum, vt ſi præconem addideris, putes incedere Pręfecturam. Idem Caſsiodor. lib. vj. Variar. In

" formula Præfecturæ Prætorianę. Ipſe carpen-
" tum reuerẽdus aſcẽdit. Et paulò poſt. Ab illo
" nanque patriarcha & nunc pater appellatur
" imperij: Ipſum hodiéque reſonat vox præco-
" nis, inſtruens iudicem ne ſe patiatur eſſe diſsi-
" milem. Hinc etiam memini alicubi ius pręco-
nis cum iure gladij coniungi. Præconis autem
pro tribunali ſtatum & officium elegãter de-
" ſcribit Apuleius lib. I. Florido. his verbis. Nec
" vos parua quædam & praua ſimilitudo falſos
" animi habeat, quoniam quædam, vt ſæpe di-
" xi, palliata mendicabula obambulant, Præco
" cum Proconſule & ipſe tribunal aſcendit, &
" ipſe togatus illic videtur, & quidem perdiu
" ſtat, aut ambulat, aut plerúnque contentiſsi-
" mè clamitat. Enimuero ipſe Procõſul mode-
" rata voce rarenter & ſedens loquitur, & ple-
" runq; de tabella legit. Quippe præconis vox
" garrula miniſterium eſt: Proconſulis autem
" tabella ſententia eſt, quæ ſemel lecta, neq; au-
" geri litera vna, neq; autẽ minui poteſt: Sed vt-
" cunq; recitata eſt, ita Prouincia inſtrumento
" refertur. Cuius loci vſus latius etiam patet.

Burra, Beri, Bera, Colobum, Campagus regius, calcei aurati & ſericei. CAP. XVI.

IMperatorum conſtitutio omnibus, præterquàm militum ſeruis Byrris vti permittit & cucullis. Cuius exceptione hanc ego rationem vltrò refero, quod milites quoq; do-

mini Byrris paſsim vterentur. Nã Burros, ſeu Byrros, fuiſſe arbitror veſtis genus aliquantũ vilioris & pilis hirſutæ, qualem etiam Endromidem Martialis deſcribit. Paulus monachus, Cyprianum byrro indutum fuiſſe refert cùm ad ſuppliciũ duceretur: Põtius Cypriani ipſi⁹ Diaconus, qui eius agonem ſanè quàm elegãter deſcripſit, in actis lacernũ byrrum appellat. Sic memini veterẽ Perſij Flacci interpretem lacernam byrrũ interpretari, & adiicere pallium eſſe fimbriatum, quo ſoli quondã milites vterentur. Auſonius Drepanio.

At nos illepidum, rudem libellum "
Burras quiſquilias, ineptiaſque. "

In verſibus quoq; nondum (quòd ſciam) editis qui in veteri libro Euceriæ tribuuntur, ita ſcriptum reperi.

Nobilis horribili iungatur purpura Burra, "
Nectatur plumbo fulgida gemma graui. "

Burræ appellationem nos hodiéque aliqua ex parte retinere videmur. Beri honeſtiorum & Palatinorum veſtes erãt, ſericeæ, vt à viris doctiſsimis notatum eſt. Vnde ego Beros Attrebaticos & Canuſinos à Capitolino dictos arbitror in Carino, non Birros: vt & à Valerio Martiale lib. I. Epigram. dum ait.

Nec deſunt tibi Bera Glaniana. "

Colobum ſiue Colobium honeſtioris etiam veſtis genus fuiſſe eadem Impp. conſtitutio indicat, quæ eſt de habitu quo intra vrbem Romam eſſe licet. Seruius quoque Colobiis

antiquos vſos, ſeruos autem neque colobia neque calceos habuiſſe ſcribit. Memini & in epiſtola quadam Pij Ro. Epiſcopi ad Iuſtum Viennenſem, quæ Auiti verſibus ſubiecta eſt, Epiſcopalis colobij mentionẽ fieri: Quod cũ ſine manicis fuiſſe Iſidor⁹ teſtetur, fortaſſe & illa tunica pectoralis, de qua Maras Chriſtiani nominis Diaconus ſub Gallo tortus eſt, colobij formam habuit. Apud eũdem Capitolinũ calciamentum Imperatoris campagus regius dicitur. Fuit hæc caliga ex rubricatis pellibus purpurea ſub poſteriorib⁹ Impp. vt Liutprãd. ſcribit lib. iij. de reb. per Europ. geſt. cap. IX. Quòd & ex Zonaræ & Nicetæ pluribus locis probari poteſt. In veterib. ſanè notis ad Iuliani Patricij Nouellas cãpacos ſcriptũ eſt non campagos. Vt autem Impp. ſoli purpureis, ita Cõſules aureis, Patricij ſericeis caligis in publico vtebantur. Id ego duobus Caſsiodori locis breuiter cõficiam, qui in excuſsis exemplaribus valde corrupti ſunt: Sed emendatiores hîc adſcribam. Sic igitur lib. vj. In formula

„ Conſulatus ſcripſit. Pinge vaſtos humeros
„ vario colore palmatę, validam manum victo-
„ riali Scipione nobilita, lares proprios etiã cal-
„ ceis auratis egredere, ſellam curulem pro ſua
„ magnitudine multis gradibus eniſus aſcende.

Apud eundem lib. vij. In codicillis Patriciatus ad Tolum, Athalaricus de auo ſuo Theoderico ab Imp. Cõſtantinopolitano Patricio

facto ita loquitur. Huic illa diues Græcia quæ " multũ gloriosissimo domno auo nostro de- " buit, gratificata persoluit. Velauit humeros " fortes chlamidum vestis, pinxit suras sericis " calceus iste Romanus, & dignanter visus est " accipere, quod se cognoscebat accipere per " honorem. Ita planè habet vetus liber. "

Catulli, Suetonij, Lampridij, Capitolini, Macrobij, Simmachi loci in quibus Mimi nomen corruptum est. CAP. XVII.

MImi nomen pluribus auctorum locis in affine plerunque degenerauit. Apud Apuleium lib. j. Floridor. Bono enim studio in " theatrum conuenistis, vt qui sciatis non lo- " cum auctoritatem derogare orationi, sed cùm " primis hoc spectaculum esse, quod in theatro " deprehendas. Nam si minus est, riseris, fune- " re, plus timueris, si comedia est, faueris. Si phi- " losophus, didiceris: Lego. Si mimus est, riseris, " Funerepus, timueris: vt & lib. iiij. Nec quòd " hîc alias mimus hallucinatur, funerepus peri- " clitatur, Comædus sermocinatur, Tragædus " vociferatur, histrio gesticulatur, cæteríque " omnes ludiones ostentant populo quod cu- " iusque artis est. Apud Simmachum lib. ij. Epi " stolar. Sed vt didici, ipse ad vlteriora conten- " dens inimica vsus est techna, vt paginam no- " stram comes eius Rusticus reportaret, ille al- "

„ teram nunc regreſſus accipit. Repono mimica vſus eſt techna. Sic enim & iocos & ſtrophas mimorum Tertullianus dixit in Apologetico. Apud Capitolinũ in Maximinis, Denique cùm immortalem ſe prope crederet ob magnitudinem corporis ſui virtutíſque munus, quidam in theatro preſente illo, dicitur verſus Græcos dixiſſe. Didici legendum, mimus quidã in theatro. In Satyrico Petronij arbitri pro Grex agit in Scæna nimium, omnimodo, Mimum, ſcribẽdum quis non videat? Apud Sueto. in Caligula. Obſides quoſdam abductos è literario ludo, clámque præmiſſos, deſerto repente conuiuio cum equitatu inſequutus, veluti profugos ac reprehẽſos, in catenis reduxit: In hoc quoq; minimo pręter modum intemperãs. Optimus liber habet in hoc quoque Mimo, quod valde placet & rectum eſt. Apud Macrobium lib. vij. Saturn. vti quidem vulgares codices habent. In eundem Ciceronem Laberius, cùm ab eo ad conceſſum nõ reciperetur dicentem, Reciperem te niſi anguſtè ſederem, ait ille nimis mordaciter, Atqui ſolebas duabus ſellis ſedere obiiciens tanto viro lubricum fidei. In veteri & optimo exemplari lib. iiij. ita ſcriptum eſt. ait Mimus ille mordaciter. Laberium autem Mimum fuiſſe conſtat. Apud Lampridium in Halegabalo. Inimicis adulteris ea quæ ſolent ſimulato fieri effici ad verum iuſsit. Legendum

censeo. In mimicis adulteriis ea quæ solent &c. quod perspicuè verum est. Non possum hîc illud inter cętera sine summo scelere pręterire quòd me nuper Adrianus Turnebus vnus omnium vndecunque doctissimus & benignissimus docuit, videri sibi in illo Catuli versu.

Turpè incedere myrmice, ac molestè "
Ridentem catuli ore Gallicani, "

pro, myrmicę, reponēdum mimice: cuius me oraculi nuncium & interpretem factum esse gaudeo. Mimos & Pantomimos, veteres, cinædos appellarunt à corporis motu vt Nonius Marcellus scribit. Cinædorum porrò exossis & eneruata planè in incessu mollitia nota est, quam in Embasicoeta mirè expressit Petronius. De ea idem Nonius hunc quoque Plauti versum refert ex Milite.

Tum ad saltandum, non cinædus magis vsque saltat "
quàm ego. "

Qui tamen in Camerarij editione paulo aliter conceptus est, hoc modo,

Tum ad saltandum, non cinædus magis aptus est "
quàm ego. "

At memini in veteribus Nonij exemplaribus legere me ita scriptum

Tum ad saltandum, non cinædus malacus æque est. "

Cuius scripturæ veritas ex se ita firma est vt eam celeri reformatione redintegrandam censeam.

De Sacramento, Sponsione & Vadimonio.
CAP. XVIII.

NON adeò alienum est à veterum sacramento, quod nuper in Gallia consignationis nomine aliũde inuectum inductúmque vidimus. De sacramento, Varro sic scribit lib. iiij. de ling. Lat. Ea pecunia quæ in iudicium venit in litibus, Sacramentum, à sacro. Qui petebat & qui inficiabatur de aliis rebus, vtrique. L. æris ad Pontificem deponebāt, de aliis rebus itē certo alio legitimo numero asṡium. Qui iudicio vicerat, suum sacramentum à sacro auferebat, victi ad ærarium redibat. Sext. Pompeius. Sacramentum æs significat, quod pœnæ nomine penditur, siue eo quis interrogatur, siue contendit. Id in aliis quinquaginta asṡium est, in aliis quingentorũ inter eos qui iudicio inter se contenderent. Qua de re lege L. Papirij Tribun. pl. sanctum est his verbis. Quicunque Prætor posthac factus erit, qui inter ciues ius dicet, III. viros capitales populum rogato, iíq; III. viri capitales quicunque posthac facti erunt sacramenta exigunto, iudicantóque, eodémque iure sunto, vti ex legibus plebeíque scitis exigere, esse oportet. Sacramēti autem nomine, id æs dici cœptum est, quòd & propter ærarij inopiam, & sacrorum publicorum multitudinem cōsumeretur id in rebus diuinis. Igitur, Qui petere vult, id est, qui litem facit, vt Fortunatianus IC. lo-

quitur, ante omnia ſponſione prouocat aduerſarium, is vnde petitur ſi contẽdit ex prouocatione ſpondet: rurſúſque reſtipulatur à petitore, qui etiam viciſsim reſpondere cogitur. Huius ſponſionis pignus legitimum eſt Sacramentum, vt rectè Iſidorus ex quopiam meliore auctore ſcribit libro v. Ethimolog. Quamuis autẽ huiuſmodi ſtipulationes ſponſionéſque mutilę ſint: propriè tamen qui prouocat primùm, ſacramento rogare, petere vel quærere dicitur: qui prouocatur, ſacramento contendere quod ex euẽtu iudicij iuſtum iniuſtúmue dicitur. Arnobius, Quis quæſitor, " quis arbiter, ceruicibꝰ tãtis erit, qui inter per- " ſonas huiuſmodi aut vindicias iuſtas dare, aut " ſacramenta conetur pronunciare non iuſta? " Sponſione facta, pignus vtrinque deponitur, cũ à prouocãte petitur iudex, quo dato ſumptóue (nam eius vt plurimũ optio electióque fuit) iudicium agitatur. Aſco. Pedianus: Cùm " in rem aliquam agerẽt litigatores, & pœna ſe " ſacramenti peterẽt, petebant iudicem. Loqui- " tur autem de crimine repetũdarum. Itaque in capitalibus etiã cauſis ſacramẽto locus eſſe videtur. Et verò deponitur ex lege Papiria iuſſu Triumuirorum capitalium, & ab eis exigitur. Quòd ego tamẽ in omnibꝰ cauſis perpetuum fuiſſe non facilè crediderim. Apud Põtificem dependi deponíque ſolitum ſacramentum, ex emẽdatis Varronis verbis receptũ eſt. Et vero

in rebus diuinis sacrísque victi pignus expẽdi solitum Festi verba ostendunt. Quo & illud Plauti in Rudente, non immerito aliquis pertinere arbitretur,

" *Tun' meo Pontifex periurio es?*

Nam alioquin Censoriis animaduersionibus vindicari solitũ periuriũ Cicero auctor est. Vt autem sacramenti summã L. & D. asibus pro rerũ, de quibus contendebatur, modo statuamus, non dubito tamẽ quin spõsiones maiore minoréue summa, siue legũ taxatiõe, siue cõtendentium arbitrio fierẽt. Sanè, ex Ciceronis verbis datur intelligi, cũ pecunia certa petebatur, solitã fieri ex lege, tertia parte sponsio-
" nem. Nã cũ pro Comædo dixisset, Pecunia ti-
" bi debebatur certa, quæ nũc petitur per iudi-
" cem, in qua legitimæ partis sponsio facta est:
" Subiicit, Pecunia petita est certa, cũ tertia par-
" te spõsio facta est. Idem Verr. V. facta est spon
" sio H-S. quinque milib. Pro modo etiam litis spõsiones huiusmodi fieri solitas Menedæmi verba apud Plautum indicant,

" *Conditiones tetuli confragosas, aut plus*
" *Aut minus quàm opus erat multò dixeram*
" *Controuersiam, vt sponsio fieret. Quid ille? Prædem dedit.*

Sic igitur Sacramentum pignus est publicum spõsionis, & ad ærarium redit. Sponsione ipsa aliæ pœnæ legitimæ comprehendi possunt, vt tertiæ partis, &c. Hæ non sunt pignora sponsionis, Nec enim deponuntur. Et licet inter-

dum deponi poſsint, & vero id expeditiſsimũ eſſe dicatur, ne quis in captionem verborũ incidat, priuata tamen ſunt pignora, quibus victoris indemnitati cõſulitur, non publica, quę ſacris impenduntur. Sacramentum vtrunque ſemper deponitur: Sponſionis pœnas vtrique ſemper promitti nolim ſcribere, cũ & de decima parte initio litis ſolũ auctorẽ repromittere ſolitum videam. Cæterùm qui ſpõſione prouocat, interrogat ferè hac formula, Ni hoc ita ſiet. Exempla ſunt apud Ciceronẽ Verr. v. Ni " Apronius dictaret. lib. iij. offic. Ni vir bonus " ſiet: Pro Cęcin. optime ſponſionẽ facere poſ- " ſent, Ni aduerſus edictum Prætoris vis facta " eſſet. Vbi ſpõſionem facere de eo die videtur, " qui ſponſione prouocat. Valer. lib. ij. Valerius " Luctatium ſponſione prouocauit, Ni ſuo du- " ctu Punica claſsis eſſet oppreſſa. Erátque " hæc rogationis ſtipulationíſque hac in re conceptio, cuius formula apud Macrobium, non adeo religioſè obſeruatur, cùm ſcribit. Sponſione prouocauit inſumere ſe poſſe in " vnam cœnam H-S centies. Id mirum Anto- " nio viſum. Nec moratus, ſponſione conten- " dit: dignus ſculna Munacio Planco. Sic ha- " bet optimus liber meus, rectè. Sculnam ſequeſtrem & arbitrum dici Gellius notat. Sponſio autem ferè ita fiebat. Si hoc ita non ſit, vel, Ni hoc ita ſit, quod idem valet. Apud Ciceronem in oratione pro Quintio,

„ Si bona sua ex edicto Prætoris dies xxx. pos-
„ sessa nõ essent. Apud Paulũ lib. v. Sententiar. Ni iustè appellatum sit. Sic enim locus ille de formula intelligendus est. Plin. lib. vij. Si vnquã inualidus vllo modo fuisset. Quod præcedit in Plinij libris, ne medicus crederetur, sponsionis pœna est: quam ego facile adducor vt credam subditam suppositititiámq; esse, vt illam apud Valer. Max. (non se petiturum triumphum) quæ omnium veterum librorum testimonio & auctoritate falsi penitus conuincitur. Apud Cicer. lib. vij. Epistol. ita lego.
„ Nisi bonorum Turpiliæ possessionẽ. Q. Cæ-
„ pio Prætor ex edicto suo mihi dedit. aut certè
„ ita, Si bonorum Turpiliæ poss. Q. C. P. ex Ed. suo non dedit, quod vt sit à vulgari scriptura magis diuersum, magis placet. Acronis etiam verba ad illud Horatij.

„ *Mutatus Polemon,*

ex spõsionis formula & veteris script. à Cãtero prolatæ vestigiis ita emendanda arbitror vt
„ pro (Vt) Ni, reponatur. Hoc modo fuit Xeno-
„ crates philosophus continentissimus, de quo
„ Lais meretrix sponsionem fecerat, Ni eum ad
„ suos sollicitaret concubitus. Illud ad extremum addatur quod ad Sacramentum pertinet has notas apud Valer. Probum. Q. N. T. S. Q. P. tam rectè sic exponi, Quando negas te sacramento quingenario prouoco, quàm sic, Te sacramẽto quinquagenario, & vtrique

ſacramenti legitimæ taxationi conuenire. Ex quibus etiam ſatis intelligitur, quæ fuerit in omnibus cauſis ſacramẽto prouocãdi formula. Porrò quàm fuerit à ſpõſione de qua hîc agimus diuerſum vadimoniũ nemo non videt. Vadimoniũ quidem ſpõſio eſt, ſed ea propriè qua iudicio ſiſti, aut ni ſiſtatur pecuniæ ſumma promittitur: vnde & ad vadimonium ire, occurrere & vadimonium facere, obire, deſerere & differre dicimus. De quo quando hîc mentio incidit, placet vnum locum adſcribere, qui mihi non omnino bene habere videtur. Sic autem in melioris notę libris ſcriptum eſt apud Florum in Epito. lib. lxxxvj. Hiſto- « riæ Liuianæ. Sulla cum Italicis populis, ne ti- « meretur ab iis velut erepturus ciuitatem & « ſuffragiis ius nuper datum, fœdus percuſsit, « itémque ex fiducia iam certæ victoriæ, litiga- « tores à quibus adhibebatur vadimonium, Ro « mam deferre iuſsit. At ego à L. Floro ita ſcriptum credo. Túmque ex fiducia iam certę victoriæ litigatores, à quibus adibatur, vadimonium Romam differre iuſsit. Quod ſtatim ita per ſe patere viſum eſt vt aliunde quæſitis probationibus quæ facilè ad manum fuerunt, opus eſſe non cenſuerim. Sed hæc fortaſſe quibuſdam ad ius noſtrum magis pertinere videbuntur. Verùm quando eis iampridem in ſubſeciuis quaſi ex abũdanti, locum à me adſignatum inuenio diuturna poſſeſsione, non

temere exturbanda putaui. παρακαταβολὴ autem καὶ τὰ πρυτανεῖα Græcorum quamuis ad sacramenti formam proximè accedant: ea tamen huius ego loci esse non censui.

Ex Q. Sereni libro delibata quædam, Nicolai, Stanchare, Reduuia. CAP. XIX.

EA est omnium ferè disciplinarum inter se coniunctio rerum & communicatio, vt alteri alterius hortos ingredi, & ex eis flores libare ius, fásque sit: dum ne quid contra Laurentiũ legem in armum legat, aut veterẽ consortis possessionẽ temerè nõ depascatur. Itaq; nec nos quidem iniurij fortasse videbimur, si ex his quæ nuper Q. Sereni librum medicinalem, apum more peruolitantes, & eius velut flosculis insidentes, leuiter decerpsimus, in hunc communem alueum reponamus: Ita tamen vt vel penes sutorem de crepida sit iudicium. Serenus igitur de Æsculapio sic canit,

„ *Qui colis Aegeas, qui Pergama, quíque Epidaurum,*
„ *Qui quondam placida tectus sub pelle Draconis*
„ *Tarpeias arces atque indita templa petisti.*

Vulgò male inclita tecta. Vindicianus Comes Archiatrorum sub Valentiniano A. de eodem Æsculapio.

„ *Quòd didicere olim Podalyrius atque Machaon*
„ *A genitore suo, qui quondam versus in anguem*
„ *Templa Palatinæ subiit sublimia Romæ.*

Et tamen Æsculapij templum, cùm reciperetur is deus, extra vrbẽ & quidem in Tyberina insul factũ constat. Solũ vero eius simulachrũ

à Nicerato exſculptũ, in ędeCõcordię ad Tarpeiæ arcis & Capitolij cliuum fuiſſe poſitum aliqui prodiderunt. Porro indita templa Serenus dixit, vt & Tacitus lib. iiij. Indita rupibus caſtella. Ad ſtomachum inter cætera prę-cipit Serenus,

Grana peregrini piperis diffindito quinque "
Nicolao molli quæ manè inſerta capeſſes. "

Sic habet vetus liber, vbi in impreſsis, Hiblæo melli, &, Niliaco melli ſcriptum eſt. Itémque poſt paulo cùm de ſplene curando loquitur,

Marrubium in vino potum prodeſſe loquuntur: "
Præterea piper, ac nepete, cum flore & anethum, "
Nicolaus rapo ac boletus iungitur vna, "
Horum decoctos latices potare ſalubre eſt. "

vulgò, *Capparis atque apium bulgoſáque iungitur vna.* "

Nicolai tamẽ vel ex Plinio noti ſunt. Sed hæc quàm diuerſa ſint nemo non videt. Mihi ſanè penè ἀποκαρτερήσειν optare libet, cùm in re capitali noſtra, tam diſcrepantes à ſe inuicem vnius ſententiæ tabellas ſcribi recitaríque audio. In aliorum auctorum ſcriptis qui quid perperam inuertit aut mutat, falſarius agnoſcitur, in huiuſmodi quæ ad ſalutem hominis pertinent, qui hoc temerè audet, quid minùs quàm ſicarius & veneficus, atque etiam ſæpe parricida eſt? Et tamen iis ſtatim creditur, cùm ſit periculum in nullo mendacio maius. Adeo blanda eſt ſpirandi pro ſe cuíque dulcedo. Sed non eſt hîc illud mittendum, vbi vulgo legitur apud Serenum,

Reiectioni cibi aut ſanguinis abſtinendæ, in veteri & optimo exemplari ita ſcriptum, Ad med. reiectionem cibi & ſanguinem ſtancandum, quòd fortaſſe tam rectum eſt quàm illud Cambire apud Priſcianum quo & Apuleius vtitur. Paulò pòſt de hydrope,

» *Corrupti iecoris vitio vel ſplenis aceruo*
» *Creſcit hydrops.*

Vulgò acerbus, Aceruo, id eſt, obſtructione vel tumore. Non patiar etiam elegans dicendi genus apud Serenũ mea negligentia deperire, vbi de conceptione & partu loquitur,

» *Irrita coniugij ſterilis ſi munera languent,*
» *Et ſobolis ſpes eſt multos dum vana per annos.*

Multos dum dixit vt nihildũ. Et paulò pòſt, ad ea quæ oculos impediunt.

» *Corporibus vulſis ſaniem perducito ranæ,*
» *Sed quæ parua ſitu eſt, & rauco garrula queſtu,*
» *Nec non è ſtagnis ceſſantibus exos hirundo.*

Infantibus dentibus vel ſtrige inquietatis. Veteris libri ſcriptura eſt, Infantibus ſtridẽtibus vel ſtriga inquietatis. Emendatum eſt tamen à doctis viris, nec ſine recti ſpecie, infantibus dentiẽtibus. Ad non illud tam fœliciter, quòd vulneribus ex re dubia curandis ab iiſdem repoſitum eſt, quo loco vulneribus & rei dubiæ curandis vulgò legebatur. Vetus ſane liber ſic habet, Vulneribus & rudubiæ curandis. Vnde coniicio proculdubio à Sereno ſcriptum, Vulneribus & reduuiæ. Reduuia ſeu ruduuia eſt, quàm idẽ paulo poſt vlceris anno ſi

noſi

nosi sinum appellat. Plinius lib. xxix. de lana
succida, Reduuias sanat ex aqua frigida. Ar- «
nobius lib.j. Vt pustulam reduuiam papulam «
aut vocis imperio aut manus contractatione «
comprimeret. Sext. Pomp. παρωνυχίαν inter- «
pretatur, dum scribit. Reduuiam quidam, alij «
reluuium appellant cùm circa vngues cutis se «
soluit, quia luere est soluere. At mihi vt à luē- «
do reluuium, ita ab iduando Reduuiæ aut etiã Riduuiæ dici posse videntur. Iduare enim diuidere est, vnde & viduam dictam Grammatici tradiderunt. Duere autem antiquo verbo dare potius quàm soluere significat. Sané Iulius Solinus Reduuias dixisse videtur vt exuuias. Hæc nos magna ex parte veteris & optimi exemplaris ope adiuti apud Serenum delibauimus, quo genere ante nos quoq; in hoc auctore ab Ant. Mollinio bona opera sedulò nauata est. A quo sanè quæ fœliciter emendata sunt non attigimus: Sed nec ea quidem omnia, quæ virum doctum & diligētem nescio quomodo effugerunt.

Tarquitius & de eo Macrobij loci emendati.

CAP. XX.

TArquitius libros scripsit de Hætrusca disciplina, quorum sępe in indice librorum Plinius meminit. De iis ego accipiendum arbitror quòd Amm. Marcellinus lib. xxv. in

» hunc modum ſcribit. Aruſpices cõſulti quid » aſtri ſpecies portenderet noua, vitandum eſſe » cautiſsimè reſponderunt ne quid tunc tenta» retur, ex Tarquitianis libris in Titulo de Re» bus diuinis id relatũ eſſe demõſtrantes, quòd » face in cœlo viſa, committi prælium vel ſimi» le quicquã non oportebit. Huius etiam Tarquitij nomen reponendum arbitror apud Macrobium vbi de ficuum generibus loquitur. » Tarquinius (inquit) Priſcus in oſtentario ar» borario ſic ait, Arbores quæ inferum deorum » auertentiúmque in tutela ſunt, eas infœlices » nominãt. Sic habet vetus atque optimus liber meus, ne quid hac de re diſsimulem. Non dubito tamen ab auctore ſic ſcriptum aut ſenſum, Tarquitius in oſtentario arborario. Nam & apud eundem vbi vulgò ſcriptum legitur. » Eſt ſuper hoc liber Tarquinij tranſcriptus ex » oſtentario Tuſco vbi reperitur, Purpureo au» reóve colore ouis ariéſque ſi aſpergatur, prin» cipi ordinis & generis, ſumma cum fœlicita» te largitatem auget, genus progeniémq; pro» pagat in claritate, latiorémque efficit. In eodem exemplari ſcriptum eſt rectiſsimè, Eſt ſuper hoc Tarquitij tranſcriptus ex oſtentario Tuſco, &c. Tarquitij etiam, ſiue huius ſiue al» terius meminit alicubi Lactantius: at Tar» quinij Priſci librorum nullus quòd ſciam ex auctoribus. Friuola hæc fortaſsis cuipiam & nimis leuia eſſe videantur, ſed (vt quidam

perurbanè dixit) curiositas nihil recusat. atque interdum parua etiam plurimi facit, & ad ea gressum sustinet quæ cæteri pro vilissimis passim calcant.

PETRI PITHEI SVBSECIVORVM ADVERSARIORVM, AD ANT. LOISELVM. LIBER PRIMVS EXPLICIT.

PETRVS PITHEVS
Claudio Sennetono. I. C. S.

EXcerpsi nuper ex aduersariis meis capita quædam, leui sanè opera, & penè aliud agens, vereor etiam ne nihil, aut potius malè. Quod vt dißimulem, res ipsa per se clamat, & suo se indicio sorex prodit. Hæc ego qualiacũque tandem videantur, cùm in adsignationem propriè non caderent, Ant. Loiselo, tibíque Claudi Sennetone, viris mihi amicißimis, tanquam veteribus possessoribus subsiciua conceßi. Non vt æreis formis aut beneficiorum libro inscribantur: Quid enim tale inculta isthæc & soluta mereãtur? Sed vt apud omnes testimonium dicant iustæ veræque eius amicitiæ, quæ inter nos à pueris sanctiore quadam neceßitudine concilia-

ta, post etiam studiorum & naturæ similitudine confirmata, sempiterna mihi religione percoletur. Qua re, ni fallor, & nugis istis meis non imprudenter cauero, tam doctos disertósque, & quod pluris aliquanto facere par est, beniuolos eis patronos aduocans, & obtestationis vestræ, religione, aliqua ex parte sine resecratione me absoluero. Bene vale. Tricaßibus, Non. Octob. M. D. LXIIII.

PETRI PITHEI

ADVERSARIORVM SVBSECIVORVM LIBER SECVNDVS.

Ad Claud. Sennetonum. I. C.

Tricaſſes, Tricaßini Campania.

Cap. I.

TRricaſsium primùm reperio mentionem fieri in Itinerario Antonini, cùm à Mediolano per Alpes Cottias ad Geſſoriacum iter deſcribit: cuius hæc portio eſt,

Antißiodorum Mil. plus minus XXXIII. *Legæ* XXII.
Eburobrica M.P.M.XVIII. *Leg.* XII.
Tricaſſes M.P.M.XXXIII. *Leg.* XXII.
Arciaca M.P.M.XVIII. *Leg.* XII.

Ptolemęus lib. ij. Geograph. cùm Lugdunenſis Galliæ ſitum exprimere conatur. « παρὰ δὲ τὸν « σηκοάναν, καρνȣ̃ται, καὶ πόλις Αὐτρικον. κλιώαβον. ὑφ᾽ οὓς « παρισίοι καὶ πόλις παρίσιων (ſic lego non παρίσιον) «

" Λευκοτήκια. ὑφ' ὅυς τρικάσσιοι, καὶ πόλις Αὐγουστόμανα.
Non eſt verò Auguſtomana, ſiue Auguſtodunum, ſiue Auguſtobonam, ſeu potius Auguſtomagum exaudias, ciuitas Tricaſsinorum, ſeu vt in Ptolem. ſcriptum eſt, Tricaſsiorum, vt Lutetia Pariſiorum : ne quis fortè eo loco fallatur, quod quibuſdam ſerio accidiſſe doleo. Tricaſsiū enim appellatio ciuitatis ipſius propria eſt, vt Tricaſsinorū populi, à quibus & Auguſtomagum, & Auguſtobonā, & Auguſtodunum longè alias diuerſáſq; eſſe, illud idem Antonini Itinerarium probat. Sed addantur & alij auctorum loci qui Tricaſsium & Tricaſsinorum meminere, quādo ſanè hac in re profuſiorē eſſe præſtat quàm ingratum, & ex iis, vti diximus, ita omnino eſſe intelligetur. Auctor Panegyrici Maximiano A vel potius Conſtantio Cæſari dicti, quē quidam, non ſatis perſpecta temporum ratione, Mamertino tribuunt, Sicut (inquit) pridem tuo, " Diocletiane Auguſte, iuſſu ſuppleuit deſerta " Thraciæ trāſlatis incolis Aſia, ſicut tuo poſt" ea, Maximiane Auguſte, nutu Neruiorum & " Treuerorum arua iacentia, velut poſtliminio " reſtitutus & receptus in leges Francus exco" luit: ita nunc per victorias tuas, Cōſtanti Cæ" ſar inuicte, quicquid infrequens Ambiano, & " Bellouaco, & Tricaſsino ſolo Lingonicó" que reſtabat, Baro cultore reuireſcit. In Pa" negyrico altero, quo Flauienſes ſiue Hædui

Constãtino de remiſsis ob agrorum infertilitatem ſeptem milibus capitũ gratulantur, Habemus (inquiunt) & hominum numerum qui " delati ſunt: & agrorum modum, ſed vtrũque " nequam, hominum ſegnitia, terræq́; perfidia. " Vnde enim nobis Remius, aut Neruius, aut " ipſe ille de proximo Tricaſsinus ager, aut ara- " tor, quorum reditus cum labore contendunt? " Hos ego locos non vt in vulgatis exemplaribus ſcripti cõceptíque ſunt, ſed vt emendandos legendóſque cenſeo, ita retuli: Qua in re viros doctos & candidos facilè mihi adſenſuros ſpero. Sed nec emẽdationis quidem noſtræ rationem, ſi quis requirat, hîc edere nunc ſtatuimus. Itaque vltra pergimus. Ammianus Marcellinus lib. xvj. refert Iulianũ Cæſarem deſignatum, ipſo & Conſtantio A. viij. COSS. viij. Kal. Iulias, Auguſtodunum perueniſſe. Ibíque habita deliberatione quodnam iter vt tutum eligeretur, quibuſdam per Arboroſam, aliis per Sidoleucum (ſic lego ex Antonini itinerario) iri debere affirmãtibus, ipſum cum Cataphractis ſolis & Balliſtariis, præcurſo eodem itinere quod paulò antè Siluanus magiſter peditum cum viij. auxiliarium milibus ægrè tranſierat, Antiſsiodorũ perueniſſe. Vbi " breui (inquit) ſicut ſolebat, ocio cum milite " recreatus, ad Tricaſsinos tendebat: & Barba- " ros (ſic autem appellat Francos & Germanos " qui iam tum Alemanni dicebantur) in ſe ca- "

» teruatim ruẽtes, partim cũ timeret vt amplio-
» res, cõfertis laterib⁹ obſeruabat, alios occupa-
» tis habilibus locis decurſu facili proterens,
» nonnullos pauore traditos cœpit, reſiduos in
» curam celeritatis omne quod poterant con-
» ferentes, quia ſequi non valebat grauitate
» præpeditus armorum, innocuos abire per-
» peſſus eſt. Proinde certiori iam ſpe ad reſiſtẽ-
» dum ingruentibus confirmatus per multa di-
» ſcrimina venerat Tricaſſas, adeò inſperat⁹, vt
» eo portas penè pulſante, diffuſæ multitudinis
» Barbaræ metu, aditus vrbis nõ ſine anxia pan-
» deretur ambage: & pauliſper moratus dum
» fatigato conſulit militi, ciuitatem Remos, ni-
» hil prolatandum exiſtimans, petit: vbi in v-
» num congregatum exercitum, Veſuntij iuſ-
» ſerat operiri præſentiam ſuam. Sidonius A-
pollinaris Aruernorum Epiſcopus, qui tem-
poribus Theoderici vixit, lib. vj. Epiſt. iiij.
» Quodam (inquit) Prudente (hoc enim viro
» nomen, quem nunc Tricaſsibus degere fama
» diuulgat) ignotorum hominum nobis col-
» laudante contractum, cuius ſubſcriptio intra
» formulam nundinarum, tanquam idonei ad-
» ſtipulatoris oſtenditur. Idem lib. vij. Epiſt.
» xiij. Himerius antiſtes, filius tuus, notus mi-
» hi hactenus, parum vultu, ſatis opinione,
» (quę quidem in bonam partem porrigebatur)
» Lugdunum nuper à Tricaſsibus venit: Quo
» loci mihi raptim ac breuiter conſpectus, San-

ctum episcopum Lupum facilè principem "
Pontificum Gallicanorum, suæ tam profes- "
sionis magistrum, quàm dignitatis auctorem, "
morum nobis imitatione restituit. Deus bo- "
ne! quæ viro censura cum venustate, & cætera quæ sequuntur ad Lupi nostri laudes pertinentia. Beda scribit, Valentiniano III. imperante, Seuerum diui illius Lupi Tricassinorum antistitis discipulum, apud Treueros episcopum ordinatum, primæ Germaniç verbum Domini prædicasse. Gregorius Turonensium Archiepiscopus Tricasses, Tricassinorum vrbem appellat in libro de Martyribus, vbi Patrocli meminit, quem in ea vrbe pro Christi Euangelio passum veteres agonum Historiæ testantur. Ado in Chronic. scribit, Britannos à Gallicanis Episcopis auxilia quærentes, Germanum Antisiodorensis ecclesiæ episcopum & Lupum Tricassinum, Apostolica gratia antistites, fidei defensores aduersus Pelagianam hæresim accepisse. In veteri etiam notitia prouinciarum, quæ falsò à plerisq; Antonino tribuitur, quo longè posterior est, cum sumpta sit ex libris Canonum Isidori Hispallensis episcopi, sub Lugdunẽsi quarta, ciuitates vij. statuũtur: metropolis ciuitas Senonum, ciuitas Carnotum, ciuitas Antisiodorum, ciuitas Tricassium, ciuitas Aurelianorum, ciuitas Parisiorũ, & ciuitas Meldorũ. Quo loco mihi sanè mirum est

Tricasses pro Tricassinis dictos, si modò integer est locus, quod non facilé adducor, vt statim credam. Lugduni lapis est, ex cuius fragmentis, quæ pridem longè à se inuicem disiuncta sunt, hanc ego memoriam aliquando erui.

C. CATVLLIO
DECIMIO.
TVTI. CATVLLII. FIL.
TRICASSIN. OMNIB.
HONORIBVS. APVD. SV-
OS FVNCT. SACERD.
AD. TEMPL. ROM. ET
AVG. III PROV. GALL.
TRES. PR.

Habeo & ex patris mei Petri Pithei, summi viri, monumentis, inscriptionem, quam ego senem optimum puero mihi tanquam thesaurum aliquem donasse, & seruandam mandasse cum iuuantia memini. Ea sic habet,

D. M.

ET. MEMORIAE. AVRELI. DEMETRI. ADIVTORI. PROC. CIVITATIS SENONVM. TRICASSINORVM. MELDORVM. PARISIORVM. ET. CIVITATIS AEDVORVM. INGENVINIA. AVRELIA. CONIVGI. CARISSIMO. ET. AVRELIA. DEMETRIANE. ET AVRELIVS DEMEDRIVS FIL. PATRI. CARISSIMO. FACIVNDVM. CVRAVERVNT.

Hîc mirum alicui fortasis videbitur ciuitatem Æduorum ab eodem Proc. Regi, cùm & Proconsulatus ferè prouinciis distingui solerent, Æduorum autem ciuitas in Isidori bre-

uiculo inter eas quæ primæ Lugdunenſis ſunt referatur, & in notitia Imperij Rom. Lugdunenſis prima cum ſuis ciuitatibus inter Conſulares prouincias ſtatuatur. At verò, quis ignorat apud Romanos, maximè verò poſteriorum Impp. temporibus, variam & quotidie penè mutabilem prouinciam diuiſionem fuiſſe? Externa repetere neceſſe non eſt, ſunt enim infinita. Sub Cæſare Dictatore & paulò pòſt, nulla fuit Lugdunenſis prouincia, ſed Narbonẽſis, vt Viennẽſem, ita & Lugdunenſem, qualiſcunque illa fuit, cõtinebat, quemadmodum Marcellinus ſcribit lib. xv. vnde illud Auſonij de Narbone,

Nec tu Martie Narbo ſilebere, nomine cuius "
Fuſa per immenſum quondam prouincia regnum "
Obtinuit multos dominandi iure colonos, "
Inſinuant qua ſe Sequanis Allobroges oris. "

Auguſtus vnam Lugdunenſem fecit, vt Strabo auctor eſt lib. iiij. Duæ tamen ſtatuuntur à Marcellino & Ruffo, quorum temporibus, vt Senonas, ita & Tricaſsinos primæ Lugdunenſis fuiſſe facilè crediderim. Liber ſanè Notitiæ Ro. Imperij, qui ad poſteriorum Impp. tempora pertinet, quatuor Lugdunenſes facit, vt & Iſidori breuiculum, ſed quartam Senoniam vocat, nomine metropoleos. Sub hac quoque tum fuiſſe Tricaſſas veriſsimile eſt, cùm & Lutetia Pariſiorũ alicubi eidem prouinciæ tribuatur. Sed ad quod venimus, hoc

præcipuè hîc agamus. Hactenus Tricaſsium & Tricaſsinorum nomē lectum auditúmque eſt. Verùm poſteriorum temporum ieiuni ſcriptores cum Tricis Apiníſque ſuis, Trecas quoque inuexerũt. Sanè & in vulgatis Aimonis monachi codicibus, vbi Galliarum ciuitates enumerat lib. j. Trecæ ſcriptum legitur, vt & apud Gregorium Turonen. lib. viij. & in appendice ad Adonis Chronicon: vbi narratur regnante Ludouico Karoli filio, Ioannem Papam in Gallias veniſſe, & apud Trecas diu moratũ, ibi Synodum habuiſſe epiſcoporũ. &c. Sigebertus quoque Gemblacenſis monachus ſcribit, anno DCCCXCII. Northmannos à Senonis, quã expugnare non potuerant, Pariſios repetiiſſe: indéque repulſos, per Matronem Trecas vrbem incendiſſe, & vſque Virdunum & Tullum vrbes cuncta depopulatos. Sed poſtuma iſthæc perſequi, neq; otij, neque inſtituti eſt noſtri, quibus hîc ſatis eſt, quaſi ruderibus egeſtis, vetuſtiores patriæ vtrique noſtrum cariſsimæ ruinas detegere, & lituras quibus primæuum ipſius nomẽ neſcio quo malo inductum hactenus ſuppreſſúmq; eſt, velut ſpõgia effingere. Vnum tamen illud addam, Campaniæ appellationem, eius quidẽ cuius hodie vrbium noſtra mater eſt, nõdum me apud vetuſtiorem paulò ſcriptorem legere potuiſſe. Auctor ſanè appendicis ad Marcellini Comitis deflorata, Remenſem, Cam-

paniam vocat, vt & Gregor. Turonensis in libris historiarum. Nõ desunt qui Catalaunicã appellent: credo Camporũ memoria inducti in quibus Attila vict⁹ est, qui & Catalaunici & Mauricij dicuntur. In itinerario Antonini, ne quis fortè eo decipiatur, locus vn⁹ in quo Cãpanię iuxta mediomatricũ mẽtio reperitur, sic emendandus est ex Notitiæ Romanæ libro.

Vetus alina, in medio, Matrica. M. P. XXVI.

Cãpana, in medio, Acinco leg. ij. *Adiutr.* M. P. XXIII.

Sunt autem hæc loca Valeriæ Ripensis.

Ciceronis ex lib. ij. De legibus loci de lege Toria, Ausonij de lege Titia, Titi Liuij de lege Valeria, expensi & explicati. *CAP. II.*

QVæsitum est apud Ciceronem quæ sint Tutiæ leges in illo libri ij. de legib. loco. « M. Igitur Tutias & Apuleias leges nullas putas? Q. Ego verò ne Liuias quidem. M. Et re- « ctè, quę presertim vno versiculo Senatus, pun- « cto tẽporis sublatæ sunt. Et alij quidem Sul- « pitias, alij Sempronias reponendum putarũt. Ego ex veteris scripturæ vestigiis Titias legi, vt & in eodem libro vbi de potestate Augurum loquitur. Quid leges non iure rogatas « tollere vt Titiam decreto collegij. Tulit enim « leges Agrarias Titius Trib. pl. seditiosus, cuius & Valer. Max. & idẽ Cicer. meminerere. Nunc magis placet iisdem omnino vestigiis, Turias & Turiam, seu Torias & Toriã vtrobique legere. Sp. Torius siue Turius Trib. pl.

legem Agrariam tulit quæ ſtatim ſublata eſt, vt Appianus lib. j. Belli Ciuil. ſcribit: ídque ex decreto collegij, quòd cõtra auſpicia lata eſſet. Id Cicero quoq; in Bruto ſatis oſtendit, dum ait, Sp. Toriũ vitioſa & inutili lege agrũ publicum vectigali leuaſſe. Vitioſa enim lex, eſt vitio lata, contra Augurum diſciplinam, vt & vitioſi magiſtratus cõtra auſpicia creati. Titia lex de donis & muneribus quę fuerit, ab aliis traditum eſt. Lubet hîc tantùm Auſoniani de Iureconſulto epigrammatis elegantiſsimi naſum detegere, qui ab aliis non ſatis viſus eſt. Ait autem, Iuriſcõſulto cuidam qui vxorem dicebat adulteram, Papiam legem quæ contra cælibes lata eſt placuiſſe, Iuliam de adulteriis diſplicuiſſe. Huius diuerſitatis rationem ex aliarum quoque legum nominibus facetiſsimè reddit. Ait enim, Iuriſconſultum ipſum ſemiuirum & parùm pudicum Satiniam legem ſeu potius Scantiniam (ſic enim & à Suetonio dicitur & à Tertulliano in libro de Monogamia) metuiſſe, quæ cõtra impudicos lata eſt: ideóque vxorem tãdem duxiſſe ſecundum legem Papiam, vt hoc vitium tegeret, quæ lex Papia idcirco ei placuit: At Titiam non metuiſſe, cùm nemo ei donum munúſue ob cauſam orãdam offerret, & ideo neceſſe ei eſſet aliunde rem facere, nempe ex adulterio vxoris, & lenocinio ſuo, cõtra Legẽ Iuliam, quæ ideo ei diſplicuit. Sic igitur ait,

Iuriſc

Iurisconsulto cui nubit adultera coniux
Papia lex placuit, Iulia displicuit.
Quæritis vnde hæc sit distantia? Semiuir ipse
Scantiniam metuens non metuit Titiam.

C. Titius legem Fanniam sumptuariam cuius verba ab Athenæo referuntur lib. vj. oratione suasit: Citatur eius oratio à Macrobio cùm de lupo disserit. Sed Titij nomen apud eundẽ corruptũ est, de equo Troiano. Nam vbi vulgò Cincius libri excusi habent, vetus Citius, Io. Salisberiẽsis Policratici scriptor C. Titius. rectissimè. Hæc nominum affinitas simul vt congererem obtinuit. Nunc de lege Valeria, quod huius capitis inscriptio pollicetur impleamus. Valeria lex cùm eum qui prouocasset virgis cædi, securíque necari vetuisset, si quis aduersus ea fecisset, nihil vltra, quàm improbè factum adiecit. Improbè factum adiectum est pœnæ loco, vt contra in quibusdam legibus & edictis quasi pro præmio, Bonum factum, adscribebatur Tertull. & Sueto. testibus. Addit Liuius lib. x. Id (qui tum pudor ho- « minum erat) visum credo vinculum satis vali- « dum legis. Nunc vix seruo ita minetur quis- « quam. Seruo, profectò nihil mirũ, cùm graui⁹ « multò & seuerius seruis minari cõueniat, quã liberis & ingenuis hominib⁹. Quid igitur si apud Liuiũ vni⁹ literulæ facili mutatione sic legamus? Nunc vix serio ita minetur quisquã. « Quod ego temere reiiciendum non putem.

Chreſtos, Chreſtiani, Achreſton, Chreſimon.
CAP. III.

QVod in Actis Apoſtolorum ſcriptũ eſt cap.XIX. Claudiũ Imperatorẽ iuſsiſſe vt omnes Iudęi Roma excederent. Sueto. quoq; Trãquillus in eius vita factũ ſic refert. Iudæos impulſore Chreſto aſsiduè tumultuãtes Roma expulit. Non eſt mihi dubium Chriſtianos quoque, ſi qui tum primùm Romæ erant, vt fuiſſe credibile eſt, ſimul cum Iudęis vrbe pulſos. Nam hos omnes Romani veteres eodem ordine diu habuerunt, vt ex Tertulliani & aliorum Apologeticis conſtat. Seuer. Sulpit. „ lib.ij. ſac. hiſt. Adrianus exiſtimans ſe Chri„ ſtianam fidem loci iniuria perempturum, in „ templo ac loco Dominicæ paſsionis ſimula„ chra conſtituit. Et quia Chriſtiani ex Iudæis „ potiſsimùm putabantur (Namque tum Hiero„ ſolimæ non niſi ex circũciſione habebat Ec„ cleſia ſacerdotem) militum cohortem cuſto„ dias in perpetuum agitare iuſsit, quæ Iudæos „ omnes Hieroſolimę aditu arceret. Quod qui„ dem Chriſtianæ fidei proficiebat, quia tum „ penè omnes, Chriſtum Deum, ſub legis ob„ ſeruatione credebant. Nimirum id domino „ ordinante diſpoſitum, vt legis ſeruitus à li„ bertate fidei atque Eccleſiæ tolleretur. Rutil. Claudius Gallus lib.j. Itenerarij cũ ritus quoſdam Iudaicos de circũciſione & Sabbato deſcripſiſſet deteſtatúſque eſſet, ſubiicit,

Atque vtinam nunquam Iudæa excisa fuisset "
Pompei bellis, Imperióque Titi. "
Latius excisæ pestis contagia serpunt, "
Victorésque suos natio victa premit. "

Quod ego ad Christianos pertinere arbitror, quorũ tum sancta religio latius radices egerat, & quib⁹ vt Iudæis Rutilius vltrò infestus est. Porrò quod ait Suetoni⁹ impulsore Chresto, de Christo ipso, licet falsò & impiè ab eo dictum intellectúmque nõ dubito, vt qui iam sciam veteres gentiles, veri nominis ignoratione, Chrestum & Chrestianos, non Christum aut Christianos dixisse. Id me vnus hîc Tertulliani locus in Apologetico docuit. Si "
nominis (inquit) odium est, quis nominis rea- "
tus? quæ accusatio vocabulorum? Nisi si aut "
barbarum sonat aliqua vox nominis, aut in- "
faustum, aut maledicum, aut impudicum. Sed "
& cũ perperam Chrestianus (sic ex sequẽtib. "
scribẽdum arbitror vt & apud Tacit. lib. xv.) "
pronunciatur à vobis (nam nec nominis certa "
est notitia penes vos) de suauitate vel beni- "
gnitate cõpositum est. Oditur itaq; in homi- "
nibus innocuis etiã nomẽ innocuum. Hacte- "
nis Tertulliani verba, ex quibus sanè quod propofui confectũ credo. χρῆστος enim suauẽ facilem & benignũ significat. De quo etiã nomine elegans est Ausonij epigrãma semiGraium & semiAusonium, quod nihil est necesse hîc exscribere. Inde & Pertinacẽ Chrestologũ

vulgò dictum Capitolinus ſcribit, quod verbis magis quàm reipſa benignus eſſet, hoc eſt, vt Aurelius Victor eleganter expreſsit, blandus magis quàm benignus. Non erit etiã valde alienum hîc adiicere nomẽ affine, quo veteres inter σημεῖα aliquando vſos notaui, vt cũ quid in alienis ſcriptis vitandum putarent, ἄχρηστον adſcriberent, cùm quid vtile χρήσιμον.
» Caſsiodor. lib. j. inſtitut. Diuin. ſcript. Ticonius (inquit) Donatiſta in eodem volumine quædã non reſpuenda ſubiunxit, quædã vero venenoſa dogmatis ſui fecilenta permiſcuit. Cui tantum in bonis dictis Chreſimon, in malis Achreſton, quãtùm trãſiens valui reperire, vt arbitror, cõpetenter adfixi. Ex quo alterũ eiuſdẽ auctoris locũ emẽdandum cenſeo, vbi » de Origenis Adamantij libris loquitur. In operibus (inquit) eiuſdem Origenis, quantùm tranſiens inuenire præualui, loca quæ contra regulas patrũ dicta ſunt, ac hereſeon repudiatione ſignãs. Sic habet vetus & optimus liber, in quo tamẽ reponẽdũ arbitor Achreſton vel ἀχρήστου. Solebãt etiam veteres theta adſcribere pro veruto his quæ non probarent. Sidonius,

» *Iſti qui valet exarationi*
» *Diſtrictum bonus, applicare Theta.*

quæ fuit etiam Triumuirorum capitalis nota. Verùm, vt ad rem tandem redeamus, hoc totum de Chreſto impulſore mendacium, ſiue à Suetonio confictum, ſeu potius ex vulgi fama

& opinione relatum, minùs mirabitur, qui nō ſolùm veterum ethnicorum (vt à noſtris quidem appellātur) de Iudæis & Chriſtianis nugas legerit, inter quas & Hadriani ad Seruianum epiſtolam refero, ſed & ipſorum Iudęorum de Chriſto, quem & in Hebraica hiſtoria Chreſtum appellāt, & ad Pompeij aut Veſpaſiani tempora inepte referunt. Cæterum, quod Sulpitius ſcribit, Iudæos Hieroſolimæ aditu ab Hadriano prohibitos, valde pertinet ad eum Apologetici locum in quo Tertullianus qui poſt Hadrianum ſub Seuero vixit, de Iudæis loquens, *Diſperſi* (inquit) palabundi, " & ſoli & cœli ſui extorres, vagātur per orbē, " ſine homine, ſine deo rege, quibus nec adue- " narum iure terram patriam ſaltem veſtigio ſa- " lutare conceditur. Hoc etiam fortaſſe conſi- " lio Hadrianus Æliam, id eſt, Hieroſolimam inſtaurās in fronte eius portæ, quæ ad Bethleē erat ſuem in marmore ſcalptum propoſuit, vt Caſsiodor in Chronico ſcribit: qui tamen aliam quoque eius rei rationem adfert.

Kalendarij, Iduarij, Relegere, Alpheni, Perſij & Catonis loci emendati. C*AP*. *IIII*.

MEmini ab antiquo gloſſario in M. Ciceronis Catilinaria priore, dū ait, Præter- " mitto ruinas fortunarū tuarū quas omnes im- " pendere tibi proximis Idibus ſenties, adnota- "

tum, fœneratorũ hanc olim fuiſſe cõſuetudinem, vt vltra ſtatutũ Kalendarũ diem, in Idus cõcederent dilationem: itáq; fieri ſolitum, vt quę in Kalendas fœnerauerant, idibus reciperent & relegerent. Cuius moris exemplũ etiã adfert ex Horatij Epodo ſanè quã appoſitũ.

" *Hæc vbi loquutus fœnerator Alphius*
" *Iam iam futurus ruſticus,*
" *Omnem relegit idibus pecuniam,*
" *Quærit Kalendis ponere.*

Poſſunt & alia eius rei exempla profferri plura, ſed hoc ſatis eſt. Inde verò Kalẽdariorum & Iduariorum corpora dicta arbitror in veteri inſcriptione quæ ab Appiano inter cęteras relata eſt. Habebant enim ciuitates, vt & priuati, Kalendaria ſua, ex quibus qui fœnori ponebãt & collocabãt, Kalendarij, & curatores Kalendarij, qui relegebant, Iduarij, vt opinor, dicebantur. Interdum autem etiam in lege ſolebat adiici vt Idibus demum ſolueretur. Exemplum eſt apud Catonem in lege
" oleæ pendẽtis. Ponderibus modiíſque domi-
" ni datu iri (ſic legendũ vt ſignificet Datũ iri)
" primæ cotulas duas. Dies argento ex Kalend.
" Nouemb. Menſ. x. Oleæ legẽdæ faciundæque
" quæ locata eſt. Et ſi emptor locarit, Idibus
" ſoluito. Cuius rei æquitas manifeſta eſt. Proferam & aliud exemplum non ſatis vulgò notum. Vectigalia P. R. menſe Martio Redẽptoribus & Publicanis locari ſolita Macrob. lib. j.

Saturnal.tradit,& verum eſt. Solebant & eodem menſe,priuati agros ſuos colonis locare. Sed non fuit idem omnino ſolutioni præſtitutus dies. Nam horum ferè penſiones Kal. Martiis inferri à colonis debebãt:At vectigalium locationes in Idus Martias ita conferebantur,vt exinde redemptor frui inciperet & proximis quibúſq; Idib. Mart. conductionis pretium ſolueret.Itaq; Cæſar cũ inſulæ Cretę cotorias locaret legẽ ita dixerat,NE QVIS PRÆTER REDEMPTOREM POST IDVS MARTIAS COTEM EX INSVLA CRETA FODITO, NEVE EXIMITO NEVE AVEHITO. Sic enim apud Alphenũ Varũ (qui Cęſaris Dictatoris & Auguſti tẽporibus vixiſſe videtur)auehendi verbũ reponẽdũ reſtituendúmq; arbitror,ex quo tota propoſitę quęſtionis dubitatio pẽdet.Quod bona noſtrorũ venia παρέργως dixiſſe liceat.Sic & in æneis legis Liuiæ Agrariæ fragmentis ſcriptum legimus PEQVNIAM POPVLO EX EID. MART. QVÆ. POSTEA. QVAM VECTIGALIA. CONSISTENT. QVÆ. POST. H. L. R. PRIMVM. CONSISTENT. PRIMÆ. ERVNT.

Porrò,nõ deſunt qui in eo Horatij verſu [redegit] ſcribi malint, quod tãtùm abeſt vt mihi vnquam probari potuerit, vt nullum aliud relegendi verbo ad rem accommodatius putem.Idem Cato. Die lanam & agnos vendat. "

Menſes x. à coactore releget. Apud Perſium Sat.v. vbi vulgò legitur,

» *Quæ dederam ſuprà repeto, funémque reduco.*

veteres libri habent,

» *Quæ dederam ſuprà relego, funémque reduco.*

Quod perſpicuè rectum eſt. Eſt & relegendi verbum quodammodo religioſum apud Arnob.lib.iiij. aduerſ. gent. Non tempero mihi quin illud hîc adiiciam, videri apud Catonē cùm legem vino in doliis tradit, pro dominus
» reſoluito, legendum, Domino reſoluito. Vi-
» num (inquit) accipito ante Kal. Ian. primas. Si
» non antè acceperit, dominus vinum admetie-
» tur. Quod admenſum erit, pro eo dominus
» reſoluito. Immo vero domino. Vēditor enim Domin⁹ Catoni perpetuò dicitur, cui ab emptore res ſoluitur, id eſt, precium. Interdum tamen & dominus reſoluit, pro ratione eius quod admenſum nō eſt, videlicet, ſi pretium promutuum acceperit. Ideo enim menſura fit à venditore, vt intelligatur quantùm emptori perierit. Sed hoc ad Catonis ſententiam nihil, niſi fortè quis malit eum locum ſic le-
» gere, Quod admenſum nō erit, pro eo Domi-
» nus reſoluito. Nec id quidē recti ſpecie omnino carere videbitur. Illud aliquanto certius, in eadem formula Catonis verba ſic potius
» diſtinguenda. Quod neque aceat neque mu-
» ceat id dabitur. In triduo proximo viri boni
» arbitratu, deguſtato.

Sidonij Apollinaris versus emendati. Cloio, Atax Nicer, Rhetus, Scaldis, Theudoris, Aetius, Carpilio. CAP. V.

IVuat maximè in veterum monumentis aliquid quod ad historiam gentis nostræ pertineat adnotasse: vel eo maximè quod in ea quę mille annos excurrit, velut in aliena patria peregrinari, & quasi hospites diuersoria quærere cogimur. Apud Sidonium Apoll. in Panegyrico quem ille Maioriano A dixit, describitur pugna, qua Maiorianus, qui Auito in Imperio successit, Frācos Gallias inuadentes ad vicum Helenam in Attrebatibus, nec opinato irruēs, in fugam vertisse dicitur. Constat verò (Chlogionē, quem alij Chlodionem appellant, à Dispargo, quod in finibus Thoringorum castrum erat, profectum, Rhenum transiisse, ac protritis Romanis Carbonariam tenuisse, inde missis exploratoribus Tornacum primò, pòst etiam Camaracum venisse. In qua, sede sibi cōstituta paululum moratus (nam ab Aëtio, qui tū Gallias Patricius regebat, expulsus refertur) obuia omnia ad Summum fluuium occupauit, tum quidem Gallias regente Aëtij successore Ægidio. Atqui nobilissimi & fortissimi Regis nomē apud ipsum Sidoniū adeò turpi macula obductum inquinatúmq; est, vt vix, ac ne vix quidem agnosci posit. Eluta vero ea detersáq; erit si eū locū ex auctoritate veterum librorū sic legamus,

" *Post tempore paruo*
" *Pugnastis pariter Francis, qua Cloio patentes*
" *Attrebatum terras peruaserat: hic coeuntes*
" *Claudebant angusta vias, arcu'que subactum*
" *Vicum Helenam, fluménque simul sub tramite longuo*
" *Artus suppositis trabibus transmiserat agger.*

Sursum etiam respice, & nobilissimos Galliæ amnes in nomen cursumq́; suum sic restitue.

" *Rhenus, Arar, Rhodanus, Mosa, Matrona, Sequana, Ledus,*
" *Clitis, Elaris, Atax, Vacalis, Ligerémque bipenni*
" *Excisum per frustra bibit.*

Reddantur verò & sua Rhetorum antiquissimæ genti, & Nicro amni nomina, apud eundem in Panegyrico altero, quem Auito dixit, atque ita legatur.

" *Rhetum Burgundio cogit,*
" *Chunnus, Bellonotus, Neurus, Bastarna, Thoringus,*
" *Bructerus, vluosa quem vel Nicer abluit vnda*
" *Prorumpit Francus: cecidit cito secta bipenni*
" *Hercinia in lintres & Rhenum texuit alno.*

Significat autem, quantum intelligo, Alpestrem Rhetum qui Burgundioni proximus aliquando fuit. Nescio quo iure, quáue iniuria, & Scaldis nomen amiserit apud Cæsarem in quibusdam editionibus, eo loco, quem ex veterum librorum scriptura adiiciam. " C. Trebonium cum pari legionum numero ad eam regionẽ, quę Atuatucis adiacet, depopulandam mittit. Ipse cum reliquis tribus, ad flumen Scaldem quod influit in Mosam, extremásque Arduennæ partes ire constituit. Placet &

hîc vna eádemque opera, quãdo adhuc liber præ manibus eſt, alterum clariſsimi regis nomen apud eundem Sidoniũ reſtituere. Ita verò ſcriptum eſt in Car. vij.

Probat hoc iam Theuderis, altum "
Exemplum officij: Res mira, & digna relatu. "
Quod fueris blandus regi placuiſſe feroci. "

Vulgò malè. *Probat hoc Theodorus vt altum.* "

Significat autem Theuderim ſiue Theudericum, Gotthorũ regem, non eum quem auctor idẽ graphicè admodũ deſcripſit lib. j. Epiſt. ij. ſed priorẽ alterũ q Catalaunica pugna Aëtio ſuppetias tulit & occubuit, quémq; idẽ auctor poſtea pellitũ principẽ vocat. Sic paulò pòſt,

In Rhodanum proprios producere fines "
Theudoridæ fixum. "

In eodem carmine.

Væ mihi qualis eram, cùm per mea iuſſa iuberet "
Sylla, Aſiæ gentes, Curius, Paulus, Pompeius, "
Tigrani, Anthiocho, Pyrrho, Perſæ, Mithridati, "
Pacem, regna, fugam, vectigal, vincla, venenum. "

In veteri libro pro, Aſiæ gentes, ſcriptum eſt, Aſiagenes. Significare proculdubio voluit Cor. Scipionẽ Africani fratrẽ, q deuicto Antiocho Aſiatici cognomẽ accepit. Idq́; certiꝰ relationis ordo poſtulat. At quomodo verſus ita cõſtet, nõ ſatis video. Aëtius Galliarũ, dum ad vixit, columen, Gaudentij Mœſij vel Scythæ filius, à puero Prætorianus, tribus annis Alarici obſes, de hinc Chunnorum, poſt hac Carpilionis gener, ex comite domeſticorum,

Ioannis Tyranni curã palatij gesſit, vt Renatus Frigeridus ſcribit. Caſsiodorus lib.j. Var. for. Carpilionem, Aëtij filium facere videtur, dum ſic ex Theuderici perſona de ſuo ipſius
» patre loquitur. Patricio Aëtio ꝓ iuuãda Rep.
» magna fuit charitate ſociatus. Quẽ tũ rerum
» dñs propter ſapientiã ſui, & glorioſos in Rep.
» labores, in omni cõſilij parte ſequebatur. Ad
» Attilam igitur potentem armorum, cum ſu-
» pradicti filio Carpilione legationis eſt officio
» non incire deſtinatus. Quæ ſi componere volumus, aut pro filio, ſocero legendum, aut certè potius fatẽdum, Aëtij quoque filio, Carpilionis aui materni nomen inditum.

Leuatio Imperatoris & nouæ nuptæ.
CAP. VI.

NON eſt alienum à reipſa loquẽdi genus, quo poſterioris ſæculi ſcriptores paſsim vſos legimus, cùm leuatum aliquem in regem vel imperatorem dicunt, imperatorem vel regem factum creatùmque ſignificantes: quo etiam modo Claudianum loquutum arbitror illo verſu,

» *Sed mox cùm ſolita miles te voce leuaſſet.*

Fuit vero id moris non Barbararum tantum olim gentium, ſed ipſorum aliquando Romanorum, vt quem imperatorem facerent, eum in alterum tollerent. Amm. Marcell. lib xx. de Iuliano, à Gallicanis militibus principe re-

nuntiatio. Impoſitúſque (ait) ſcuto pedeſtri, " & ſublatius eminens, populo ſilente, Augu- " ſtus renuntiatus, iubebatur diadema proferre. " Vbi pro populo, vel vt liber manuſcriptus habet, vllo, lubentiſsimè repoſuerim, nullo, vt ſignificet ſolita omnium voce leuatum. Zo- " nar. in Iuſtiniano, καὶ ἐπὶ ἀσπίδος αὐτὸν μετάρσιον " ἄραντες, ἀναγορεύουσι βασιλέα. Cornel. Tacitus de " Caninefatibus lib. xx. Impoſitúſq; ſcuto mo- " re gentis, & ſuſtinentium humeris vibratus, " dux eligitur. De Gothis Caſsiodor. lib. x. var. " for. Indicamus parentes noſtros Gothos in- " ter procinctuales gladios, more maiorum ſcu- " to ſuppoſito (ſic legendum) regalem nobis " contuliſſe præſtante Deo dignitatem, vt ho- " norem arma darent, cui opinionem bella pe- " pererant. Ado. Vienn. de Chlotarij filiis lo- " quens, ſcribit, Sigebertum contra Chilpericum fratrem profecturum à Fräcis, more gentis, clipeo impoſitum, regem eſſe cōſtitutum. De hac quoque leuatione ſi quis exaudiat quod Capitol. in Gordianis ſic ſcribit, fortaſſe non longè aberraſſe videatur. Properè " (inquit) ventum eſt ad oppidum Tyſdrum, " inuentùſque ſenex venerabilis poſt iuriſdi- " ctionem iacēs in lectulo, qui circunfuſus pur- " pura humi ſe abiecit, ac retractans eleuatus, & " imperatorem ſe appellari paſſus eſt. At ego " tam anxiè ingenioſus eſſe nolim, qui ne tum quidem hoc in more Romanis fuiſſe credide-

rim. Quam & idem Capitol. in Max. & Balb.
„ Inter hæc (ait) Gordianus Cæſar ſublatus à
„ militibus Imperator eſt appellatus. Quod
„ Herodianus ex quo ille multa tranſtulit, ſub
finem lib. viij. ſic expreſsit. ὡρμημένοι δὲ τὸν γορδια-
„ νὸν καίσαρα ὄντα αὐτοκράτορά τε ἀναγορεύσαντες ἐπὶ δὴ
„ πρὸς τὸ παρὸν ἄλλον οὐχ εὑρόν. Nouam quoque nuptam in altum tolli ſolitam Optatus Mileuitanus epiſcopus indicat lib. vj. de Sciſmat. Donatiſt. teſtatus ſolennia illa in ſecundis nuptiis obſeruari nō ſolita. Quod ſi priſci quoque moris apud Romanos fuit, ſanè non mirum, nec ea quidem à Catone obſeruata, cùm Marciam poſt Hortēſij obitum reciperet. Sed cùm id Ann. Lucanus temporum potius infœlicitati, & Catonis ipſius ſeueritati tribuat, ꝑfectò indicio eſt, priſci id Romani nō fuiſſe, ſed Africani potius moris & cōſuetudinis: Vt & in illis Sidonianis nuptiarum ritibus lib. j. epiſt. v. Gotthicum quiddam Romano admixtum, nō immeritò aliquis ſuſpicetur. In quibus vt id quoque obiter moneam pro gymna-
„ ſia, Thalaſsia, legendum arbitror, Per omnia
„ theatra, macella, prætoria, fora, tēpla, gymna-
„ ſia, Thalaſsio Feſcēninus explicaretur. Quod veterum librorum auctoritate confirmatur, in quibus Auguſti filia Patricio Ricimeri nupta Aſcela dicitur. Cæterùm ſi quis in altū ſublationē apud Optatum de eo ritu accipiat, quo noua nupta cùm ad mariti domum peruētum

erat in altum tollebatur, vt ne limen contingeret, atque ita quodam mimo inuita virginitatem amittere videretur, fortaſsis id ſecundis nuptiis non conueniſſe arbitrabitur. At hæc interpretatio adeò mihi aliena videtur, vt nũc quidem valde diſpliceat.

Minorum gentium patricij Sueton. Tranquilli loci emendati. CAP. VII.

Liuius libro j. Priſcus non minus regni ſui firmandi quã augendæ Reip. memor, centum in patres legit, qui deinde, Minorum gentium ſunt appellati. Factio haud dubia regis, cuius beneficio in curiam venerant. Ait, Deinde, id eſt, vt ego quidem interpretor, à L. Bruto. Tacit. lib. xj. Iiſdem diebus in numerum patriciorũ adſciuit Cæſar vetuſtiſsimum quemque è Senatu, aut quibus clari parentes fuerant: paucis iam reliquis familiarum, quas Romulus Maiorum, & L. Brutus, Minorũ gentium appellauerant, exhauſtis etiam quas Dictator Cæſar lege Caſsia, & princeps Auguſtus lege Senia ſublegere. Maiorum gentium ſunt genere & ſanguine Patricij, id eſt, patrũ à Romulo lectorũ progenies: Minorũ verò, cooptatiõe in patres poſtea patricij facti. Inde & tranſlatione quadã ex Diis eleganter quidam Maiorũ gẽtium à M. Tullio dicũtur. Minorũ verò gẽtiũ appellatio, corrupta eſt, vt opinor,

apud Sueton. In Augusto: cuius locum vti in veteri & optimo exemplari conceptus est, ita
» referam. Ea gens (inquit de Octauia loquens)
» à Tarquinio Prisco rege, interminos gentes
» allecta in Senatum, mox à Seruio Tullio in pa
» tricias traducta, procedente tempore ad ple-
» bem se cõtulit. Vulgò tamen scriptum est inter Romanas gentes: quod erroris ansam quibusdam præbuit. At minores gentes reponentem quia non ferat? Ex his autem intelligi potest, eos qui à Prisco in Senatũ allecti patrésque facti sunt, non omnes primùm ex patriciis gentibus fuisse, sed ex iis quorundam gentes à Seruio Tullio aliísque deinceps regibus in patricias traductas, vt Octauiam: alias à Bruto iussu populi, vt Liuius lib. iiij. significat, qui & eis fortasse cùm Senatũ suppleret, Minorum gentium nomen dedit. Quod sequitur etiam
» in eodem exemplari, Ac rursus magno inter
» D. Iulium in patriciá rediit, non ausim temerè respuere, qui sciam veteres, magno, sæpe absolutè dixisse. Sed quando Senatorum incidit mentio, reponatur etiam paulò pòst patrum nomen apud eundem Suetonium dum scribit
» de Augusto. Sed vt cognouit Antonium post
» fugam à M. Lepido receptum, cęteró sque du-
» ces & exercitus consentire pro patribus, cau-
» sam optimatium sine cunctatione deseruit. Rectè, sunt enim patres, Optimates. Illud hîc adiicere libet apud eũdem auctorem in D. Iu-

lio,

lio, dum ſcribit, Omnem eum Galliã in prouinciæ formam redegiſſe, eíq; in ſingulos annos ſtipẽdij nomen impoſuiſſe: Inter hæc verba, Eíq; in ſingulos, in optimo exemplari purum eſſe quoddã interuallũ. Et verò aliquid deeſſe videtur. Quid autem ſi legamus? Eíque "
in ſingulos annos H-S XL. ſtipẽdij nomine im "
poſuit. Id ſanè Eutropius quoq; iiſdem penè "
verbis reſtituit lib. vj. Breuiarij. Erroris porrò & mendi origo cauſáque manifeſta eſt. Tranquilli autẽ verba ſunt hæc. Omnem Galliam "
quę ſaltu Pyreneo, Alpibúſque & monte Ce- "
benna, fluminibúſq; Rheno & Rhodano cõ- "
tinetur, patétq; circuitu ad bis & tricies cen- "
tum milia paſſuum, præter ſocios ac beneme- "
ritas ciuitates in prouinciæ formam redegit. "
Eíq; H-S quadringẽteis in ſingulos annos ſti- "
pendij nomine impoſuit. "

Dicis cauſſa, Ciceronis ad Atticum loci emendati. Itémque Hieronimi & Tertulliani vetus lectio defenſa. CAP. VIII.

DIcis cauſa exiſtimaui aliquãdo dictũ eſſe tanquã dicationis cauſa, cùm quod in ſacris multa à veteribus vtcunque fieri ſolerent quo religione defungerẽtur, quemadmodum eis Tertull. exprobrat in Apolog. tum quod ſimulata pro veris accipi ſolerent, vt in illud Virgil. Seruius notat,

Sanguine placaſtis ventos & virgine cæſa.

„ Vnde (inquit) cùm de animalibus quæ diffi-
„ cile inueniuntur ſacrificãdum eſt, de pane vel
„ cera fiunt. Hinc illud,

„ *Sparſerat & latices ſimulatos fontis Auerni.*

Sic & in templo Iſidis ſparſa aqua de Nibo eſſe dicebatur. Inde etiam ceruaria ouis Sext. Pompeio, quæ pro cerua immolatur. Inde Tauros verbenáſque in commentario ſacrorum ficta farinacea ſignificaſſe idem ſcribit. Exiſtimaui etiam dicis cauſa, dictum tanquam δικῆς vel dicæ cauſa. Nam & in veteri Lexico ſic redditur, νόμου χάριν, ὡς παρὰ γαΐῳ τῷ νομικῷ: vt videre poſsit fuiſſe hoc proprium Iuriſconſultorum verbum, apud quos certum eſt non minùs fictionum fuiſſe & imaginum quàm apud Pontifices. Sed quando M. Varronis auctoritas hac in re ſumma eſt, qui lib. v. de Ling. Lat. vt addictum, ita & antiqua illa, Dicis cauſa & Dicis, immò à verbo dico, dicis deducit, fateor tandem Dicis cauſa dictum, vt προφάσεως ἕνεκα, vel λόγου χάριν. Accidit verò huic formulæ, quod cæteris ferè rebus humanis, vt multis locis ſenio deturparetur. Ex iis hîc vnum proferre inſtitui. Apud Ciceronem lib. j. Epiſtol. ad Atticum, vbi
„ ſcriptum eſt in vulgatis codicibus, Metellus
„ eſt Conſul egregius, & nos amat, ſed immi-
„ nuit auctoritatem ſuam, quòd habere dicit
„ cauſam promulgatam. Illud idem de Clo-
„ dio. Vetus & optimus liber habet, ſed im-

minuit auctoritatem ſuam, quod habet dicis "
cauſam promulgatum illud idem de Clodio. "
Vnde ſtatim coniicio reponendum. Quod "
habet dicis cauſa promulgatum illud idem de "
Clodio. Dicis cauſa habet, id eſt, fert leui "
ter, defunctoriè & tralatitiè, nec auctoritate ſua hac in re vtitur, quamuis ſit magni ponderis & momenti. Apud eundem Epiſtola prima, in eodem exemplari ſic ſcriptum reperi,
Aquilium non arbitramur, qui & negant & "
iurauit morbum & illud ſuum regnum iudi- "
ciale oppoſuit. Itaque ſic lego, Qui & nega- "
uit & iurauit morbum. Iurat morbum, qui ſa- "
nitatem eiurat, Eiurat, qui iurat quod deſideratur à ſe præſtari non poſſe, ait Sex. Pōpeius. Ex quo eiurandi verbum apud Varronem & Ciceronem à doctiſsimis hominibus iure repoſitū eſt. Puto & apud. Hieronimum reponendum in lib. de Monogamia ad Gerōtiam, vnde eum viri ſummi neſcio quo iure exturbant, contra veterum librorum, quam ipſius proferunt, fidem. Hierophantia (inquit) apud "
Athenas eiurat virum, & æterna debilitate fit "
caſtus. Hoc quid clarius, quid rectius? Sed illi "
non ſatis oculatè euirat, legunt. Sic & Tertull. à quo Hiero. multa ſæpe mutuatur, & cōmercium, & patrē matrémq; eiurare dixit. Apud eūdem Tertull. in exhortatione ad caſtitatem, veterem ſcripturam retineo, atque ita lego.
Cúm autem Deus ſummus tantùm, Satanas, "

» ad perficiẽdum prouocatio est nostra, immò
» subfusio pigrissimorum ad continẽtiam Deo
» exhibendam, qua diabolo qui antistant, nunc
» virginitate, nunc viduitate periurant, &c.
Periurare dicit, quia diabolo iurant non Deo. Apud eundem auctorem in Apologet. vbi de Socrate loquitur deierandi verbum simplici-
» ter accipio, vt apud Terent. Donatus. Dæmo-
» nas (inquit paulò pòst Tertull.) id est, Genios
» adiurare consueuimus, vt illos de hominibus
» exigamus, Non deierare, vt illis honorem
» diuinitatis conferamus. Adiurare est exorcizare, vt & exorcistas Latinè adiurantes verti Isidor. scripsit. Posteriores coniurare dixe-
» runt non tam aptè. Sext. Pomp. Obiurare est
» iureiurando obstringere. Pręiurare est præire
» verbis conceptis iurantibus. Itaque præiura-
» tiones facere dicuntur ij, qui ante alios con-
» ceptis verbis iurant, post quos in eadem verba
» iurantes tantũmodo dicunt, idem in me. Huc nos, sed longius fortasse quàm par fuerat, verborum prouexit coniugatio.

Deligati qui sint & de iis, Sueton. & Spartiani, loci notati. CAP. IX.

QVemadmodum ordinem quẽdam Libertorum fuisse notatum est, vt quidam primi, quidam secundi tertiíque dicerentur, Ita

& seruorum tres quodammodo gradus statui possunt. Primi actus sunt frugi serui, vt Actores, Dispensatores, Ordinarij: Secundi seu medij, vulgares, vt mediastini: Tertij quales quales vilissimi, ceu quos in neruo & compedibus veteres habuerunt. Hi non à nostris tantùm auctoribus, sed & ab aliis passim compediti & vincti dicuntur. Apul. Apolog. j. Quindecim liberi homines populus est, totidem serui familia, totidem vincti ergastulum. Dicuntur & alligati à Columell. libro j. cap. vlt. dum scribit, Vineta plurimùm per alligatos excoli. Puto & eodem sensu deligatam dici à Sueton. In Vespasiano, vbi vulgò delegatam legitur. Sed adscribam locum vti quidem in optimo & vetustissimo libro extat. Inter hæc (inquit) Flauiam Domitillam duxit vxorem, Statilij Capellæ equitis Rom. Sabratensis ex Africa, deligatam olim Latinæque conditionis: sed mox ingenuam & ciuem Romanam Recuperatorio iudicio pronunciatam, patre asserente Flauio Liberale Ferenti genito, nec quicquam amplius quàm Quæstorio scriba. Domitilla igitur manumissione primùm Latinæ conditione facta est, licet aliquando deligata. I. C. nostri fortasse dicerent, dediticiorum numero fuisse. Sed neque mihi post legem Aeiliam pœnæ causa vinctam constat, & videntur vetustiores duo ferè genera liber-

tatis in manumiſsis ſtatuiſſe, Iuſtam ſiue maiorem, & Latinam: & ex Latinis alios Iunianos, alios Dediticiorũ numero dixiſſe: quanquã hæc in libris noſtris ſubtilius diſtinguntur. Ex his etiam viderit qui volet, an non & apud Aëlium Spart. in Hadriano deligatorum nomen de compeditis & vinctis accipi poſsit, dum ſcribit, Corrupiſſe eum Traiani libertos, curaſſe deligatos, eoſdem ſepeliſſe per ea tempora, quibus in aula familiarior fuit. Vulgò tamen ſcriptum eſt delicatos, quod de iis accipi poteſt, qui Principi in deliciis erant: & hoc quidem fortaſſe rectius. Verùm hîc ego me non ex Tripode oracula fundere, ſed coniecturas & opiniones meas, id eſt, hominis dupondij nugas proponere memini: in quibus coargui, vincíque ab omnibus facilè patiar, dum meliori aliqua ratione innitãtur. Porrò ex compeditis, alios fuiſſe puto pœnæ cauſa vinctos, quorum ſcilicet corpori vincula iuſtè addita eſſent propter noxam aut flagitium, alios non pœnæ cauſa, ſed cuſtodiæ aut ex officij more: quemadmodum de L. Octacilio Rhetore, Sueton. ſcribit, ſeruiſſe eum aliquando, & hoſtiarium veteri more, in catena fuiſſe. Quod pluribus aliorum quoque auctorum locis confirmari poteſt. Illos lex Ælia à libertate iuſta remouet, ante quam nihilominus Octacilius ciuis Romanus manumiſsione effectus eſt: Ad hos

verò ea lex nihil pertinuisse videtur. Quanquam Sueton. in Augusto generaliter sic scribit. Hoc quoque adiecit, ne vinctus vnquam "
tortúsue quis vllo libertatis genere ciuitatem "
adipisceretur, quod proculdubio ad legem "
Aëliam referendum, quam auctore Augusto latam verisimile est. Sed ex eiusdem legis verbis ab Vlpiano nostro relatis sic accipiendum, Ne vinctus vnquam, pœnæ causa, scilicet ob delictum, tortúsue propter noxam & nocens inuentus. Nisi fortè ex his aliquis ius hoc nouum malit eruere, Vinctos aliquãdo ob quamlibet causam, quoquo tandem modo manumissi fuerunt, lege Ælia, vt ciuitate Romana indignos, à iusta libertate omnino remoueri. Sed ex eadem lege, Eos tantùm qui pœnæ causa vincti sunt, quolibet modo manumissos, non nisi dediticiorũ numero fieri, cæteros non pœnæ causa vinctos & manumissos Latina libertate donari posse. Sanè Zonaras To. II. historiæ scribit, Cùm Vespasianus Imper. Iosephum quem diu in vinculis habuerat soluere vellet, Tito hortante vt ei vnà cũ vinculis ignominiã demeret, approbante Vespasiano catenã securi dissectam. Hoc autem mimo cõpedum nota & ignominia eluebatur, cùm vincula non soluebãtur modò, sed etiam dissecabãtur. Atq; id quidẽ erga eos vsurpari solitũ erat qui per iniuriã vincti fuerãt. Quod ille ipsius penè Iosephi verbis retulit ex lib. v.

Belli Iudaici. Hoc aliis fortasse ἔργον mihi πάρεργον est.

De Apuleio, & ex eius libello de Dæmonio Socratis nonnulla emendata. CAP. X.

QVædam sunt à veteribus summo ingenio viris tanta diligentia tantáque accuratione cōscripta, vt non immerito alicui antiquiora multo quàm sint, videri queant. Ex hoc ego genere esse suspicor Petronii nostri & Apuleij nugas quidem, sed doctas planè & omni lepore omníque eruditione refertas. Quanquam qui hunc ipsum, Apuleium dico, cuius Lactantius Firmianus meminit, quémque Macrobius inter veteres conuiualium quęstionum scriptores referre videtur, Theodosio posteriorem facere volet, meo iudicio, non satis rectè perspecta temporum ratione sensurus est. Nam quod legitimum tempus luctus alicubi annuum facere videtur, quod à Theodosio primùm inductum dicitur, aduersus tot contrarias coniecturas, non satis vna est, & ea quidem infirm. At nec illa certior de capitali adulterij pœna, quam ego leuiter transilire non dubitem, atque ita sentire: Apuleium Afrum, Platonicum Philosophum & Magum circa tempora diui Pij, & deinceps vixisse videri.

Nam & Hadriani imperatoris meminit, Apologia pro seipso j. & Scipionem Orfitum,

Lollianum Auitum, itémq; Maximum, quorum omnium vt æqueuorum frequens apud eum mentio eſt, ſub Diuo Pio vixiſſe, & plures ex iis ſub eodem conſulatum geſsiſſe certum eſt. Sane Imperator Seuerus in Epiſtola quadam ad Senatum quę à Capitolino refertur, Apuleij ſic meminit. Maior fuit dolor « quod illum (de Clodio Albino loquitur qui « Adrumętinus fuit, vt Apuleius Madaurenſis, « vterq; Afer) pro liberato laudandum pleritq; « duxiſtis, cùm ille næniis quibuſdam anilibus « occupatus, inter Mileſias Punicas, Apuleij ſui « & ludicra literaria conſeneſceret. Hîc præter « Aſinum libros Floridorum ſcripſit: Quorum ego partem quandam eſſe arbitror libelli, qui de Deo Socratis paſsim inſcribitur, initium, quod & ad inſtar Pancarpiæ cuiuſdam eſt vſque ad illa verba, Iamdudum ſcio, vbi deeſſe diſputationis de Dæmonio principiũ ab Apuleio Græcè ſcriptum ſequentia indicant. In his ego quæ ſuperſunt pauca hîc è multis adnotaturus ſum, quę magna ex parte Iac. Cuiacij Iuriſconſultorum facilè principis & præceptoris mei libro, vt cætera omnia doctrinæ & eruditioni ipſius accepta me referre par eſt. Nã ſi quid eſt in me literarũ, quod ſentio tamen quàm ſit nihil, aut perexiguũ, vel ego à viro ingenioſiſsimo & ſcientiſsimo didici, vel eius veſtigia quo ad potui diligenter ſequutus, relegi & annotaui, quæ & ipſa acceſ-

ſionis iure reliquis cedant neceſſe eſt. Ait A-
„ puleius, Sed ne omnifariã noueritis & in iſto
„ vt ait Lucilius ſchedico & incondito experi-
„ mini, puto legẽdum. Sed vt me Lucilij locum
ex veteris ſcripturæ veſtigiis non iniuria ſu-
ſpicetur aliquis à Sext. Põpeio relatum in vo-
ce ſchedia, quę ipſe incondita poemata inter-
„ pretatur. Proinde in manu veſtra ſitũ eſt vel à
„ noſtra ſumere) vet. ſinuare. Neque inclinato
„ profundè ſitu,) vet. Neq; colliniato pro fron-
„ te. Quæ omni à vitio) Auitio, vno verbo ſcri-
„ bendum eſt ſic, Quæ omni Auitio longè prę-
„ cellit voce viduata. Nec argumentis ſit effe-
„ ctior) Vet. effoetior. Quanto longius ea ceſſat
„ à ſole (lego faceſſat à ſole. Vtraq; animarum)
vet. harum. At enim internuculos recens cõ-
gnitos) in vno Petroniani Satyrici exemplari
„ ita ſcriptum reperi, Video quoſdam internu-
culos nudáſque meretrices furtim cõſpatian-
tes) De vtroque amplius deliberandũ cenſeo.
ſequitur apud Apuleium. Cùm vſus poſtulat
mala auerte,) vet. auerruncare. Eſt hoc verbũ
ex Lucilianis & Pacuuianis, qualia ferè Apu-
leius & Arnobius in deliciis habẽt. Varro. lib.
vj. Ab auertendo auerruncare, vt deus qui eis
rebus pręeſt Auerruncus. Apuleius de Neſto-
re paulò pòſt. Cui omnes ſciebant corpus an-
nis abire) vetus liber hebere. Sic Virgil.

„ *Sed enim gelidus tardante ſenecta*
„ *Sanguis hebet, frigéntque effoeta in corpore vires.*

Sed hæc pauca iã multa ſunt, & nimis fortaſſe multa. Sicui tamen pauca videantur, infrà deſpiciat, inueniet. Et nihil æque miror. Quẽ totum locum vſque ad diſputationis extremũ ex Io. Saliberienſis Policratici lib. vj. reſtituat & emendet. Ex cuius tandem collatione facilè intelliget quot & quãta ſint in Apuleij ſcriptis nõ menda, ſed potius portenta mendorũ. Ac de hoc quidem lectorẽ monuiſſe ſatis eſt.

Eiuſdem ex Apologiis loci quidam. CAP. XI.

VEniant nunc in partes & quędam ex iis quæ in eiuſdẽ auctoris Apologiticis trãſcurſim adnotauimus. Quæ etſi poſsint.) Hũc « totum locum ſic lego, Quę etſi poſsint ab his « futiliter blatterata ob mercedem & auctora- « menta impudentiæ deprehenſa haberi, iam « conceſſo quodam more rabulis id genus, quo « ferinæ ſolent linguæ ſuæ virus alieno dolori « locare, Attamen &c. De patronis & aduoca- « tis loquitur de quibus ferinæ linguæ virus dixit vt Appius caninam facundiam. Qui cùm aduerſum me eas literas promeret, profectò inuidit cupiditate lædendi:) pro inuidit, lego nihil vidit. Error natus eſt ex communibus vtriq; notis. Teuis quidam) malo, quidem, & Anacreontem ſignificari dico.

Et Critias mea deliteſcet ſalua Charinæ «
Pars in amore meo, &c. «

Puto legendum,

„ *Et Critias mea delicies, & salue Charine,*
„ *Par in amore meo, vita tibi remanet.*

Pertinet verò maximè ad eum locum quod Ausonius in epistola quadã scribit, Esse Apuleium in vita Philosophum, in Epigrãmatis,
„ amatorem. Quoniam tamen mihi pro accu-
„ satione largitur, atque superest.) Emendo largiter aquæ superest. Olim ad clepsidram solitos dicere oratores notius est quàm vt probatione indigeat. Inde illud ex eadem Apolo-
„ gia, Mea aqua licet ad hoc vtare. Sequitur pau
„ lò pòst. Nihil in Philosophos non modò ve-
„ rè dici, Sed ne falsò quidem posse confingi
„ quod non ex innocentiæ fiducia, quanuis li-
„ ceat negare, tamen habeãt potius defendere) hîc aliquando haueant pro habeant lubens reposui, vt & apud Senecam lib. xiij. Epist. hauet pro habet, cùm de Philosophia loquens,
„ Nulla (inquit) ars alia de bonis & malis quæ-
„ rit, singulas habet circum ire virtutes. Apud Hiero. sanè in epistol. ad Demetriad. de virginit. seruanda, non dubito habitas possessiones scriptum pro, auitas. Sed cùm non dissimili
„ quoque loquẽdi forma Tertull. in lib. aduers.
„ Valent. dixerit, Nec habens superuolare cru-
„ cem, & in Apologet. Si inimicos iubemur di-
„ ligere quem habemus odisse, Vlpianus habere laborare, Marcellus habere operari: eáque phrasis Græcorum exemplis defendi possit, hîc nihil temere mutandum censeo. Arnob.

lib. v. Auet animus ſcire quibus eloquiis tam periculoſa negotia defenſuri, vel artibus habeatis quibus tam confeſsis ſalutem dare perſonis. Sequitur apud Apuleium ſatis longo interuallo, Audi ſis támnon impudens. lego Audi ſis Tannoni Pudens. Et paulò pòſt pro hamis iniucunda (hamis ineſcanda. Thallus pauimentis illuditur tu Tribunalib.)quis non videt legendum illiditur? Sed iam deſultoria quadam leuitate in alterã potius Apologiam tranſſultemus. Quid eſt dos ad ternuncium ſumpta? Lego ad teruncium ſumpta, id eſt, ſub vſura quadrantali. At qua tandem manu? Philomelæ, an Medeæ an Clitemneſtræ, quas tamen cùm ſaltas (tanta mollitia animi, tãta formido ferri eſt) ſine c. ſ. Sic eum locum ex parte reſtituo. Supra de eodem. Mox (inquit) in iuuentute ſaltandis fabulis exoſsis planè & eneruis, ſed, vt audio, indocta & rudi mollitia. Ita potius faciam quid illi exiſtiment nacti non putabo(lego, nauci. & paulo inferius pro ſœui hominis mulier (ſcæui ominis mulier. qui error eſt frequentiſsimus. Planè quidem ſi puerum vel is)repono, ſi verum, velis vt ſuprà. Immo ſi verum velis. At hæc tantum delibare inſtitueram.

Cancellarij, Secretarij. Vnde dicatur, & de iis, loci emendati. CAP. XII.

CAncellariorum nomen nõ adeò ſanè vetus, vt pote ſub poſterioribus demum

Impp. auditum, si quis à cancellando, id est, actis cancellatim lineis perducendo deduxerit, speciosè quidem fortasse dicere videbitur, sed à vero tamen ipso lõgissimè aberit. Nam vt à cancellis potius dicantur, vel hæc vna maximè ratio suadere potest, quòd eorum ferè temporum scriptores à cancellis & cancellos agere dicunt Cancellariũ significãtes. Cassiodor. lib. ij. Instit. Diuinar. & humanar. script. de Marcellino Illyriciano cui⁹ hodiéq; Deflorata extant. Is (inquit) adhuc Patricij Iustiniani fertur egisse cancellos: Sed meliore conditione deuot⁹, à tẽpore Theodosij principis vsq; ad fores imperij triũphalis Augusti Iustiniani opus suũ, Domino iuuãte, perduxit. Idẽ lib. xij. Var. for. Sic enim proprie nostros cancellos agitis, si læsorũ impia claustra soluatis. Erricus monachus lib. vj. de vita Germani.

Volusianus erat præcelso nomine quidam
Vrbis patricio toti dilectus & vrbi,
Atque à cancellis prisco de more minister.

Sed rem totam bellè & accuratè conficiet. Cassiodori. P.P. locus ex lib. xj. Var. in Cancellariatus codicillis. Hoc igitur (inquit) laudabile præiudicium, sententiam gratiosam, militiam domesticam à xij. indictione Cancellorũ tibi decus attribuit, vt consistorij nostri secreta fideli integritate custodias. Per te præsentandus accedat: per te nostris auribus desiderium supplicis innotescat: iussa nostra

ſine ſtudio venalitatis expedias:omniáque ſic «
geras, vt noſtrã poſsis cõmendare iuſtitiá. A- «
ctus enim tui, iudicis opinio eſt. Et ſicut pe- «
netrale domus, de foribus poteſt cõgruenter «
intelligi,ſic mẽs præſulis,de te probatur agno «
ſci,Nec iniuria.Quia talem vnuſquiſq; ad re- «
ſpõſa ſua videtur eligere, qualẽ ſe cunctis de- «
creuerit æſtimari.Et paulò pòſt. Reſpice quo «
nomine nuncuperis,latere nõ poteſt quod in «
ter cancellos egeris,Tenes quippe lucidas fo- «
res, clauſtra patentia, feneſtratas ianuas: Et «
quanuis ſtudioſè claudas, neceſſe eſt vt te cũ- «
ctis aperias. Nã ſi foris ſteteris, meis emẽdaris «
obtutibus.Si intus ingrediaris, obſeruãtiũ nõ «
potes declinare cõſpectus. Adſcripſi locũ latius,cũ quòd cancellariorum de quib.agimus conditionẽ plene cõtineat,tũ quòd in vulgatis libris ad finẽ corruptus ſit. Didici verò,tũ tẽporis non omnino diſsimili ſignificatione hæc vſurpata, cancelli & ſecretũ, vt iam non dubitẽ Secretarios dicere, quos cancellarios vocari audio.Secretũ noſtris Impp. Itẽq; Caſſiodoro & Marcellino,dicitur in quo iudices cauſas examinãt & earũ merita expẽdũt:quod & Secretariũ appellatur: Quomodo in veteri quoq; epigrapha Secretariũ Senatꝰ à Flauiano inſtitutũ proculdubio accipiẽdũ eſt,ꝙ tamen vir doctus & diligẽs ad ærariũ Saturni nõ apte retulit.Seruiꝰ in li.j.Æneid.Ducũtur (inquit) «
iudices vſq; ad fores ſecretarij, ibidémq; of- «
ficiũ remanet, illi vero ingreſsi ſoliũ aſcẽdũt, «

" & ſedent. Hæc ſecreta cācellorū ſeptis clauſa erant. Amm. Marcell. de aduocatis lib. xxx.
" Cùm intra cancellorum venerînt ſepta, & agi
" cæperint alicuius fortunę vel ſalus. Sido. quo-
" que de Theoderici conſiſtorio loquens lib. j.
" Epiſt. Cancellorum ſic meminit. Circunſiſtit
" ſellam Comes armiger, pellitorum turba ſa-
" tellitum ne abſit, admittitur, ne obſtrepat, eli-
" minatur: Sicq; pro foribus immurmurat, ex-
" cluſa velis, incluſa cancellis. Iā vero ab hiis ſecretorū cancellis Cancellarios dictos quis nō videt? Inde quoq; hodie cācellarios aduocatos dicere nihil prohibet. Sed hoc ad rem nihil. Nō fuit verò adeò magnæ dignitatis cancellariorū officiū ſub priſcis Impp. vt ex his
" quę dixim⁹ ſatis paret. Vopiſc. in Carino. Prę-
" fectum vrbi vnum ex Cancellariis ſuis fecit:
" Quo fœdius nec cogitari potuit quicquam,
" nec dici. Caſsiodorus tamen cancellorum decus, pompam & glorioſam grauitatem appellat: Et lib. xj. de Ioanne Cācellario ſic ſcribit.
" Quis Ioannem non æſtimet meritò eſſe pro-
" mouendum? qui noſtro iudicio cancellorum
" olim ſumpſerit officium, & tunc iam prærogatiuam
" conſcientia meruit, quando ſecre-
" ti munus iudicialis accepit. vbi vulgo male
" decreti legitur: vt & paulò pôſt. Hinc igitur
" prærogatiuarum ſententia noſtra confirmat.
" cùm ſit legendum Hunc igitur Prærogatiua-
" rium &c. quod vel formulæ titulus ſatis iudicat.

cat. Præfectus prætorio cui inter cætera annonæ totius summa procuratio impendebat, habuit in officio Cancellarios, quos per prouincias dimittebat, Saionibus deputatis. Hinc Campaniæ, Lucaniæ, Brutiorum, Samnij & aliarum prouinciarum Cancellarij apud eundem Cassiodor. apud quem tamen Præfecti prætorio dignitas in Præposituram mihi degenerasse videtur, maximè tamẽ lib. j. Var. vbi de cancellariis agit: errore vt fit ex notis orto, de quo hîc obiter monuisse satis erit. Hac tã necessaria & vtili administratione clarissimos tandem factos Cãcellarios minus mirum est. Præfectum quoque vrbi Cancellarios cum scribis in officio habuisse, indicare videtur antiquum edictũ ex auctoritate Turcij Aproniani P.V. propositum, in quo ita est, Cõmo- «
dis omnibus ac præda damnata quam Tribu- «
nus, Officiũ, Cãcellarius & Scriba de pecua- «
riis capere consueuerant. Verùm hîc omnia «
anxiè persequi quæ de Cancellariis adferri possunt, neque animi, neque instituti est nostri. Sed & quid ab Apocrisariis, qui ad respõsum quoq; sunt, Itémq; ab inductionũ & admissionũ magistris cancellariorũ munus differat, alterius erit loci ostẽdere. Illud hîc adiicere libet, quem hodie Cancellariũ appellamus à rege in rebus ciuilibus secũdas tenentẽ, illũ ipsum esse, qui à Latinis olim Sacri Palatij Questor, à Græcis πάρεδρος primũ, post etiã

μέγας λογοθέτης dict' eſt. Pro quo Latinos quoque ipſos, ſua quidem ætate, Cācellarij nomē vſurpaſſe Nicetas ſcribit. Qua de re poſt Doctorem meum auctorum locos adnotaſſe, putidæ & ingatæ fuerit diligentiæ.

Metonis nomen apud Marcellinum & Auſonium reſtitutum. CAP. XIII.

SI certum poſſet nanciſci aduerſariū infœlix Meton, profectò malè tractationis & iniuriarum rectè ageret: adeò vbique contra bonos mores miſerè habitus tractatúſque eſt. Sed agat iam ſanè momentariæ poſſeſsionis interdicto, & me executore, inſuperhabita temporis præſcriptione, vnde vi deiectus eſt, eo reſtituatur. Primúmque apud Amm. Marcellinum lib. xxvj. vbi ſcriptum eſt. „ Spatium „ anni vertentis, id eſſe periti mundani motus „ & ſyderum definiunt veteres, inter quos Me„ non & Euctemon & Hipparchus & Archi„ medes excellūt, cùm Sol perenni rerum ſubli„ mium lege, polo percurſo ſignifero, quē Zo„ diacū ſermo Græcus appellat, CCC. & LXV. „ diebus emenſis & noctibus ad eundem redie„ rit cardinē. Reponatur, Meton & Eudemon, vt & apud Vitruuium Pollionem lib. ix. c. „ VII. Quorum inuenta ſecuti, ſyderum & oc„ caſus & ortus, tempeſtatúmque ſignificatus, „ Eudoxus. Eudæmon, Calliſtus, Meto. Eudæmonis nomen vbiq; retinui, memor apud Pli-

nium quoq; ſic ſcriptũ lib. xviij. Sed redintegretur etiã in Auſonio, Atticus Meton. Nam vbi in impreſſo legitur.

Quis fuit ille dies, non annus longior illo eſt. "
Atticáque indocti collegit cura medonis "
Deſertus vacuis ſoliſque exerceor aris. "

Non dubito ab auctore potius ſic ſcriptum

Quis fuit ille dies? Non annus longior ille eſt "
Attica quem docti collegit cura Metonis. "
Deſertus vacuis Soliſque exerceor oris. "

Scripſi in Græculo auctore Marcellino, Meton: in Latino Vitruuio, Meto, quomodo & apud Varro. lib. viij. de ling. lat. & apud Columell. lib. ix. ſcriptum eſt, Vtrunque ex prioris ſcripturæ veſtigiis, & auctorũ, vt opinor, mẽte. Quod eo monere volui ne quis temere id à me factum putet. Græcis Solon, Latinis Solo eſt, Atq; id & Fabius & Priſcianus monuere, & in bonis vetuſtíſque Latinorum auctorũ exemplaribus conſtanter & religiosè ſeruatum eſt. Qua tamen in re, vnico fortaſſe Platonis nomine ab hac clade innoxio, paſsim vulgò peccatum videmus.

Quæ ſit Gromatica diſciplina, & de Terminorum defigendorum ritu. CAP. XIIII.

HYginus librum ſcripſit Gromaticum, in quo caſtra metandi & loca oportuna in bello capiẽdi rationem tradidit. Eum me aliquando Lugduni apud Ludouicum Miræum cum aliis quibuſdam Frontini de Coloniis, limitibus, & controuerſiis agrorum libris

nondum editis, vidiſſe memini, ex eóq; inter cætera adnotaſſe, combinati verbum, quo & Sido. poſtea vſus eſt. Sed quod inſtat potius agamus. Vt ad caſtrorum metationem Gromatica diſciplina pertinet, ita nõ dubito quin & ad agrorũ mẽſuram pertineat. Sext. Pomp. „ Groma appellatur genus machinulæ cuiuſ- „ dam quo regiones agri cuiuſq; cognoſci poſ- „ ſunt, quod genus Græci dicunt γνώμονα. Apud „ Non Gruma ſcriptum eſt, quo loco, Gruma „ (inquit) menſura eſt quædam qua flexæ viæ „ ad lineam diriguntur, vt eſt agrimenſorum. Apud Caſsiodor. lib. iij. Var. vbi de agrorum „ mẽſura loquitur, ſic lego. Hoc enim per Geo- „ metricas figuras & Gromatricam diſciplinã „ ita diligenter agnoſcitur. vulgo Grammaticam. Gromatis quoque & Gnomonis nomina in libris de limitibus leguntur : in quos quando hodie incidi, lubet ex Siculo Flacco terminorum defigẽdorum rituum hîc exſcri- „ bere. Cùm terminos diſponerent, ipſos qui- „ dem lapides in ſolidam terram concocabant „ proximè ea loca, quibus foſsis factis defixuri „ eos erant, & vnguento velaminibúſque & co „ ronis eos coronabant. In foſsis autem quibus „ poſituri eos erant, ſacrificio facto, hoſtiáque „ immaculata cæſa, facibus ardentibus, in foſſa „ cooperti ſanguinem inſtillabant, eóque fru- „ ges & tura iactabant: fauos quoque & vinum „ aliáque quibus cõſuetudo erat terminis ſacrũ

fieri, in fossa adiiciebant. Cõsumptísq; omnibus dapibus igne, super calentes reliquias lapides concolabãt, atque ita diligenti cura cõfirmabant. Ex quibus lucem maximam accipunt Apuleij loci qui sequũtur. Lib.j. Florid.
Neque iustius religiosam moram viatori ob- "
iecerit, aut ara floribus redimita, aut spelunca "
frondibus inumbrata, aut quercus cornibus "
onerata, aut fagus pellibus coronata, vel enim "
colliculus sepimine consecratus, vel truncus "
dolamine effigiatus, vel cespes libamine hu- "
migatus, vel lapis vnguine delibutus. Et Apo "
log.j. Iste nec Diis rurationis, qui eũ pascunt "
ac vestiunt, segetis vllas, aut vitis, aut gregis "
primitias impertit: Nullum in villa eius delu- "
brum situm, nullus lucus cõsecratus. Et quid "
ego de luco aut delubro loquor? Negant vi "
disse qui fuere, vnum saltem in finib⁹ eius aut "
lapidem vnctum, aut ramum coronatum. Sed "
hæc omnia, inualescens sacratissima religio Christiana sustulit, vt Aggenus in lib. de limitibus & controuersiis agrorum scribit. Itaque Prudent. lib.ij. aduersus Simmachum sic canit.

Exercere manum non pœnitet, & lapis illic "
Si stetit antiquus, quem cingere sueuerat error "
Fasciolis, aut Gallinæ pulmone rogare, "
Frangitur, & nullis violatur terminus extis. "
Et quæ fumificas arbor vittata lucernas "
Seruabat, cadit vltrici succisa bipenni. "

Ex his etiam quilibet intelliget vnctum lapi-

dem apud Lucretium de termino quoq; accipi posse, dum ait,

" *Vnctum*
" *Vertier ad lapidem.*

Nisi de simulachro interpretari malit. Nam & apud eundem Prudent. lib. j. sic scriptũ est.

" *Gustauerat inter*
" *Vagitus de farre molæ, saxæ inlita ceris*
" *Viderat, vnguentóque lares humescere nigros:*
" *Formatum Fortunæ habitum cum diuite cornu,*
" *Sacratumque domi lapidem consistere, paruus*
" *Spectarat, matrémque illic pallere rogantem.*

Et Minutius Octauio, in lapides effigiatos & vnctos & coronatos impingere dixit, de simulachro Serapidis loquens. Sanè coronatus lapis in Virgiliana Scopa, est sepulchralis, quod coronæ sepulchrorum pridem honos essent, vt Plin. auctor est, & Tertull. significat, dum ait, à sæculo coronari & ipsas Libitinas.

Errores quidam ex peruersa notarum interpretatione conflati. *CAP. XV.*

MVlta sunt in solemnibus veterũ formulis peruersa notarũ quibus scribi solent, vel scriptura, vel interpretatione corrupta. Nam vt cętera omittã, quæ penè infinita sunt, quàm multis locis Frontini de aquæductibus, Suetonij & aliorum qui vetera S.C. retulerũt, malè habet harum notarum interpretatio Q. D. E. R. F. P. D. E. R. I. C. quos vel hoc solo indicio cuilibet posthac facilè erit restituere. Nũc duos ex aliarum notarũ insolenti etiam inter-

pretatione conflatos errores propoſuiſſe, ſat erit: Quorũ alterũ licet in libris noſtris, id eſt, Iuriſconſultorũ extet, quia tamen propriè ad ius non pertinet, in ſubſeciuum referre melius erit. Sic igitur. Sc. de petitione hæreditatis verba apud Vlpianum noſtrũ concepta ſunt lib. xv. Ad Edictum Pridie Idus Martias. Q. Iulius Balbus & P. Iuuẽtius Celſus Titi⁹ Aufidius, Oenus Seuerianus Conſules verba fecerunt de iis, quæ Imp. Cæſ. Traiani Parthici filius, Diui Neruæ Nepos, Hadrianus Aug. Imp. Maximúſq; princeps propoſuit v. Non. Martias, quæ proximæ fuerunt, libello cõplexus eſſet quid fieri placeat, de qua re ita cenſuerunt. Hæc eſt Piſani libri ſcriptura, cui cõiecturæ noſtræ gratiã debemus. Exiſtimo autem ſic primùm ſcriptum & in acta relatum. PRID. ID. MARTIAS. QVOD Q. IVLIVS BALBVS, ET P. IVBENTIVS. CELSVS. T. AVFIDIVS. OENVS. SEVERIANVS. COSS. VERBA. FECERVNT. DE. IIS. QVÆ. IMP. CÆS. TRAIANI. PARTHICI. F. DIVI. NERVÆ. N. HADRIANVS. AVG. P.M. P.P. V. NON. MART. QVÆ. PROXIMÆ. FVERVNT. LIBELLO. COMPLEXVS. ESSET. QVID FIERI. P. D. E. R. I. C. Hæ notæ P. M. Pontificem Maximum ſignificant vt illæ P. P. Patrem Patriæ quas tamen aut Triboniani ipſius, aut poſteriorum temporum librarij ineptè & peruersè

Ita interpretati sũt, vt superessent hęc omnia, Libello complexus esset. Sed hanc coniecturã & emendationem nostram facilè admissurus probaturúsque est, quisquis in huiusmodi formulis & antiquis inscriptionibus paulò diligentius erit versatus. Apud Ciceronem lib. iij. Epist. ad Attic. Rogationis cuiusdam verba sic lego. QVOD. EI. QVI. PROMVLGAVIT. ABROGAVIT. DEROGAVIT. OBROGAVIT. EA. RES. POENÆ. MVLTÆVE. NON. SIT. E. H. L. N. R. Posteriorum notarũ quę in optimo exẽplari corruptę fuerãt, interpretatio à Probo tradita hęc est, Eius hac lege nihilum rogatur. Sed & apud eundẽ Cicero. lib. iij. de Rep. sic legendum reponendúmq; cẽseo, Huic legi nec obrogari fas, nec derogari ex hac aliquid licet, neq; tota abrogari potest. Qui locus ab Augustino refertur in libris de Ciuitate Dei: apud quẽ tamen perperam, vt opinior, scriptũ est, propagari: cùm & in Philippicis hęc tria idem Tullius sic cõiunxerit, & veteres legi propagare non dixerint, priori aliquid adiectum significantes, sed subrogare, vt Vlpianus noster scribit in fragmentis.

Quid sit in Antliam apud Sueto. Tranquill. lib. iij. *CAP. XVII.*

HAuriendæ aquę instrumenta hæc referũtur, Rotæ, Tympana, Cocleæ, Tollenones siue Tollones, pro quibus perperã vt opi-

nor apud Iſidor.lib.vlt. Ethimolog.Telones ſcriptũ eſt.Columellę ſanè verſus inHortulo, cui Tollonum ſiueCelonum nomen aliquando adfinxit Nicol. Leonicus, in veteri exemplari ita conceptus legitur,

Ne labus hauſturis tendentibus illia vellat: "

Vnde bella coniecturæ occaſio eſt reponendi,

Ne labor hauſturis tendentibus illia vellat. "

Hauſturis, id eſt,iis qui hauſturi ſunt.niſi fortè quis malit hauſturis pro hauſtris dictum. Quod ego probare non auſim. Hauſtra ſunt ἄντλια, vt in illo Lucretij verſu Nonius notat,

Vt fluuios verſare rotas atque hauſtra videmus. "

Vbi tamen hauſtra rotarum cadosinterpretatur, id eſt, (vt Vitruuius loquitur) modiolos. ἄντλια porrò machinæ quoque hauſtoriæ genus eſſe videtur apud Valer.Martialem lib.ix. dum ſcribit,

Sed de valle breui quas det ſitientibus hortis "
Curta laboratas Antlia tollit aquas. "

Fuerunt etiam apud Græcos Rota & Tympanum eculei & quæſtionis potius, quàm vltimi ſupplicij genera.Et de Tympano quidem exempla ſunt apud Theoderit. lib. viij. & ix. Græcar. affect. quæ addi poterunt iis, quæ de rota à doctiſsimis viris propoſita ſunt.Exiſtimo autem veteres, quēadmodum ad triremis publicæ remum, ita & ad rotas aquarias & antlias publicas,reos aliquando damnare ſo-

litos. De priori pœnæ genere, exempla ſunt apud Valerium Maximum lib. ix. & Zonar. To. j. vbi de Pſeudo-Alexandro loquitur, de quo & Ioſeph. lib. xvij. diuerſis verbis idem ſcribit. De poſteriore, hoc nunc profero ex
„ Sueton. in Tiberio. Teſtamentum quoque
„ eius (id eſt Liuiæ) pro irrito habuit omnéſ-
„ que amicitias & familiaritates, etiam quibus
„ ea funeris ſui curam moriens demandarat, in-
„ tra breue tempus afflxit, vno ex his equeſtris
„ ordinis viro & in Antliam condemnato. In impreſsis, & iis quidem melioris fiduciæ libris, ſcriptum eſt. In Antiliam, adiecta mendi nota. Sed eam eſſe genuinam Tranquilli ſcripturam, quam prius retuli ego verò non dubito: Quamuis non ignorem apud veteres, familias quoque fuiſſe aquæductibus deputatas, earúmque diuerſas miniſteriorum ſpecies, quarum & Frontinus in libro de Aquæductibus, & Caſsiodor. lib. iij. Variar. meminere. Aliud quoque ex Rota aqua quodammodo ſupplicij genus Lamprid. in Alexandro ſic deſcribit, Paraſitos ad rotam a-
„ quariam alligabat, & cum vertigine ſub aquas
„ mittebat, rurſúſque in ſummum reuoluebat.
„ Eóſque Ixionios amicos vocauit.

Quintilianis locus expensus, in quo horchistræ nomen corruptum videtur. CAP. XVII.

QVid quod eadem quæſtio poteſt eundem vel accuſatorem facere vel reum? Qui artem ludicram exercuerit, in xiiij. primis ordinibus ne ſedeat. Qui ſe Prætori in hortis oſtẽderat, neque erat productus, ſedit in xiiij. ordinibus. Nempe intentio eſt, Artem ludicram exercuiſti. Depulſio, Non exercui artem ludicram. Quæſtio, Quid ſit artem ludicram exercere. Si accuſabitur theatrali lege, depulſio erit rei. Si excitatus fuerit de ſpectaculis, & aget iniuriarum, depulſio erit accuſatoris. Locus hîc eſt apud Fabium Quintilianum lib. iij. Inſtit. cap. vj. In omnibus omnino, quæ mihi adhuc videre contigit, exemplaribus quamlibet vetuſtis, ita conceptus vt propoſui. Quod eo dico, ne quis temerè coniecturis noſtris fidem adhibeat. In eo memini, nec vnquã obliuiſcar, Petrum Fabrum v.c. & doctiſsimum dixiſſe aliquãdo, videri ſibi pro Prætori reponendum P.R. id eſt, populo Romano. Quod ego licet Prætorem ludos interdum curaſſe ſciã, facilè tamẽ adducor vt recipiã: cũ & Doctor noſter ſimilẽ penè omnino Vlpiani locũ ad Paulũ annotauerit. Verùm in proximis Quintil. verbis mendũ nõ minùs latere ſuſpicor, & pro in hortis, legendũ, in horchiſtra. Sic apud Auſon. in ludo vij. Sap. vbi antea in impreſsis legebatur.

» *Hodiéque in hortis palliati prodeunt.*

Emendatum eſt ex veteri libro, rectiſsimè,

» *Hodie in horchiſtram palliati prodeunt.*
» *Quid erubeſcis tu togate Romule,*
» *Scenam quòd introibunt tam clari viri?*
» *Nobis pudendum, non & Atticis quoque*
» *Quibus theatrum Curiæ præbet vicem.*

In horcheſtra, ludicra exercebantur. Vnde & Caſsiodor. lib. iiij. Variar. Theatrales ludos » deſcribens, His (inquit) addita ſunt horchi- » ſtrarum (ſic lego) loquaciſsimæ manus lin- » guoſi digiti, ſilentium clamoſum, expoſitio » tacita quam Muſa Polyhymnia reperiſſe nar- » ratur, oſtendens homines poſſe & ſine oris af- » fatu ſuum velle declarare. Erant in horche- ſtra Senatorum ſedibus loca deſignata. Erant & in xiiij. gradib⁹ horcheſtræ primis vel pro- ximis equitum ſedes. Nam & his, lege ſua in theatro loca reſtituit Otho Roſcius. (Sic le- go apud Velleium Patercul. lib. ij. vbi Rhe- nani codex habet horoſcius.) Inde horchi- ſtram & populum Iuuenal. dixit pro primo- ribus & plebe. Lege verò Theatrali à xiiij. pri- mis prohibebatur, qui artem ludicram exer- cuiſſet, vt Fab ait. Et hæc fortaſſe pœna etiã fuit eius legis, qua Vitellius cauit ne Senatores equitéſue, gladiatoriam aut ludicram artem exercerent. Id Zonar. ex Dione ſic exprimit. » ἀπηγόρευσε δὲ καὶ τοῖς βουλευταῖς καὶ τοῖς ἱππεῦσι μονο- » μάχειν ἢ ἐν ὀρχήστρα θέαν τινὰ παράχειν. Qui locus cõ- iecturam noſtram confirmat. Refertur & à

Quintiliano Declamat. cccij. lex hæc, Gladiator in xiiij. gradibus ne ſedeat. Cæterùm de quæſtione à Fabio propoſita ſic iudico: Eum qui ludorum tempore in Scæna vel Horcheſtra à populo Romano viſus ſit, quamuis ſe auctorauerit, ſi tamen artis cauſa non prodierit, à xiiij. primis gradibus non arceri: quia nec infamia notatur. Multò verò minùs gradibus prohibebitur, qui ſponte ſua in Horcheſtra ſe populo Romano oſtēdit, non auctoratus, non ab alio productus, aut ſpectaculi tantùm, aut etiam artis ipſius exercendæ gratia. Et hæ quidem nouis moribus leges ſub Impp. receptæ ſunt, quibus non adeò turpis res hæc habita eſt, vt etiam conſilium puniri debuerit: Sed antiquis Cenſoriæ ſeueritatis exemplis non conueniũt. Quod ergo à me ἔργον παρέργως ex inſtituto dictum accipi velim. Producti autem verbum, quo Fabius vtitur, propriè de venalibus dicitur: Itémque de iis qui operas locarunt artis ludicræ cauſa, & de teſtibus. Dicitur & de proſtitutis, cuius exemplum vnum proferam, in quo vulgò perductæ legitur. Sueton. in Veſpaſ. Expugnatus à quadam « quaſi amore ſui deperiret, cùm productæ pro « concubitu H-S cccc. donaſſet. Sic in optimo « libro ſcriptum eſt. Apud Tertullianum in Apologet. preductores pro productores perperam ſcriptum dicerem, ni meminiſſem Aſconiũ in Verr. iij. ſcribere, lenones eſſe ſcor-

torum, Perductores, etiam inuitarum personarum, & in quibus stupra exercita legibus vindicantur.

M. Ciceronis ex Epist. ad Attic. itémque L. Apuleij & Sulpitij Seueri loci emendati. CAP. XVIII.

APud Ciceronem lib. ij. Epist. ad Atticum in optimo exemplari sic scriptum reperi.
„ Cyrus aiebat viridiorum διάφασεις latis lumi-
„ nibus non tā esse suaues. Vulgò tamen legitur radiorum. Ego veterem lectionē temerè reiicere non ausim, prę sertim quę sensum rectum commodúmque habeat. Solebant enim veteres ita lumina fenestrarū posita habere, vt per earū spacia in viridia prospectus esset, quemadmodum de Oecis Vitruuius scribit lib. vj. Hunc prospectum non tam suauem putauit Cyrus Architectus (in cuius nomine lusit Cic. cū Cyropædiā dixit) si latiora essent lumina. Adiicit rationē, quæ fortasse veteris lectionis
„ exturbādæ causam præbuit, Nūc fit lepidè illa
„ ἔκχυσις radiorū. Quæ vt intelligatur videndus est Gell. lib. v. cap. xvj. Et Apuleius Apolog. j.
„ Cuius verba quia valde peruersa corruptáque
„ sunt, meo iudicio emendata subiiciam. Cùm
„ vt ait Epicurus, profectæ à nobis imagines, ve-
„ lut quædam exuuiæ iugi fluore à corporibus
„ manantes, cùm lęue aliquid & solidum offen-
„ dunt, illico reflectātur, & retro expressæ con-
„ trouersim respōdeant: An, vti alij philosophi

diſputant,radij noſtri ſeu mediis oculis proli- "
quati, & lumini extrario mixti atq; muniti, vt "
Plato arbitratur,ſeu tantũ oculis profecti,ſine "
vllo foris adminiculo, vt Architas putat, ſeu "
intentu aëris fracti (radiis ſcilicet oculorum) "
vt Stoici rentur, cùm alicui corpori incidere "
ſpiſſo, & ſplendido, & læui, paribus angulis "
quibus inciderant, reſultent ad facies ſuas re- "
duces,atq; ita quod extra tangunt & viſant,id "
intra ſpeculum imaginentur. Vulgò malè pro "
illico, illi ſe, & pro aëris fracti, veri facti legi-
tur: Nõ omnino diſsimili errore,quo & apud
Seuerũ Sulpit.hiſtor.ſacr.lib.ij.(Id enim obi-
ter quoq; ſcribere iuuat) aëre Veris,pro,Tre-
ueris, Vero,pro,Nero.Itémque apud Suet. in
Tiberio,Pater Tiberij Nero Quæſtor.C.Cę-
ſaris, &c. Placet & hîc ex pluribus locis,quos
in illis ad Attic.Epiſtolis,vel ex recta vetuſtiſ
ſimi libri,quem tãtopere laudamus,ſcriptura,
vel reliquis ipſius veſtigiis ducti ex ingenio e-
mendarimus, alterum hîc adiicere. Nec me
quiſquam putet cũ toties veterũ & manuſcri-
ptorũ librorũ mẽtionẽ facio,Scyllas aut Chi-
meras dicere.Seriò verũ amo, & quod mihi a-
liquando videre cõtigit, teſtis oculatus bona
fide refero.Canes,rabulas,deniq; vitilitigato-
res nihil moror. Atq; hoc,pace omniũ ſemel
dixiſſe liceat.Apud Cicer.igitur li.ij.ad Attic.
in eo codice ſic ſcriptum eſt. Quinetiam du- "
bitem an hîc Antij conſidam, & hoc tempus "

» omne consumam, vbi quidem ego mallem » Duumuirum quam Romæ fuisse. Quid est verò hac scriptura tersius, quid elegantius? Duumuiri sunt tanquam Consules in municipio: Consules tanquam Duumuiri Romæ: vt & Decuriones Senatorum loco sunt, quorum etiam curia minor Senatus legibus aliquando appellata est, vt Casiodorus scribit in libris Variar. Significat igitur Tullius malle se Duumuirũ & quasi Cousulem Antij quàm Romæ fuisse. Ceterùm vt Latina quædam oppida habuerunt Ædiles suos, & Dictatores, & Quæstores, ita & ciuitates quasdam Galliæ Consules etiam habuisse Ausonius indicare videtur, de Burdigala sic scribens,

» *Diligo Burdigalam, Romam colo, ciuis in illa,*
» *Consul in ambabus, cunæ hic, ibi sella curulis.*

Nec in his modò vrbis dominæ, quæ τῆς οἰκουμένης ἐπιτομὴ, non immeritò dictaest, maiestatem cæteræ quoque ciuitates, municipia, coloniæ studiosè imitatæ sunt, sed & in plerisque aliis: adeò vt arcibus quoque suis Capitolij nomen imposuerint. Ac Narbonẽsis quidem & Tholosani Capitolij Sidonius & Gregorius meminerunt: Carthaginensis, Cyprianus in tractatu de Lapsis: Suetonius in Tiberio, Capuani.

C.Plin

C. Plinij de medicis ex lib. xxix. locus difficilis expositus. CAP. XIX.

PErurbanè olim Poëtarum quidam dixit, Medico & Iudici hominem occidere impunè licere. Gratis id modo & ſine præmio fieret, profectò minùs graue aliquanto, & fortaſſe tolerabilius videretur. Maior vero eſt in hoc ſcelere & parricidio medicorũ quàm iudicum licentia. Quod Plinius oſtendere volens, quámque interdum temere medicis nos noſtráque committamus & credamus, Decuriæ (inquit) pro more cenſuris principum examinãtur. Inquiſitio per parietes agitur: & qui de nummo iudicet à Gadibus columníſque Herculis accerſitur. De exilo verò non niſi die XL. quinque electis viris datur tabella. At de Iudice ipſo quales in cõſilium eunt ſtatim occiſuri? Hîc vnum illud quæro, Quid ſit quod Plinius ſcribit inquiſitionem per parietes agi. An hoc de quęſtione furti accipiemus? de qua & Petronius Arbiter ſic ait. At non ſeruus publicus tam languidè agit, ſed raptã cauponis harundinem ſubter lectum mittit, omniáq; etiam foramina parietum ſcrutatur. Solebant enim veteres in perquiſitione furti vel minutiſsima quæque quanuis obſignata perſcrutari & excutere, vt Plato lib. xij. de legib. ſignificat. Quãobrẽ Athenienſes cùm cęterorum omnium domos excuterẽt, non permiſerunt eam in qua noua nupta eſſet perquiri, vt

Plutarchus in Demosthenis vita auctor est. Verùm hæc interpretatio quamlibet specio-sa, Plinij menti planè congruere non videtur. Nam de Iudicibus loquitur, quorum auctoritatem cum Medicorum licentia confert. Ac primùm de Decuriis Iudicum dixit, quæ plures Romæ fuerunt, post de Pedaneis & imi subsellij Iudicibus, tum de Quinqueuiris. Inter hęc quid agit tam securè aut otiosè potius furti quæstio? Aut quæ hinc tandem similitudo vel trāslatio peti potest, quę ad rem de qua agitur accōmoda & non longissimè petita videatur? Itaque si quæ nobis vicissim in Iudicum nomen coniecturarum licentia est, quibus in caput nostrum plerunque ipsis vti, ius fásq; esse dicitur, Malim in eo Plini loco parietes diruere, atq; hoc modo partes reponere.

» re. Decuriæ pro more censuris principum (hi
» tum perpetuam Censuram inierant) exami-
» nantur. Inquisitio per partes agitur, &c. Centumuiraliũ iudiciorum hastæ partes diceban-
» tur. Quintilianus libro v. Iudiciis præiudicia
» fiunt cùm de eadem causa pronunciatum est,
» vt in reis deportatis & adsertione secunda, &
» partibus Centumuiralium, quæ in duas hastas
» diuisæ sunt. Sed de hac tota re alibi amplius à nobis differetur. Nunc illud potius expendamus quod sequitur apud Plin. De exilio (in-
» quit) non nisi die XL. quinque electis viris da-
» tur tabella. Primùm quinam sunt isti v. viri?

Id ego planè intelligi posse arbitror ex Honorij & Theodosij Impp. constitutione ad Coss. Prętores, Tribb. pl. & Senatũ vrbis Romæ, quæ sic habuit post alia. In criminalibus « causis, Senatus statuta iãdudum Quinqueui- « ralis iudicij forma seruabitur. In quo cũ per- « facilè esse credamus, optimos legere de sum- « mis, sortito tamen ad iudicium vocabũtur, ne « de capite atq; innocentia, alterius iudicio ele- « cti iudicẽt. Extat in codice Theodosij, vel po « tius Alarici breuiario, sub tit. de iurisdictione. Ait autẽ, Iandudũ, id Plinij locus iste cõfirmat. Ait, optimos legere de summis) nõ fuit igitur hoc propriũ certi magistratus nomen, vt Triũuirorũ capitaliũ & cęterorũ huiusmodi. Ideóq; à Plin. nõ simpliciter v. viri dicũtur, sed quinq; electi viri. Eligi enim ex Senatu, veteri instituto solebant, quod ea constitutione, Impp. nõ placuit: sed sortito eos ad iudiciũ vocari voluerunt. Est & huius quinqueuiralis iudicij mẽtio in priore altera Imppp. constitutione sub Tit. de accusationib: Cuius etiã sub Gothis regib. vmbrã quandã & imaginẽ Romæ remãsisse Cassiod. indicat lib. iiij. var. for. xxij. & xxiij. Nũc videamus quomodo XL. demum die v. viris istis tabella de exilio datur. Hoc ego sic accipio. In publicis iudiciis rei nomine delato receptóq;, nõ statim causa dicebãt, sed ex sorte, litigatores dierũ ordinẽ accipiebãt, nec ante XXX. post diẽ iudicẽ adibãt.

Immo verò non nisi post xxx.diem iudicem dari solitum legimus. Sed nec tum quidem statim iudicium agitabatur, verùm x. post die vtrumque & accusatorem & reum iudex adesse iubebat. Quibus demum vtrinque auditis pronunciare poterat iudex, id est, aut damnare, aut absoluere, aut etiam ampliare, si non liqueret. Nam comperendinatio in omnibus huiuscemodi iudiciis locum non habuit, vt alias dicturi sumus. Ex his apparet iudici de exilio non nisi quadragesimo die tabellam dari, id est, iudicem ante quadragesimum diem de exilio sententiam ferre aut pronunciare non posse. De his autem quæ posuimus mihi credi nolo, sed istis potius testibus & auctoribus. Seruius lib. vj. Æneid. de Minoe. Sine sorte (inquit) id est, sine iudicio. Tractum hoc de more Romano. Non enim audiebantur causæ nisi per sortem ordinatæ. Nam tempore quo causæ agebantur conueniebant omnes, vnde ait, Concilium, & ex sorte, dierum ordinem accipiebant, quo post diem trigesimum suas causas exequerentur. vnde est Vrnam mouet. Quæsitores autem dicuntur, qui exercendis iudiciis præsunt. Hactenus Seruius. Eadem penè de Minoë Asconius tradit in arg. Verr. iij. & de xxx. diebus paulò pòst, Cùm in rem (inquit) agerent litigatores & pœna se sacramenti peterent, poscebant iudicem, qui dabatur post xxx. diem. Idem de x. diebus in Ar-

gum. Cornel. ſic ait. Reum Corneliũ duo fra- "
tres Cominij Lege Cornelia de maieſtate fe- "
cerunt. Detulit nomen Publius, ſubſcripſit "
Caius. Et cum P. Caſsius Prætor decimo die, "
vt mos eſt, adeſſe iuſsiſſet, eóque die, ipſe non "
adfuiſſet, &c. Quæret hîc rurſus aliquis, cùm "
ea quæ diximus, omnibus iudiciis, ſaltem publicis, communia fuiſſe videantur, cur hîc Plinius de Quinqueuiris tãtùm exemplum propoſuerit: Item cur de exilio, non de cæteris etiam iudiciorum pœnis. Si quis eius mentem attentius conſideret facilis reſponſio eſt. Confert Plinius Medicos cum Quinqueuiris, in his præcipuè, Quod his, quos veriſimile ſit non niſi optimos lectos è ſummis (vt Impp. verbis id explicem) non ſtatim tamen ſententiam ferre poſſunt, quamuis ea quidem mortem non inferat, ſed exilium tantùm, quod morte longè leuius eſt: At illi quales quales, ſine delectu aliquo, ſtatim in cõſilium mittantur, non exilio tãtùm aut deportatione damnaturi, ſed occiſuri. Hæc igitur inter ſeſe ſic comparentur. Iudices vix quadrageſimo demum die, Medici ſtatim, Iudices electi quinqueuiri, Medici quales quales, Iudices quamuis de exilio tantùm ſententiam dicturi, Medici Iudicem etiã ipſum occiſuri. Cæterorum Iudicum non adeò ſanè elegans hac in re cum Medicis collatio futura erat. Hi enim ſortitò ferè ducti non electi iudicabant.

Bannum, Heribannum, Bandum, Rerum prolatio, Rerum iudicandarum vacatio, Rerum reditus: & de anno litium Iuuenalis locus expositus.

CAP. XX.

BAnnum in legibus Langobardorum solidorum LX. vel totidem ictuum pœnam significat: & id quidem constanter, nisi si legis ipsius verbis aliter difinitur. Bannum autem & ab eo Bannire verbum, eadem omnino significatione, qua à Frãcis hodie vsurpatur, in eis quoque legibus accipi, indicant cap. I. Tit. LXVII. legis Ripuanor. Tit. XVII. legis Frision. Tit. XL. lib. iiij. leg. Franc. Quibus in locis cùm ad bellum à principe vocati Banniti dicantur, & Heribannum vectigal pœnæ caussa, quod ab eo exigitur qui Heribanno, id est, Domni, vt tum quidẽ loquebantur, siue principis vocationi parere contempserit cap. LXXI. & LXXII. lib. iiij. leg. Franc. & lib. iij. Langobard. Tit. de Heribanno, non temere quis dixerit voces quoque Francicas Ban & Arriereban ab iis deductas. Verùm cùm Banni bannitíque verbum commune & generale sit (nam quos propria quadam appellatione Bannitos dicimus illi forbannitos vocãt) hæc autem Frãcica Ban & Arriereban ita coniunctim de illa tantùm ad bellum vocatione vsurpari soleant, tentari ex aduerso non incommodè potest, videri potius à Bando deducta, in Bannum vulgarem magis vocem desciuisse.

Bandum autem ſignum eſt ipſius ducis & imperatoris, à quo & Bandophoros dictos Procopius ſcribit lib. iiij. Belli VVandalici. Paul. monachus lib. j. Hiſtor. Longobard. cap. xiij. Tato Rodulphi (is erat Herulorum rex) ve- "
xillum quod Bandum appellant eiúſque ga- "
leam quam in bello geſtare conſueuerat ab- "
ſtulit. Sudas, Βανδον καλοῦσι Ρωμάιοι τὸ σημεῖον τῶ ἐν "
πολεμῷ. Quæ interpretatio rectior & verior "
videtur illa quam Stephanus περι πολεῶν tradit, vbi de Alabanda loquitur, Romanos ſcilicet βανδὸν victoriam dicere. Sed facilis eſt exterorum hominũ in aliena lingua vel exaudienda vel exprimenda, aurium, linguæ, animi denique lapſus. Quanquam ſanè vtrunque ſimul ferri poteſt. Bandi etiam verbo, pro ſigno militari vſus eſt pluries quiſquis auctor eſt eius libri, qui περὶ ϛρατιοτικῶν κατασάσεων καὶ ἐπιτιμιῶν Iuſtiniani imp. nomine editus eſt. Verum ne cui nouũ & inſolẽs videatur quod diximus, quaſi Banni verbo ſiue Frãcico ſiue Langobãdico, veriſimilius multò ſit noſtros quã Græco aut Latino vſos, profectò Bãdes & Bãdieres à Bãdo potius dici, nemo opinor ſanus negauerit. Eſt & de Heribanno Frãcorũ, Gregorij locus lib. xv. hiſt. c. xxvj. Chilpericus (inquit) rex, de "
pauperib. & iuniorib. Eccleſię vel Baſilicę Bã "
nos iuſsit exigi ꝓ eo quod in exercitũ nõ am- "
bulaſſent. Nõ enim erat cõſuetudo vt hi exſol "
uerẽt vllã publicã functionẽ. Bã & Arrierebã "

vtrumq; Heribannum eſt. Sed illud ad Vaſſos & Leudes dominicos, hoc ad Vaſſorum quoque dominicorum Vaſſos pertinet. De chlamidata militia dixi, de Togata dicam. Huius etiam neceſsitas quadam non iudicibus modò, ſed & patronis aduocatíſque incumbebat. Itaque, vt in ludo de Claudij Apotheoſi P. Petronius aduocationem poſtulat, id eſt, vt ipſi pro Claudio P. Pompeio accuſatori reſpondere liceat: Sic & Plinius lib. v. Epiſtol. forenſi (vt ipſe ait) verbo, adüocandi veniam petit. Fuerunt etiam ab hoc vrbano & vmbratili bello vacationes quædam & quaſi induciæ rebus prolatis. Seneca
„ de breuitate vitæ, Diripitur (ait) ille toto foro
„ patronus, & magno concurſu omnia vltra
„ quàm audiri poteſt complet. Quãdo, inquit,
„ res proferentur? Præcipitat quiſque vitam
„ ſuam, & futuri deſiderio laborat, præſen-
„ tium tædio. Feriis res proferuntur, id eſt, lites & negotia differuntur, vt meſsium & vindemiarum tempore, cui duo tantum menſes poſtea conceſsi deputatíque ſunt. De his accipiendum eſt quod Minucius fori Romani
„ aduocatus in Octauio ſic ait. Ad vindemiam
„ feriæ iudiciariam curam relaxauerant. Cyprianus quoq; ad Donatum inducias vocat.
„ Et reddendæ (inquit) tempeſtiuum prorſus
„ hoc tempus eſt, quo indulgente vindemia,
„ ſolutus animus in quietem, ſolemnes ac ſta-

tutas anni fatigantis inducias ſortitur. Hæc "
rerum prolatio à Seneca rerum iudicandarum vacatio appellari videtur dum ſic de Claudio D. Auguſtum veteri more ex tabella recitantem fingit. Placet in eum ſeuerè "
animaduerti, nec illi rerum iudicandarum "
vacationem dari, eúmque quamprimúm exportari, & cœlo intra dies xxx. excedere, "
Olimpo intra diem III. Vbi tamen quibuſdam adeò lites placent, vt iuſtæ vacationi "
iniuſtam aduocationem vltrò præferant: non "
ſatis, vt mihi quidem videtur, circunſpectè. "
Notat enim tacitè in eo Claudium, quod tam laboriosè iuriſdictioni & cognitionibus operam dare ſoléret, vt vix vnquam res proferret, ſed feſtis quoque & religioſis diebus ius diceret: cum tamen cæteris ferè iudicibus hoc beneficium concederet, ne hieme initióque anni ad iudicandum euocarentur vt Sueto. in Galba ſcripſit. Hoc igitur iure in eum quoque talionis lege Auguſtus vtendum cenſet, vt quanuis October menſis eſſet (nam III.Id. Claudius animã ebulliit) vacationis tamen & rerum prolationis nulla haberetur ratio, quominus de ipſo Dij ſtatim in conſilium mitterentur. Eodem pertinent & illa ex Nænia de Claudio,

Quis nunc iudex Toto lites Audiet anno. "

Itémque iſta Claudij ipſius ad Herculem.
Ego eram qui tibi ante templum tuum ius "

„ dicebam totis mensibus Iulio & Augusto. Quod si quis rerum iudicandarum vacationem apud Senecam ad comperendinationem referre malit, aut potius ad S c. Tiberianum, quo damnatorum pœna in decimum semper diem differebatur Sueto. & Tacito auctoribus, per me equidem licet, dum sciat mihi coniecturas istas meas non omnino probari. Porrò rebus prolatis, non nisi extra ordinem ius dicitur, & prout quæque causa occurrit de qua die feriato iudex adiri potest, statim etiam agitur & disceptatur. Rebus reuersis certus ordo obseruatur, id est, ex more, causæ per ordinem dicuntur, & ex sorte litigatores dierum ordinem accipiũt. Fuisse verò id olim Romani moris Seruius in Virgil. notat lib. ij. & vj. Æneid. adiicítque id fieri solitum propter multitudinem & tumultum festinãtium:
„ Cum erat (inquit) annus litium, de quo Iuue-
„ nalis,

„ *Expectandus erit qui lites inchoet annus.*

Quæ ego posteriora verba adduci non possum vt credam Seruij esse, sed ei potius à posterioribus Grammaticulis, vt & pleraq;, alia adficta adiectáque arbitror: Nec adhunc mihi legendo audiendóue persuadere potui certum aliquem Romæ fuisse litium annum. Sanè nec id Iuuenalis significat, qui hæc sacramentorũ & militiæ emolumenta notat, quod militibus statim & extraordinem ius dicatur:

At in paganorũ causis certus & legitimus dierum ordo omnino obseruandus, atque adeo interdum diu expectãdum sit, dum ad lis tandem inchoetur & causa agatur. Sic igitur apud Iuuenalem annum exaudio vt apud Terent. in heaut.

"*Dum moliuntur, dum comuntur annus est.*

Vt autem res prolatæ dicuntur, dum lites & fori negotia cessant: sic rediisse, dũ rursus agi incipiunt. Plautus Captiuis.

"*Prolatis rebus parasiti venatici*
"*Sumus, quando res redierunt, moloßici.*

Sed iam nos quoq; ad res redire tempus est, quibus prolatis, hanc huius operę, qualiscunque est, gratiam referimus.

PETRI PITHOEI I. C. ADVERSARIORVM SVBSECIVORVM LIBER SECVNDVS EXPLICIT.

IANI GVLIELMI

ADVERSVS C. SIGONIVM ASSERTIO;

Non esse aut M. Tullij, aut satis dignam M. Tullio, eam quæ illius nomine venditetur Consolationem.

AD V. CL. PETRVM DEL-BENIVM.

M. Tullij nonnulla obiter explicantur aut emendantur.

LVTETIÆ,

Apud ÆGIDIVM BEYSIVM, sub insigni albi Lilij, via Iacobæa.

cIↄ. Iↄ. XXCIV.

CVM PRIVILEGIO REGIS.

IANI GVLIELMII ADVERSVS CAR. SIGONIVM ASSERTIO;

Non esse aut M. Tullij, aut satis dignam M. Tullio, eam quæ illius nomine venditetur Consolationem.

AD V. CL. PETRVM DEL-BENIVM.

VIDE quanti ſit apud me ſumma virtus tua, & ſingularis humanitas, Petre Del-beni, vir præſtantiſſime, & omnibus cum ingenij, tum animi muneribus cumulate. quod præſenti tibi & ſerio cohortanti propemodum pernegaram, certe valde recuſaram; id ne abſenti & tacito fortaſſe conuicio flagitanti diutius de-

berem, peruicit pudor meus, & excitata amore illo amabilissimo tuo mutua beniuolentia. Meministi enim profecto, cum tu nuper domi tuæ iudicij mei peteres indicationem de Consolatione, quæ, vulgo non ita pridem obiecta, M. Ciceronis esse diceretur; neque contentus esses eo, quod ostendebam coram; quin litterarum præterea testimonium, & tamquam consignationem sententiæ requireres; ab ea me omnino cogitatione vehementer refugere, & multum diuque aduersus animi tui sententiam tergiuersari. Nam & occupato mihi curis maioribus, quarũ particula quædam tibi non obscura esset, huc descendere nec vacare, nec libêre sane, aiebam: & tunc cum-maxime Auaricum Biturigum, Iacobi

Cuiacij omnium omnis memoriæ iuriſconſultorum longe principis audiendi cauſſa, iter adornare. accedebat huc, quod mihi omnis opera ſuperuacanea fore videretur, quam poſiturus eſſem in cõfutatione eius libelli, quem nemo paullo humanior Cicerone ſatis dignum ab ipſo ſtatim ortu exiſtimauiſſet: vulgus tantum more ſibi ſuo, nouitate ipſa rei commendatum, cupide & ſitienter arripuiſſet: imperitis autẽ medicinam fieri non ratione, cuius lumẽ reformidarent; ſed tempore, quo calor ille cupiditatis ſenſim tepeſcere ſoleret, ac denique refrigerari. Hîc tu me perculiſti (fateor) incredibili nuncio, & cui, niſi abs te, Del-beni, fides mihi vix fieri ſolo verborum teſtimonio potuiſſet. Carolum enim Si-

gonium narrabas, ſummum virum, & veſtræ Italiæ in omni genere politæ & elegantis doctrinæ pæne principem, ita & varietate argumentorum tutari, & inſigni quadam laude cumulare eá, quæ mihi plebeculæ dumtaxat oblectamentum videretur, Conſolationem; vt a nemine præterquam a Cicerone profectam, velle quidem omni ope nobis etiā ſi poſſit, ſibi certe perſuaſiſſe videatur. Quod mihi cum nouum & inopinatum plane accidiſſet, ita tum inter nos diſceſſimus, vt & tu librum reciperes ad me miſſurum, ſimul ab amico quodam tuo, qui ea ſe lectiuncula delectaret, redderetur; & ego minus iam obſtinate ac peruicaciter abnuerem morem gerere voluntati tuæ, &, ſi quid eſſet ad quod dicendum

putarem, id notatum & pro captu meo refutatum ad te transmittere. Itaque acceptas nudius tertius eas Orationes duas, incitatus aliquot diecularum mora, pellegi magna ſane cum auiditate, neque minori voluptate. Magnũ enim ingenium, multam memoriam, ſummam dicendi copiam C. Sigonij libenter recognoui, notam mihi ex eruditiſſimis eius viri & vtiliſſimis rei Muſicæ de omni omnium ferme gentium antiquitate commentarijs. ſed, vt liberè confitear id quod ſentio, tantam doctrinæ vim in tam inanes ſententias incidiſſe, ſiue imprudentia, ſiue (quod magis arbitror, & quod de tam claro homine ſentire magis par eſt) voluntate ſua, vt in argumento infami oſtentaret diuitias elo-

quentiæ ſuæ; id vero non mediocriter dolebam. Sed vt de ipſo illo opere; quod Conſolationem M. Tullij eſſe, me, vt ſcis, acriter reclamãte, multi crediderunt tamen, & etiam nunc credunt; quid mei iudicij ſit, in initio vniuerſim & breuiter exponam; neque indocti hominis, neque indiligentis eſſe cenſeo: ſed plane & philoſophiæ, & vero Ciceronis in primis ſtudioſi; tametſi ingenio neque ad illam comprehẽdendam, neque ad hunc exprimẽdum, vel acuto ſatis, vel accommodato. Quod vincunt ſententiæ interdũ ſeuerę & graues, ſæpius proculcatę & vulgares, nonnumquam & a ſe ipſæ & a ſapiẽtiæ præceptis abhorrentes; etiam verbis fere incondite poſitis elatæ: ita elucente inter omnia imitatione, vt in

pueriles ineptias persæpe prolabatur. Neque non tamen existimare quis merito possit studium tam serij laboris probari potuisse eruditis hominibus, & per sese ad famam nonnullam peruenire, si imitationem præ se tulisset; & suo nomine in publicum prodire, nō alieno Ciceronis maiorem copiis suis famam colligere voluisset: cuius tantum abest, vt similitudinem & tamquam imaginem viuam expresserit, vt & longissimo interuallo, & iniquissimis passibus vix vestigia satis recte ac conuenienter persequatur. ita habet ille quidem id quod captauit, vt legatur a pluribus; sed & illud, quod non captauit, vt in omnia diligentius anquiratur. Quam ob caussam indignari, & moleste ferre non debet, si næui & maculæ

paſſim in omni corpore nudẽtur, & tanquam digito intento omnibus indicentur. Mali enim moris, peioris audacię, peſſimi exempli in poſteritatem eſt, optimo latinitatis auctori tot poſt ſæculis libros etiamſi non peſſimos, at certe iſta majeſtate diuini viri indignos, obtrudere: & ad hãc fraudem confirmandum magnæ auctoritatis ſenes ſiue incautos impellere, ſiue inducere prudentes. qui quantum alios mouerint, neſcio: me quidem certe ad credendum illicere non potuerunt; quia nihil cur a priore mea ſententia deſciſcerẽ, attulerunt. Quid enim dicit vir omni eruditione, prudẽtia, eloquẽtia ornatiſſimus C. Sigonius? Nam lubet iam pedetentim in controuerſiã ipſam ingredi, & ad vnamquamque rationẽ

ponderandam ſingillatim accedere. recte an ſecus, tuũ iudicium ſit, Del-beni, qui & huius libelli ob varietatem rerum grauium atque vtilium perſtudioſus es, & in ipſius Sigonij primis amatoribus: vel quia tanta eius in bonas litteras beneficia, vel quia nobiliſſimę & antiquiſſimæ patrię veſtræ Italiæ iam diu alter oculus & ſingulare ornamentum eſt. Neque vero hîc vllum ordinem nouum exſpectabis, præter eum quem eruditiſſimus homo ſequitur: quem dum lego, vt quidque nõ probauit animo meo, enotaui, & pertentaui, an labefactari poſſet, an eà eſſet diſertorum in omni re diuinitas, vt ne a veritate quidẽ ipſa eorum ſententiæ peruelli ſine pari verborũ vbertate poſſint. Quid igitur ait Sigonius, cur hic liber a

Cicerone potius conſcriptus, quã ab imitatore aliquo effictus exiſtimari debeat? præſertim cum multa ſuſpicionum ſint argumẽta, & non nouam hanc conſuetudinem videamus in M. Tullij nomen inuadendi, neque heri aut hodie natam, ſed vel ipſius cõfeſſione iam inde a M. Quinctiliani & Annæi Senecæ temporibus vſque ad hãc ætatem propagatam? aut ſi M. Fabius falli potuit falſa declamatiuncula, re tam recenti, tali ipſe ingenio, & tanto vſu dicendi, nos tãto poſt tempore, nequaquam ſimili aut mentis acumine, aut doctrinæ magnitudine, adumbrata quadam rerum & verborum imagine decipi non poſſumus? Non hercle, inquit Sigonius. *Nam illi in alio quodam ſe rerum genere exercuerunt, quippe*

finxerũt orationes, id est, eas actiones complexi sunt, quas neque Cicero attigerat, & ipsi facile coniicere ex propinquitate sæculi poterant: atque omnino acta illa inseruerunt, in quibus etiam fallentes nulla vmquam, si sibi constitissent, refelli hominum memoria valuissent. denique ea persequuti sunt, de quibus nemo ante loquutus erat, & quæ, cum omnino nulla fuißẽt, liberam ad fingendum sine mendacij suspicione potestatem omnibus tribuebant. At vero qui consolationem Ciceronis effingendam hoc tempore sumserit, ne ille non solum difficile cum eo certamen instituit, qui in hoc genere admirabili excelluisse ingenij gloria fertur, sed etiam ea tractabit, quæ longe a sua memoria notitiáque remota sunt, & solida doctrinæ monimenta restituet, in quibus nullam, vt ibi, res ipsa materiam ad comminiscendum

ſuppeditabit, quod tota in varietate veterum dictorum factorúmque poſita ſint: quæ ex ſolis philoſophorum atque hiſtoricorũ ſcriptis poſſunt hauriri: quæ quidẽ Cicero cognoſcere facile potuit: huic vero ne in quiete quidem videre iam prorſus amiſſa licebit. demum ea perſequetur, quorum multa veterum teſtimonia exſtant, non ſolum eorum, qui ipſa ſtudioſe legerunt, ſed ipſius etiam qui prodidit Ciceronis; quorum vnum ſi forte omiſerit, continuo falſi reus agetur. Hæc ille. in quibus primum hoc nouum mihi & admirabile occurrit, orationes Ciceroni affingi falſas poſſe; doctrinas ſerias non poſſe: deinde, quæ ille non attigerit, tractari fortaſſe ſimiliter poſſe; quæ attigerit, etſi deperierint, inimitabilia eſſe. denique, ea quæ hominũ memoriam fugiant, fraudi &

mendacio patêre;quę tempus ipſum & longa ætas funditus ſuſtulit,iiſdem malis obnoxia non eſſe. Nam primum quid intereſt oratorium opus an philoſophicum exprimas, cum vtrobique rerum & verborum imitatio requiratur? Deinde quid ad cauſſam pertinet, numquam ſcribſerit Cicero,an ſcriptum interciderit? etſi fama ſcripti permagna eſt. res enim certe quæ periit, & ex hominum notitia euanuit,in eadem condicione eſt, qua eſſet, ſi nullo vmquam tempore fuiſſet. Præterea potuiſſe iſtos ſuperiores etiam falſa inſerere, concedo. at num minus potuit is, qui hoc tempore Conſolationem effinxit? non,inquit Sigonius. *nullam enim, vt ibi, res ipſa materiem comminiſcendi ſuppeditabit.* illa vero

longe maximam. quid enim aut inueniri vberius, aut pertractari ornatius poteſt hoc genere, quo conſolamur afflictos? An tu omnem philoſophiam interiſſe putas, vt præcepta & ſententiæ; aut omnem hiſtoriam, vt exẽpla ſatis multa conquiri & expromi non poſſint? Hiſtoriam certe non putas, quem ego ob ſingularem antiquitatis & rerum geſtarũ ſcientiam hiſtoriam viuam appellare ſoleo. Quod ſi Crantoris, Theophraſti, Xenocrati in hoc genere deſideramus amiſſa monimenta; at Platonis, Plutarchi, M. Tullij ipſius, Senecæ, aliorum ſane multa verſantur in manibus, quæ ad illorũ etiam obſtructos iam nobis & tenebris vetuſtatis interclusos fõtes tamquam manu ducunt. vnde depromere locos diſ-

puta-

putationis quid fuit negotij? Nã de fragmentis quod adiicis, sub-leuasti tu illum iam diu hoc metu tua diligentia. qua tamen ipsa quam prudenter vsus sit, videbimus, neque ita multo post. Nunc hoc te moneo, si pateris, quoniam quidem neminem tanto interuallo temporum ausurum credis, aut falsam historiolam componere, aut philosopho cuius libri perierint non suam sentiam tribuere; caue omnium ingenia æstimes tuo, vir optime: qui qua es incredibili naturæ bonitate, certe non faceres. At sunt qui id flagitium nullum habeant, qui nostram credulitatem suam occasionem putent: quibus aures nostras dedere; quid aliud est, quam dignitatem litterarum, & scriptorum veterum integrita-

tem prodere? Desiderius quidem Erasmus, auctor ad hanc rem sane locuples, se puero narrat fuisse, qui cum M. Tullij recenter multa essent reperta, & magna eruditorum auiditate excepta, ludum & iocum facerent Ciceronis amatores paullo incautiores; cuiusmodi magna huius generis pars est. texere enim epistolas, aut oratiunculas conficere solitos, & recitare pro Ciceronianis. quæ cum illis admirabilia, diuina, singularia visa essent, & exscripta religiose; rem, vt esset, aperuisse, & stultam simplicitatem omnium irrisione pœnas dedisse. Ex hoc genere, quantum video, hic fuit declamator: qui collectis de vitæ humanæ miseriis, de morte, de diis immortalibus, de animorum inmortalitate, de piorum præ-

miis plurimis hincinde, ſed ex ipſo maxime M. Tullio locis, & iis in ordinem non incommodum digeſtis, etiam comprehenſionibus ſententiarum, & verborum collocationibus aliquot annorum labore conformatis, centones ſibi non incommode & non infabre conſuiſſe viſus eſt: quibus ſi circumdediſſet pulcerrimum oratorem, & nos eam ſutelam pro veſte lugubri amplecteremur, e latebris in medium proſiliret, & ſibilis irridentium theatra eruditorum compleret. quod quidem neſcio an futurum ſit, & diuulgata falſæ Cõſolationis per Europam fabula ſeſe indicaturus tam præclari facinoris auctor: vt quam ſuo nomine numquam certe adſequutus eſſet famam, eam vel hoc diuturniorem ſpe-

ret, quod Ciceronem ſubtiliſſimo homini C. Sigonio viſus ſit, non ſolum adumbrauiſſe; nam hoc tamen cum nonnullis ei commune fuiſſet; verum etiam multis partibus ſuperauiſſe: quo certe ne ipſe quidem, niſi impudentiſſimus ſit, vmquam adſpirauit. Deſinant ergo viri docti & acuti argumentum hoc modo concludere. Sententias quas aut ex Cicerone aut ex aliis nouimus omnes hîc videmus: de vitæ humanæ miſeriis egiſſe ſe dicit in Conſolatione; hic agit: alia multa, quæ facturum ſe filiæ cauſſa Attico ſcribit, hîc ait feciſſe: omnia & argumenta & membra apte & concinne cohærent. Habeat igitur compoſitionis germanæ fidem. quid enim horum eſt, quod imitator neque hebes neque in-

diligens non & potuerit præsta-
re facile, & debuerit certe? Tam-
etsi non ita accurate collegit om-
nia consolandi præcepta, vt non
multa huc addi possint. quod ap-
parebit, si cui Senecæ, Plutarchi,
aliorum expendere vacabit. & id
ipsum magnum sane momẽtum
est, cur hic partus subditicius sit.
nam ei nihil in suo genere vm-
quam simile fuisse ipse Cicero, o-
ptimus sui ipse operis existima-
tor, indicat: & hoc vnum longe
difficillimum fuit, secundum co-
piam & varietatem dictionis, ad-
sequi imitatorem: cetera, vt nihil
eorum omitteret quæ apud Cice-
ronem aut Lactantium dicta sunt
de Consolatione, facilia, vt etiam
illud, vt non incommode cohæ-
rerent partes, & omnia plana per-
spicuaque essent. quod mihi frau-

dis vel maximam ſuſpicionem mouit. Multo enim maior fides facta eſſet, ſi lacunis & maculis oblitus prodiiſſet, & ſitum illum cariemq. tantæ vetuſtatis hiatu partium & multarum cicatricum recentibus veſtigiis præ ſe ferret. quod in ipſis illis diuinis monimentis quibus redintegrandis tot viri eruditiſſimi certatim operam dederunt, tamen cotidie adhuc nos magno noſtro & moleſto cum labore experimur. Itaque ne hoc quidem vllam in partem valet, quod omnia hîc fragmenta compareant. nam fac abeſſe vnum, vel plura etiam; an propterea librum repudiares, ſi cetera conuenirent? Quæ hodie Plauti comœdia eſt, in qua non multa fruſtra requiramus, quę antiquiſſimi tamē & probatiſſimi gram-

matici laudant? an eam ob causſam aut Amphitruo, aut Ciſtellaria, aut Truculentus Plauti in ſuſpicionẽ eruditis hominibus vnquam venit? non magis mehercule, quam aut de legibus, aut Academicæ Quæſtiones, aut Orationes quædam M. Tullio abiudicabuntur, quod in illis non reperiuntur quædam a magnis auctoribus multis ante ſæculis adducta. Prodit enim & probat ſcriptorem ipſa dictio, & rerum pulcerrimarum diuina pertractatio, quæ oſtendatur in hoc libello non par & æqualis, ſed affectata bellius paullo, Ciceronis eſſe con cedam. nunc nihil me mouet ne illa quidem diſputatio, vbi hic ſcriptor legerit, quos nominat & habere ſe iactat auctores. neque enim, ſi nos fallere voluit, aliter

facere potuit, quam vt abs se lectos simularet. Nam de Theophrasti sententia, mendacium ipso ingressu a sese satis aperte proditur. *Nam*, inquit, *si verum est, quod a Theophrasto alicubi proditum memoriæ mandauimus, orbem terrarum theatrum quoddam esse diuina mente repletum, &c.* Itane Cicero diceret, alicubi proditum, aut memoriæ se mandauisse, quod Theophrastus diceret alicubi? at certe opinor libro de luctu conuenit sententia. sed oblita sui nimirum fraus est, & ipsa sua arte tenetur fallacia. Iam quod vehementissime se premere nos existimat Sigonius, cum omnia genera consolandi hîc ait afferri, iam attigimus, aliter eum facere non potuisse, nisi inscitissimus esset: & tamen nihil hic magnope-

re traditur, quod non e Tuſculani diſputationum fontibus in hunc riuulum defluxerit: ſed ita, vt iſthic aquam viuam, hîc lacunam hauriamus; illic irrigua omnia, hic arida multa conſpicemur. Quod vt magis intelligeres, Del-beni, cogitabam equidem cum ex Tuſculana prima, tum ex variis alibi Ciceronis verbis, quibus ſæpe innuit, quid egerit in Conſolatione, aut quid ſui confirmandi cauſſa faciat, facturuſue ſit, afferre plurima, & ex ipſis illis eſſe conſutas & cõtextas pleraſque male cohærentes ſententias docere. Nam hoc inprimis artificio animaduerteram placere ſibi huius libelli auctorem, vt aucupetur verba Ciceronis, de Conſolatione; & ea in rem ſuam, vbi ei commodum fuit, conuer-

rat:vt videlicet maior ſimilitudo maiores nobis præſtigias ob oculos obiiciat, & veritatis perueſtigationem difficiliorem impeditioremq. reddat. Verbi cauſſa; dixerat M. Tullius, profuiſſe ſibi nonnihil Conſolationem, & fortaſſe an profore etiam ceteris: hic noſter in eandem ſentẽtiam non dubitat, *quin omnes rationes tam ſtudioſe collectæ e ſapientium libris iuuent & delectent.* & agnoſcis Ciceronianum loquendi morem. Ait idem Cicero, ſe naturę vim quandam attuliſſe, vt magnitudini medicinæ doloris magnitudo concederet: hic magnificus in alieno luctu oſtentator fortitudinis, id ſe facturum iiſdem pæne verbis pollicetur. Fatetur aliquando Marcus, quamquam ad ſe leuandum omnia colligat, om-

nem tamen consolationem a dolore vinci: hic multo maiori animo & virtute inuertit sententiam, & effecturum se minatur, vt vincat dolorem consolatio. Hæc igitur & alia compluria cogitabam inter se contendere, & cuiuis ante oculos proponere putidas sane & frigidas in hoc genere affectationes similitudinis. Verum id cum cogitarem facere, vidi postea ita hîc diligentem fuisse C. Sigonium, nihil vt mihi fere reliqui fecerit, nisi vt admirer, eum virum aut non vidisse hæc ex illis esse assimulata, aut vidisse, & dissimulare potuisse; nobis etiam ante oculos proponere non dubitauisse. quid enim? nonne ad verbum sunt pęne eadem omnia? nonne frigide hîc suis locis inculcata? nonne vbi Cicero digitum

dumtaxat intendit ad ea, quæ dixerit, tamen vberius loquitur, quam hîc, vbi iſta debuiſſent copioſiſſime tractari? in quibus ſingulis non libet immorari. odioſa enim res ſit, & peti ex oratione Sigonij facile atque animaduerti a quouis non imperitiſſimo poſſunt. Illud vero quale tandem eſt, quod primam Tuſculanam totam in hunc librum incluſerit? an, vt ait Sigonius, quia rem eandem poſtea repetere habuit neceſſe? etiamne verba mutuari pæne eadem, neceſſe habuit? Male de Cicerone exiſtimat, qui hoc exiſtimat. Sed quoniam exempla maxime eadem ob rei ſimilitudinem putat vtrobique poſita, conſideremus quædam eorum, quomodo ſint expoſita. De Argiæ ſacerdotis liberis, & Trophonio at-

que Agamede in Tuſculana legimus. *Primum Argiæ ſacerdotis Cleobis & Biton filij prædicantur. nota fabula eſt. cum enim illam ad ſollemne & ſtatum ſacrificium curru vehi ius eſſet ſatis longe ab oppido ad fanum, morarenturque iumenta, tum ij quos modo nominaui, veſte poſita, corpora oleo perunxerunt; ad iugum acceſſerunt. ita ſacerdos aduecta in fanum, cum currus eſſet ductus a filiis, precata a dea dicitur, vt illis præmij darent pro pietate, quod maximum homini dari poſſet a deo. poſt epulatos cum matre adoleſcentes ſomno ſe dediſſe. mane inuentos eſſe mortuos. Simili precatione Trophonius & Agamedes vſi dicuntur, qui cum Apollini Delphis templum exædificauiſſent, venerantes deum, petierunt mercedem, non paruam quidem operis & laboris ſui, nihil certi; ſed quod eſſet optimum ho-*

mini. Quibus Apollo se id daturum ostendit, post eius diei diem tertium. qui vt illuxit, mortui sunt reperti. Iudicauisse deum dicunt; & eum quidem deum, cui reliqui dij concessissent, vt præter ceteros diuinaret; mortem esse optimum homini. Hîc vero de re eadem. *Itaque mortem in beneficij loco tributam a diis inmortalibus iis, quos maxime dilexerũt, traditum est. vt cum, Herodoto auctore, Argia sacerdos, quod optimum filiis esset, a dea precata, eos reperit mortuos. Mortem autem tamquam optimam illis esse cõcessam, credamus sane Apollini Delphico: qui exoratus a Trophonio & Agamede, a quibus templum magnifice Apollini exædificatum Delphis erat, vt quod esset optimum homini tribueret, post diem tertium exanimes sunt inuenti. quo munere iudicauit deus, & deus is, cui diuinationis partes*

a reliquis diis ſunt relictæ, mortem homini omnium rerum eſſe optimam. Hîc, vt cetera miſſa faciam, certe comprehenſio extrema tota detorta ex Cicerone eſt. nam in ceteris pæne voculas omnes conſectatum eſſe, apparet. illa vero, ſi quæ vmquam, frigida & inepta ταυτολογία eſt; *a quibus templum magnifice Apollini exædificatum erat.* Videlicet quia legerat in Tuſculana; *cum Apollini Delphis templum exædificauiſſent*; omittere dei nomen religioni habuit. Quid ego alia commemorem indidem depromta loco paullo inferiore, vt dolus eſſet tectior: de Sileni ſcito, de Euripidi verſibus, de Elyſij Therinęi diuino ſomnio? quæ ſane præteriſſem, niſi viri docti non afferrent modo, ſed etiam ipſo Ciceronis loco (o facinus!)

cõcinniora & pulcriora esse contenderent. Sic autem Cicero statim post ea, quæ modo attuli. *Fertur etiam de Sileno fabella quædam: qui cum a Mida captus esset, hoc ei muneris pro sua missione dedisse scribitur: docuisse regem, non nasci homini longe optimum esse; proximum autem, quamprimum mori. qua est vsus in Cresphonte sententia Euripides.*

Nam nos decebat cœtus celebrantis, domum
Lugere, vbi esset aliquis in lucem editus,
Humanæ vitæ varia reputantis mala.
At qui labores morte finisset graues,
Omnis amicos laude & lætitia exsequi.

Simile quiddam est in consolatione Crantoris. *ait enim Therinæum quendam*

dam Elysium, cum grauiter filij mortem mæreret, venisse in Psychomantium, quærentem quæ fuisset tantæ calamitatis caussa. huic in tabella tris huiusmodi versiculos datos,

Ignaris homines in vita mentibus errant,
Euthynous potitur, fatorum numine, leto:
Sic fuit vtilius finiri ipsique, tibique.

Hic, vt memorem discipulum par est, satis industrie vestigia subsequens magistri, hoc modo. *Sileni quæ fertur fabula; si grauioribus ludicra interdum admiscere liceat; idem certe confirmat. qui captus a Mida missionem doctrina redemit. docuit autem regem, nunquam nasci optimum esse; celeritatem autem mortis proxime accedere. idemque Euripidis testimonio poëtæ sapientissimi comprobatur. Sed Crantor noster patri,*

filij mortem ægerrime ferenti, responsum ait datum esse in Psychomantio, filio suo bene beateq. esse, vtiliusq. futurum fuisse, si etiam pater pari ratione fatis concessisset. Non faciam, quod homo eruditissimus non erubuit facere, vt hæc cum Cicerone contendam. vnum monebo. FERTVR verbum vides in hoc, quoniam idem in Cicerone vulgo est: quod non debet. Habent enim omnes membranæ, quas cum cura inspexi, AFFERTVR. plane rectius: & capio eos, qui epilogum rhetorum in scholis decantarint. Sic exemplo primo dixit, *Primum Argiæ sacerdotis Cleobis & Biton filij prædicantur.* & secundo, *Simili precatione Trophonius & Agamedes vsi dicuntur.* & nunc tertio, *Affertur etiam de Sileno fabella.* neque aliter concludit

mox locum, *His & talibus aucto-ribus vsi confirmant mox caussam.* Leue hoc argumentum ſcio pleriſque viſum iri; mihi non leue. animaduerto enim ſæpe hunc imitatorem peruerſione locorum, quæ eſt in noſtris editionibus, in fraudem impulſum eſſe. Cur autem in illis ſuperioribus Euripidi verſus non poſuit? an parum meminerat miſer, luctu ac mærore proſtratus? an potius hoc carioſa vetuſtas exêdit, vt e Tuſculana qui vellet poſſet reſtituere? ſcilicet ſi reperiret, quos falleret. Crantoris illud oraculum ſane nouo modo & ſingulari interpretatur. Nam ego ex græco illo, quem Plutarchus adducit,

οὐκ ἦν γὰρ ζώειν καλὸν αὐτῷ, ὅτε γονεῦσιν;

& altero verſu latino, quem Ci-

cero, de illo expressum:

Sic fuit utilius finiri ipsiq. tibique, ex illis, inquam, hoc intelligebam. quoniam Elysius mæreret, & filij caussa, cui ante iustam ætatem vita erepta esset; & sua, qui herede vnico & suauissimo oblectamento senectutis careret; eximi ipsi vtrumque hunc scrupulum a genio: cum neque ex filij vsu fuerit in vita diutius permanere, ob calamitates imminentes; neque ex parentis, ob luctus quos acerbiores ex miseriis filij percepturus fuisset, quam percepisset ex morte. Hoc igitur ego: ille imitator, quid sequatur, ipse viderit. nam, opinor, præter vanitatem & errorem nihil. Etiam hæc operæpretium est considerare. *Ipse enim discessus animi a corpore vel cum nullo, vel certe cum modico dolore*

fit, & interdum ſine ſenſu, nonnumquam etiam, ſi recte ſapimus, cum voluptate. Sed quidquid ſit, totum hoc ita leue eſt, qualia ſunt ea quæ puncto temporis fiunt. Sunt enim ita expreſſa, vt dubitari non poſſit, de illis eadem Tuſculana prima. *Vbi igitur malum eſt, quoniam nihil tertium eſt? an quoniam ipſe animi diſceſſus a corpore non fit ſine dolore? vt credam ita eſſe, quam eſt id exiguum? & falſum eſſe arbitror: & fit plerumque ſine ſenſu; nonnumquam etiam cum voluptate. totumque hoc leue eſt, qualecumque eſt. fit enim ad punctum temporis.* Ne hîc tamen nihil de ſuo adiiceret noſter rhetor, & vt aptius caderet verborum circumductio, addidit; *ſi recte ſapimus:* quod profecto, ſi recte ſapuiſſet, numquam addidiſſet. Fac enim ſapientem æquo animo mori,

quod eſt veriſſimum, ideone etiam cum voluptate? Eſt enim voluptas iucundus motus in corpore. qui cum ſe incitauit vehementius, ſæpe naturam impetu diſſoluit, & hominem totum extinguit. Zeuxin pictorem, & comicum Philemonem, aiunt immoderato riſu ſolutos animam exhalauiſſe; Chilo e ſeptem Sapientibus Græciæ, & e nouem Lyricis Pindarus, atque de populo permulti alij lætitiæ magnitudine victi vitam profuderunt; nec deſunt, qui inter luſus veneris titillantem libidinem ferre non potuerunt. Ii ergo omnes non quia recte ſaperent, ſed quia vim voluptatis ſuſtinere non poſſent, occiderunt: quæ vndique efferuiſcens compagem imbecilli corporis diſiecit. Neque aliud ſigni-

ficare Ciceronem ostendit manifesto, quod de dolore mortis agit non de animo bene an male constituto: quem vt inminuat, ait interitum in morte etiam a voluptate inesse posse. Perperam ergo & præter mentem Ciceronis etiam hæc noster rhetor effutiuit. Iam vero quam acute sibi videtur expressisse hoc ex secundo Officiorum! *Est Dicæarchi liber de interitu hominum Peripatetici magni & copiosi, qui collectis ceteris caussis eluuionis, vastitatis, pestilentiæ, beluarum etiam repentinæ multitudinis, quarum impetu docet quædam hominum genera esse consumta; deinde comparat, quanto plures deleti sint homines hominum impetu, id est, bellis & seditionibus, quam omni reliqua calamitate. Cum igitur hic locus nihil habeat dubitationis, quin homines ho-*

minibus plurimum & prosint & obsint. Sic verus & germanus Cicero: hic ſubditiuus & inanis quanto breuius! *Meritoque Dicæarchus in eo libro, quem de hominis interitu luculentum & eruditum conſcripſit, nihil habere dubitationis putauit, quin multo plures exſtincti ſint homines ipſa hominum ſæuitia & acerbitate quam omni reliquo genere calamitatis:* & tamen in tam breui ſententia non mediocre peccatum, librum laudare de interitu hominis; qui eſſet de humani generis calamitatibus & exitiorum cauſſis inſtitutus. Quod etſi Græcus ita inſcriptionē inſtituiſſet, quod non fecit; liquet mihi tamen, Ciceronem ſequuturum non fuiſſe, ob linguæ latinæ cōſuetudinem, & ſonum pleniorem. qua de eadem cauſſa idem maluit DE OF-

FICIIS opus ſuum nominare; cum Græci ſolerẽt, περὶ καθήκοντος. Sed huiuſmodi imitationum exempla conſectari infinitum ſit. neque enim minor fere numerus eſt, quam huius libelli verſuum: & ab his paucis admonitus, quiuis quot volet obſeruare per ſe iam poteſt, qui in M. Tullij ſcriptis modo non plane hoſpes eſt. Sed quoniam C. Sigonius hinc ad fragmenta delabitur, & ab illis Ciceroni conſolationem nouam aſſerere conatur; quod non exiſtimet tantam diuinitatem poſſe cadere in noſtri ſæculi vllum mortalem, vt tam apte omnia includat in ſuum commentarium, quæ priſci ſcriptores tam diſperſe adferant: lubet hoc etiam perpendere, & examinare paullo diligentius. neque enim, vt meus

captus eſt, ita apte omnia, vt ille videri vult, puto illigata & intexta eſſe alieno operi. Primum igitur illud ex Pliniani operis procœmio adductum ab A. Patricio ſatis ſcite arripuit, & verbis Ciceronis, tranſcriptis ex Lucullo, inuoluit. *Sed ego Crantorem ſequor, cuius legi breuem illum quidem ſed vere aureum & vt Panætio placuit, ad verbum ediſcendum de luctu librum, quo acute vniuerſam doloris medicinam complexus eſt.* Hic primum illud quæro, quod ſæpe facio, ſoleatne ita putide Cicero ſuas etiam voculas, cum de re eadem iterum agit, repetere Quam enim omnia ſimilia in verbis Ciceronis, quæ iam diu An. Riccobonus adduxit! *Legimus omnes Crantoris, de luctu. eſt enim non magnus, verum aureolus, &, vt Panæ-*

tius Tuberoni præcipit, ad verbum ediſcendus libelius. Quis ille tam inſulſo cerebro, & tam craſſis auribus, qui in puerili periculo ferre poſſit tot verba aliunde tam aperte ſublecta? & nos ipſi Ciceroni tantam infantiam appingemus, neque erubeſcemus? Hoc ergo primum ex Sigonio quæro. Deinde, exiſtimabimusne nullam eum ſui facti cauſſam adieciſſe, cur Crantorem potiſſimum auctorem ſequeretur? Fecit id certe in Officiis, cur Panætium & Stoicos; & in libris de legibus, cur Platonem imitaretur. idemque in de repub. commentariis curauiſſe, multa argumento ſunt. Non veriſimile eſt igitur, hic prætermiſiſſe: vbi præſertim maxime opus fuerat. itaque ne obſcura quidem nobis ratio eſt. Nam natura

an voluntate noſtra & molli quadam animi inductione mærore afficiamur, in luctumq. abripiamur, magna queſtio eſt, & exagitata diu multumq a diſſidentium philoſophorum ſcholis. Crantor natura nos afflictari cenſuit, & huic parêre cum mediocritate quadam doloris, hominis putauit eſſe legi naturali obſequentis. ideo cedendum dolori, & indulgendum eſſe deſiderio noſtrorum, idq ab humanitate ipſa nos doceri, exiſtimauit. Hoc M. Tullius ſequutus, excuſandi ſui ſatis magnum momẽtum habere credidit: quod vehemẽtiſſime commotus eſſet morte vnicæ & probatiſſimæ filiæ. Scripſiſſe enim Conſolationem in medio luctu, neque tam ſui plane confirmandi cauſſa, quam ab illo lugubri

ſletu paullulum abducendi, ipſe multis locis teſtatur. Itaque hoc quod officio quodam pio & debito ſe facere exiſtimabat, vt valde doleret, id ſibi eripi nolebat. quod conantur Stoici, qui omnino lugendum negant; permittit Crantor, qui dolori adhibendum dumtaxat temperamentum cenſet, non fibras eius & ſtirpes omnes, id quod fieri poſſe non exiſtimabat, eſſe recidendas. huius ergo molliorem ſententiam probauit, quam in Conſolatione ad Apollonium Plutarchus recitat. Μὴ γὰρ νοσοῖμεν, φησὶν ὁ ἀκαδημικὸς Κράντωρ, νοσήσασι δὲ παρείη τις αἴσθησις, εἴτ' οὖν τέμνοιτό τι τῶν ἡμετέρων, εἴτ' ἀποσπῷτο. τὸ γὰρ ἀνώδυνον τοῦτο οὐκ ἄνευ μεγάλων ἐγγίνεται μισθῶν τῷ ἀνθρώπῳ. τεθηριῶσθαι γὰρ εἰκὸς, ἐκεῖ μὲν σῶμα τοιοῦτον, ἐνταῦθα δὲ ψυχήν. & Cicero in Tuſculanis venuſte expreſſit, vel diuine po-

tius, vt omnia. *Sensus adsit, siue secetur quid, siue auellatur a corpore. nam isthuc nihil dolere non sine magna mercede contingit immanitatis, in animo; stuporis, in corpore.* hic noster non neglexit id etiam in suam rem conuertere; sed ita deprauauit, vt ne latine quidem loquatur, quantum eius ego intelligo. *Est*, inquit, *quatenus homo doleat, & quod prudenter a Crantore dictum est, siue secetur pars aliqua corporis, siue auellatur, sensus adesse debet. isthuc enim non dolere, fieri non potest, quin quemadmodũ feritatem corporis quãdam, sic animi stuporem maximum indicet.* nam recte dici feritatem corporis, cum significetur ἀναισθησία, non arbitror: Ciceronem quidem scio, vt pro Cælio, vt alibi, duriciam corporis, dicturũ fuisse. Sed vt caussam neglexit dicere,

cur Crantorem ſequeretur: ita tota in diſputatione hoc ipſum πάθος patris afflicti, & proſtrati maximo animi dolore, nuſquam exprimit & ſeruat; & ne conatur quidem. quæ enim pars libri eſt, quæ nos non dico ad luctum aut fletum impellat, ſed omnino cõmoueat paullo magis? M. Tullium ſi audire aut legere cotingeret, quis ille tam ferreus, qui non tam acerbum caſum, omnibus eloquentiæ luminibus illuſtratum, ſuis lacrimis nunc quoque proſequeretur, & fatis ipſis iraſceretur in aliena calamitate diſertiſſimi & præſtantiſſimi viri? At hic ſenex etiam lætatur, gaudet, exultat, triũphat denique omni hilaritate animi morte filiæ, quod eam cum dis agere æuum ex philoſophia didicerit; quod

memoriam eius fore ſempiternam ſperet. quæ ſæpe occurrent relegenti tibi, Del-beni, vt a me indicari loca nihil ſit neceſſe; & piget ſane tranſcribere. ita enim frigide hæc ipſa tractata ſunt; vt riſum mihi perſæpe, interdum ſtomachum excuſſerit, poſſe iſta pro Ciceronianis probari. At, dicet aliquis, tantumne ergo lamentatus eſt Cicero, cum ſeſe conſolari dicat? non tantum. ſed bonam partem lacrimæ, adeoque ſingultus etiam, abſtulerunt: cum de miſeriis hominum & huius vitæ acerbiſſime & vehementiſſime deploraret; non, vt hic, ſcholaſtice & male cohærentibus rhetorum locis: cum de ſuæ & de ipſius filiæ fortuna varia miſerabilique conquereretur: cum ſolitudinem inprimis ſenectutis ſuæ in

omnium

omnium maximarum rerum amissione lugeret. Quæ omnia cuiusmodi fuerint, si voles suspicari; vide sis vel perparuam ad Ser. Sulpicium epistolam, qua consolationi illius respondet; vel omnes ad Atticum libri duodecimi. aut ego vehementer fallor, aut hîc nugari, illic lamentari, hîc rhetoricari inepte, isthic philosophari erudite, dicturus es. Et dubitabimus, qualis fuerit in accuratissime scripto volumine, cum tam grauis sit in scidis properanter effusis? At profecit tamen aliquid consolatione sua. profecit: hactenus, vt fletum mærentem, vt ipse vocat, & luctum imminueret; dolorem illum obstinatum retineret. vt Marco nostro dicere possemus id, quod Seneca Marciæ suæ in re eadem dicit.

Manet quidem tibi, Marcia, etiam nunc ingens tristitia, & iam videtur duxisse callum, non illa concitata, qualis initio fuit; sed pertinax & obstinata. Sic enim illo loco legendum, non cum editis omnibus, *qualis in illo fuit*; aut cum quibusdam viris eruditis, *in Liuia.* nam quid vetat, Del-beni, quoniam nihil agere & nugari in hoc lusu semel placuit, operam parum aut necessariam aut vtilem alia paullo vtiliore interdum condire? Itaque admonuit me hic locus, vt fragmentum etiam aliud, quod imitator intexuit in disputationem de immortalitate animorum, eo adscriberem, vt ostenderem, illum non modo libros vulgatos in omnibus transscribendis secutum, sed ne paullo quidem veteriores, saltim vt nos paullo

tectius falleret, inspexisse. Ait Cicero Tusculana prima. *Hanc nos sententiam secuti, his ipsis verbis in Consolatione expressimus. Animorum nulla in terris origo inueniri potest. nihil enim est in animis mixtum atque concretum, aut quod ex terra natum atque fictum esse videatur: nihil ne aut humidum quidem, aut flabile, aut igneum. his enim in naturis nihil inest, quod vim memoriæ, mentis, cogitationis habeat; quod & præterita teneat, & futura prouideat, & complecti possit præsentia: quæ sola diuina sunt. nec inuenietur vmquam, vnde ad hominem venire possint, nisi a deo. Singularis est igitur quædam natura atque vis animi seiuncta ab his vsitatis atque notis naturis. Ita quicquid est illud quod sapit, quod vult, quod viget, cæleste & diuinum est, ob eamq. rem æternum sit, necesse est.* Hîc omnes

paullo antiquiores libri habent; & habent recte, vt arbitror. *quod sapit, quod viuit, quod viget.* Nam mente, vita, motu circumscribit animum hominis rationis compotem. Iam quid de illo frusto huius libri dicam, quo cum consecratæ Tulliæ memoria conseruata est? Equidem vix audeo contra magnos viros, & magnæ auctoritatis, oratione contendere: & tamen res cogit, apertissimam sententiam, & cum primis idoneam ad arguendam vanitatem subditicij libri, non negligenter præterire. quam præsertim vir pereruditus A. Patricius labefactare corruptela conatus est; Carolus autem Sigonius ex hoc recenti impostore sese reconcinnare etiam, & verbis aliquot auctam renouare atque supplere, glorie-

tur. Ait Lactantius, ſcripſiſſe Ciceronem in Conſolatione. *Cum vero & mares & feminas cõplures ex hominibus in deorum numero eſſe videamus, & eorum in vrbibus atque agris auguſtiſſima templa veneremur; aſſentiamur eorum ſapientiæ, quorum ingeniis atque inuentis omnem vitam legibus & inſtitutis excultam conſtitutamq. habemus. Quod ſi vllum vmquam animal conſecrandum fuit, illud profecto fuit: ſi Cadmi, aut Amphionis progenies, aut Tyndari in cœlum tollenda fama fuit, huic idem honos certe dicandus eſt. Quod quidem faciam, teq. omnium optimam doctiſſimamque, approbantibus diis immortalibus ipſis in eorum cœtu locatam, ad opinionem omnium mortalium conſecrabo.* Hîc ſententiam loci anxie quærit Patricius; & tandem vt in aram, confugit ad mutationem

ſcripturæ: quod hîc certe minime fuit neceſſe. Quid enim clarius, quam hoc dicere Ciceronem? ſi colantur religioſe in dis mares & feminæ, maiorum ſapientiæ credendum eſſe, & ſtatuendum ab hominibus perueniri ad deos: & certe ſi vllum animal conſecrandum fuerit, hominem potiſſimum fuiſſe; qui animantium omnium generibus antiſtaret dignitate & præſtantia longiſſime. quod ſi autem ex hominibus feminæ etiam in cælum ſublatæ ſint, vt Semele, vt Chloris, vt Helene; ſuam quoque Tulliam idem promereri ſanctitate vitæ & excellentia doctrinæ. hunc ſenſum quis non probet, aut eruat? vt mirer, quid erūditiſſimis hominibus nubeculam in tam clara luce ob oculos offuderit. Sed operæpre-

tium est videre, quo modo hæc imitator adduxerit. nam censent magni viri, artificio hic inprimis vsum admirabili atque singulari. Qui ergo, inquit, *ad hominum vitam vel adiuuandam vel excolendam atque exornandam aliquid attulerunt, quique virtutibus rerumq. gestarum gloria præstiterunt, eos nemo dubitet iure deos habitos, diuinoq. cultu affectos esse. Neque ego vllo pacto auderem hoc primus prodere. non enim tam studiose quæ laudari possunt appeto, quam reformidare ea soleo, ex quibus possit aliquid vel leuioris culpæ redundare. Cum vero & mares & feminas complures in deorum numero esse videamus, & eorum in vrbibus atque agris augustissima templa veneremur; assentiamur eorum sapientiæ, quorum ingeniis & inuentis omnem vitam legibus & institutis excultam*

habemus. tantis enim ducibus aberrare non possumus: nec a nobis, sed ab illis ipsis quos sequimur, rei tam iustæ ac debitæ ratio reposcetur. iure enim fecisse putandi sunt, qui ne quem virum aut feminam præclare meritam debito honore spoliarent, eorum memoriam sanctam venerandamq. esse voluerunt. nos autem iniuste ageremus, si quos pari cultu veneratioeque dignos cognouimus, eos pateremur silentio præteriri. Neque hoc de te vna, mea Tullia, dictum volumus, cuius exstabunt virtutis, prudentiæ, doctrinæ, continentiæ ad omnem æternitatem impressa vestigia, sed de iis omnibus, quos tali honore dignos aut ipsi vidimus, aut futuro tempore posteritas intuebitur. Nunc autem de te loquar, quam non ego amissam, aut mihi penitus ademtam velim dicere: cum illucescat menti meæ quotidie magis

præclarissima nominis tui tuarumq. virtutum gloria. vigebis autem memoria, quamdiu monimenta exstabunt illa, quibus eximia consignata sunt tam excelsæ laudis testimonia. quæ sempiterna fore, cum præstantissima sint, plane confidere debemus. Tibi igitur numquam me debitum persoluisse officium putabo; nisi de me optime meritam, quem eximie coluisti; ac de patria, quam semper ornasti, supremo honore decorauero. Id autem facile consequar: cum is locus quem tibi delegi, sempiternam habiturus sit religionem. nostra vero, si qua erit ex ea re consolatio, quæ magna certe erit; aut si qua laus ex paterna pietate, mihi certe iucundissima acciderit. nihil enim aliud vel audire, vel memoria repetere libentius possum; quam me in eam, quam summe dilexerim, summeq. diligendam merito suo censuerim, quam

maxime pium gratumq. esse. cum præsertim in alienos, quia de se optime meriti erant, tam prolixos liberalesq. sese, & maiores nostri, & exteri præbuerint. Quod si vllum vmquam animal consecrandum fuit, qualia multa consecrauerunt Ægyptij, quod nullum profecto fuit: si Cadmi, aut Amphitrionis progenies, aut Tyndari in cælum tollenda fama fuit; huic idem honos certe dicandus est. quod quidem faciam, teq. omnium optimam doctissimamque, adprobantibus dis immortalibus ipsis in eorum cœtu locatam, ad opinionem omnium mortalium consecrabo. In his tam anquisitis ambagibus quot sunt, quæ reprehendi iure optimo possint! Primum, an Cicero primus prodidit, deos ex hominibus fieri beneficiorum in genus mortalium magnitudine? neque id dicere

audebit quiſquam; & ſi dicat, ex illo ipſo Cicerone confutabitur. Et tamen hinc quoque ſententiæ ſuæ firmamentum adſtruere Sigonium video. in quo moneo optimum uirum, vt diligenter circumſpiciat, quomodo poſſit a mendacio defendere, vt ille vult, Ciceronem; vt ego, Ciceroniaſtrum: cuius hoc certe non minimum peccatum, in tam aperta & manifeſta re tam turpiter offendiſſe. Deinde, cur illa tam verboſa vni continentiq. fragmento, niſi nos Lactantius fallit, interiecit? an omiſit Firmianus, vt ſuæ cauſſæ non ſeruientia? immo hic noſter ſententiam loci non vidit, & iſta Patricij dubitatione in fraudem impulſus, belle ſe hac declamatiuncula locum interpolaturum exiſtimauit, ſi laudem

Tulliæ, & ſuam pietatem, & maiorum auctoritatem interſpergeret. In quibus ipſis exornationibus tamen quid eſt, quod ait; *ſupremo honore decorauero?* an hoc vult dicere, iuſtis ſollemnibus? at ea iam aut facta erant, aut certe fieri rite poterant, etiamſi locus conſecrationem aut perpetuam memoriam non haberet. an intelligit honorē ſupremum eum, qui poſſit in hominem conferri maximus ampliſſimuſque? Scilicet ita intelligere. nam id euincunt ea, quæ ex epiſtolis aliquot ad Atticum proximæ comprehenſioni illigauit. Sed eo modo vbi loquitur aliàs noſter Cicero, aut alius auctor non malus latinitatis? Nam *ſummos honores* latini ſemper dicunt, maximos cum intelligunt; cum vltimos, hoc eſt,

funebrium exſequiarum , *ſupremos.* & ita Virgilius accepit; ad cuius locum reſpexiſſe potuit imitator; etſi parum perſpexit ſententiam.

-egregias animas decorate ſupremis
Muneribus-

Sed vt hæc mittamus, quæ longa ſunt, & in hac feſtinatione omnia exanimari non poſſunt, illud tandem quale eſt, quod ait nullum animal conſecrandum fuiſſe? tane vero, noue Arpinas, nullum animal conſecrandum fuit? ergo ne homo quidem; &, ſi tibi conſtare vis, nec Tullia. niſi fortaſſis aut homines in animalibus cenſeri tibi non placet, aut feminas in hominibus. quod vt probes Dialecticis, ſudabis ſatis: neqne tamen, vt probes; quod fieri nullo modo poteſt; ſententiam ex

iſtis tuis verbis vllam idoneam elicies: niſi ego nihil video. Verum profecto noſter rhetor homines eſſe animalia non putauit: vt idem ne feminas quidem homines eſſe exiſtimauit. quod ſi planum facio, ecquid cauſſæ eſt, cur Ciceroni hæc tam ignominioſa falſæ & certe indignæ tanto ſcriptore Conſolationis macula detrahatur? Audi igitur de mulierum incommodis ῥητορεύοντα; ſed ita, vt Marcus noſter ranunculos ait, in palude vaticinantes. nam exprimit tandem dolor animi & rei indignitas veram a me vocem, & iſti impudenti confidentiæ debitam. *Maritos*, inquit, *ſæpe fatuos, parum de re domeſtica ſollicitos, pecuniam profundentes nanciſcuntur. ex quo paupertas & luctus: quibus malis eo premuntur grauius;*

quod non, vt homines, indagare possunt, qua maxime ratione medeantur incommodis, rebusq. suis consulant. Vides ne eum hoc dicere, mulierculas incommodis suis occurrere remedio non posse; homines, hoc est vt accipere nos necesse est, viros posse? quod illis & animi & consilij minus sit, & vmbris parietum contineantur, hi & fortitudine prudentiaque nitantur, & in luce vitæ atque communitate ciuium satagant rerum suarum. Sed ad hunc eundem erroris scopulum iterum illidit inferius. *Ac nisi turpe videatur homines a mulierculis multo certe imbecillioribus fortitudinis exempla petere, repetamus ex historiis Asdrubalis vxorem.* Satisne manifesto ostendit, solos se homines nouisse, qui mares sint? quia vulgus Italiæ & Galliæ ἰδιω-

πισμῷ linguæ patriæ ita vſurpet: quis autem neſcit, aliter ſolere latinos? aut quis exempla requirit, qui meminit Seru. Sulpicium in conſolatione ad ipſum M. Tullium de hac eadem Tullia ſcribere; *quoniam homo nata erat?* & tamen hæc & huiuſmodi ſermonis dehoneſtamenta non ſolum vetera dicere; ſed etiam, ſi dis placet, Ciceroniana audemus. Verum ad fragmentum ſuperius, vnde huc delapſus ſum, redeo. Mihi ergo dubium non eſt, quin docuerit M. Tullius, vnde ad nos proueniret ingens vtilitas, ea in deorum numerum a maioribus relata eſſe. ita Ægyptios eas beſtias, a quibus aut defenderentur aut adiuuarentur, conſecrauiſſe: ceteras gentes præclaros viros & de rebus publicis optime meritos,

tos,aut feminas honeſtate & virtute inſignes, in cælum cultu ſuſtuliſſe. Huic diſputationi conuenit examuſſim hæc concluſio. ex animantibus maxime hominem fuiſſe diuino cultu afficiendum: ex hominibus præſtantiſſimum quemque, ſiue marem ſiue feminam: in iis autem eſſe Tulliam. Neque diſſimulabo hoc quoque, in tribus illis, quorum progeniem ait in cælum perueniſſe, ſubobſcurum eſſe, quem dicat Amphionem; Sic enim in Lactantio etiam nunc editur. niſi quod legere me memini, filiam eum habuiſſe Chloridem: quæ ſi eadem eſt, aut Ciceroni noſtro eadem eſſe viſa eſt cum dea florum; recte & ordine adiunxerit illam Semelæ & Helenæ. de quo tamen nihil definio. ſed neque

imitatorem laudo, qui Amphitruonem reposuit; vt ante illum ipse Sigonius, & Patricius. repugnant enim & editi & scripti libri Lactantij, quos ipse vidi; & de mulieribus tãtum loqui, conuenientius sit argumento. tu cogitabis, Del beni; nos ad institutum. Ecquid enim aut dissimulare possumus, aut Sigonij auctoritate demoueri, quin aperte præ nobis feramus, illud parum apte videri insertum fragmẽtum; aut, vt planius dicam, valde inepte? *Cedo! en manum tollo!* Ait hoc Lactantius positũ a Cicerone, cum, post commemoratos permultos suos casus aduersos, quos fortiter pertulerit tamen, & constanter retuderit, subijceret; hoc vulnere amissæ filiæ ita se afflictum, vt cederet victrici fortunæ, &, infra-

ctum ſe debilitatumq. animo confeſſus, manum tolleret. Hoc igitur quam παθητικῶς arbitramur, & quibus ληκύθοις eſſe depictum, & ob oculos omnium poſitum? vt ille pericula Sullana, contentiones Clodianas, fugam illam miſerrimã exaggerauit, & ſuum robur in omnibus perferendis amplificauit! vt amicorum perfidos, inimicorum crudeles, ciuium ſuorum ingratos animos ſuo more perſtrinxit! tum quam hunc caſum oſtendit iſtis omnibus calamitatibus longe maiorem & triſtiorem! tanto ſcilicet, quanto iſthic fortior fuit, hic abiectior eſt confeſſione ſua in reſiſtendo. Equidem animo mihi propono Ciceronem cum fortuna luctantem diu, & quaſi reſtitantem, & vix ægreque tandem

impotenti hac crudelitate coactum manus dantem, & fractum se abiectumq. ab ea ita esse, vt consurgere non possit, confitentem. At quibus hæc verbis expressit imitator! *Nosti enim*, inquit alloquens filiam, *quam semper alacri fortiq. animo cunctis casibus restiterim: vt ne me quidem pulsum patria, omniq. plane dignitate spoliatum, tam acri impetu frangere ac deijcere fortuna potuerit. Cum inimicis autem quanta contentione decertauerim, quæq. mea fuerit in illis refutandis frangendisq. virtus & constantia, norunt omnes, qui varios ciuitatis nostræ casus curiose notauerunt. Cum vero, Tullia, te mihi extremo loco fortuna ademisset, tum equidem intellexi, quantum illa in rebus posset humanis, quantaque aduersum me ipsum vi ac potestate niteretur. itaque nihil ha-*

bui quod dicerem; nisi, cedo, & manum tollo: cum tam graui vulnere accepto plane dolore perculsus atque afflictus essem. Hæc quantis laudibus efferat C. Sigonius, non nescio; illud, quam ex animo id faciat, nescio; id quidem scio, in re tam calida ita frigere sermonem, vt frigus ipsius Tulliæ mortuæ superare possit. Hoc certe sole meridiano clarius est, victum hîc imitatorem affectus magnitudine, quem dolentissimum inducere, & omnibus miserationum coloribus exacerbare debebat, desperasse facultatibus suis, &, quod de Cicerone ait ipse, nihil habuisse, quod diceret, nisi id quod a Lactantio acceperat; *cedo! en manum tollo.* in quo prudentes & eruditos omnes sat scio risum sustulisse. Iam illud etiam idem La-

ctantius de philosophiæ obscuritate prolatum in Consolatione testatur. *Sed nescio qui nos teneat error, ac miserabilis ignoratio veri.* & conuenit egregie ad consuetudinem M. Tullij; qui ne de rebus incertis & inter summos viros eruditissimosq. homines maxime controuersis sententiam temere ferret, Academicorum rationem sequutus est in rebus omnibus in vtramque partem disputandis. at iste noster cum philosophiæ lucem mire laudauisset, transtulit ad obiurgandos homines, qui præceptis sapientiæ non pareant. *Nihil*, ait, *accidere graue potest iis, qui spe iam propinqua futuri boni recreantur & aluntur. Sed nescio qui nos teneat error, aut miserabilis ignoratio veri. non enim tantopere bonis delectamur, quam malis affligimur.*

hoc etiam non commodiſſime, niſi nos feſellit Lactantius. Sed a fragmentis aliquando & ipſi abeamus. quæ ſi non modo non aptiſſime, ſed etiam mendoſe aliquot locis, & contra Ciceronis mentem inſcribſit libro ſuo, non vetuſtate vitiata, ſed ignoratione ſententiæ deprauata, iam opinor hoc dabit C. Sigonius nobis, non fuiſſe, quod tantis laudibus eam operam prope in cælum extolleret: cum id ipſum, fragmenta aliunde decerpta ſuis ſcriptis intexere non tam ſit difficile, quam ille vult. quod nos admonere potuerunt Ciceroniani auorum & patrum noſtrorum memoria docti & accurati viri: quibus iniuriam inſignem fecero, ſi cum hoc declamatore conabor committere illorum multo felicius expreſ-

ſas & adumbratas de Cicerone integras ſæpe multarum ſententiarum comprehenſiones. Sed ſequamur ad exempla hiſtoriarum: a quibus duplex argumentum deducit Sigonius, cur hic liber Ciceronis ſit. primum, quia quædam iiſdem pæne verbis a Valerio Maximo, & Annæo Seneca adducantur: iſti autem ſoleant libenter a Cicerone mutuari non modo rem aliquam, ſed etiam eadem rei explicandæ vocabula. & obſecro te, Sigoni, non tu vides, qua prudentia es, & quo rerum vſu, quid noſtri imitatores ſoleant? nonne compilare veterum ſcripta, prope dixerim, ſyllabatim? an in medio non erat Valerius aut Seneca? aut purius hic fons fluit, quam iſti rivuli, vt tu credis? quod contra eſſe depre-

hendet, quicumque ad Marciam, aut ad Heluiam matrem Consolationem in manus sumet. Hoc igitur leue ac nugatorium: paullo grauius alterum est. Orationis Fabianæ, qua filium mortuum laudauit, argumentum dicit, recenseri: quod scire non potuerit, aut suspicari saltim, nisi eam vidisset & legisset. Quasi vero aut laudationem in funere filij habuisse patrem Maximum obscurum sit, quod prodiderunt Plutarchus & Cicero; aut nos ignoremus, non in consolando sese aut suos, sed in celebrandis defunctorum laudibus eas a propinquis solitas esse consumi. quod cum sit ita notum omnibus, vt negari non possit, ne vera illa quidem sunt, quæ vt singulariter dicta Sigonius admiratur. *Cum*

præsertim hoc in illa laudatione & admirari & obstupescere soleamus, quod non, vt alij, de ceterorum fortitudine disputat, vt suum ipse dolorem aliorum exemplo minuat: sed in filio hærens illius maxime virtutes propriasque laudes, quæ vel acerbiorem efficere doloris sensum poterant longissimo sermone prosequitur. Non enim ij qui funebres orationes habebant, etsi more patrio propinqui essent, tam fortium virorum exemplis se animabant, quam virtutem suorum populo Rom. ob oculos collocabant. Sed videlicet viderat hoc fieri in consolationum epistolis aut commentariis: a quibus non recte idem ad laudationes trãstulit. Et ea exemplorum coaceruatio sola nos poterat admonere, quantum absit a purissimo M. Tullij flumine, quo in philo-

ſophicis maxime ſcriptis ſedatiſſime & limpidiſſime fluit, hic torrens coactæ & concitatæ ab inopia rerum copiæ verborum. Apparet enim in ſingulis pæne exemplis voculas conquiſitas eſſe ad complendos ambitus periodorum. In tranſitionibus maxime laborat, ac æſtuat: nec facile alibi magis elucet vana affectatio alieni ingenij exprimendi, quod adſequi non poſſis. Puta, cum a Fabio ad Puluillum tranſit; *Quod ſingularis virtutis exemplum fortaſſe Horatij Puluilli laudem magna ex parte deminuere videatur. quem tamen ſummum virum ſilentio præterire nefas ducimus.* cetera e Valerio deſcripta ſunt: ſed in iis parum recte hoc mutatum; *nec vultum a populo auertit.* nam aliud ſignificat Maximus, cum ſcribit; *a publica re-*

ligione. Deinde, ad Paullum Æmylium cum delabitur; *Iam quid L. Paullo insignius? quid illustrius?* Et in exemplo parum commode dictum, lætatum eum esse in concione. Deinceps C. Sulpicium infert. *Cum Sulpicio vero Gallo quis neget actum esse præclarissime?* Ego nego, mi homo. nam vt ea fortitudo illustrauit Gallum, ita fortuna certe non egit cum eo præclarissime: sed acerbe cum ageret, præclare a robore animi repudiata est. Paucis post verbis a Gallo ad Catonem curriculo perfugit; *Quem vt numquam lubens tacitum dimiserim, sic ad Catonem properans exsultare videtur animus, & quasi in portum ex horrida tempestate delatus in sapientissimi viri nomine atque exemplo cõquiescere.* Potestne quidquam inflatius, aut φορτικοτέρως di-

ci? præſertim, cum rem ipſam tenuiſſime perſtringat. Poſtea ad pluria exempla ſimul accedit hac tamquam παρασκευῇ. *Atque horum egregia in domeſticis miſeriis atque ærumnis facinora qui fortiter in ciuitate noſtra imitati ſint, caſusque fortunæ grauiſſimos patientiſſime tulerint, non difficile fuerit oratione complecti.* Sciſſes, quid commodius dici potuiſſet; hoc loco illud non tam inſulſe ebulliiſſes, non difficile futurum complecti oratione caſus virorum fortium. quo quid aliud ſignificaſti nobis, quam ſtudium anxium tuum in omnibus copioſe & verboſe amplificandis? Poſtremo ignotos aliquot tamquam per ſaturam recenſet; quod hiſtorias neſciret, & tamen a Cicerone aliquid de iis commemoratum eſſe ex Diuo Hieronymo

constaret. *Iam quid Pisones, Scæuolas, Brutos, Marcellos, Metellos, Lepidos, Aufidios, enumerem? quorum singuli pluribus amissis filiis, vel vxoribus, vel parentibus, nec lugendum existimarunt, & suam in illorum funeribus virtutem atque constantiam non sibi solum, sed etiam generi nominiq. Romano gloriosam fore putauerunt.* Quod ait, amissis aut filiis, aut vxoribus, aut parentibus, eos lugendum sibi non existimauisse, ignorantiam suam indicat, & in rebus a nostra notitia remotis hæsitationem. quod addit, illos putauisse, suam fortitudinem nomini Romano gloriosam fore, prodit infantiam. Hoc enim illi spectabant scilicet, vt e constantia sua laus accederet populo Romano; non quia turpem viris credebant muliebrem luctum, ani-

mi iſtam firmitudinem amplexabantur. Idem in mulierum exemplis videre licet; idem in pleriſque partibus aliis huius libri: vnde conuelli etiam poteſt ille oratorius ornatus, ad quem ab exemplis Carolus Sigonius orationem traducit; quique illi inimitabilis videtur: mihi, & certe doctis mecum viris permultis inæqualis, interruptus, & ipſe ſibi ſæpe diſpar. Solet hoc fere accidere iis, qui centones ſarciunt, & ex alienis mēbris vndique collatis corpus aliquod componũt, vt hient interdum male cōſutæ partes, atque vbi iſta aliunde promēda deficiunt, ipſi de ſuo lacera multa & contrita ſplendori aliorum admiſceant. quod non difficile ſit, multis locis euidenter oſtendere; ſi mihi in hac inuidioſa cenſu-

ra esse seueriori aut libêret aut vacaret. quorum alterum adimunt occupationes tibi non ignotæ, Del-beni, alterum eius hominis qui libri auctor est, neque indocti viri, & vero inprimis industrij respectus. quem ego verbo non lacessissem, tametsi facti ipsius exemplum vehemẽtissime displiceret, nisi tibi instanti & multum hortanti non parêre, nefas esse duxissem. tantum apud me valet cum summa dignitas tua, tum in me mihi gratissima beniuolentia. Adfert Sigonius duo exempla ex hoc libro, eaq. componit cum totidem ipsius M. Tullij, ex quibus haud dubio efficta sunt: quod negat ille tamen, eo potissimum argumento, quia ipsum Ciceronem vincant splendore & dignitate orationis. Rogem hîc libenter

ter Car. Sigonium, quid ſplendidum in oratione vocet: ſi dicet, copiam & vbertatem verborum, fatebor pluribus verbis rem eandem hîc explicari, quam aut in Tuſculana, aut in De Oratore; melioribus, & rectius collocatis negabo: in quo, vt ego ſentio, vel maxime oratoris præſtantia exſplendeſcit. Quid illis luculentius dici poteſt, quæ de ſupplicio parricidarum in Roſciana copioſiſſime dixit? tamen fatetur ipſe Cicero, poſtea a ſe deprehenſum, ea parum adhuc deferbuiſſe. Scilicet, quia redundabant multa, & Aſiatico illo more omnia exaggerandi vltra modum Atticę mediocritatis diffluebant. Idem de his ipſis exemplis aſſeuerare multo iuſtius quis poſſit. ſunt .n. ad rhetorum αὐξήσεις ornate amplifi-

cata; ad rem & necessitatem, parum in loco: quæ alia requirebat locupletari, & tamquam inculcari magis, quæ vno verbo in hoc commentario vix perstricta sunt. vt taceam ex aliquot Orationum Ciceronis corpore succum & sanguinem huc maxima ex parte esse deriuatum. Iam illa sane, quæ in ea amplificatione sunt, quæ magnificentissima Sigonio videatur, consideremus. *Tenemus enim memoria*, inquit, *aut saltem ex patrum scriptis accepimus, crudelissimam omnium cædem illo tempore esse factam, trucidatos bonos viros & ciues, incisas eorum ceruices, in rostrisq. positas, qui multorum ciuium salutem ac dignitatem eloquentia peperissent. Quam multos ex illa reipub. tempestate commemorare possumus, innocentissimos homines atque optimos, vt acer-*

bam calamitatem effugerent, libertatem morte quæſiſſe? O acerbum ac nemini non pœnitendum reipub. ſtatum condicionemq. viuendi, cum eos ipſos, qui rempub. ſuo labore ſuoq. ſanguine auxerint, iuuerint, ſeruarint, nuſquam tutos nihilq. magis quam propinquorum manus ac gladios timentes horreſcēteſq. videas! Primum quam vere hoc dictum! *aut ſaltem ex patrum ſcriptis accepimus.* de ſe enim manifeſto loquitur, qui, tantum abeſt vt e patrum ſcriptis acceperit eas calamitates, vt adoleſcens ipſe interfuerit. iam illud ὑποσόλοικον; *inciſas eorum ceruices, in roſtriſq. poſitas.* latinius quidem multo eſſet; *& in roſtris capita poſita.* denique illud plane βαρβαρίζει. *qui multorum ciuium ſalutem ac dignitatem eloquentia peperiſſent.* neque me fallit, Ciceronem, ſi hæc ſcribſiſ-

ſet, dictūrum fuiſſe: *qui multis ciuibus ſalutem, ſibi dignitatem eloquentia peperiſſent*. Hoc etiam non placet; non quia parum latine, ſed quia humiliter & abiecte in re graui dictum eſt. *O acerbum, & nemini non pœnitendum reipub. ſtatum!* Melius fuiſſet, *miſerandum, deplorandum*. Hæc fere, dum percurro primam ſummi viri declamationem, & ingenij venuſtiſſimam elegantiam valde admiror; iudicij, ſiue voluntatis potius ad nos inducendos paratæ, rationes non probo, hoc biduo ad te perſcribſi, mi humaniſſime Del-beni, quæ indicarent magis, quam iſta leui negotio refelli poſſent, quam in campum & aciem ipſam me producerent. non eſt enim ætatis meæ, non pudoris, non modeſtiæ, contentiones cum vllo

mortalium vltro ſuſcipere; nedum cũ optime præclariſſimeq. merito de omni antiquitate ſene adoleſcentem me iuuet velitari. Sed ſcitum illud eſt, magnorum virorum auctoritates, & ad recte faciendum, & ad peccandum plurimum habere momenti; niſi ad rationem ſemper dirigantur. Clamat vir maximus, & maximæ in litteris merito ſuo auctoritatis, & obteſtatur nos omnes, ne Ciceronis fortunæ tam infeſti ſimus, vt fetum eius diuino beneficio in hæc tempora reſeruatum aſpernemur. Hic quis non commoueatur animo, qui linguam latinam, qui eloquentiam, qui ipſam rerum omnium reginam ſapientiam amat? ſed idem, ſi intelligat non augeri, ſed nudari Latium; non ornari, ſed cum in-

dignis communicari eloquentiam; philoſophiam ipſam prædę plagiariis & impoſtoribus exponi, ſi liber adulterinus & ex ipſius M. Tullij ſpoliis congeſtus pro vero ac legitimo recipiatur: an non a temeritate adſentiēdi paullisper refugiet, & ſaltim in rem ipſam prius introſpiciet magis, quam ſententiam ipſe ſuam pronunciet? Quod cum tu iam per te faceres, arbitrabar idem diligentius perſequuturum, ſi ſumma rerum faſtigia ſequens oſtendiſſem tralaticium hunc morem eſſe aliena pro Tullianis venditandi, idemq. potuiſſe fieri vixdum e viuorum numero ſublato, & in ſepulcro condito Cicerone: quo magis nunc poſſe, poſt longiſſimum interuallum tot ſęculorum; in ſcripto, cuius argumentum,

materiam, particulas multas, & ipſam prope totam tractationem a doctiſſimis viris & noſtræ ætatis & ſuperiorum temporum haberet impoſtor in promtu, & tamquam oblata ad fraudem artificioſe inſtruendam: ſi poſtea, præter eas quas attulit ipſe Sigonius, vt ſuo ſe gladio iugularet, imitationes pæne pueriles aliquot attuliſſem, & ad alias obſeruãdas tamquam index & hortator extitiſſem: denique ſi iſta fragmenta, quæ vocant, neque ordine neque recte collocata, quædam etiam aut corrupte allata, aut imprudentia deprauata ab ipſo conſarcinatore, planum facerem; ipſaſq. illas, quæ Sigonio diuinæ videntur, amplificationes Aſiatice redundare, & ne latinitati quidem ſatisfacere admone-

rem. in quo ſi erro, refutari me & cõuinci facile patiar, cum ab aliis omnibus, qui recte his de rebus cenſere poſſunt; tum abs te maxime, Petre Del-beni, cuius limatum & politum iudicium apud me, ita vti meretur, maximi eſt, eritq. ſemper. Sigonij ipſius non deiicit me de gradu huius ſententiæ meæ ne ſecũda quidem commentatio: quam ipſam etiam, quoniam hoc nunc agimus, perpendamus: non, vt omnia ea, quæ reprehenſa ab aliis ille defendit, impugnemus (ſunt enim quædam, & vero pars maior, recte & ordine defenſa) ſed quædam vt huiuſmodi eſſe ſignificemus, vt vel ex illis ſe prodant in exuuiis leonis Cumanæ aures. cuius mehercule generis prima comprehenſio totius operis eſſe non in-

iuria multis videtur. *Quamquam*, inquit, *recentibus morbis medicinam adhibere vetant sapientes, nihilq. aduersi hominibus accidere solet in vita, quod aut improuisum aut inexspectatum videatur; conemur tamen, si qua ratione possumus, mederi nobismetipsis, & domesticæ subuenire calamitati.* Non hîc dico id, quod ab aliis dictum Sigonius recte irrisit: illud dico, paucis verbis & contrarium inesse, & falsum: quorum vtrumque oratoris maximum peccatum; in initiis quidem operum pæne flagitium est. Quî igitur hoc probari potest? primum recentibus morbis negat medicinam adhibendam esse, præcepto sapientum. puto, ob magnitudinem aut periculum curationis. nam hoc clare ostendunt Hippocratis, Platonis, Chrysippi, Plinij,

Plutarchi, Senecæ exempla. at quid ſequitur proximo membro? *Nihilq. aduerſi accidere ſolet in vita, quod aut improuiſum aut inexſpectatum videatur.* Certe igitur tuto conſolatio adhiberi poteſt, ſiquidem nullum malum aut improuiſum, aut inexſpectatum videtur. at hoc quî conuenit aut cum ſuperioribus, recentes morbos eſſe ita difficiles, vt ne tãgendi quidem ſint; aut cum inferioribus, conaturum te tamen tibi mederi, ſi qua ratione poſſis. certe enim potes, & potes facile, ſi neque improuiſa neque inexſpectata tibi ſint tua mala. Omnino pugnantia hæc ſunt, & vt non ſint, nihil cauſſæ eſt, cur ſe excuſet, quod medeatur recenti malo, cum inexſpectatum aut improuiſum homini nihil accidat; po-

tius , cur probet nobis factum ſuum, cauſſa eſt. ita aut a ſe diſſentit ſententia, aut certe non cohæret; quorum alterutrum fortaſſe, vtrumque quidem nemo vmquam mihi eripiet. Sed etiam falſum illud eſt, recenti morbo non adhibendam eſſe medicinam. is enim quo recentior, eo leuior, eaq. de cauſſa initio occurritur facilius curatione. neque me mouent illa diuerſorum auctorum teſtimonia, quæ laudat Sigonius. loquuntur enim non de morborum initiis, ſed inflationum & vlcerum, aut vulnerum tumoribus; quæ cruda & immitia irritari periculoſum & inutile eſt. Itaque cum alia nonnulla tu me nuper acute & venuſte, Del-beni, tum hoc viſus es eleganter admonere, fuiſſe Ciceronem dicturum po-

tius; *Quamquam recentibus tumoribus medicinam adhibere, vetant sapientes.* nam hac eadem voce in re eadem bis vſus eſt. primum in hac ſententia, quam tangit imitator, Tuſculana quarta. *Vetat Chryſippus ad recentes quaſi tumores animi remedium adhibere.* Iterum de hoc ipſo mærore ſuo. *Erat enim in tumore animus.* Sequor vlterius, & feſtino, vt adſequar veſtigia Sigonij: ea cauſſa multa ſciens prætereo, quæ parum commode poſita turbari & conuelli facile poſſent; quale illud inprimis eſt de feminarum miſeriis, quas eo maxime exaggerat, quod aut parẽtibus aut viris ſemper pareant. quę mihi iniuſtiſſima querella videtur, & cum omni philoſophia pugnare. quis enim ſapiens vmquam dixit, miſeriam eſſe, eam,

quæ legitime imperanti præste-
tur, obedientiam? & in eadem
cauſſa eſt, quod ciuium medio-
cris fortunæ miſeriam magnam
facit, cum eos ſtatu ſuo conten-
tos ad altiora adſpirare poſſe ne-
gat. in quo quid non felicitatis
potius eſt ſecundæ, quam aduer-
ſæ calamitatis? Sed vt hæc & hu-
iuſmodi miſſa faciam, ad ſene-
ctutem progrediar: in qua argu-
tatus eſt fruſtra vir eruditus A.
Riccobonus, & mire acute hoc
excogitauit Sigonius, nõ potuiſſe
excuſare M. Catonem, quod Ci-
cero dicturus erat annis poſt eum
mortuum ſeptuaginta, & qui ex-
currunt. Sed huius ipſius ætatis;
quam vel eo, miſerrimam habi-
tam ſemper, perſpicere poſſu-
mus, quod ſolam malam perpe-
tuo nomine omnis vetuſtas ap-

pellauit; huius,inquam,ipſius ætatis quæ mala tandem recenſet? niſi ego fallor,duo ſola; deformitatem & imbecillitudinem. Sic enim diſſerit. *Nunc quæ extrema de ætatibus supereſt, quid ego de ſenectutis incommodis ac miſeriis loquar? quas plurimas eſſe & grauiſſimas, & nomen ipſum languoris calamitatiſq. pleniſſimum indicat, & adſpectus ipſe ſenum hominum pateſacit. quid eſt enim aliud ſenem videre trementem, incuruum, canum, imbecillum, infirmum, quam cernere morientem viuum, aut viuentem mortuum? Ac ſi nonnullis viſum eſt, magnam eſſe ſenilis ætatis conſolationem, prudentiam vſu rerum quæſitam, quæ illius ætatis propria eſt, eoſdem illos fateri oportet, ex eo ipſo fonte manare etiam ad ſenes non minimum doloris atque moleſtiæ. qui enim ſe prudentem rerumq. agenda-*

rum peritum agnoſcit, cur non doleat, quæ optime intelligit, præ ætatis vitio optime perficere non poſſe? & ſi patriam diligit, cur non angatur, quod, quam conſilio iuuat, opera etiam iuuare non poſſit? eoq. maior prudentium dolor eſt, quod optimorum conſiliorum fructum nulla alia ratione percipi poſſe, quam ſi optime ad exitum perducantur, intelligunt. quod niſi vir optimus patriæq. amantiſſimus ad agendum accedat, prorſus inania ſint futura. Habes totum locum; in cuius principio Terentij εἰκόνα videtur adumbrare voluiſſe,

Incuruus, tremulus, labiis demiſſis, gemens.

Quam tamen hoc non optimi rhetoris! *incuruum, tremulum, canum*, dicere, quæ ſunt extremæ & iam decrepitæ ſenectæ; tum adiicere multo leuiora, & etiam

nunc exerentis ſe ſenij; *imbecillum, infirmum.* Certe enim vires deficiunt primum, tum incuruatur & tremiſcit inane & vietum corpus. Sed accuratum artificium diſerti oratoris ab hoc homine requirere, deſipere ſit. Nam illa quam leuia & puerilia, in re tam graui interrogatiunculas huiuſmodi interſpergere! *cur non doleat? cur non angatur?* Quod in tyronibus ſuis Quinctilianus non riſiſſet, ſed ſeuere vindicauiſſet. debuiſſet certe ex ſententia dixiſſe; *doleat, neceſſe eſt: neceſſario angetur.* ſed hæc quoque diſſimulemus, vt huic ſcriptori propria, & omnibus pagellis obuia. Verum hocine credibile eſt, non ſuperfuiſſe Ciceroni alia, quæ in ſenectutem vituperãdam conferret? non, quod odioſa ſemper iuuentuti; quod

remota

remota a fructu vitę iucundioris; quod mors, nõ dico impendeat, quoniã hîc de morte video vt de sũmo bono disputari; sed quod exspectetur cupide mors senũ ab heredibus, & sæpe ne exspectetur quidem? quæ, vt vulgo iactata in senectutẽ, accuratissime in Catone diluit. nisi pertimuit, ne hic pigmẽta exornationum ita consumeret, vt isthic reliqui nihil fieret. id quod vel suspicari ridiculum sit. At quam attulit grauissimam senectæ miseriam? cogitare, inquit, prudenter & suadere possunt; at id fortiter exsequi non possunt. Itane vero? hoc primum isti ætati cum adolescentia commune non est? quæ sæpe aut quia ab rep. abest, aut quia impedita alibi, vel optime cogitata stultitia aliena videt elabi de manibus.

deinde nõne hoc ipsis in senibus manifesto falsum est? quot enim tempora cõmemorare possum, cum Romæ in maxime ancipiti discrimine maxime veteri milite, hoc est eo qui per ætatis priuilegium a militia vacabat, res optime gesta est? quot duces, extremo tempore ætatis, non tantum ad sententiam ferendam in senatum vocatos, sed etiam ad hostem sustinendum in aciem progressos, res pæne desperatas in integrũ restituisse? Et vt iam verum sit quod vult, quæ stultitia est, maius bonum senectuti concedere; & tamen a malo multo leuiori eius miseriam amplificare conari? quanto enim potius beati senes, quod sapientes; quam miseri, quod imbecilles? Hoc ergo ieiunitatis magnum argumẽtum,

& rerum inopiæ, quibus circumfluit in omni genere dicēdi cumprimis M. Tullius. itaque illud ne numero quidem in vitiis huius ſcriptoris, quod verſum longum effluere ſibi paſſus eſt ſine ſenſu,

Ac ſi nonnullis viſum eſt, magnam eſſe ſenilis
Aetatis

Eſt illud quidem flagitium vix ferendum; ſed eiuſmodi tamen, quod optimo cuique imprudentia poteſt obrepere: vt nos in ipſo Cicerone, qui tam diligenter ab eo errore nos abſterret, tamen deprehēdimus ſimilia quædam quæ loco & tempore ſuo monebimus. Hic autem in illis peccatis obiurgari & poteſt & debet, quæ illi cũ vnico illo Latinæ elegantiæ parente cõmunia eſſe nõ poſſunt. De repetitione fabularũ, hiſtoria-

rũ verſuum, ſententiarum deinde agit Sigonius. quod Ciceroni eſſe domeſticum ait; neque ego inficior. ſed quæro tamen ex te, Sigoni, ita ne ſoleat totum aliquẽ librum pæne ad verbũ exſcribere, & in alterum transferre? id ſi negabis, & negare res coget, porro vrgeo, & te rogo, ecquę pagella ſit; pagellam dico? ecquæ comprehenſio ſit, quæ quidem ad diſputationem ſpectet, in Tuſculana prima, quam non huc inferſerit imitator? Hoc tu ob ſimilitudinem rei factum arbitraris: ego ob ſcriptoris infantiam. Nam quod per deos immortales facinus eſt, ſingularem in omni genere doctrinarum, ſed in primis in dicendo diuinum, vel potius deum qnendam M. Tullium exiſtimare ita a verbis inopem fuiſ-

ſe,vt res eaſdem ijſdem propeſyl-
labis efferret?& id potiſſimũ hoc
in libro faceret, vbi maximum
flumen eloquentię res ipſa requi-
rebat,& præ quo iſtæ ipſæ Tuſcu-
lani diſputationes ludicræ remiſ-
ſiones videri iure optimo poſſint?
De immortalitate animorum, in
eadem Tuſculana, in Catone
Maiore,in ſexto de republica,ali-
bi ſæpius diſſertauit. nonne vide-
mus,niſi cæci ſumus,quam ean-
dem rem variarit, quam ſemper
tamen admirabiliter animos no-
ſtros capiat, & faſtidium omne
vbertate vnicæ eloquentiæ diſcu-
tiat, atque diſpellat? Satisne vi-
debitur feciſſe,ſi ordinem modo
immutarit tractationis? nonne
multa præterea alia requiruntur,
vt credamus excipere nos vocem
tanti oratoris. nã quod imitatorẽ

paucis exemplis etiam ſuperiorem eſſe, vult oſtendere; id ſuperius ſatis, vt mea ſententia eſt, confutauimus. Etiam illa inanis obiectio fuerat, de verſibus iteratis, & a Sigonio recte illuſa. altera paullo acrior, immutationem ſatis ineptam factam illius,

Priamo vi vitam euitari.

Quod ego tamen inſcitia factum non puto, ſed vt mox boni critici ad nouum cadauer concurrerent, & id non modo carioſum & antiquum, ſed ſcholis etiam tritum & gloſſematis magiſtellorum oblitum, miſero Ciceroni vel periurio vindicarent. Neque enim ea ſimplicitate prudentiſſimum hominem C. Sigonium eſſe iudico, vt ſerio affirmare credam, quod affirmat tamen, a Cicerone ipſo ita hic ſcriptum,

Priamo vi vitam auferri.

Quid enim? tam inelegantes aures in poematis iudicandis habebat noster Cicero, vt tam sonorum carmen tam leuiter deformaret, & non vel a versus dimensione admoneretur, vel ab vnica istorum cascorum delicie in vocum allusione, quæ est venustissima in *vitam euitari?* fieri non potest. Alibi etiam fecisse idem affirmat M. Tullium; & ita quidem, vt loci de vitio esse suspecti non possint: secundo de Finibus laudari. *Quamobrem turpe putandum est, non dico dolere (nam id quidem est interdum necesse) sed saxum illud Lemnium clamore Philoctetæo funestare,*

Quod eiulatu, questu, gemitu, fremitibus

Resonando multum flebiles voces

refert.

At idem in Tuſculana ſecunda ſic adferri. *At ille certe non fortis, qui iacet in lecto humido,*

Qui eiulatu, queſtu, gemitu, fremitibus &c.

Refert prouocabulum, inquit Sigonius, in de Finibus ad Saxum; in Tuſculana, ad Philoctetam ipſum: ignoſcat mihi vir doctiſſimus, non recte. Vtroque enim loco de antri, in quo cubabat Philocteta, reſonante echo loquitur. at hoc antrum vocat in Tuſculana, poetæ veteris verbis, lectum humidum; (Sophocles, e quo ea tragœdia tralata eſt, habet κοίτην πετρείνην) in de Finibus ſuo, ſaxum. illic ergo retinet; hic mutat genus prouocabuli. vtrobique puto fragmentum incipere inde,

-eiulatu, queſtu, gemitu, fremitibus.

De altero verſu reſpondere, nihil negotij eſt: quem ipſe Cicero auctor eſt ſane luculentus a ſe ſcriptum, vt habent conſtanter libri veteres,

Cedant arma togæ, concedat laurea laudi.

quod alij etiam monuerunt; ſed nos aliquando, ſi deus fauerit, plane & aperte probabimus. Non quieſcit in hoc loco Sigonius; ſed ad ſententiarum, quas e Cicerone mutuatus videtur cōſolator, confirmationem ſe accingit. id quoque via duplici. Nam & ſolere bonos ſcriptores ſententias ſuas ſæpe inculcare admonet, exemplo M. Tullij ipſius, & aliquot Græcorum; & multa hic ita ſimilia eſſe aliis locis, vt pulcritudine & magnificentia antecedant. Primum neque de Homero exem-

plum conuenit,neque de Demo-ſthene. ad verbum enim locos integros iterarunt ſæpe, & multis ſuorum ſcriptorum partibus inſeruerunt. fortaſſe quia id Græcis hominibus garrulitatis etiã plus quã ſat ſit amantibus ſuaue ac iucundũ videbatur. At iſtud & Virgilius & Cicero noſter lõge abs ſe ſpreuerunt. nam ſententias retinuerunt,cum opus ita eſſet; verba variarunt: cuius rei teſtem laudo ipſum Sigonum. At hic conſolator quot loca non adumbrauit aliũde ſed exſcribſit? tum quoties id fecit non ſententiæ cauſſa,ſed ob inopiam verborum ? Certe enim quæ Cicero dixerat proprie & eleganter,hic violente & duriter alio deterſit. cuius rei in promptu plurima exempla , ſed nos vno & altero contenti eri-

mus. Dicit Cicero paradoxo quinto. *An ille mihi liber videatur, cui mulier imperat, cui leges imponit, præſcribit, iubet, vetat, quot videtur? qui nihil imperanti negare poteſt, nihil recuſare audet? poſcit, dandum eſt; vocat, veniendum; eijcit abeundum; minatur extimeſcendum. Ego vero iſtum non modo ſeruum, ſed nequiſſimum ſeruum etiamſi in ampliſsima familia natus ſit, appellandum puto.* Tranſtulit hoc ad dolorem, frigidiuſcule, & tamen affectationem occultare non potuit conſolatator. *An ego illum iudicare liberum poſſim, cui dolor imperat? quem repentinus caſus perturbat, impellit, euertit? qui nihil præ doloris magnitudine cogitare, nihil meditari queat: qui nihil in ſe ipſo; in temporibus, atque in fortuna, quæ ſtabilitatis nihil habeat, ſua ponat omnia. Ego vero iſtam non*

modo ſeruitutem, ſed pæne captiuitatem, & quidem miſerrimam cenſuerim. Captiutatem ſi dixit notione communi, non miſerior eſt ſeruitute; ſin pro ergaſtulo, in quo ſerui vincti opus faciant, latine ſatis loquutus non videtur. Minus etiam apte deflexit hoc, Officiorum primo quod legimus. *Panætius quidem Africanum auditorem & familiarem ſuum ſolitum ait dicere, ſicut equos propter crebras contentiones præliorum ferocitate exſultantes, domitoribus tradere ſoleant, vt his facilioribus poſſint vti; ſic homines ſecundis rebus effrænatos ſibiq. præfidentes tamquam in gyrum rationis & doctrinæ duci oportere, vt perſpicerent rerum humanarum imbecillitatem varietatemque doctrinæ.* Hic, ita. *Itaque ſæpe non opinatis morbis, perturbationibus, angoribus ve-*

xantur. mortis vero, de qua potissimum cogitare debuerant, ita non reminiscuntur, vt ad se minimum aliam pertinere, nec sua quidquam interesse existiment. qui, vt Panætius Africanum dicere solitum tradit, ferociores equos domitoribus tradendos esse, vt paullatim parere, seq. mitiores ac molliores præbere incipiant; sic ipsi in gyrum rationis ac patientiæ reducendi sunt, ne, si mors imprudentes oppresserit, perterreantur, planeq. concidant. Qvasi vero equi feroces perterriti concidant, & non potius frænum mordeant: quo Cicero respexit; hic suo more, ad supplendam comprehensionem, aliud a sententia abhorrens inculcauit. Verum pergit idem noster philosophus cōtinenter eodem loco. *Sed nescio quomodo voluptate luxuq.*

delenita hominum consuetudo de recta maiorum via deflexit, eoq. sensim delata est, vt nihil minus quam verum agnoscat, nec cum aliquid agitur, rectum id nec ne sit, magnopere cogitet. qua nulla maior pestis ac pernicies humanis rebus valde iam labefactatis potuit afferri. Quæ omnia mihi videntur perquam ieiune huc accommodata ex tertio de Officiis, vbi vtilis & honesti separatio deploratur. *In quo*, inquit, *verbo lapsa consuetudo deflexit de via, & sensim eo deducta est, vt honestatem ab vtilitate secerneret, & constitueret honestum aliquod quod vtile non esset, & vtile, quod non honestum. qua nulla pernicies maior hominum vitæ potuit afferri.* Quis non videt cui rei sustinendæ istud intercolumnium insertum sit, *valde iam labefactatis?* Sed hæc talia consectantem ipsa

multitudo prius defatigarit, quã exempla defecerint. nihil enim totus hic liber habet, id quod ſæpe iam dico, præter Ciceronianum centonem, pauculis exceptis; quæ aut abs ſe domo attulit, aut ab aliis ad hãc veſtem perpoliendam corrogauit. Quod ſi inſtabit acrius Sigonius, Ciceronem ſæpe in eadẽ incurrere, quæram in vnone aliquo libro toties, vt propemodum nihil illi peculiare ſit; deinde, an verbis prope iiſdem; tum, an ita illi anguſta verborum ſuppellex ſit, vt etiam in re longe diuerſa eodem tamen & ſententiarum filo vtatur, & vocum; &, ſi aliquando, num in tot ſcriptis opus aliquod exſtet, in quo toties idem dicat, repetat, inculcet, inſiſtens ipſis etiam litteris; credo, vt meminerimus te-

nacius. Ad alterum abeo, quo aſſeuerat pluribus luminibus elucere in conſolatione ſententias, quam alibi. iam hoc quis neſcit, imitatorem ſemper vt illuſtriora dicat ſtudere, & ea de cauſſa ſæpe minus ornata deligere, quæ cincinnis inurere, ſit procliuius. Itaque aut pluribus verbis quædam efferri, aut aliquando, vt nobis videtur, ſignificantioribus, quid eſt cur miremur? quod tamen non ſæpe accidere, iudicare poſſumus ex iis, quæ ſupra attulimus: quibus ſimilia alia adferri facile poſſent, idemq oſtendi in iis ipſis, quæ Sigonius recenſet; niſi nos ad metam huius tam ingrati & faſtidioſi negotij properaremus. Eò de ceteris verbum non addemus: ſunt enim in ſuperioribus pleraque attẽtata. Sed

quod

quod e Seneca & Petrarcha duo hic quoque obſeruat fragmenta Sigonius, in mentem mihi venit mirari, quonam illi modo minima maxima huius artificis tam nota & perueſtigata eſſe potuerint omnia. niſi fortaſſis familiaritas inter eos, & neceſſitudo eſt mutua: quod interdum ſubuereri cogor; ſuſpicari non audeo. Et tamen vnius fragmenti ſententiam in Cicerone alicubi nos legere ſcio: vnde haud dubio Seneca depromſit. & ceteroqui nihil mirum eſt, hunc, omnia cum conquireret, & excogitaret ad nos decipiendos, vnum aliquem locum ſublegiſſe, & ad ſuum commodum detorſiſſe ex eo ſcriptore, quem ad rei tam grauis pertractationem inprimis habere ad manũ, & in ſinu, quod

aiunt, debuit. alterum Petrarchæ existimarem ex hoc libro desumtum, nisi apud hunc nostrum, Ciceronem dico, etiam alibi scirem reperiri *obduruisse & occalluisse*; neque id vno in loco. De elocutione sparsim attigi, &, vt opinor, ostendi, rei propositæ non semper aptissime conuenire. & sane cuiuis nō imperito promtum est, ex styli inæqualitate, & omnium exornationum tumore fucum & fallaciam odorari. cum præsertim illa Romanæ linguæ propria & pura simplicitas tot hic locis inquinetur: vt cum *animorum festinationem* dicit, pro mobilitate & vigore; cum *in dolore inexorabilem*, pro obstinato; cum, *aduersus iniustitiam esse magnam inuidiam*; cum, *tyrannum exstinctum misereri & dolere*; cum huiusmodi plurima.

Quod ſi hæc talia nuſquam intercurrerent, & omnibus verborum ſententiarumq. floribus liber refertus eſſet; tamen imitationis tam euidens & manifeſta ſignificatio nos admonere debebat, vt timidius adſentiremus ignobili librario, & ei homini, qui cum tantum bonum vtilitati publicæ elargiretur, ne id quidem ſcire nos voluit, vbi hæc vis bonæ rei reperta ſit, & qua ratione aut auorum patrumq. noſtrorum curioſiſſimam diligentiam fefellerit, aut ad noſtram vſque ætatem tam occulte perdurarit. quid nunc tot flagitiis verborum, tot ineptiis ſententiarum faciemus? quid vel illis duobus, quæ ſunt manifeſtiſſima, de *homine & animali*? cum præſertim tam ſtudioſe nos celet editor libri fontem

ipſum,vt metuere videatur ne eo perſpecto de puritate & ſalubritate huius aquulæ dubitaturi ſimus. an eo labemur? quod alterũ ponit Sigonius in initio Orationum,ſed poſtea tota in diſputatione omittit; eſſe præſtantiſſimi cuiuſdam auctoris, & ſupra ſęculi noſtri mediocritatem diuini? Equidem facile patior ita putari,ſi res ipſa patitur: cuiuis denique attribui feram, modo ne Ciceroni hæreant eæ labes, quas huic vel imprudentia adhæſiſſe, vel inſcientia videmus. Illud quidem affirmare non dubitabo,noſtræ ætatis eſſe inuentum, non antiquitatis monimentum. cui enim obſcurum eſt, ipſius Sigonij adiutum eum iam diu publicata opera (etſi ille hanc laudem pro modeſtia ſua non agnoſcit)

in fragmentis eruendis, collocandis; in hiſtoriis colligendis; in libello generatim ordinando atque diſponendo. Quod ſi ita accurate C. Sigonius omnia omnibus veſtigiis perſequi & indagare potuit, vt nihil fuerit in M. Tullij tanto opere aliud inſigne, quam id quod ille coniectura deprehendit, & retraxit; nihil tam acuto homine diuinius vmquam fuit: ſin fatendum eſt, multa eum fugere potuiſſe, vel potius neceſſario fugiſſe, in tam paucis reliquiis maximi tantarum & talium rerum naufragij; clarum eſt & perſpicuum, hunc quæ alij indicarint, aut recollegerint, ſuſtuliſſe, & pro ſuis facultatibus refeciſſe; quæ illi reciperare non potuerint, pro derelictis habuiſſe. Mitto, quod in locis M. Tullij effin-

gendis correctorum recentium ſequitur auctoritatem, non librorum antiquorum. Mitto alia, quæ hic dici multa poſſent. abs te tantum magnopere contendo, clariſſime Del-beni, vt, quoniam a me ſententiæ meæ rationem omnem impetraſti, facias id, quod te facturum recepiſti, & a Carolo Sigonio, pro veſtra neceſſitudine, hoc contendas, vt vrgeat illum ſuum Cōſolationis promulgatorem, vt rei tam nouæ, &, vt ipſi videtur, tam in omnes vtilis, caput & originem occultare diutius ne velit: vt denique ipſum illum venerandæ vetuſtatis codicem, e quo hic theſaurus in omnem Europam diſtributus eſt, e latebris promat, & diligentius accuratiusque ab eo viro, qui id optime facere poteſt, tractari pa-

tiatur. Sic enim fiet, vt multorum næuorum culpæ a tam præstante auctore deriuentur in negligentiam librariorum: quod fieri posse innuit quodam loco etiam Sigonius. Sin eas membranas nemo vidit, nemo visurus est; & ille, quisquis est, princeps huius fabulæ sibi credi, abs se & hæc auctoritatē capere, & alia exspectari postulabit: monebis hominem necessarium: & probissimū virum, eam tergiuersationē doli mali expertem esse non posse: qui si summi ingenij aciem intenderit acrius paullo; sat scio, cuiuis potius tribuet hoc opus, etsi elaboratum cum cura, quam M. Ciceroni. De quo tamen vtut futurum sit, non laboro: tu, Delbeni, vt æqui boniq. facias ea, quæ subsecivis horis aliquot die-

rum tui obſequendi ſtudio pæne inuitus annotaui, etiam atque etiam te rogo. quæ ſi nihil aliud profecerint, at hoc certe tibi probabunt, non me temere & ſine cauſſa huius commentarij fidem ſuſpectam, & auctorem incertum habuiſſe; etiam iis, qui vel errore nos implicari cum eiuſcemodi rerum ſeriarum cõgerie pulcrum cenſebant, ſentẽtia mea reſtitiſſe. Violari enim antiquitatis maieſtatem, latini ſermonis ſinceritatem, optimarum artium dignitatem arbitrabar, & etiam nunc arbitror; ſi huiuſmodi hominum audaciæ aut indulgentiam noſtram præſtemus, aut credulitatẽ commodemus. nam de epiſtolis ad Atticum, aut de Oratore libris, quid ſimile? aut quid in illis, quod non teſtificetur nobis, &

pæne clamet præſtantiſſimum & ſingularem auctorem ſuum? quid hic contra magnum aut præclarum, quod non ex alterius alicuius Ciceroniani ſcripti fonte defluxerit? Itaque te oro, Del-beni, vt aut plura & maiora ipſe tu his noſtris adiicias, pro ſumma doctrina tua, ſi idem mecum ſenties; aut, ſi diſſenties, quod te facturum non eſſe certo ſcio, ad ea quæ male monui, diſſeras; aut certe, hanc tridui ceſſationem magis meam, quam ſcriptionem Vulcano mandes. Præter te quidem hominē neminem reſpiciebam; cum hæc chartis tam ſubito, quã tu ſcire potes, & vnus omnium optime teſtari, illinerem. quod ſi alij fuerint, qui in hæc noſtra incidentes, longe vberius in re tam copioſa omnia potuiſſe exagge-

rari, & alia plurima exagitari existimabũt, eos hoc ſcire volo, non mihi facultatem defuiſſe hæc perſequendi atque dilatandi, ſed voluntatem in re leui & ludicra cõmorandi; neque ſtudio contendiſſe ad laudem, ſed amicum obſequio demereri voluiſſe. quod ſi ſum adſequutus, operæ me pretium ſat magnum feciſſe, vtut alia defecerint, ſemper arbitrabor.

DE EADEM CONSOLATIONE,

EPIGRAMMATA.

Ad M. Tullium Ciceronem. I.

Si qua tibi rerum manet & nunc cura tuarum
Ad fortunatas Marce diserte domus,
Refricuit veterem noua Consolatio luctum,
Ac de se luctus addidit vna duos;
Et perijsse tuis longe dignißima chartis,
Et te indigna tuo nomine scripta legi.
Nos etiam, sacro quos nectare pascis, habemus
Mærendi caussas inde vel inde nouas.
Sic cumulans positas prope Consolatio curas,
Nos non alloquitur, Marce; tibi, obloquitur.

In nouam Consolationem. II.

Vt felicibus otiosus vmbris
Accepit Cicero repertum, vt aiunt,
Nuper alloquium sui doloris
Gustauit tria quattuorue verba;
Et, misso gemitu dolentiore,
Consolatio, non mei doloris
Delectatio, dixit, & leuamen;
Sed tristis cumulus molestiæ, sed

Ægritudinis ægritudo priscæ,
Mæsta & mæstior orbitate luctus,
Vnde, impura, malum pedem attulisti,
Redi, pessima; nec sacros profana
Secessus mihi: quem, licet beatum,
Si solaberis allocutione,
Iam pesti dabis elocutione.

In eandem, ex Catullo παρωδικόν. III.

Consolatio, nec venusta gestu,
Nec cultu optima, nec beata fructu
Nec cato nimis aut sagace corde;
Nec docta satis aut dicace lingua,
Oratoris opus laboriosi.
Ten' plebs credula garrit esse bellam?
Tecum Tullia vena comparatur?
O sæclum insubidum atque ineruditum!

Ad eruditissimum virum, CAROLVM SIGONIVM. IV.

Læserat os Helenæ rabidæ qui verbere linguæ,
Orbauit Nemesis lucis honore virum;
Qui simul in veras vertit conuicia laudes,
Læta redonauit visu oculisque dea.
At tibi, SIGONI sacer Hesperij orbis ocelle,
Ira nihil quidquam Tullia triste ferat:
Aurea quantumuis plumbo committere dicta,
Et furem ante ipsi ferre potes domino.
Ne tamen offensi desit tibi copia Marci,
Non verum vero carmine verte stylum.

Vt qui voce tua doluit se ferre secundas,
Ferre vetus per te gaudeat ille decus.

AD PETRVM DEL-BENIVM, virum clarissimum. V.

Vni scripta tibi, DEL-BENI, & credita soli
Doctorum subigis mittere in ora virum.
Et sequor, ille tuus quo me descendere cumque
Cogit blandicijs imperiosus amor.
Sed properata nimis tamen excusare memento.
Non opus ingenij, munus amoris habes.
Quod mihi SIGONI si, te spondente, voluntas
Audaci facilem candida det veniam,
Non, si quæ ludi de vepre nitedula repat,
Arrosura opico dente dapem scholicam,
Sit chartis timuisse meis. doctisque bonisque
Dum placeam, vulgi vapulet inuidia.

IANI GVLIELMII GERMANI.

Errata operarum, quæ per absentiam Auctoris irrepserunt, sic corriges.

Pag.6.vers.13. *Quod mihi cum nouum*. rescribe, *Quod cum mihi nouum*. pag.103.vers.1. *vitam auf-ferri*. scribe, *auferri*. ead. vers. 3. *in poëmatis indicandis*. lege, *iudicandis*. pag.106.vers.13. *ipsum Sigonum*. leg. *Sigonium*. ead. vers.20. *alio detersit*. leg. *detorsit*, pag.107. vers. 4. *quot videtur*. scrib. *quod videtur*. vers.14. *consolatator*. scrib. *consolator*.

Summa Priuilegij.

REgiæ Majestatis Priuilegio cautum est, ne quis alius quam Ægidius Beysius Typographus Iuratus, *Iani Gulielmij, aduersus C. Sigonium, assertionem: Non esse aut M. Tullij, aut satis dignam M. Tullio, eam quæ illius nomine venditetur Consolationem. &c.* ante annos decem a die impressionis absolutæ in suis regionibus imprimat, alibíve impressam importet, aut venalé habeat, pœna confiscationis librorum & alia illi, qui aduersus ea fecerit, indicta: vt latius in diplomate continetur, Dato Parisiis 20. die Iunij, 1584. Et de Regij Consilij sententia signato,

LE COINTE.

CHRISTOPHORI COLERI FRANCI,

De Ratione discendi IVS ORATIO.

Scripta & dicta Altdorfii, in Academia Noribergensium, XII. Octobris.

NORIBERGAE
Excudebat Paulus Kaufmann.
CIↃ. IↃ. XCVII.

ANDREÆ TV-
CHERO V. NOBILI
&
Patritio Noribergensi
S. P. D.

ANTEQVAM HANC Orationem pronunciaſſem, nihil minus cogitabam, quàm eandem vulgare. Mutavi ſententiam. Nam cum eandem nudius tertius frequentiſſimo auditorio dicerem, ſtatim mihi veniebat in mentem, eos qui eam avidiſſimè audiviſſent, avidè etiam lecturos. Adde quod & nuperæ Declamationis exemplaria diſtracta prius penè, quàm expoſita fuerunt. Habet hæc præterea διδασκαλικὰ ὑπομνήματα, quæ juventuti uſui eſſe poſſint. Tibi verò hanc, ANDREA TVCHERE, vir ampliſſi-

 me,

me, dico, quod hoc argumento te delectari nuper intellexissem : quippe qui & Cujacium ipsum & Donellum sæpè docentes talia publicè audieris: & quod me plurimùm ames, deque aliis nostris scriptiunculis non vulgariter sentias. Quid si etiam dicam, te huic Academiæ nostræ ita favere, ut nemini cedas? Verissimum sanè dixero. Vale, vir ampliss. & amice Magne.

Christophorus Colerus,
Jurisprudentiæ elegantioris studiosus.

ORATIO,

De

Ratione discendi IVS.

EX QVO TEMPORE, *AVDItores, animadverti pleroſque omnes veſtrum ſingulari quodam ſtudio & alacritate me dicentem audire conſueviſſe, nihil potius mihi faciundum duxi, quàm id operam dare, ut omnes clarè intelligatis, me velle vobis quam maximè placere. Nam quanquã nec ingenio valeo, nec eruditione ſum politus, tantis tamẽ ſubinde ſtimulis incitor, ut veſtro favore ac lubẽtiâ utrumque conſecutus mihi videar. Etenim quid veſtro judicio limatius? Quid doctrinâ veſtrâ elegantius? Moribus veſtris ſanctius? In tali ego celebritate, in tanto juvenum lectiſſimorum faventium cœtu, vel ex infante diſertum me fieri poſſe crede-*

diderim. Disertum, inquam, non eloquentem, aut oratorem, à quo tantum ego absum, quantum ætas mea à doctrinâ. Quis enim nescit, illum demum huius nominis honore dignum esse, qui præter naturalem dicendi facultatem totam Philosophiam didicerit, qui Divinarum & Humanarum rerum peritus sit: qui quoties ita res fert, ex Poëtis flosculos decerpere, ex historicis exempla depromere poßit; qui denique Græcos & Latinos scriptores omnes evolverit? Hâc horâ de arte discendi Ius civile *paucis apud vos differam. Quid admiramini auditores? Ita, seriò dico. Ego vobis ostendere conabor, quânam rationem, quo compendio adeunda sit magna illa diva* JUSTITIA, *ad cuius veneranda templa viâ non vulgari, non tritâ, secus quàm multi arbitrantur, perveniendum. Neque ego sum nescius, quàm invidiosam orationem incipiam, qui de re arduâ inprimis ac difficili præcepta alis præire me postulem, homo scilicet adolescens, nullius judicii, addo etiam in hoc Jurisprudentiæ campo non ita diu exercita-*

citatus. Nisi potius ita vos cogitatis me ab hoc dicendi studio nec ingenio nec exercitatione unquam alienum fuisse, tantumque jam toto hoc quadriennio in civili hâc prudentiâ discendâ operæ posuisse, ut merear ex illorum catalogo eradi, quos ridiculo cognomine Iustinianus Dupondios *ab antiquis appellatos fuisse scribit. Porrò aliorum erat ista monere, illorum inquam, qui judicio subacto, qui Jurisperitiâ & usu me longè sunt superiores; quorum ego respectu capite deminutus, immò nullus sim. Moverer hisce, Auditores, & nec aliis oblocutoribus os præberem, nisi vos, vos inquam ad audiendum & ignoscendum paratissimos viderem. Sed & inibi mihi veniam (quæ vestra est humanitas) vos daturos spero, ubi animum meum nonnihil commoveri animadvertetis. Inscitiam, stuporem, & superbiam non possum placidè præterire nonnullorum, qui se juris utriusque candidatos insolenter & fastidiosè jactitant, dummodò virtutis, sapientiæ & doctrinæ perduelles sint maximi. Igitur in studioso Juris duo*

 potissi-

potißimum adesse necesse est, Mores & Doctrinam; quorum alterum alterius auxilio viget. Mores probos & modestos vel suapte naturâ habeat, vel usu & industriâ discat. Quis enim unquam malitiosæ naturæ Justitiam amavit aut secutus est, quæ bonorum morum creatrix, malorum expultrix est unica? Hosce tamen nisi naturâ poßideat, vix aliunde hauriet, nisi ex sacris Theologiæ fontibus, ex veterum Philosophorum salientibus rivulis. Prius igitur erit litterarum studium, quod secundum pietatem omnis doctrinæ cunabula meritò quis dicat. Inde fructus pulcherrimi, Linguarum scientiæ. Quis enim non dicet infantem & elinguem studiosum Juris illum, qui præter linguam maternam nihil potest fari? Latinæ igitur & Græcæ linguæ juxta gnarus sit oportet, qui doctrinam de Virtutibus & Moribus capere, qui Aristotelis & Platonis divinis epulis vult accumbere. Namque horum aut talium cibis nisi pascatur, semper erit famelicus, nec quidquam bonis moribus condignum patrabit,

bit, qui quidem ingenuis & in se natis careat. De moribus, ut reor, satis est dictum. De doctrinâ sive disciplinâ, quâ instituì debet Juris studiosus, dicam posteà & dicam fusè & circumscriptè. Jam ignoscite mihi, si quædam de illis an in illos dixero, qui se PROCVRATORES *olim honestissimo vocabulo appellari volunt. Illorum igitur, quorum tot sunt, quot muscarum olim cum caletur maximè, ut ait Plautus, sæpè pessima invenias ingenia, & qui ad illos mores probos latum digitum non accedant. Ferè talibus elogiis solet eos ornare quidam magnus vir:* Fori tintinnabula, Harpyiæ crumenimulgæ, vultures togati, canes, rabulæ. *Atqui hi non Jureconsulti, sed oratores vulgò audiunt. Linguæ profectò plus nimis habent, & ferream vocem, ut & os ferreum & durissimum nunquam eis defuit. Cavete ab istis adolescentes, si aliquando verè* CAVERE *& Jurisconsulti esse studetis. Fugite fugite sibilantes istas viperas. Exsecremini censeo alienarum fortunarum atque*

etiam capitis mercatores, aut potius mangones. Propter quos olim Gallia, hodiè Germania nostra misera est, ab eis alienissima studia capessite. De quibus tollendis ex sua Republicâ Ludovicus XI. Galliarum Rex seriò cogitavit, eos putate Germaniæ nostræ pestem esse certissimam. Intelligitis quos dicam, auditores. *nimirum illos, qui cum suopte ingenio pravi perversique essent, pravitati & perversitati suæ adjunxerunt & veluti succenturiarunt Inscitiam & Audaciam, hoc est, ut ego interpretor, Impudentiam. Hi sunt illi, qui olim cum ad vota properarent (Petroniana hæc esse auditis) cruda adhuc studia in forum propulerunt, & Jurisprudentiam, quâ nihil majus est, pueri adhuc nascentes induerunt. De reliquis causidicis nihil habeo dicere, de quibus tamen miror olim pervulgatum fuisse vetus illud dictum, quod Johannes Sarisberiensis in suo Policratico repetit,* Eos habere linguam damnificam, nisi eam funibus argenteis vincias. *Certe bonis & cordatis causarum actoribus & patronis*

nis quotidiè indigemus. Et quæ ſine his fora, quæ civitates tranquillè regentur? Sed ut verè dicam, omninò indignum eſt, tàm altum ſtudium, tàm magnificum, ab iſtis pecuniarum accipitribus dehoneſtari. Nunc etiam eò res rediit, ut non putetur ad Jurisprudentiam discendam aut exercendam idoneus, niſi vel malitiosè verſutus, vel ambitioſus, vel dives, vel tumidè inflatus. Inde fit ut ſæpè magna & nobilia ingenia in occulto lateant, vel ab hoc ſtudio arceantur, vel ad extremas ſordes abire jubeantur. Atqui Reipublicæ caſabundæ plurimum intererat talibus quaſi deſtinis fulciri. Equidem quamvis invitus de meipſo dicere ſoleo, dicam tamen apud vos liberè, me nullâ honoris illecebrâ, nullâ ambitionis aurâ adtactum animum ad hoc ſtudium adtuliſſe. Tempus eſſe video, ut illuc redeam unde abii. Magnus mihi, auditores, magnus dicendi campus aperitur. Quàm vereor ut ſæpè inæqualibus ſpaciis adhæreſcat orationis meæ curſus! Primum pace veſtrâ liceat dixiſſe, valdè hactenus pecca-

peccatum esse à multis, qui in Juris civilis studio sunt dediti. Eos dico, qui magis aliorum consilio seu instinctu, quàm certâ ratione hoc studii sunt aggressi. Neque enim ex omni ligno fit Mercurius, ut aiebant veteres. Et ad hoc studium non quilibet natus. Præter animi integritatem & probitatem quandam singularem Ingenium neque stupidum, neque hebes, Memoriam insignem, Judicium acre, studium adsiduum, Exercitationem crebram, quasi primitias quasdam litet Themidi, quicumque deam hanc consectatur. Primum istud sic satis exegimus. De reliquis ordine dicam. Jngenium voco, quod Aristoteles εὐφυΐαν, quod qui non habet, frustrà etiam Musarum fores pulset & ad omnes artes sit ineptus, ut sentit Quintilianus. Nec quicquam igitur

Traditur Orbilio quem nuper rudere vallis
Arcadiæ audivit,

ut ait recens Satyricus.

At in alteram partem, proh Deum immortalem, quàm ubique hodiè peccatur!

Jlli

Illi igitur qui neque Grammaticis, neque Rhetoricis præceptis percipiendis utiles aut idonei videbantur, Jus discere jubentur, in Jurisconsultorum scholas mittuntur. Quid deinde fit? Ubi primum de Bartolo & Baldo certiores facti sunt, in cælo se esse putant. Novellæ Justiniani 1. c. ult. partem extremam, in quâ bardi isti ridiculè Juris studiosis nescio quos Persarum montes sponderi somniant, ad unguem ediscunt. Prima legum non intellectarum vocabula cautè uno spiritu citant. Ad disputationes verò non ratione, sed impetu quodam feruntur. Absurdi an præposteri homines, qui priùs disputant, quàm disputandi elementa discant. Impudentes an injurii, qui obsequentem illam Jurisprudentiæ famulam, Dialecticam dico, indignis modis traducunt. Memini me audisse ex magnis viris, iisque Juris doctoribus Germaniæ clarissimis & eminentissimis, malle se inter vitulos marinos navigare, quàm istis talibus præsidere. Hi sunt, auditores, qui licet non tàm suâ quàm ingenii culpâ

mali

mali ſint Juris ſtudioſi, multum tamen propter ſtuporem cognatum adtrahunt opinionis perverſæ, quâ bona etiam ingenia cum illis conflictantia coinquinentur. Ingenio igitur ingenio niti debet, qui ad Jurisprudentiam adſpirat: qui in ſecluſa Juris ſacra penetrare ſe cupit; Grammaticorum regulis, Dialecticorum Rhetorumque præceptis imbutus eſto. Secus ſi fiat vereor ne illud audiendum ſit ἑκὰς ἑκὰς ὅστις ἀλιτρός. *Memoria porrò quamvis multarum artium communis ſit, quis neſcit tamen propriam eſſe Juriſconſultorum? Ut in Oratore acumen Dialecticum, in Philoſopho Sententias, in Poëta verba, in Tragœdo vocem, in Actore geſtum, ſic in Juriſconſulto Memoriam requirit Cicero in Oratore. Rectè quidem & ordine: ubi, ſi velis in foro verſari, ingens, varium digeſtumque Pandectarum corpus cum ſexcentis illis novis Imperatorum Conſtitutionibus ſit tenendum: tot Doctorum & Interpretum opiniones, ſi ita res ferat, ſint depromendæ. Atqui in ſcholis & cathedrâ hodiè non ſin-*

ſinguli tituli tantum, ſed titulorum ſeries, ſed leges, ſed paragraphi, ſed paragraphorum certè notæ exiguntur. Quid verbis opus eſt? Theſaurus Jurisprudentiæ Memoria eſt. Sed ut antè dixi, ridiculi illi ſunt, qui in principiis variarum legum vel etiam Paragraphorum recitandis memoriam ſuam oſtendant. Niſi tamen iſti, qui hoc factitare conſueverunt, potius artem quandam memoriæ comparandæ nobis pollicentur, ut multas plagas, ædes, angulos, fornices, porticus, perſtylia & intercolumnia numerent. Sed iſthæc ineptiæ ſunt maximæ, & ſciendum eſt leges prius intelligi, deinde memoriæ mandari debere. Riſi ſæpè dum quosdam inveſtes pueros vultuosè de ſeipſis deprædicantes audio, ſe examuſsim titulos De Verborum Signif. De Regulis Iuris *edidiciſſe. quorum quidem perverſam discendi rationem egregiè & eruditè refutat & explodit eruditiſsimus quisque Juriſconſultorum, inter quos & Antonium Contium eſſe recordor. De Memoria nolo plura dicere. De Judi-*

cio

cio quid exspectatis? Id ego in omni disciplinæ genere principe loco, quasi in arce quadam collocârim. Idipsum partim naturâ contingit, partim arte comparatur. Sed naturale non in ætate infirmâ aut tenerâ quæras: in robustiorem cadit. Artificiosum totum à Dialectica pendet: quod in Scævola Jureconsulto tantum non divinis laudibus ornat ubique Cicero. Quocircà cave quisquis es, spes tuas præcipites crudóque aut nullo judicio ad Jurisprudentiam properes. Quando ergò Juris doctor audiendus primum? Sanè ego puto, non esse id semper æstimandum, cuius quisque sit ætatis, sed quantum in studiis jam effecerit. Ergò ille non arcendus à studio Juris, qui Grammaticam, Dialecticam & Rhetoricam didicit, licet valdè adolescens. nam & satis judicare poterit. Grammaticam discere non voco id tantum, quod hodie pueri faciunt, ut inflexiones verborum discant, aut accentus rectè pronuncient, aut rectè scribant: sed Latinæ & Græcæ linguæ perfectam cognitionem. Nam ut de Latinâ linguâ

linguâ prius dicam, quis unquam veterum Jurisconsultorum non accuratissimam operam eidem navavit? Quis non apud Quintilianum legit Jureconsultorum, summum circa verborum proprietatem laborem esse? Quis nescit Antistium Labeonem Jurisconsultum nobilissimum eo nomine maximè commēdari ab Agellio, quod Latinarum vocum origines rationesque percalluerit? Idem studuisse & fecisse palàm est Vlpianum, Paullum, Gaium, Marcellum, alios. Non igitur audiendi sunt ii, qui clamant ista nugas esse, neque magnoperè ad Jus pertinere. Sed qui ita sentiunt, illi ipsi dicere possunt Cujacium, Hotomanum, Brissonium, Duarenum, Donellum, alios tales (atqui Jureconsulti?) nimis Grammaticos fuisse; eâdem audaciâ & contumeliâ, quâ eosdem Vmbraticos doctores appellitant. Qui ita judicant, quid de Græcâ linguâ sentient, quæ ut nostris hominibus minus est familiaris, ita magis ubique vapulat? Superioris ætatis Jurisconsulti plerique susque dèque habuerunt

Græcè ſcirent ſive non. Utinam illi barbari poſteritatis rationem aliquam habuiſſent! Nam hodiè illud audias in omnibus angulis, illos ipſos qui neque Græcam, neque Latinam linguam calluiſſent, tamen egregios Juriſconſultos exſtitiſſe. Ego illorum diligentiæ, ut & ingenio nihil derogo: de eruditione ita ſentio, talem fuiſſe, qualis in illud horridum & incultum ſeculum cadere potuit. Sanè multos difficiles & obſcuros locos obſcuriores reddiderunt: mirabiles & monſtroſas rerum notiones excogitarūt. Humili quâdā & ſordidâ interpretandi viâ leges pleraſq; nimis παιδοτριβικῶς, ut Ariſtophanis verbo utar, explicarunt. Sæpius apud illos legas, quæ ſit poteſtas Genitivi vel Ablativi, ut loquuntur, Abſoluti aut Gerundii, aut relativi, QVI, QVAE, QVOD, & ſimilia, quibus referendis nolo vobis & mihi ipſi moleſtus eſſe. Quid plura dicam? Labyrinthos quosdam inextricabiles in Jurisprudentiâ ædificarunt, in quib. etiamnum multi libenter habitant. Budæum ego & Alciatum ſummos fuiſſe Juriscon-

ſultos

ſultos exiſtimo: quorum hic Italiam, ille Galliam famæ ſuæ radiis illuſtravit. Græcas litteras perfectiſſimè uterque calluit. Quisquámne dubitet, huius linguæ auxilio illos ad Juris docendi & interpretandi optimam illam rationem perveniſſe; locos innumeros, obſcuros declaraſſe; mendoſos emendaſſe? Nam hi primi, relictis & ſpretis Gloſſatorum oleticetis & ſterquiliniis, pulcherrimam veteris Jurisprudentiæ faciem quãdam nobis oſtenderunt, & in Germaniam novum quoddam Jus propagarunt. De Galliâ omnes norunt, quot illa poſteà Scævolas, quot Sulpitios dederit. Quis non recogitat patrum noſtrorũ memoriâ apud nos floruiſſe Oldẽdorpios, Zaſios, Spiegelios, Ammerbachios, VVeſembecios, homines, ut in Jurisprudẽtiâ ſingulares, ita omni humaniori eruditione præclaros? Horum veſtigia indagate, horum pedem premite. Nihil vobis dignius, nihil conducibilius. Latinam linguam vultis intelligere? Græcam non negligite, à quâ illi pleraque origo & proprietas. Philoſophiæ limpidiſſimos

fontes haurire vultis? Eos Latina lingua demonſtrat: Græca propinat. Antiquitatem & Hiſtorias ſcrutamini? Græcos & Latinos ſcriptores juxtà legite. Quid de illo ipſo noſtro jure dicam? Paſsim in eo Græca verba, ſententiæ, verſus, immò Conſtitutiones. Pudeat Juris ſtudioſum, Theophilum antiquiſsimum Inſtitutionum interpretem Latinè potius quàm Græcè loquentem audire: pudeat item Conſtantinum Harmenopulum. Dicerem plura de his, niſi ſcilicet animadverterem, vos potius exſpectare, ecquid de ſtudio & exercitatione ſim dicturus. Ille igitur qui ſe mancipio Jurisprudentiæ dedit, qui ſe illi ſtudio vinculo quodam alligavit, conſtantiam & aſsiduitatem amet: abſit ab eo omnis levitas, omnis ignavia & vecordia. Et prætereà meminerit non dicis cauſſâ illud præceptum eſſe Oportere ſtudioſum Iuris habere plumbeas nates. *Studium ardens & protelo quodam continuatam diligentiam popoſcerunt veteres illi ſcholaſtici. Nempe quod olim ſuâ ſpontè fecit Didy-*

mus

mus ille Alexandrinus, ut propter industriam, nimiamque libris adsidendi consuetudinem χαλκέντερος *appellaretur, id vos facere non voluntatis vestræ est, sed necessitatis. Neque tamen ullo studio & contentione id assequemini, ad quod properatis, nisi Exercitationem veluti sororem diligentiæ copulabitis. Sterilis illa, sine hac, & inutilis? Adspicite opifices. quantus illorum labor, quanta industria, dum adhuc in vestibulo suæ disciplinæ versantur, antequam tirocinii sui rudimenta posuerunt? Et nimirum hi ætatem tirones manerent, nisi ipsi itendidem periculum facerent, & quod animo conceperunt, manu probarent. Agite vos adolescentes, acuite linguam, pectore verba depromite, dissertationes & disputationes crebras instituite. Leges legibus contendite. Nullus amœnior aut fructuosior discendi modus. Altercationes & verborum aucupia fugite. Placida & mitis est Dialectica, neque laqueos jactat, aut nodos nectit, ut adolescens ille insolenter factitabat, cui non injuriâ os*

obverberavit Phavorinus Philoſophus ille graviſſimus apud Agellium.

Theſes nudè, ſine fuco & oſtentatione proponite. Morbus eſt iſte multorum, centones farcire, innumerabiles auctores citare, ut plus ſcire videantur. At ego illos magis rudes & ineptos dixerim, qui in re quamvis tenui & leviculâ modum tenere neſciunt. Circumferuntur Theſes nonnullorum, nec tamen indoctorum hominum, quæ vel maximorum commentariorum molem excedant. De quibus nihil verius dici poſſe autumo, quàm illos inſanabile Cacoëthes Juvenalis urgere, otióque & litteris uti prorſus neſcire.

Ad metam anhelo, auditores: candidum calcem jam oculis denotavi. Hoc mihi admonendi eſtis, ne quid à me invidioſè aut ſuperbè dictum exiſtimetis. Si quid præter vulgi opinionem in hos, in illos pronunciavi; ita juſſit me Candor meus: ita veritas obſcuritatem omnem & tenebras ipſas perrumpere ſolet, ut in ſereno collocata conſpici poſſit. Quid quod nihil à me prolatum eſt, quod non ad ſententias hominum

minum

minum noſtri ſeculi doctiſsimorum ſit effictum. Tempeſtas nova nobis inſtat, auditores, ab omni parte. Barbaries nubes cogit, minitatur, armat in nos pluvias & grandinem, quæ novam bonis litteris & disciplinis ipſiq; Jurisprudentiæ calamitatem inferant. Quo magis ſummâ ope nos niti decet, ne potius culpâ noſtrâ & inertiâ accerſatur illud malum, quàm propulſetur. Ego ſanè averruncandæ Barbariei me hæc dixiſſe lubens profiteor.

D I X I.

CAROLI SIGONII
POSTREMA ORATIO
PRO CONSOLATIONE
CICERONIS

Nunc primum in lucem edita

A Gratio Lodio Garisendo Bonon. Cler.

AD
ILLVSTRISSIMVM
D. IVLIVM RIARIVM
SENAT. BONONIEN.

BONONIAE
Apud Hæredes Io. Rossij MDXCIX.
Superiorum permissu.

ILLVSTRISS.MO VIRO D. IVLIO RIARIO SENATORI BONONIENSI, Mæcenati ſuo,

Gratius Lodius Gariſendus Bonon. Clericus. S. P. D.

CVm anno abhinc decimoquinto libellum de luctu minuendo, ſub Ciceronis nomine editum, Carolus Sigonius magnopere ſibi probatum, ſtudioſis commendaſſet, atq; editis orationibus duabus, in quibus eum eſſe germanum Ciceronis fœtũ, luculenter oſtendit, contra non nullorum, id negantium, per eruditorum hominum, auctoritatem, præſertimq; aduerſus Antonij Riccoboni, litterarum humaniorum in Patauino Gymnaſio profeſ-

ſorisſententiam, diſputaßet; atq; allatam à Riccobono ſententiæ ſuæ defenſionem confutaſſet; ille verò aduerſus confutationem hanc dialogum, quem Defenſorem inſcripſit, edidiſſet; nec dum ſatis vtrinque per ratum in cauſſa videretur; en tibi Sigonij luctuoſiſsimum bonarum litterarum ſtudioſis interitum, qui vt illius vitæ, ſic etiam inſtitutæ contentioni finem impoſuit. Sed reliquit tamen ille tertiam, & ſi non tam perfectam (ni fallor) quam adumbratam orationem, in qua non vt ſub propria, ſed veluti ſub aliena perſona Riccobonum confutabat, cuius mihi copiam fecit Antonius Gigas; cui Deus vita functo propitius fuerit; peramicus Sigonij, & perdignus Sigonio, eiusq; ſimilibus amicus, ea fuit tum doctrina, tum probitate præditus. Qui quidem eius edendæ magnum præſeferebat deſiderium. Ego igitur, vt Gigantis, amici

mei

mei summi, pijs manibus gratificer, & ut quam possim opellæ huic vita periclitanti opem feram (quippe eius vix unum, aut alterum inueniri exemplar audio: Quæ tamen, ut & meum ipsum, non omnino mendis vacare videntur) typis eam æreis, idest immortalitati, commendare decreui, non ignorans fore, ut fructum inde haud negligendum capiant studiosi, quando præstantissimi viri opus, quantumuis rude, & impolitum vel maximè elaborato, atq; expolito inferioris hominis, anteferendum videtur. Quod sanè meum consilium ne ab ipso quidem Riccobono improbandum, aut ægre ferendum censeo, cum id ipsum ad laudem eius quodammodo pertineat. tamquam enim e specula prospicio fore, vt hæc, quæ nunc eduntur, ex eloquentissimi viri ingenio exprimant aliquid studiosis bonarum litterarum non minus vtile, quam cognitu

iucundum, atque idoneum in primis ad magis illustrandam eius eruditionem. Cum autem sub præclaro Illustris viri nomine lucubratiunculam hanc apparere vellem, statim mihi Tu in mentē venisti (Iuli Illustriss.) cui vni de me optimè merito plus sane debeo, quam alijs vnà omnibus; & cui debere me, plusquam alij cuiuis, gloriari soleo: tu scilicet, quem non solum nobilissimorum series progenitorum, qui suis olim in Remp. Venetam meritis ad communionem Venetæ nobilitatis sibi viam aperuerunt, sed et, propria industria quæsita, virtus nedum inter primarios & ciuitatis huius, & senatus eius, sed inter totius Italiæ clarissimos viros reponit. ipse.n. quasi nullus ex tuis aut sacra Senatus Romani purpura, aut summi Pontificatus apice, aut multarum vrbium dominatu, aut armorum gloria, in quibus summa etiam impe-

ria

ria gessere, aut litterarum laude præfulserit (quæ tamen omnia ad magnitudinem familiæ tuæ conspirarunt) eum te esse voluisti, vt vel obscurissimo generi nobilitatem conciliare possis, siue mores tuos verè regios, ac vitæ splendorem, siue ingenium ad summa natum, & acerrimum tum in togæ, tum in armorum studijs spectemus, maximamq; in viros litteratos animi propensionem. Tuum est igitur, vir ampliss me, eius operis suscipere patrocinium, quod ab eximio profectum est ingenio; atq; hoc munus à me hilari vultu accipere. Quodsi te fecisse videro, ad maiora tibi offerenda haud mediocriter incitabor. Vale iterum, atq; ite um. Bononiæ, ineunte anno salutis MDXCIX.

AD ILLVSTRISSIMVM D. IVLIVM RIARIVM SENATOREM BONONIENSEM ROBERTI TITII CARMEN.

Non te, quòd clara splendes virtute tuorũ,
Qui latè populis iura dedere pijs;
Aut quos purpureo frontẽ cinxisse galero,
Maximi Romulidũ gloria, honosq; fuit;
Non, quod eos triplici vidit diademate crinem
Eumetos flauis Albula diues aquis;
Non, quòd congestis opibus sine crimine fulgent
Aedes, regificis quas colis ipse modis;
Non, quòd formosos præfers pubente iuuenta
Vultus, vnde faces ciaculatur Amor;
Eximijs cuncti certatim laudibus ornant,
Aureaq; extollunt nomen ad astra tuum:
Sed, quòd perturbas florentes ære cateruas
Fulminea intentans hostibus ense necem;
Quòd iuuenile suis implet sapientia pectus
Artibus, & mores edocet illa probos;
Quòd te præstantem reddit facundia linguæ,
Vt cunctorum animos flectere voce queas;
Quòd virtute viros insignes diligis, & quòd
Vel summis studijs, officijsq;, iuuas.
Hoc laudant omnes, hinc te admirantur, & vnum,
Atq; hinc certatim se tibi quisq; dicat.

CARO-

CAROLI SIGONII PRO CONSOLATIONE CICERONIS POSTREMA RESPONSIO.

SVNT qui putent inter A. Riccobonum, & Carolum Sigoniũ grauem adeo de noua Consolatione versari dissensionem, vt nulla ratione conciliari possit. Non est ita. Non modo Riccobonus à Sigonio non discordat, verum mire quoq; de summa quæstione consentit: ac verbo potius, quàm sententia discrepat: vt verissimum esse illud, tandem appareat, bonum virum non voluntate solum, sed ne opinione quidem ab amico posse esse diuersum. quod hoc loco videtur aperiendum. Primum Riccobonus se tamquam incertum sententiæ, nihil affirmare significauit, vtrũ hic liber germanus esset Ciceronis, an ab aliquo alio simulatus, cum multos fuisse narrauit, qui lucri caussa libros subijcierent: ac demum intulit: [Id, quod fortasse euenit huic libro, qui Consolatio Ciceronis inscribitur [. Deinde cum rationes suas, conie-

ctura vocauit, cùm verisimilia sequutum se, inquit; cum in his se parum momenti ponere, sępe repetijt; cum eadem alieno rogatu raptim à se congesta, denunciauit, profecto, ne se quidem in ea re sibi satis placere, ostendit. Neque vero aliter Sigonius sentit, quàm, se parum exploratum habere quid de hoc libro constituat: vt, cum in Epistola ad Franciscum Vianellum scribit: [Vt librum hunc legi, ac singularem eloquentiæ, ac doctrinæ copiam elegantiamq; cognoui, ilico ipsum aut Ciceronis, aut certe præstantissimi alterius videri esse ingenij, protuli.] Et pòst in prima oratione [Haud grauate feci, vt, quę mihi pro illo dici posse viderentur, litteris consignarem, ne pręclarum, atq; vtile forte opus indicta caussa damnatum, temere à nostris bibliothecis & scholis ablegaretur. Atque hoc quidem officium meum spero me æquis iudicibus omnibus facillime probaturum; certe, quantum consequi vetere reuocanda harum literarum indnstria potero, haud quaquam susceptam causam incommoda aliquorum opinione affligi, ac labefactari

per-

permiſero; ita tamen, vt facile de propoſito deceſſurus ſim, ſi quem poſt hac aut veriora, aut probabiliora vel ſenſiſſe, vel protuliſſe comperero] Item [Quo de genere meam ego hoc loco ſic ſententiam interponam, vt non de tota re aliquid aſſeuerantius ſtatuam, ſed quibus potiſsimum rationibus liber hic Ciceronis aſſeri poſsit, oſtendam: neque vt aliquot erroris tenebras eis obijciam, qui adulterinum, ſed vt facem veritatis eis aliquam prę feram, qui germanum eſſe, exiſtimant. Quod ſi forte contigerit vt opinione, atq; conſilio labar, non ego cupidus, aut mendax, ſed humanæ coniecturę lubricæ, ac fallaces erunt habendæ. ſiquidem fit ſępiſsime, vt maiorem vim habeant probabilitatis, quæ minorem præſeferunt ſpeciem veritatis. Quam quidem nos aut his veſtigijs, aut nullis alijs in hoc rerum genere aſſequemur] Et in extremo dialogo [Hunc librum ego neq; ſcripſi, neq; edidi, neq; auctor cuiquam edendi fui, ſed tantum editum ita probaui, vt ad veritatem propenſiora multo mihi videri dixerim ea, quibus confirmaretur, quam quibus

bus euerreretur] Eundem autem ad hanc disputationem venisse, veritatis, non contentionis, studio, illa indicant in secunda oratione [Argumenta dissentientium expendamus, eo animo, vt si grauia, & vera esse deprehenderimus, vltro illorum nos partibvs aggregemus, sin minus, in nostrę quasi stationis pręsidio maneamus, ceteris vero, qui quasi spectatores liberalis huiusce co ntentionis astiterint, causam certioris, ac sincerioris de re tota iudicij prębeamus. Neq;.n.verũ elucere, nisi caussarum vtrinq; facta contentione, potest] Dissentientes quippe appellat omnes, quorũ opinionem non probat, non, quemadmodum nunc arguitur, aduersarios; vt perspicuum esse possit, ipsum cum caussa, non cum hominibus dissidere. Iam vero de prima Riccoboni coniectura quę maior potest esse concordia? nam cum ille scripsisset, Ciceronem scripturum in tertia Tusc. fuisse [Quodq; vetat Chrysippus, vt in consolationis principio scripsimus, ad recentes quasi tumores animi remedium adhibere]ac morem fuisse Ciceronis adhibendarum testificationũ

eius-

eiuſmodi, adiecisſet; Sigonius vero, multis contra locis prolatis, talem teſtificationem ſuperuacaneam oſtendiſſet, ille ſemel, iterumq; reſcripſit, ne ſe quidem in eo magnum admodum pręſidium collocare; ac Sigonio prope ſucceſſuit, quòd mentionem rei ſemel conceſſę refricuiſſet. itaq; eam coniecturam ne numerare quidem voluit: atque de albo reprehenſionum ſuarum exemit: in ſecunda vero, quam ille primam appellat, aliqua fortaſſe controuerſia hærere videatur; ſed quæ, rectè intellecta facile dirimatur. Dixit.n. ille Ciceronem redditurum fuiſſę rationem eius ſententię[Recentibus morbis medicinam adhibere vetant ſapientes]quia controuerſa eſſet, atque illi alteri repugnaret[Principijs obſta, ſerò medicina paratur [nam Ariſt. ſcripſiſſe in ſecundo Rhet. ſententiarum, ſi controuerſæ eſſent, rationem ſubijciendam eſſe. Sigonius autem negauit hanc eſſe ſententiam ex numero earum, de quibus tum loquutus eſt Ariſt. eas.n. appellat γνώμας; definitq; vniuerſalia pronunciata de actionibus, & ijs, quæ aut perſequenda, aut fugienda forent.

rent: quę tantum morales essent, id est, ad philosophiam pertinerent, quæ non in cognitione, sed in actione co nsisteret. sed propositionem, & sententiam medicã esse ait, quales sunt aphorismi Hippocratis, in quibus corporis morbis medicina conquiritur: illam vero alteram esse moralem; cuiusmodi sunt propositiones ethices; in qua translatè morbi animi, & eorum medicina consideratur, & traditur, vt doloris, & amoris in Tuscol. & amoris præcipue apud Ouid. in libro de remedio amoris, vbi hanc sententiam[Principijs obsta]multis modis enunciauit. Quod cum ita sit, sequitur, has sententias inter se repugnare non posse: & propterea haud necessario effici, illam ex auctoritate Arist. ratione confirmandam fuisse. Hactenus discordia eorum pertinere videtur. Quæ vero infert Sigonius de probabili propositione, aut ratione, aut aucto ritate corroboranda, ea confiteri quoque Riccobonum est verisimile, quia locis Aristot. ab eo quoq; prolatis innititur. sic autem Sigonius ait[Recentibus morbis me dicinam non esse adhibendam]propositionem

nem

nem esse probabilem : probabiles autem propositiones probari aut per se, aut quia ratione probatæ sint, aut quia sapientum auctoritate nitantur.per se, vt quibus sua natura omnes aut pleriq; homines assentiantur: ratione,vt ea, quæ argumentis aut signis confirmata sunt: auctoritate, vt quas viri in philosophia nobiles protulerunt. itaq; licere eas aut sine ratione pronunciare, aut auctoritate munire.sine ratione, hoc modo[Quoniam non solum nobis nati sumus, sed etiam patriæ, parentibus, & amicis, propterea naturam sequentes, mutuis inter uos officijs certare debemus] ratione hoc pacto[Quoniam non solum nobis nati sumus, sed & patrię,parentibus, & amicis; in patria.n.orti, à parentibus geniti sumus, cum amicis omnia commoda vitæ communicamus] vel aliquid tale: Auctoritate, vt Cic. primo de offic.[Quoniam,vt præclare scriptum est à Platone, non nobis solum nati sumus, &c.] Itaq; idem Cic. Tusc. 5. dixit[humanus autem animus decerptus ex mente diuina cum alio nullo, nisi cum ipso Deo comparari potest] hanc enim

pro-

propoſitionem neque ratione, neque au-ctoritate fulciuit, vt ſatis probatam à Pi-thagoricis. At in Catone ad auctoritatem eorum confugit] Audiebam Pythagoram, Pithagoricosq; omnes non dubitaſſe, quin ex vniuerſa mente diuina delibatos animos haberemus] primo autem de diuinatione pro Pythagoricis, Sapientes repoſuit [A deorum natura, vt ſapientiſsimis, doctiſsi-misq; placuit, hauſtos, ac delibatos animos habemus] Quod In hac quandoq; conſola-tione ſic expreſſum eſt [Pithagoricorum ſemper conſtans fuit opinio, demitti ani-mos e cœlo] quomodo ergo Cicer. fecit, ſic & ſcriptor hic, quicunq; fuerit. Neq;.n. ſim-pliciter dixit, [Quãquam recentibus mor-bis medicina non eſt adhibenda] ſed [adhi-bere vetant ſapientes] vt poſtea [non vere-or quin, ſi minus in ipſo doloris ęſtu reme-dijs vtendum homines cenſeant, certe, cum modice dolor reſederit, ac ſe paullum qua-ſi remittere cœperit, ad extinguendas re-liquias, monita, præceptaq; noſtra adhibe-antur] atq; huic quoq; doctrinæ Riccobo-num aſſentiri, libet credere, nempe vbi ſa-

pientum

pientum auctoritas est prælata, rationem su peruacaneam esse, aut propositiones omnes ratione sæpiendas non esse, neq; argumentum procedere, Hęc propositio, aut sen tentia non habet subiectam rationem, ergo non est Ciceronis. nam prima propositio primæ eius orationis caret ratione: [Quæ res in ciuitate duæ plurimum possunt, eę contra nos ambę faciunt in hoc tempore, summa gratia, & eloquentia] & tamen est ex numero sententiarum, quas Arist. ratione firmandas præcepit. sic. n. formari ex prę ceptis illius potest: Nihil est potentius in ciuitate gratia, & eloquentia: aduersatur autem vulgari opinioni, Nihil est potentius diuitijs, & opibus; de quo queritur in oratione pro Sex. Roscio. Qui vero fuerint hi sapientes, qui recentes morbos curandos esse negarint, siue Hippocrates, qui dixit [Concocta medicari, & mouere, non cruda, neque in principijs] siue Plato, qui scripsit [Morbi, nisi periculosissimi sint, medicamentis non sunt irritandi, nec difficile malum pharmacis instigandum] siue Chrysippus, qui scriptum reliquit [Recentibus

tumoribus non ſunt adhibenda remedia, ſiue alius quis nobis ignotus ſcriptor; ſiue falſa ſit hæc propoſitio, ſiue vera, ſiue de parte vna medicinę, ſiue de omnibus vere dicatur, hoc ad medicos reijciunt oratores, qui probabilitatē propoſitionis quærunt, non de remedij veritate laborant. Cui rei ipſum quoq; Riccobonum perſpicium eſt ex verbis eius, prębere aſſenſum. Secunda coniectura fuit de ſenectute. ſic. n. ſcripſerat in primo iudicio[cum ageret de conditionibus ætatum, mire ſenectutem vituperauit. Quod ſi feciſſet Cicero, de ea re in libro de ſenectute, quem paullo poſt ſcripſit, ſe excuſaſſet, vbi ipſam ſenectutem magnis laudibus extulit, & à quattuor illis accuſationibus defendit; quod auocet à rebus gerendis: quod corpus faciat infirmum: quod priuet omnibus fere voluptatibus: quod haudprocul abſit à morte] Monitus inde, Cicer. hoc facere non potuiſſe, quia Catonem loquentem, ac ſenectutem ab quattuor illis criminibus defendentem fecit, qui centum ante annos vixerit, quàm Cicero conſolationem conſcriberet, reſpondit, id

in

in procemio ex ſua perſona facere potuiſſe. edoctus iterum Ciceronem haud quaquam in procemio ſenectutem ab illis quattuor criminibus defendere potuiſſe, nunc demum infert [Dixi Ciceronem potuiſſe ſe excuſare non ſolum in procemio, ſed etiam in ipſo dialogo ſub perſona Catonis non nominatim , ſed in vniuerſum , vt diceret, in Conſolationibus, vbi agitur de conditionibus ætatum ſolere ſenectutem vituperari, ſed id fieri, vt cauſſæ ſeruiatur. vere autem omni laude eſſe dignam. & ſi proęmia cōceduntur à re ſeparata, cur non & in quibus res aliqua excuſetur?]ex quo ſequitur eum voluiſſe Catonem ita dicturum fuiſſe [Ego ad Senectutem laudandam, ac defendendam accedam contra quam qui conſolationes ſcripſerunt, qui de conditionibus ętatum agentes , eam vt cauſſæ ſeruirent, vituperarunt] Quod facere non potuit. nā eis, ac ſimul ijs, qui de contemnenda morte ſcripſerunt, ſatisfecit, cum dixit[Non libet mihi deplorare vitā, quod multi, & docti viri ſæpe fecerunt] neq; huius officij prętermiſsio hunc librū Ciceronis non eſſe

 coar-

coarguit. Apparet autem Riccobonum huic ſententiæ tacite ad ſtipulari, quia vno in loco negauit Ciceronem in conſolatione ſenectutem vituperaſſe, in altero vero, moré ait fuiſſe eorum, qui cõſolationes ſcriberent, vt eam ætatem accuſarent. quo verbo Ciceronem quoq; eam conſuetudiné retinuiſſe ſignificat. neq; .n. eo nomine hunc librum Ciceroni adimendũ aſſenſit. nam ſi Cicero ex perſona ſua excuſandæ ſenectutis cauſa dixiſſet, vt ipſe noſti in proœmio, ſcio pleriſq; inuiſam eſſe ſenectutem, quia à rebus geundis auocet, corpus faciat infirmũ, priuet omnibus ferè voluptatibus, haud procul abeſt à morte, tamen longè falluntur, quia nihil eorum officit, quod argumentum reliquiſſet ſequenti Catonis diſputationi? De tertia nulla iam amplius relinquitur controuerſia. Etenim cum ille dixiſſet, multas hic eſſe ſententias alibi à Cicerone vſurpatas, atq; in eis colligendis ſummum ſtudium poſuiſſet, Sigonius autem oſtendiſſet, licere id fieri, atq; à Cicerone ſępiſſime factitatum; & quaſi vt fieret, eſſe pręceptũ, Reſpondit tam multa neceſſaria non fuiſſe.

nam

nam se id non abnuere. atq; hanc etiam notationē ex tabulis censorijs sustulit. Quin etiā cum obiecisset, multa hunc paullisper immutata ex libris Ciceronis hausisse, ac Sigonius contra ostendisset, Ciceronē item multa sua paullulum (non paullisper) immutata alibi sępe repetiuisset, pariter id se non negare asseruit; vt nihil in hac reprehensione ponderis esse significarit. Cum porro vitio vertisset quod hic vitiosas aliquot historias attulisset, parum scite Decios, pro Decium, & Scipiones, pro Scipiones scribens: & Sigonius id factum partim rationibus, partim probabili librariorum crimine defendisset: ac denique si erratum esset, leue esse, ac Ciceronem, & Liuium alias grauius deliquisse, in historia, docuisset, hic caussa omissa accusare Sigonium tamquam bonorum auctorum insectatorem instituit, atq; magna indicia exemptę dubitationis dedit. Reprehenderat quod hic dixisset [Filio suo] pro [filio eius] inde multis grammaticorum exemplis, ad quos reiectus fuerat, refutatus, respondit se intellexisse, rarius id à Cicerone vsurpatum fuisse.

 Accu-

Accuſarat quod hic verſum Ennij recitans [Pro priamo vi vitam euitari]dixiſſet[Priamo vi vitam auferri]ac rogatus vt aliud exemplum proferret ipſius[Euitari] pro, auferri, nullum protulit, niſi eundem verſum alias apud Ciceronem vſurpatum[Doctrinam]pro Doctione,faſtidierat, prolatis eius ſignificationis apud Ciceronem exemplis ſe non eo offenſum ait, ſed quòd dixit primum[doctrinæ]deinde[docuit]Dixerat hunc quædam à Mureto ſumpſiſſe. Quis ea ex animo ipſum dixiſſe putaret, qui ipſum Deum conteſtantem videret, ſe, cum hæc ſcripſit, credidiſſe hunc librum ab homine tercentum ante annos nato eſſe conſcriptum? Verba ſunt hęc[Cum clara etiam diuini numinis conteſtatione affirmo ſpectaſſe vetuſtiorem illum ſimulatorem,cuius librum haberi Venetijs manuſcriptum 300. prope annorum antiquitatem pręſeferentem in vulgus iactatum eſt] Quarta coniectura fragmenta inſerta comprehendit. In primis ergo cum hic dixerit[Crantor humanæ vitæ incommoda ita diligenter expreſsit, vt quaſi luendorũ ſcelerum cauſſa homi-

homines naſci poſsis agnoſcere] obiecit il lud[quaſi luendorum a Sigonio eſſe acceptum. Reſponſum eſt, hunc iunxiſſe [Quaſi]cum [agnoſcere] non cum[luendorum] idq; tribus rationibus colligi. vna, quia idē poſt repetens, dixit[Redeo ad illud , quod initio dixi , homines luendorum ſcelerum cauſſa naſci]non[quaſi luendorum] Altera quia[quaſi agnoſcere] eſt[Quodammodo agnoſcere] quomodo locutus eſt Cic. ſcribens ad Seruium [Et meum dolorem quodammodo agnoſco] Tertia quod eandem ſententiam alijs quidem verbis,ſed idem declarantibus,in Hortenſio vſurpauit. [Ex quibus humanis vitę erroribus, & ærumnis fit, vt interdum veteres illi ſiue vates, ſiue in ſacris , initijsq; tradendis diuinæ mentis interpretes,qui nos ob aliqua ſcelera ſuſcepta in vita ſuperiore pænarum luendarum cauſſa natos eſſe dixerunt,aliquid vidiſſe videantur , verumq; ſit illud , quod eſt apud Ariſtotelem , &c.] ſic.n. & hic dici poſſe [Crantor adeo diligenter humanæ vitæ incommoda expreſsit , vt quodammodo verum id eſſe poſsis perſpicere, quod veteres

dixerunt,luendorum ſcelerum cauſſa homines naſci] Quibus rationibus cum ipſe primum ita reſponderit [Durum hoc mihi videtur]Deinde[nemo eſt,qui vocem,Quaſi,non referat ad vocem , Luendorũ] Quis eſt,qui non videat,hoc ipſum velle?quamquam nemo eſt, quin primo aſpectu ita coniungeret,tamen,vt hic monet, eſt coniungendum : & hæc ratio aduerſus hunc librũ infirmiſsima eſt? Recitans hic porro idem dictum, [Homines luendorum ſcelerum cauſſa naſci]dixit[naſci, & in hanc lucem ingredi] quo loco Riccobonus poſtremum additum eſſe ab eo de ſuo notauit, tamquã gloſſema ipſius[Naſci] Reſponſum eſt,Lactantium obieciſſe Cic. quod cum hæc dicta Græcorum vſurparet , in quibus voces [Naſci,]&[Mori]concelebrantur,adiecerit aliquid de ſuo,vt ornaret,dixiſſe.n.[Nõ naſci, nec in hos ſcopulos incidere vitę, Mori,& tamquam ex incendio effugere fortunę]Quare eodem quoq; ornatu dixiſſe[naſci,et in hanc lucem ingredi]Non probante illo,quia[Naſci,& in hanc lucem ingredi] idem eſſet , oſtenſum eſt , morem hunc

fuiſſe

fuiſſe Ciceronis vt [naſci] duobus modis idem declarantibas explicaret,vt[Nati,& in lucem editi; In lucem editi, atque ſuſcepti, ſati,& creati,ortum,& natum; fac naſci hominem,& in lucem edi] & alia,quæ non eſt neceſſe repetere. Quibus auditis ille demum cedens dixit,[Aliorum ſit iudicium] Obiecerat,quod hic fragmento conſolationis Ciceronis a Lactantio allato verba quędam de ſuo interieciſſet.Occurrit Sigonius ea verba non interpoſita ab hoc, ſed de induſtria a Lactantio prætermiſſa fuiſſe,quia cauſſam ſuam non adiuuabant.ſolere.n.ſcriptores,cum verba recitant aliena, commoditati ſuæ conſulere, neq; omnia ad vnguē exprimere, ſed breuitatis cauſa pro arbitrio quæ ſuperuacanea iudicent, de medio remouere. Sic Ciceronem feciſſe, qui orationem Socratis ex Apologia Platonis recitans, aliquot, quæ viſa ſunt, interſecuit. Quod cum ille negarit, ſane tacite confeſſus eſt,ſi verum eſſet, ſe aſſenſurum fuiſſe. Verum autem eſſe,vnicuiq; patebit,qui diligentur Græca cum Latinis coniunxerit. Quod hoc loco breuitatis cauſa omittitur.

Cur

Cur autem illa verba necessaria essent, causas tres afferebat Sigonius quas singulas sibi verbo refutandas suscepit Riccobonus primum.n. quæ erat, vt causam redderet, cur vellet filiam exemplo veterum consecrare, sic euertit, vt dicat, necesse non fuisse causam reddere, cur exemplo veterum vellet consecrare. nam omnibus patere veterum vestigijs insistendum esse. Cui responsum est, vetera exempla consecrati hominis apud Romanos necessaria fuisse, & memoriȩ exoletæ. eos.n. vnum tantum Romulũ inter deos retulisse: & propterea ad eam consuetudinem reuocandam probabile aliquod excogitandum fuisse: secundam vero, quæ erat, vt proximam sermonis ad Tulliã conuersionem inferret, ita refellit, vt neget se videre necessitatem conuersionis sermonis ad Tulliam, quasi dicat, si viderem, assentirer. Dicitur, igitur inepte à tertia persona ad secundam transitum factum iri, cum inquit [Assentiamur eorum sapientiæ, quorum ingenijs omnem vitam constitutam habemus, teq; omniũ optimam consecrabo] nisi præcessisset conuersio sermonis ad Tulliam

liam in ijs verbis, quæ temere interiecta putantur[Neque hoc de se vna mea Tullia dictum volumus]cui succedit[vigebis autem memoria]& post[tibi igitur numquam me persoluere officium putato] demum [teq; omnium optimam consecrabo] Iam vnusquisq; perspicere hanc necesſitatem potest. Tertiam vero, quæ erat , vt quod Attico se facturum promiserat de Tullia Græcis, Latinisq; literis celebranda, persolueret , ita subuertit, vt dicat, non solui, quod Attico promissum erat : sed solutum esse significari. Non sit in hoc controuersia. nam & significat se eam celebrasse , & officio suo tum primum palam facto concelebrat. Repugnantiam inde illam intulit , quod Lactantius scripsisset Ciceronem dixisse, se filiam consecraturum: & in fragmento Cicero confirmasset, inquiens[Te consecrabo]At hic auctor post, dixerit[Te consecrata, in cælumq; recepta] Quæ quidem repugnantia aut nulla est, aut facile, vel ipso consentiente tolletur. Dixit enim primum se consecraturum ; deinde se consecrasse. recte vtrumq; Consecraturū , quia non dum

fanum conſtruxerat, vt ex epiſtolis ad Atticum dicitur. quare neq; legitimam conſecrationẽ obierat, quæ legitimis celebranda ceremonijs erat. ſe conſecraſſe, quia conſecrationis conſilium cœperat, neque id erui poterat. & quod ad voluntatem iam factum erat. Vitio quoq; dat, quod fragmentum conſolationis attulerit emendatius, ac plenius, quam in vulgatis Lactantij codicibus legatur. Cum enim ita lectio ſit [Quod ſi vllam animal conſecrandum fuit, illud profecto fuit] Hic tamen ſcripſit [Quod ſi vllum animal cõſecrandũ fuit, qualia multa conſecrauerunt Aegyptij, quod nullum profecto fuit] Reſponſum eſt, id recte factũ. Locum.n. vetere Patritij iuditio fuiſſe corruptum, neq; ab eo, licet multis excogitatis emendationibus, potuiſſe reſtitui; quarum vna fuit pro [illud profecto fuit, ſicut profecto fuit] Hanc autem huius, cum ſit omnium optima, apparere non ab imitatore, ſed ab auctore eſſe prolatam, hoc ſenſu. Si vlla beſtia conſecranda fuit, quales multas conſecrauerunt Aegyptij, quarũ nulla conſecrãda fuit, vt ante dixi, ſi ex homini-

bus

bus præcipuè Hercules, Castor, & Pollux consecrandi fuerunt, certe idem honos Tulliæ eadem de causa tribuendus est. Ad quę demum cum ita respondit[Omnino si librum non esse adulterinum existimarem, istam explanationem admitterem] non ne tacite se ratione victum in hanc inclinare sententiam declarauit? Alteram etiam repugnantiam attulit, quam Achillem suum vocauit; quod Lactantius prodiderit, Ciceronem in consolatione dixisse, se vexationes inimicorum, atq; exilium forti animo pertulisse: at vero cum Tulliam amisisset conuersũ ad fortunam in eas voces erupisse[Cedo,& manum tollo]At in hoc post libro dicere[victor de dolore, & de fortuna triumpho] Responsum est Ciceronem in primo doloris articulo dixisse[Cedo]post, Philosophiæ præceptis recreatum subiecisset[De fortuna triumpho] Lactantium vero primum tantum dictum, vt sapiente indignum ad reprehendendum arripuisse, vt qui omnia eiusmodi Ciceronis dicta sibi refutanda putarit. cũm autẽ ipse idem, quod ante, subijciat, Lactantium non reprehensurum

surum fuisse Ciceronem si se fortunæ victo rem dixisset, ostendit se facile huic rationi assensurum, nisi prætulisset, se in hoc argu mento. spem totam victoriæ posuisse. In quincta inde coniectura crimini dedit, quod in commemorandis quorundam viro rum, ac fæminarum, qui & suam, & propin quorum suorum mortem moderate tulissent, exemplis ordinem temporum non ser uaret; Quem tamen S. Hieronymus lecta, vt videtur, consolatione tutatus sit: Respon sum est, oratores ac Philosophos non sem per in afferendis exemplis ordinem tempo rum custodire, sed commoditati disputa tionis consulere: neq; Ciceronē neq; alios eum perpetuè tenuisse, Sanctum etiā Hie ronymum illa exempla à Grecis, quos etiā nominat, non à Cicerone sumere potuisse. quorum primum confitetur, verum esse, at aliter ait fieri potuisse. De Sancto autem Hieronymo ita hęsitat, vt facile declaret, ipsum Sigonij sententiæ adhærere. nam vno in loco dicit [Mihi verisimile videtur Sanctum Hieronymum Ciceronis studiosum, cum illa scribebat, habuisse præ mani

bus

bus ipſius Ciceronis conſolationem] in altero vero [Quaſi vero Sanctus Hieronymus cum eſſet in bibliotheca ſua, & materiam conſolationis pertractaret, non potuerit etiam ante oculos habere alios libros quā conſolationem Ciceronis] Addit inde Sigonio quoq; magis aſſentieas, ſi Harpagū, Dionem, Præxaſpem à Cicerone commemoratos eſſe aliquorum teſtimonio conſtaret, ex hoc capite conſolationem ſuſpectam non haberem, tacite innuens, quoniam hic Periclem, Xenophontem, & alios nominauit, quos aliorum teſtimonio nominatos à Cicerone conſtat, propterea ſe ex eo capite ſupectam conſolationem non habere. itaq; ſubdit, ſe non prorſus negaſſe exempla Harpagi, Dionis, & Præxaſpis à Cicerone allata eſſe, ſed propter eā, quam habet de iſta conſolatione ſuſpicionem ſcripſiſſe id ſibi certum non eſſe. Maxime autem in eo ſententiam Sigonij comprobat, quod temere C. Catonem filium pro matre Rutilia exemplum fortitudinis nominarit. nam cum ſcripſiſſet in primo iudicio [Meminit Cępionis, Lepidi, & C. Cottæ,

tæ, de quibus se dubitare Ciaro scripsit ad Atticũ] monitus debuisse diere[Lepidi, & Rutiliæ] de his enim dubitauit Cicero inquiens[Quæro Rutilia viuo ne C.Cotta filio mortua sit,an mortuo.pertinet ad librũ quem de consolatione scripsimus] demum sic respondit[Non me valde errasse existimo,cum mater, & filius ita inter se referantur,vt,vna persona nominata, etiam altera intelligi possit] itaque imbecillitatem responsionis animaduertens, non fuit pertinax,atque,vt debuit, hanc notam ex catalogo animaduersionum remouit.

Sexta inde coniectura verba parum Ciceroniana complexa est; quę in alijs libris Ciceronis non reperiantur. Responsum est placuisse veteribus gramaticis præcipua quædam verba in singulis libris a Cicerone adhibita esse, neque facultatem Ciceronis certis se finibus inclusisse. Statiliũ olim librum de singularibus apud Ciceronem composuisse, Nonium multa nouè dicta à Cicerone collegisse;Senecam,Quinctiliamum, & Sidonium noua item non nulla notasse in:ijs, qui extant, libris passim multi sin-

ſingularia legi:in fragmentis eius etiam non nulla ſingularia animaduerti,in Catone ma iore plura, quam in hoc inueniri.hæc verò ſi non à Cicerone at à Latinis factitata reperiri eorumq; alia ratione translationis, alia ratione analogiæ poſſe defendi. Quæ cum omnia vera eſſe confirmet, ſane ſentire videtur parum roboris in eo eſſe argumento, Hic liber non eſt Ciceronis,quia voces quasdam continet, aliàs à Cicerone nō vſurpatas. Vt autem numerum vocū in Catone ſingularium aliquantulum, non, vt ipſe inquit, [aliquantis per] imminueret, eas non auctoritate Ciceronis, vt debuit, ſed vel varietate lectionis, vel bonitate locutionis defendit, profecto ſignificans hæc quoq; quæ Sigonius in hoc libro ſingularia confitetur, ita poſse defendi, vt ea vel culpæ librariorum attribuantur,vel omnia potius, quam frequens apud Ciceronem vſus adhibeatur. Inter cætera verò,quæ varietate lectionis defendit,ſunt[ſenectutem adeptā] & [inſomnia]pro quibus[Adepti] & [inſomnijs] mauult, quorum exempla multa ſuppetunt,cùm grāmatici veteres,&

libri manuſcripti, doctis viris teſtibus[Adeptam] agnoſcant , & Salluſtius dixerit [Adepta libertate]Inſomnia verò inſomnię hoc . n. apud Ciceronem eſt nouum, non in ſomnia inſomniorum , conuenit magis loco[Caret, inquit, ſenectus cruditate , vino, lentia , & inſomnia]ideſt, ſomni vacuitate, quam Inſomnijs.

Adiecit, eundem vocem,[Cum]iunxiſse cum vocibus incipientibus à littera N, contra præceptum Ciceronis in oratore. Declaratū eſt , præceptum illud referi tantum ad præpoſitionem[Cum]iunctam cum vocibus inchoantibus à No, atque id Quinctiliano, & Priſciano placuiſse, non autem ad coniunctionem[Cum] quam antiqui ſcribebant[Quum] veteribus grammaticis teſtibus , qui pro exem plo poſuerunt [Cum nauis ex Aſia venerit] Ciceroné pręterea, Virgilium Terentiū Horatium, aliosq; ita aliquando iunxiſse non negauit , ſed aliū locum Ciceronis ad Pętū oppoſuit [Quid cum vulgo dicimus, cum nos te conuenire volumus, non obſcænum eſt]Demonſtratū eſt Ciceronem huic ſententiæ ibi fauere,

nempe

nempe cum dicebat[Cum nos]nihil obſcę num dicere, ac ſententiam Stoicorum tueri, qui obſcænitatem nullam in voce eſse dicebant. Reſpondit Ciceronem iocari; quaſi verò tum primum Stoicorum decreta amplexus ſit, aut aliquando Stoicos ipſos irriſerit, niſi cum cauſsæ ſeruiens, Stoicum Catonem irriſit; de quo ille dixit[Facetum habemus conſulem] Quare non eſt dubium, ipſum in hac etiam quæſtione cum Sigonio conſentire, poſt quã hùc totam diſputationem redegit. Notauit vocem Apollinis bis in his verbis repetitam [Credamus ſane Apollini Delphico, qui exoratus à Trophonio, & Agamede, à quibus templum magnificum Apollini exædificatum Delphis erat, vt quod eſset optimum, homini tribueret; poſt diem tertium exanimes ſunt inuenti.] Allatæ ſunt aliæ eiuſmodi repetitiones. Repetitiones probauit atq; hanc etiam tolerabilem dixit: verum nouum id addidit; ſe ſolœciſmo in his exẽplis hærente magis offendi [Qui exoratus exanimes ſunt inuenti] Quem quidem ita defendunt[Qui exoratus]pro,[Qui cum eſset

exoratus]ſed Sigonius aliquantò mitior ſo-lœciſmum eſse confitetur, verum eiuſmodi alios reperiri apud Ciceronem,denunciat. quorum non nullos Aſconius,alijq; notarunt, vt de officijs primo[Sed quoniam, vt præclarè ſcriptum eſt à Platone,non nobis ſolum nati ſumus, ortusq; noſtri partem patria vindicat, partem parentes, partem amici: atq; vt placet Stoicis, quæ in terris gignuntur, ad vſum hominum omnia creari, homines autem hominum cauſa eſse genitos, vt ipſi inter ſe alius alij prodeſse poſsent, in hoc naturam debemus ducem ſequi, & communes vtilitates in medium afferre mutuatione officiorum dando, accipendo]Huic autem vitio bonos omnes ſcriptores eſse affines ipſum Riccobonum aſsẽſurum pro ſua æquitate, ac prudentia putat,cum & ipſe alium in primo iudicio ſuo effuderit niſi quid librarij vitio deſit [cum tam multa in tantulo libello reperiantur, neſcio quis ſanæ mentis eũ eſse Ciceronis poſsit exiſtimare, numquam Cicero occaſionem habuerit vtendi huiuſmodi vocibus, niſi in hac conſolatione] In ſeptima
conic-

coniectura, vbi elocutionem adhuc examinans, minus propriè dicta obseruat; illud in primis tamquam minus proprie dictum animaduerterat [Animum ad futuram vitam tamquam ad patriam euolare] responsum est, eum nihil dixisse parum conueniens Ciceroni, siuè vt philosopho, siuè vt Platonico. nam eiusmodi apud eos etiã sententias celebratas. Respondit, se non laborare de sententia, sed de elocutione. nam parum propriè dictum esse [Animum ad futuram vitam, tamquam ad patriã euolare] Responsum est, non propriè, sed translatè hoc dictum esse. nam Platoni placuisse hanc vitam peregrationem esse. Ad hæc ille in dialogo ita [Atqui hæc vita, & patria haud quaquam inter se opponuntur. quia vita est actio, patria verò locus: debuit autem dicere, ad patriæ vsum euolare] Bone deus quis non crederet, hæc oracula esse, cum virum talem tanta cum animi fiducia hæc dicere, iterare, atq; asseueranter inculcare aduersus hominem haud prorsus rudem videret? Vita, inquit, est actio. Verum. non locus; falsum est. nam si ita esset, falso dice-

rent Latini,Ingredi, & Prodire in vitã,exi re,Cedere,Decedere discedere Egredi M n grare vita.Hęc igitur vita est tãquã diuerso rium, atque hospitium,futura tamquam pa tria.vt autem hic dixit[Certum est non ha bitandi locum,sed commorandi diuersoriũ nobis esse concessum , è quo cum migramus,alacres tamquam ex hospitio miseria rum egredi debemus , ac lætissimo animo ad futuram vitam, tamquam ad patriam euolare]sic;Cicero in Catone [ex vita ista discedo tamquam ex hospitio,non tamquã ex domo] Quomodo autem ex vita tamquam ex hospitio,si vita est actio,& non lo cus ? Hoc, vt dixi, in dialogo. at in catalogo ita. [Ad futuram vitam , tamquam ad patriam , inpropriè dictum in persona Ciceronis]Quibus exemplis ostendit se ab elo cutione damnanda redire ad sententiam improbandam:& quia certus sententię non est, tacite se assentiri hanc reprehensionem infirmissimam esse.Retulit etiam inter parum propria quod dixit [Præfinitum esse tempus à Deo , quod pręteriri, aut ex quo egredi nemini liceat] nam esse sententiam

Iob.

Iob. probatum eſt , eiuſmodi quoq; alias Chriſtianorum ſententias apud Ciceronē celebratas. Reſpondit vt ante, ſe non loqui de ſententia, ſed de elocutione.neq; .n. alias Ciceronem ita dixiſſe. Occurſum eſt non eſſe neceſſe vt apud Ciceronem reperiatur : fieri poſse vt Sanctus Hieronymus qui hiſtoriam Iob vertit, & verba ſimilia vſurpauit , ab ipſo Cicerone ea mutuatus ſit; vt alia etiam mutuatus eſt. His demum ſubiecit,ſe minus proprium intelligere , ideſt non proprium Ciceronis hominis gentilis,&debere oſtendi propriū eſse Ciceronis.ex qua item inconſtantia illud idē, quod ,ante elicitur re ipſa cum Sigonio ſentire,ſed ne cauſam prodere videatur,verbis diſsidere. Quid enim attinet ſententiam inſectari , cum in elocutionem , & ornatum orationis inquiras ? Exprobarat quod dixiſſet[Animam ſimul cum homine inferire] nam eſse animum ſimul cum animo mori. Reſponſum eſt, Platonem item dixiſse [non eodem die animum interire, quo homo moritur.]At mors,inquit, apud Platonem eſt diſsolutio animi,& corporis.& ho

mo apud eundem aut pro animo accipitur,
aut pro composito. Scite ergo non eodem
die animus interit, quo animus à corpore
soluitur; neq; animus interit cum homine,
idest tum, cum homo compositum dissolui
tur, si quidem vt Cicero inquit in prima
Tusculana [Interitus est quasi discessus, &
secretio, ac diremptus earum partium, quæ
ante interitum iunctione aliqua teneban-
tur]ex quo ambos idem dicere, & sentire.
Octauam demum exponens coniecturam
dixit, quædam hic esse verba minus Lati-
na. ostensum est, ea à Latinis scriptoribus
esse adhibita. imprimisq; à Liuio, & Sueto-
nio. Respondit, eos nimus sibi probatos esse
Latinitatis auctores. inde monitus, mutata
sententia intulit minus Latina accipi duo-
bus modis, vno rarius à Latinis vsurpata,
altero nunquam: se autem intellexisse, rari-
us. qua in re illi Sigonius assentitur. Repre-
hendit autem illud, vt minus Latinum [Is
se hominem esse meminerit, nihil autem
humanius esse morte. vt si mors ab ipso di-
uelli, atq; auferi posset, dijs propior haben
dus esset, quã hominibus, nec omni ex par
te

te, hominis nomen ipſi congrueret,& præcipua hominis condicione non vteretur] Ac dici debuiſſe ait[poſsit, habendus ſit, congruat]Reſponſum eſt,recte ita ſcriptum eſse,atque eam illationẽ non à[meminerit] ſed ab[humanius eſset]pendere,hoc ſenſu, meminerit ſe hominem eſse, nihil autem humanius, ideſt magis proprium hominis eſse morte[vt]ideſt,vſque ad eo vt,ſi mors ab ipſo auelli poſset, dijs propior habendus eſset,quam hominibus.ſic de Amicitia, quærebatur quod in omnibus homines diligentiores eſsent, vt[capras, & oues quot quiſque haberet, dicere poſset, amicos quot haberet,dicere non poſset]Reſpondet [humanum]pro hominis proprio comparatiue nunquam dictum: ex quo ſuſpicari libet, eum Sigonij interpretationem non reprobare. Videndum eſt autem quid ſit in tertia Tuſculana [ſi qui forte cum in luctu eſse vellent aliquid humanius] Accuſauit inde illud[De quo eſt apud Herodotum illum Xerſi reſpondiſse] allatum eſt ſimile exemplum, quod ſe probaturum fuiſse reſpondet,ſi abeſset vox, [eum] Ecce alterũ exem-

exemplum vbi abundat vox [Eum]pro Milone[Plebem , & infimam multitudinem, quæ P.Clodio duce, fortunis veſtris imminebat, eam, quo tutior eſset vita veſtra, ſe feciſse commemorat, vt non modo virtute flecteret] Damnauit etiam illud [Lacænas mulieres traditum eſt,occiſis filijs vulnera inſpicere conſueuiſe. ac ſi aduerſos vulneratos eſse comperiſsent, lætabundas funus ducere, eosq; in auita ſepulcra inferre ſolitas eſse:contra vero quos auerſis vulneribus conciſos agnoſcebant, ab ijs refugientes,clam ſepeliendos curabant] Allata ſunt exempla duo ſimillima è Cicerone accipiat etiam tertium.primo de off. [Nec noſter quidem probandus,ſi verum eſt Q. Fabium Labeonem,ſeu quem alium,arbitrum Nolanis,& Neapolitanis de finibus à Senatu datum,cum ad locum veniſset , cũ vtriſq; ſeparatim locutum , vt ne cupidè quid agerent,nec appeterent: atque vt regredi , quàm progredi mallent.id cum vtriq; feciſſent , aliquantum agri in medio relictum eſt.] Cum ad vltimum dixiſset , ſe iuraturum eſse,illud non eſse Latinum[Erepti filij

lij cogitatio adeo grata eſt, quod illum pæne ante oculos conſtituere videatur] pro, adeo grata eſt, vt. monitus eum non bene conſtruxiſſe, ſe aſsentiri confeſſus eſt. ac crimen iſtud omnium grauiſſimum libenter in catalogo remiſit.

FINIS.

95